

A B O N T A K O Z Ó É L E T
6.

A NEVELÉS ALAPVONALAI

ÍRTA:
MARCZELL MIHÁLY DR.

BUDAPEST, 1934
»ÉLET« KIADÁSA

ELŐSZÓ.

Aki az ember belső vitalitásával foglalkozik, alapténynek ismeri fel, hogy az egyén életét és fejlődését igen sok tényező befolyásolja. Egyrészt bizonyos adottságok keresnek intenzíven érvényesülést, másrészt kívülről ható benyomások éreztetik formáló hatásukat. A csecsemő már magával hozza az emberré fejlődés lehetőségét. Megvan benne az az erőmennyiség és minőség, mely az élet-fejlődési irányára erős befolyást gyakorol. Ezenkívül a milieu, a nevelés és a *kegyelmi lelki hatás* alakítja és tágítja, csodálatos horizontok megnyitásával, az ember lelkvilágát.

Ebből következik, hogy aki komolyan akar az ember lelki életével foglalkozni, annak ismernie kell az emberi természetet, a kívülről és *felülről* ható tényezők erősségét és jelentőségét. Ez az ismeret azonban nem lehet csak általános vagy elvont, hanem gyakorlati és az egyes lelkekre vonatkozó, vagyis *egyéni megismerés*. A nevelés tehát — legmélyebben — nem reprodukáló tudomány, hanem egyéni életet alkotó a priori — *művészet*. Ennek természetes következménye, hogy a jó nevelő

semmiesetre se *száraz* szobatudós, hanem lelkét kiárasztó ihletett művész. Éppen ezért kell az igazi életet, a lélek életét, a lélek arcát formáló művésznek, a *pedagógusnak*: a) világosan megállapított és organikusan beágyazott *elvekre* építeni, b) olyan *módszereket* elsajátítani, melyek segítségével a gyermekben és serdülőben, az ifjúban és felnőttben, illetőleg öregemberben a tökéletes életet kialakíthatja. Az első megállapítás a helyes nevelés *alapvonalait*, a másik pedig annak *gyakorlatát sejteti*. „A bontakozó *élet*” kötetsorozata ezért azt szeretné megkísérelni, hogy az emberi lélek működő komponenseinek feltárása után rávezesse az olvasót a nevelés alapvonalaira, majd pedig annak tiszta konstrukciójára: a *neveléstan elméletére*. Az eddigi kötetekben figyeltük az emberi lélek sajátos megnyilatkozásait. Megállapítani próbáltuk a hatóanyagok által létrehozott pszichés eredőket, most értékesíteni akarjuk tapasztalatainkat, hogy mindent összefoglalva kiépíthessük a nevelésre vonatkozó útmutatásainkat.

Ez a könyv, a sorozat VI. kötete, a neveléstan alaptételeivel foglalkozik. Tárgyát öt részre bontja. Beszél: a) a nevelő egyéniségéről, azaz a nevelés alanyáról, b) a nevelés tárgyáról, c) a nevelés céljáról, d) a nevelés módszereiről és e) a nevelés eszközeiről.

Mivel pedig — szerintem — a nevelés tulajdonképpen nem rövid ideig tartó, hanem állandó lelkihatás, permanens lelkiirányítás, azért a neveléstan alaptételek is úgy értelmezendők, hogy azokat az egész életfolyamat alatt és folytonos következetességgel kell érvényesíteni. A *nevelés alap-*

vonalait azért akarjuk tehát kirajzolni, hogy azok a nevelők és neveltek életének maximáiként szerepeljenek.

A *Szentlélek Úristen* megvilágosító kegyelmét kérve indítjuk útnak *ezt* a kötetet, hogy neveléssel *iogiaikozó* embertestvéreink életében esetleg egyike lehessen a lelket és katolikus *életet* kiformaló tényezőknék.

Budapest, 1934. Pünkösöd vasárnapján.

A SZERZŐ.

BEVEZETÉS.

1. Léleksugárzás.

Az egész élet szerves egybekapcsolódás. Nincs semmi, ami teljesen elszigetelődve lenne; az elektron és a naprendszer az egységes világegyetemnek egyformán revelációja. *Flammarion* fejezi ki helyesen ezt az igazságot: „ha megdobban lábam alatt a föld, kimozdul helyéből egy egész világ”. Ez az összefüggés az élő, az organikus világot is magába zárja, még pedig nem csupán *sztatikai* és *dinamikai* hatókkal, hanem a *vitalitás* titokzatos lendületével. Az élő sejt szervesen kapcsolódik az élő organizmusba; de az élettelen is, amikor az oxigénbelégzés útján, a tüdőn keresztül az emberi testbe jut, annak életerőit felfokozza. Itt is észlelhető bizonyos vitális erők érvényesülése.

De ez a kapcsolat sem fejezi ki az erők komplikált egymásrautaltságát. Az ember esetében ugyanis — mint láttuk — olyan élő energiaközponttal állunk szemben, aki *gyűjtő munkával* dolgozik önmagán és egy bizonyos színvonalon túl *léleksugárzással* fejleszti embertestvéreit. Ez a gyűjtés, ez a kumulációs folyamat nem pusztán anyaghalmozás vagy felraktározás, hanem a veleszületett és a kegyelmi erőkből nyert lelki értékek kifejlesztése és kivirágztatása. A nevelés, a lelki sugárzás pedig tovább megy ezen a vonalon és a testi és lelki élet

felfokozását szorgalmazza. Végül is mindkét irányú munka azt bizonyítja, hogy a lélek energiái nem tétlenségre kárhozott sztatisztikus állapotban vannak, hanem állandóan dolgozó és *mindig a felsőbbrendű életet szolgáló dinamikus egyensúlyt keresik.*

Hogy mi lesz az emberből, az nagyrészt lelki adottságától, önmaga erőfeszítésétől, a kegyelmi erőktől és végül a nevelő embertestvér lelkihatásától függ. Széles perspektívában ezek a hatások a milieu-hatással kiegészítve *együttesen* adják a nevelés lényegét. Most azonban csak azokról a hatásokról beszélünk, amelyeket *tudatos elgondolással állítunk be az emberfejlesztés szolgálatába*, akár önneue/ésről/, akár *mások neveléséről* lesz szó. Mindkettő erőérvényesítés; az első *egocentrikus*, mert befelé hat, a másik *heterocentrikus*, illetőleg *altér ocentrikus*, mert kifelé, illetőleg más egyén felé irányul.

A mi elgondolásunkban — mint már sokszor hangsúlyoztuk — az ember olyan természetes és természetfeletti energiák hordozója, amelyek lényegüket jellemző sajátos tulajdonságok folytán érvényre törnek. Ezek a lélekből szinte kiáradnak, embert teremtenek és életet tökéletesítenek; ha ezt a hatást rendszeres egységbe akarjuk fogni, akkor azt lehet mondani, hogy elsődleges hatásuk *az önnevelés* nehéz munkájánál, a másodlagos hatásuk pedig a *család, az iskola és az élet széles területén érvényesül.*

Az ember sok tekintetben *self made man*. *Saját* maga fogja fel és dolgozza ki a lélek latens értékeit és a külső élet nyomásait.¹ Azért hangsúlyoztuk és

¹ Nem lehet senkit se befolyásolni akarata ellenére, világos, határozott öntudattal tett elhatározással szemben. Ezért a „suggestio” is mindig velejében „autosuggestio”! (Charles Baudouin: Psychologie der Suggestion und Autosuggestion. Im Sibyllen-Verl. zu Dresden. 1926.)

hangsúlyozzuk annyiszor, hogy az ember több, mint *individuum*, több, mint *egyéniség*, az ember: *személye* Külön élő valóság, aki szellemi és lelki téren kiszélesedve önmagába zárhatja az egész világot. Olyan magasságba törő szellemi lényé nemesedhet, aki megérzi az éghez tartozóság felsőbbrendű kötelekeit. *Ezt a belső önértéklést és felértéklést élő valósággá teremteni az önnevelő és a nevelő igazi hivatása.*

Ha azután kialakult az egész ember, vagyis érvényt talál a *testi-szellemi-lelki értéktömeg a maga teljességében*, akkor olyan sugárzó egyéniséggé lesz, aki helyesen irányító hatást tud majd gyakorolni *mások* életére is. Lelkihatás, mely másokat kisebb-nagyobb mértékben befolyásol, megindulhat bárkiből, de kérdés, vajjon lelket fejlesztő vagy lebontó lesz-e ez? Azért kell mindjárt e kötet elején kiemelni, hogy *a mások életnívó-emelésének mértéke a nevelő személyiségének belső tartalmával egyenesen arányos.*

Bár az életsugárzás egyetemes, mégis a nevelés inkább a *családi* az: *iskola* és az *élet érintkezési felületén közvetlen vagy közvetett módon történik.* Éppen ezért hatásuk gyakran nem éri el az egyén legmélyebb lelki rétegeit.

A léleksugárzás legtermészetesebb és legközvetlenebb területe a *család*, mely a társadalom összejtje. Belőle nő ki a szélesebben gyűrűződő társadalmi konstrukció, benne észlelhető legerőteljesebben a nevelés dinamikája. És éppen ez a jelenség magya-

„Selbst in dem Sinne, in welchem der Mensch eins ist mit dem Universum, ist es eine völlig einsame Universalität. Der Gedanke allein, dass er mit allen Dingen verbunden ist, genügt, um ihn von allen zu scheiden.” (G. K. Chesterton: Der unsterbliche Mensch. Bremen, 1930. 355. 1. Aus dem englischen übertragen von Curt Thesing.)

rázza meg azt a sokszor érthetetlen küzdelmet is, amelyet a nevelők a gyermekkel vívnak.

El kell fogadnunk, hogy már a csecsemőkortól fellépő és *folyton ismétlődő családi behatások állandó tudatalatti élményként szerepelnek*. Ebből logikusan következik, hogy a jövő nemzedék életének kialakulásáért a *társadalom és nagyrészt a szülők is felelősek*.

Ennek a nevelésnek *kiegészítője és továbbépítője az iskola, melynek lényegét szintén a léleksugárzás adja, mely ott a tanító, tanár, lelkinivelő személyiségéből árad a gyermek lelkébe*. Nem lehet ugyanis tagadni, hogy a szellemi élet kitágulása nagy mértékben a *tanító lelke* szerint történik. Mert a tanítás felvilágosítás célja nagyobb egységek, a kultúra és a világnézet kitermelése. Ez pedig erősen függ a nevelő *tanár lelki* irányításától. A tanítás azért is történik, hogy az egyénben készségek, képességek fejlődhessenek ki. A tanító a szellemi kitágulás lehetőségét akarja felfokozni az ismeretek közlésével. De ezt is nagyrészt azért, hogy később, amikor közvetlen, személyes hatása már megszűnik, betűk, művészi formák vagy történelmi élmények révén *továbbfejlődhessen* az egyén, hogy elérje vagy legalább is megközelítse minden tanítás végső célját: megismerje a *lélek mélységét, hivatásának magasztosságát* és ezeket a *teljes emberi élet kialakításában alkalmazza*.

Fontos tényező még az egyén kialakulására a környezet hatása, a család, a barátok, sőt maga a föld is. Mert az egyén élete nincs minden összefüggés nélkül a világba beállítva. így vagy amúgy mindenki engedelmeskedik vagy parancsol. Bizonyos, hogy nem lehet pontosan előre megállapítani, hogy utóbb aztán kiből mi lesz, de az „imponderabile”-k, a súlytalan hatók pora, pizska végül is mindenkin meglátszik. A finom környezet gyakran differen-

ciálttá tesz, míg a „bárdolatlan”, szögletes egyének mögött rendszeren valami hasonló érdes világ fedezhető fel.¹

A *kultúrproduktumok útján* való hatás is egyetemes. Talán abban van eltérés, hogy az egyik egyénre az irodalom, a másokra a képzőművészet hatása intenzívebb és maradandóbb. Ezeknek befolyása szélesebb körű és hosszú időn keresztül állandóan érvényesül. Bizonyos értelemben nincs olyan ember, aki semmit sem teremtett. Egy tétován, sokszor elkezdett életforma is sok belső munka, sok „teremtő” akció torzója; mennyivel inkább alkotás a harmonikussá *kialakított élet formája*. Ez szinte a „produktumok produktuma”, mert ez az *egész* személyes én-nek teljes *vitalis érvényesülése*. Ezért bír az ilyen egyén oly sok vitalitással, hogy képes másokat is maga felé vonni vagy esetleg eltaszítani magától.

Ha tehát be akarnám mutatni az embert az ő belső, dinamikus, sőt vitalisztikus életében, akkor ismét csak vissza kellene térnünk oda, hogy az egyén olyan energiaközpont, aki ösztönösen keresi lelkienergiáinak érvényesülését egyrészt befelé, önmaga kifejtésében, másrészt tudatosan vagy öntudatlanul tanítványokra, környezetre való hatásban. Ez a következtetés mindnyájunkat beleszorít a nevelés hatalmas munkájába. Rákényszerít az *önnevelésre* és *mások nevelésére*. Mivel pedig ez a munka nem részleges és nem esetleges, hanem komoly, szent és egyetemes életszolgálat, azért lesz

¹ Nem csak az együttélés, a szüntelen érintkezés, de még a pusztá beszédbbe ereszkedés is kiközkinthet formánkból. Ezért *Goethe* bölcs tanácsa:

„Láss dich nur in keiner Zeit
Zum Widerspruch verleiten;
Weise fallen in Unwissenheit,
Wenn sie mit Unwissenden streiten.”

emelkedett az a hivatás is, melyet a nevelés révén betoltunk. *Szellemi* és lelki erőérvényesítés, mely a mélyebb, *igazabb*, krisztusi embertípus kialakítására törekszik.

Így vagyunk mi, a jelen egyénei, bizonyos határig a jövő, az új nemzedék irányítói és mindezek mellett az örök jelen, a mindig fennmaradó *élet* sugárzó képviselői.

I.

A nevelés alanya.

Mivel az emberi élet a Teremtő legszentebb kinyilatkoztatásához tartozik, azért szent legyen az a személy, aki az Úr alkotta szentséghez közeledik. Az ilyen szent egyéniség azonban nem termelődik önmagától. Nehéz és fáradságos munka eredménye a helyesen kialakult, kiegyensúlyozott ember. Nevel és nevelni köteles a szülő, a tanító és a lelkiatya, de igazán értékesen csak az nevelhet, aki először önmagát építette ki helyesen az Úr gondolatai szerint. Éppen ezért az első részben arról fogunk beszélni, hogy kik az igazi nevelők és hogyan tehetik magukat alkalmassá az igazi nevelőmunkára.

A) A nevelők.

1. A szülő.

A természet elemi rendje s az örök isteni törvény a *család szentélyébe* helyezi a gyermeket. Ezzel jelzi, hogy a *hivatásos nevelés a szülők* kötelességei közé tartozik. A gyermek tehetetlenül lép az életbe. Testi-lelki fejlődése kezdetben a körülmények és reáhatások függvénye. A legközvetlenebb környezetre, a szülőkre vár tehát elsősorban a nevelés kötelessége.

A szülő, a család tulajdonképpen az első nevelő. A természet a *szeretet* ösztönös erejével szorítja a szülőt, hogy gyermekével törődjék. Ez a gondoskodás pedig nem terjeszkedhet ki csak arra, hogy a vegetatív élet feltételeit megszerezze, hanem arra is, hogy az a priori, szellemibb, lelkibb élet igényét is felébressze és kifejlessze a gyermekben. Ezen a ponton emelkedhet a szülő magasan a többi ember fölé; bizonyítja ezt az élet is, ahol gyakran látjuk a szülői önfeláldozás megható példáit. A gyermek iránt érzett szeretet motorikus ereje állandóan dolgozik és minden pillanatban érezteti hatását, amely azonban csak akkor helyes irányú, ha a szülők lelke *valóban* a magasabbrendű életnek revelációja. Az apa és anya személyiségéből eleven, lüktető

lelkiértékek áramlanak a gyermek felé. Nem lehet pontosan kielemezni ennek a hatását, de az *eredményben* konkrétan észlelni lehet. A környezet személyiség-sugárzása egyetemesnek vehető, mégis a szülőkből sugárzó lélekkváradás *kivételes* erővel működik. Természetes, hogy a szülő lelkiéletének mélysége és telítettsége egyenes arányban áll a gyermeklélek fejlesztésének fokozatával. Az igazi egyéniség: a harmonikusan kiépített *személyiség*. Az érzelmi világ hullámzása felett való biztos uralom erejével csak az *igazi személyiség rendelkezik*, következőleg csak az igazi személyiség *uralodik* a környező világon; csak a személyiség olyan energiaközpont, amely finoman, de biztosan érezteti hatását. Ilyenkor nemcsak a példa erejére kell gondolnunk; ennél sokkal több és erősebb hatással kell számolnunk. Olyan erővel, amely csendes áramlással tör utat a gyermek lelkébe. Mert a példa gyakran másolást hoz létre, a *személyiség kiemelkedő jelentkezése azonban mély vitális kapcsolatba fűzi az egyéneket*.

Az Úr úgy rendezte el az életet, hogy minden *benyomás* maradandó jelleggel bírjon. A gyermeklélek finom képlékenységgel különösen alkalmas a benyomások felvételére és intenzív feldolgozására. A gyermek életét a család veszi körül, benne mozog, növekedik a gyermek, belőle vetődnek leginkább lelkébe azok a tiszta sugárkévék, amelyek megvilágítják és sokáig visszhangzó élményekkel gazdagítják a lelkét, az életét. Azért mondják, hogy „a családi környezet kiverődik a gyermek arculatán”.¹

Ezt a környezetet azonban nemcsak a vagyoni

¹ *Dosztojevszkij* regényei sok tanulságot tartalmaznak a szülő és a gyermek viszonyára. Két utolsó nagy művének a háttere teljességgel a megmérgezett gyermekkor. (A siheder. Karamozoff testvérek.)

helyzet vagy a kultúra határozza meg. Bár ezek szerepe igen nagy, mégis a gyermekeknek a nevelő hatást legmélyebben, legközvetlenebbül a *szülők lelke* sugározza. A környezet „az „otthon *lelke*” tulajdonképpen a szülők személyiségének rezultánsa. Vannak igen szegény és kevésbé kultúrált családok is, amelyeknek milieu-hatása a legértékesebb. *És fordítva* is ugyanez a helyzet. A család ugyanis szellemi légkört képvisel, amely állandó és sajátos tartalommal telíti az otthont. Ez pedig konkrété azt jelenti, hogy az apa és anya közös élete, társalgása, gondolkodása, munkája, szórakozása olyan légkört teremt, amelynek éltető ereje vagy miazmás pusztítása sokszor egész életre kiható nyomot hagy a gyermek lelkében. *A szülő sokszor nem is sejtí, hogy belső életének kiáradása mennyire hat a gyermek lelkivilágára.* Itt is külön ki kell emelnünk, hogy a gyermeklélek a *legfinomabb felfogó készülék*; jót-rosszat felvesz.¹ A családi élet legkisebb mozzanata is pozitív vagy negatív értékű nevelő erő, mely emelőleg vagy rombolólag hat a gyermek életére; azokból a családokból, ahol vallásos lélek uralkodik, legtöbbször a vallás felé orientálódó gyermekek kerülnek ki. A milieu azonban nem tudja kiölni a gyermek lelkéből az ösztönös, Istent kereső tropizmust, a vallásos környezet pedig erősíti, uralomra juttatja ezt. Fontos tényezők ilyenkor azok a finom benyomások, melyek az édesanya, édesanya vagy mindkettőnek imádságos lelkéből áradnak a gyermek felé. Viszont azonban nem lehet gyermeke romlásán csodálkoznia annak az édesanyának, aki üres, ú. n. „társadalmi” életével pl. leánygyermekében deformálja ezeket a finom megmozdulásokat azzal, hogy már gyermekkorában hasonló felületet,- sőt léha életre szoktatja.²

¹ Lásd: III. kötet 28. és kk. 1.

² Lásd: III. kötet 73. 1.

A gyermekélet nevelését az a tény is a szülők kezébe helyezi, mely szerint a *megszerzett tudás, a nagyobb élettapasztalat* lehetővé teszi, hogy szélesebb horizontot nyissanak gyermekeik előtt. A nevelésben ugyanis nagy szerepet játszik a világos látás, a jelenségek helyes értékelése. Az élet problémáinak megoldására, a természet és a természetfeletti, isteni kinyilatkoztatások megértésére a gyermek a felnőttektől vár útbaigazítást. *A szülők állanak legközelebb a gyermekhez, számukra ezekben a legnagyobb kérdésekben nekik kell utat mutatniok.* Szinte természetadta tulajdonsága a gyermeknek, hogy szülőiben a legnagyobb *tekintélyt* látja. Tőlük vár irányítást és döntést. Maga az a tény, hogy a gyermek szemében az édesapa a legtehetségesebb, az édesanya a legkedvesebb személy, determinálja a szülőket, hogy *természetadta helyzetüket a nevelés érdekében kamatoztassák.* „*Reájuk hallgat a gyermek,*” Szinte áhítatosan és vágyakozó lélekkel fogadja azt, amiről a szülő beszél. A gyermek nem kérdi, hogy honnan az ismeret; a szülőnek azonban tudatosan gyűjtenie kell tudást és tapasztalatot, hogy gyermeke számára azokból meríthessen.

Végül is a *testi, szellemi és lelki energiák* fölénye is kényszeríti a szülőt, hogy nevelő hivatását vállalja; a gyermek gyengének érzi magát. Szüleiben az erőt szereti, ahhoz menekül saját gyarlóságával szemben. A felnőttek, elsősorban a szülők fennsőbbiségét tiszteli, nagynak, szinte elérhetetlennek érzi. Édesatyjában a kitartó fizikai vagy szellemi erőt értékli; édesanyjában pedig a folytonos, családjáért végzett munka áldozatos erejét csodálja. Még kisebb fájdalmaival is szüleikhez szalad; tőlük vár elsősorban megértést, vigaszt, gyógyítást, bennük találja meg a biztos védelmet. Lelki gyengeségeinek, bizonytalanságainak esetén is hozzájuk

siet. Innen ered az a sok kérdés is, amellyel a szülőket elhalmozza. Tőlük vár választ mindenre. És természetesnek találja, hogy a szülő minden kérdésére helyesen válaszol. Bennük tehát a *szellemi erőt* is feltételezi. Gyakran hozzájuk fordul akkor is, ha lelki élete kerül veszedelembe. Az erény és bűn, az áldozat és élvezet, a munka és henyélés, a vallásos élet és köznapi munka kérdései is felmerülnek — sokszor önkéntelenül is — a beszélgetések közben. Elvárja, hogy a szülők *a lelki értékeinek bontogatói és irányítói* legyenek.

Ebből azután logikusan következik, hogy a szülők nemcsak fizikai, testi védelmet biztosítanak a gyermek részére, hanem felsőbbrendű *szellemi és lelki* energiákat is, amelyek szellemi és *lelki* elrendeződésének *alappfeltételei*. Ez az érték lehet az apa vagy anya *kivételesebb* tulajdonsága, de jobb, ha mindkettőben egyforma színvonalon van; mert bár a szülők nem egyformák, de szellemi és lelki nívójuknak nagy vonalakban mégis egy síkban kell lennie. Igaz, hogy az egyének között vannak eltérések, de egyforma vagy legalább hasonló lelki tónus nélkül nincs harmonikus életközösség. *És ezzel párhuzamosan nincs eredményes nevelés sem.*¹

¹ A szülői nevelés eredményességének feltételeit Imre S. a következőkben határozza meg: *A gyermekben lévő feltételek:* a) az átöröklés tekintetbe vétele, preventív óvintézkedések megtétele, ill. irányvétel céljából, b) a környezet legkedvezőbbé alakítása. 2. *A szülőknél lévő feltételek:* a) a szülők nevelése, b) testi feltételek, c) értelmi feltételek, d) erkölcsi feltételek, e) az önnevelés kezdete az ifjúkorban van. Bizalom a nevelés sikerében. 3. *A nevelés egyöntetűsége:* a) az apai és anyai nevelés egysége, b) a szülők és nagyszülők egyetértése, c) a családi (individuális) és iskolai (szociális) nevelés egyöntetűsége, d) az egyöntetűség feltételeit egyedül a szülők biztosíthatják, ha nem bírják, kérjenek igazi tanítótól segítséget. (Imre Sándor: A családi nevelés főkérdései. Bev. a szülői gondolkodásba. Szülők Könyvtára. Gyakori, tudnivalók a gyermekek neveléséről. Szerk. Imre S. egyet. tan. 1—3. sz. Bpest. 82—86 l.)

Ha tehát keressük, hogy ki az *első* és *legilletéke-sebb, sőt leghatásosabb* nevelő, akkor azt kell fel-lelnünk: a *szülő*. Tőlük ered a *Teremtő* csodá-latos együttműködésével az élet, családi körükből származik a jövő irányjelzése. Mindez pozitív ér-ték, amely a család belső struktúrájából s az *Isten-től* kapott lelkiértékekből sugárzik.

Ezzel látszólag ellentétes jelenségeket is észle-lünk. Elvitázhatatlan ugyanis az a tény, hogy a rossz családi élet (nagy ellentétek a szülők között, válás, stb.) valamiképpen leköti és megzavarja ezt a belső erőérvényesülést. Ez a tény is egyik oka an-nak, hogy a nevelők egy része a gyermeknevelés-ben az állami és társadalmi ellenőrzést, sőt szu-ve-rén irányítását hangsúlyozza. Kivételes helyzet, a szülők bűneiből fakadó rossz, a gyermekekre káros állapotok indokoltá is teszik az esetleges intézke-dést (a szülői jogok megvonása, menhelybe utalás, stb.), de semmiképpen sem bizonyítják a társa-dalmi intézkedés egyetemes szükségességét. Még kevésbé azt a „tudományos” mezbe öltöztetett el-gondolást, amely „szakszerű nevelés”^x címe alatt akarja a család természetes erejét tudományos pót-lékokkal helyettesíteni.² Az egyéni élet lehetősége, a szülői szeretet természetessége és a szinte ösztö-nös eligazodás nagyobb érték, mint az elvont elmé-leteken épülő tudományos próbálkozás.³

¹ *Schmidt F.*: A pszichoanalízis és a pedagógia. Szent István Akad. székfoglaló. (Katolikus Nevelés XXVI. évf. 1934. 6—7—8. sz.) — A pszichoanalitikusok elméletének „gyakorlatát” *Bálint A., N. Wolfheim, M. Günther, Th. Mül-hause, M. Bonaparte, H. Menk, C. Scheuier* írja le. *A gya-korlati alkalmazás — egyenesen elrettenő!*

² Nagyszabású persziflázsát adja ennek egy modern, te-hetséges angol író: *Huxley*: *Brave New World*, London, 1933, Albatros kiad.

³ „Die ewig naive Schar der Erzieher, die wir Eltern nennen, wird für ihre Aufgabe weder ausgelesen noch beson-

2. A tanító.

A családi körből az iskolába kerül a gyermek, tehát a nevelők között második helyet a *tanító* foglalja el.¹ Tőle kap a gyermek először rendszeres szellemi irányítást. A tanító tehát a szülők munkájának kiszélesítője és felfokozója.

A tanító fogalma — a mi elgondolásunkban — szélesen értelmezendő. Óvónő, tanító, tanár ebből a szempontból egyet jelent; *olyan- hivatott személyt, aki tudásának és lelki kincseinek javát áldozza a rábizott gyermekekre.* A különböző elnevezés a korok szerint igényelt más és más tanítási módot követő személyeket jelöli meg, de végered-

ders vorgebildet, ist aber auf der anderen Seite durch die Inspirationen der Liebe und Treue, der Hingabe und Geduld in der Wirksamkeit ihrer Arbeit allem kunstgerechten pädagogischen Professionalistentum überlegen. Diese Vorbildlichkeit ungelerner Erziehungswisheit wird uns besonders deutlich, wenn uns in der Geschichte der Pädagogik hier und da Wendungen begegnen, die den gesunden Instinkt nach dem Muster der geübten Didaktik orientieren wollen, die Mutter zu den Lehrern in die Schule schicken, und so den rationalen Ersatz zum Vorbild für die organischen Funktionen erheben." (Dr. Aloys Fischer: Erziehung als Beruf. Leipzig, 1921. 2. 1.) — A természetes ösztön útbaigazító tanácsának hiánya magyarázza a sok jószándékú mostoha kudarcát is. (H. Kühn: Psych. Untersuchungen über das Stiefmutterproblem. Leipzig, 1929.)

¹ „A szülőknek tudniuk kell: az a természetes, hogy az övék legyen a legnagyobb erő, hiszen ők kezdik a tervszerű munkát és minden más csak az ő nyomukba lép!" (Imre S.: A családi nevelés főkérdései. Bpest, 76. 1.) Az iskolába lépés után sem lesz a gyermek kizárólagosan a tanító gondoztja:

„Az emberpalántát a szülők kezéből vesszük át, a továbbgondozás munkája sem egyedül a mi munkánk, hanem közös az otthonéval." (Brunner Ernő: A szülői ház és az iskola. A budapesti Szent Benedek-rendi reálgimn. értesítője. 1934. 11. 1.)

Malisza Ignác: Az iskola és az élet. Zenta, 1908.

ményben *mindegyik a szellemi és lelki élet fejlesztőjét jelenti.*

De hogyan és miképpen áll a tanító a nevelés szolgálatába?

a) Az első és legfontosabb kötelessége a *szel'lemi élet gazdagítása.* Azok a készségek, amelyek az *igaz megismerésére* és a *lelki értékek felértékelésére* vonatkoznak, csirában pihennek a lélek mélyén. A család nem elégséges, sőt gyakran nem is alkalmas ezek *teljes* kibontására. Egyrészt azért, mert a köznapi életgond mellett a gyermekkel való odaadó, elmélyedő és rendszeres *tanítói* munka sokszor lehetetlen, másrészt azért, mert a szellemi erők kifejlesztése *kialakult tudományos módszerek¹* alkalmazását követeli. A tanító tehát tudományosan megalapozott nevelési módszerei segítségével úgy nyúlhat a gyermekiélethez, hogy annak *szellemi képességeit leleplezi, tudatosítja, értékeli, felfokozza, telíti és tevékeny erőkké alakítja.*

Az óvodástól kezdve az elemi iskolán és középiskolákon keresztül a legfelsőbb oktatásig az történik, hogy a gyermek fokozatosan elsajátítja az ismereteket és ezek segítségével elmélyedő gondolkodás útján megismeri az élet igazság-komplexumait. Ez a szellemi munka azonban valójában azt jelenti, hogy a *tanító fejleszti és telíti az ember szellemi kincstárát, vagyis a szellemi képességgel megáldott gyermekből szellemileg élő, tehát magasabbrendű embert alakít.* Nagyon természetes, hogy a tanítónak tudástközlő munkája csak akkor lehet *teljes*, ha növendéke lelkében a *belső, sőt önálló szellemi élet* megindítását is eléri. A *tananyagközlés* a tanítás elemi foka. Ebben az elgondolásban a tanító-

¹ Gondoljunk itt arra, hogy például mennyire fejlődött *módszertanilag* az olvasás és írás tanítása! Ma a *fonomimika* segítségével tanítanak, míg régen a betűk nehézkes emlékeztetésével és azok erőszakos összeolvasásával próbálkoztak.

ember egyszerű rezervoár, amely kiárasztja és — legjobb esetben — felszívhatja a szellemi élet kincseit. Az élet azonban nemcsak alacsonyrendű kumulációs vagy emésztési folyamat. Az ember szellemiségének kivételes jegye az *önálló tevékenység*. Többet mondok: a *teremtő tevékenység*. Ezt pedig csak akkor tudja megvalósítani, ha úgy él a megszerzett életkincsekkel, hogy azokat *saját maga kitermelése* (egyéniesség-kidolgozás!) és a *szellemi életirányok* szolgálatába tudja állítani. Szerez azért, hogy magát és az életet szebbé teremtse. Az első az *én* felsőbbrendű kialakulását szolgálja, a másik pedig a kultúra, művészet, szociális viszonyok igazságos egyensúlyát eredményezi.

Ezt a *tanító* szellemi erőfeszítése indítja meg. Ez az az erőfeszítés, amelyet úgy nevezünk: *öntevékenységre való nevelés*. Kezdetben ez a *megfigyelések önállósága* útján közelíthető meg, később pedig az *önálló produkciók* segítségével érhető el. Az okos tanító elgondolása megegyezik a lélektani igazsággal, mely szerint a gyermek is „*é n*”, *tevékeny* erő, alakuló élet, melynek értéke éppen abban rejlik, hogy *belőle is önálló, kiemelkedő, önbíró személyiség alakulhat*.

Ez a helyes beállítás. És ez azért is fontos, mert az élet nem embergépeket, hanem *emberegyéniségeket* termel. Minden egyes egyén más és más. A technikában megjelenhetnek az egybevágó gépalkatrészek. Az emberi élet szépsége és értéke és fejlődése éppen *az egyének differenciáltságában* van elrejtve. Ezért kell a tanítónak arra törekednie, hogy nevelő munkájával az *egyéniességek kitermelését*, tehát a fejlődést szolgálja. A tanító nem dolgozik gépteremben, hogy a kidolgozott formák alapján egyformákká préselje az emberérméket. Ez a munka a pénzverdék kötelessége, de nem lehet az iskola feladata. A tanító akkor teljesíti szinte

elhivatottságából eredő fontos küldetését, ha a módszeres tanítás segítségével *emelkedetten gondolkodó, egyedi kiválóságok szerint differenciálódó személyeket állít az életbe.*

b) A tanítás azonban csak részlete annak a munkának, mely a tanítóra vár. Azt nem tagadom, hogy ez foglalja le idejének legfontosabb részét, de az is bizonyos, hogy ez is csak *eszköz* — a *teljes ember* kifejlesztésének szolgálatában, amelyen túl kell látnia és túl kell mennie a tanítónak. Éreznie kell, hogy a gyermeket azért bízza reá a szülő, állam és Egyház, hogy abból *a szellemi és lelki ember harmonikus együttesét bontsa ki.*¹ A tanítás az elsőt végzi, a másik a szorosán vett nevetés területére tartozik. *Ez utóbbi tökéletes megvalósulásához azonban az előbbi is eszköz.* Mert a tudás olyan lépcsőzet, amelynek segítségével a dolgok mélyére és az élet zenitjét megközelítő magaslataira lehet eljutni. *Az ismeret a teremtett tárgyak analitikai képét adja, csakhogy ennek segítségével az élet nagy szintézisét is elvégezhetjük!* Le akarunk jutni a dolgok lényegének mélyére, hogy azután felemelkedhessünk az élet végső értelmének magaslatára. Vizsgáljuk a földet, hogy megtaláljuk az Eget. Szétrobbantjuk az atomot, analizáljuk az ember lelkét, keressük a jelenségek végső egységét: mindezt azért, hogy az anya-

¹ A nevelő felelőségéről *Griesebach* így ír: „Die Verantwortlichkeit besteht darin, dass ich die ewig Verborgene respektiere, über meine Grenzen nicht hinausgehe, das Du niemals übersehe, die Ansprüche, des Ichs nicht voranstelle, das Du nicht absolut zu beherrschen versuche, Menschlichkeit im Widerspruch bewahre, dass ich der Wechselbeziehung als der Erziehung der Menschlichkeit kein Hindernis bereite, sondern sie dadurch befördere, dass ich nicht mehr als Einzelnier die Erziehung meistern zu können glaube.” (Eberhard Griesebach *Die Grenzen des Erziehers und seine Verantwortung.* Halle-Saale, 1924. 320. 1.)

got és energiát s azon túl és a fölött a lelket a nagy, az örökélet egységébe foglaljuk.

Ha ez az elgondolás a tanítás egész belső munkáját áthatja, akkor a *gyermek is olyan megtérülést igénylő szent valóság lesz, akit erre a fenséges és végnélkülinek mutatkozó életre hangolni és nevelni kell.* Ki kell tehát kutatni benne azokat a *lelki kiválóságokat*, amelyek a priori ennek a nagy elhivatottnak alapjai. Bölcsesség, igazság, mértékletesség, lelki erő olyan sarkalatos erények, amelyek a lélek mélyéről az élet fórumára állítandók. A földi élet keresése és az örök élet igénye olyan vágyak, amelyeket *harmóniába csendítve* kell érvényre juttatni. Vagyis a *tanítónak arra kell törekednie, hogy az erkölcsi én, a metafizikai én fejlődését is szolgálja.*

Ez a munka nem különálló és nem elszigetelt. A szellemet fejlesztő tanítás úgy végzendő, hogy ez a *magasrendű nevelési cél* is megközelíttessék. Az iskola ugyanis *morális világnézetet* is szolgál, azért dolgoznak a didaktikusok azon, hogy a tananyag a *jellemes ember* kialakításában is segítsen. Mikor mi a személyiségnek kifejlődését a *metafizikus életművészetben* jelezzük, akkor a *legfelsőbb, szent és legtökéletesebb* embertípus megközelítését akarjuk szorgalmazni. Ez a típus is úgy alakítható ki, hogy a tanító következetesen a *lelkiértékek* szolgálatába szegődik.¹

A tanítás anyaga mellett a tanító *személyisége* is ezt a célt szolgálja. Tanító és gyermek nem lehet

¹ „A nevelés célja tehát *műveltségei* adni, az embert kultúrlénnyé tenni. Ez a műveltség arra való, hogy az ember a maga társadalmi környezetében meg tudjon élni, de úgy tudjon megélni, hogy abba bekapcsolódva összes életfeladatait megoldhassa s egész emberi hivatását betölthesse.” (Dr. Weiszely Ödön: *Pedagógia. Tud. Zsebkönyvtár.* 171—172. a-b. 31. 1. Budapest, 1932. Révai-kiadás.)

egymás mellett haladó két idegen. A kettőnek olyan *vitális kapcsolatban* kell lennie, amely a lelki közvetlenség segítségével lehetővé teszi a gyermek *elmélyült nevelését* is. A jó tulajdonságok feltárása és fejlesztése, a gyarlóságok letörése csak akkor lehetséges, ha közvetlen lelki kapcsolatok fejlődnek ki a tanító és a tanítvány között. A régi tanítási módszerhez lényegesen hozzátartozott az *internátusi* nevelés, amely *egységes családba* foglalta a mestert és a növendéket. Még az egyetemek tanári kara és az egyetemi polgárok is olyan egységet alkottak, amelyek a *közvetlen érintkezés gyakorisága* folytán a lelki kapcsolatok felvételét lehetővé tették.¹ Újabban szintén *érezhető* ez a nevelési irány, amely a kollégiumok vagy internátusok légkörében akar a gyermek, serdülő vagy ifjú lelkéhez férközni. Igaz,

¹ „Universitas magistrorum et scholarium”. — L. a jezsuita kollégiumokat, a soproni Szent Imre Kollégium, az esztergomi Szent Ferenc-rendi Szent Antal fiúinternátus nevelési szellemét! — Mathilde Vaerting ezt írja a tanító és tanuló közötti viszony leghelyesebb kifejlődéséről: A. modern iskola jellemnevelő alapelvei: a *közösség elve* (a szociális én kifejlesztésére) és az *autonómia elve* (a személyiség kibontakozására). A tanuló és tanító közötti viszony kifejezésre juthat a *föle/alarendeltség*, az *egymásközöttiség* és az *egymáselleniség* viszonyában. Az első a *hatalmi*, a második a *bizalmi*, a harmadik a *Az életviszony létrehozója*. Előfordulnak *kevert típusok* is. A *hatalmi* viszonyhoz vagy hozzáilleszkedik a tanuló vagy semleges marad, vagy a tanító és a tanuló szembe kerülnek egymással. Egyik esetben sem virágozhatnak a modern iskola jellemnevelő alapelvei. — Az *egymás között* viszonyában bajtársiasság vagy barátság alakulhat ki, amely két viszonyhoz Vaerting egy harmadikat fűz: a *hatalommentes egymásközti* viszonyt, amely szerinte a legcélravezetőbb a modern jellemnevelés eredményessége tekintetében. — A tanító *vezetősége* az egymás fölött-alatti viszonyból és az egymás közötti viszonyból is tartalmaz elemeket, amely formában a vezető lehet bajtársi és lehet szuggesztív. Szerinte az előbbi a helyes. (Prof. Dr. Mathilde Vaerting: Lehrer und Schiller. Ihr gegenseitiges Verhalten als Grundlage der Charaktererziehung. Leipzig. Joh. Ambr. Barth. 1931.)

hogy a gyakori és közvetlen érintkezés lerombolja a tanító pozíciójából eredő, tehát külsőleges presztízsét, de viszont igen sokban hozzájárul az *atya* vagy atyai jóbarát tiszteletreméltó *belső* titulúsának megszerzéséhez. Az elsőben túlzottan sok a tekintély-tisztelet, az utóbbiban előtérbe kerül a lélek nevelőatyjának járó *szerepet és közvetlen megnyilatkozás*. Míg az első hatása a növendék lelkében inkább *behódolást* jelent, a második a készséges *önátadás*. A lélek fejlesztésében pedig feltétlenül az utóbbi a pálma.¹ Már csak azért is, mert a lélekfejlesztés nem lehet erőszakos meghajlítás, hanem könnyed, bensőséges odafordulás. Ebben a lelki megrezdülésben benne rejtőzködik a jóakarát, a vitális kapcsolat és a kölcsönös erőáramlás, következőleg benne mozog az emberi életet annyira jellemző *alanyi dinamizmus*.

A tanító tehát végeredményben *a szülő helyettese, a szellemi élet [okozója, de a lelkiélet] fejlesztője* is. Olyan elhivatott személyiség, akinek munkája folytán fejlődésnek indul a szellemi-lelkiember. Nem csak tudást közlő, hanem életet alakító. Hivatása szerint „*tanítva kell arra törekednie, hogy sarjadzásnak induljon a lelki élet*”.² Sokat kell adnia a tudás kincsesládájából, de még többet kell kiárasztania lelkének értékeiből. Így, de *csakis így* tartozik a tanító a nevelés elhivatottjainak közösségébe.

¹ Lásd II. kötet 211-től végig.

³ A tanító, a *lelkes* tanító azért soha meg ne feledkezzék a *méltóságéretéről*. Minél többnek, minél gazdagabbnak érzi magát, annál -inkább kerülje a hangoskodó önteltségét. Az erőltetett hang, a rekedt torok nem egyszer az „igazság” elárulásával jár. A *föltétlen* magatartás nem fér össze az akárki izléséhez való alkalmazkodással. Gondolkozzék úgy, ahogy *Rudolf Maria Holzapfel* kezdi a könyvét: „Ich predige nicht.suche nicht zu überreden. Ich will diejenigen orientieren, die ich zu orientieren vermag.” (Panideaí, I. köt. Eugen Diederichs, Jena, 1923.)

3. A lelkiatya.

A nevelés folyamatát a család indítja el, a tanító folytatja és a *lelkiatya* teszi teljessé.¹ A szülők *testi, szellemi és lelki* területen dolgoznak, a tanító *leginkább a szellemi javak* közlése útján áll a teljes ember szolgálatába, a lelkiatya pedig legfőképpen a *lelkinevelést* tartja legfontosabb kötelességének. Maga az a tény, hogy a három, látszólag különállóan dolgozó nevelő *egy* célra tör, élénken mutatja, hogy *ezek harmonikus, állandó együttműködése a sikeres nevelés nélkülözhetetlen feltétele.*

Mivel a nevelés tudományművészet is, nehezen lehet pontosan kijelölni a lelkiatya szerepét, azért fogjuk megkísérelni, hogy először lehatároljuk a lelkiatya *munkaterületét* és azután kipontozzuk működésének *helyes módját*,

a) *Mire terjeszkedjék ki a lelkiatya működése?*
— ez az első kérdés.

Annyi a fogalomból is világos, hogy a *lelki élet* területére. Az életet szolgálók ugyanis leginkább az anyagi és szellemi élet (kultúra, esztétika, szociális, erkölcsi kapcsolatok!) kidolgozásán fáradoznak; hivatásuk szerint helyes és jó munkát végeznek. Az ember *igazi* életéhez azonban, a *lelkiség* csodás rejtélyébe nehezen tudnak behatolni. Egyrészt azért, mert nem sokszor értékelik kellőképpen ezt a nagy világot, másrészt azért, mert legtöbbször nem áll módjukban tanítványaik bensőséges szeretetét, bizalmát megszerezni.

Általában az emberek nem igen értékelik a belső életet. A lélektanban és neveléstanban is csak újab-

¹ „A fiúk öntudatába át kell vinni, lelkükbe bele kell impregnálni, hogy a hittanásra mindig mint *lelkiatyára* is tekintsenek.” (Witz B.: Az Actio Cath. szellemében való működés módja az iskolában.” Kath. Nevelés. 1934. XXVI, évf., 7. sz., 195. 1.)

ban tör előre ez az irányzat. Kit érdekelnek a belső alakulások, a belső krízisek, erények és hibák ki-egyenlíthetetlen küzdelme, az akarat problémája, az ösztönök hatalomra törő forrongása? Ki mélyed el a lélek élmény-világába, hogy abból a jelent és jövőt kialakítsa?¹ Mindenesetre olyan terület ez, amely után való érdeklődés speciális tulajdonság következménye. A köznapi ember pedig nem lehet ennek a szolgálja, azért tehát e kérdésnek kutatása annak az osztályrésze, aki a lélek szárnycsapásainak végső célját a *végtelen és örök életben* találja meg. Az élet kérdéseit ilyen legmagasabb szempontból a *lelkiatya nézi*, amely magaslatról az élet belső szentélye nyer megvilágítást. Az ő tekintete szélesebb horizontra tágul, sőt lelki befolyásoló ereje arra tör, hogy mást is erre juttasson. Innen ered azután az a *hivatása* is, hogy a lélek rejtélyeinek feltárásában ne csak a passzív szemlélő szerepét, hanem a *lelkek közvetlen vitális kapcsolatának felvétele*t is szorgalmazza? Ez a munka olyan szent, hogy ehhez különleges hivatás és lelkiség szükséges, Annál is inkább, mert ennél a lelkikapcsolatfelvételnél olyan területek revelálódnak, amelyek „a lélek legrejtettebb szögletére” is kiterjednek. A köz-

¹ A Freud-tanítványok megkísérik ezt, de — sajnos — főként szexuálpatológiai szempontból.

² Ehhez, természetesen, mély lélek kell! Úgy kell érezni, amint *A. Patri* érez; így azután odasimulhat a lélek a lélekhöz. „Senter vous que vous avez besoin de moi? Sachez donc, mes enfants, que j'ai bien plus encore besoin de vous. Les fardeaux qui pésent sur les hommes sont lourds, et vous les faites légers. Les pieds des hommes ne savent où aller, et vous leur montrez le chemin Les ames des hommes sont esclaves, et vous les faites libres. Vous mon *beau petit peuple*, vous êtes les rêve?, les espoirs, le sens du monde. C'est par vous que le monde progresse, et qu'il croit en amour fraternel.” (*A. Patri: Vers l'école de demain!* Traduit par L. Herr Paris, 1919. 246. 1.)

vétlen lelkiismeret minden belső problémát érint.¹ Jót-rosszat egyaránt. Nyílt és rejtett életet is. Olyan gondolat- és érzésszerű elhajlásokra is kiterjed, amelyeket nem szívesen mutat meg az ember. A lelkiatyának a legkisebb gyermekkorig visszamenő életfeltárást kell végeznie, mert csak ezen az alapon juthat *igazi* ismeret birtokába.

De még ez is csak kezdet. A lelkiatya munkája a *nevetés útján* megy végbe. A teljes ismeret csak előkészület, a *hatás és azon túl az alakítás a valóságos szerep és munkakör*. Ez azután olyan kölcsönös szereteten és bizalmon épül,² amely lehetővé teszi a feltétlen lelki önátadást és készséges követést.

A tanítvány *atyát* lát a lelkiatyában, aki a *legjobbát nyújtja*; olyan atyát, akinek előrelátása és tapasztalata a *leghelyesebb irányt mutatja*. Így fejlődik ki az *atya és gyermek lelki kapcsolata*, mely a vérbeli rokonságnál is erősebb szálakkal fon egybe.³

Ezt a lelki kapcsolatot az a metafizikai gondolat is erősíti, amely szerint a múlt hibáinak eltemetése *Isten előtt is végleges* és hogy a jövő kipontozása *Isten tervével is egyező*. Ezért van az, hogy ezt a lelkiagybefonódást rendkívül nagyra tartja a tanítvány. Ember és ember segítő viszonyát is örömmel vesszük, — *de ember és Isten küldöttjének jót*

¹ Lásd a II. kötetnek különösen a 180. és kk. és 258. és kk. és 267. és kk. lapjait!

² Lásd: II. kötet 211. laptól végig.

³ Ez a szoros kapcsolat a magyarázata annak a komoly törekvésnek, amely szerint nem katolikus és katolikus nevelési körök „világi lekiatyi viszony” felvételéi: sürgetik. A lelkék legbensőbb találkozása ugyanis nélkülözhetetlennek látszik! Hogy ez azután mennyire sikerül, azt nehéz volna megállapítani. Annál is inkább, mert a lelki kapcsolat háttere — metafizikai. A német protestánsok között már található olyanok, akik gyóntatnak és gyónnak.

akaró lélekáradását még magasabbrendűnek tekintjük.

Már most a gyakorlati életben mit jelent ez?
A papban lép elénk az a személy, akinek hivatása a lélek helyes megismerése, a lélek irányítása és nevelése s ha szükséges: a lélek megmentése. A valóságos megközelítés a *lelkibeszélgetésekben* és a legmagasabb ponton, a *szentgyónásban* történik. Az első is érték, mert lélekkjáradás, de a második a még értékesebb, mert *az isteni kegyelem szentségi kiárasztása* is. Ez a fok az a zenitpont, amelyet el kell érnie a lelkiatya nevelésének.¹

b) Ha a lelkiatya szerepét a lelkiség területére toltuk el, egyúttal azt is kell pontoznunk, hogy *milyen módon juthat erre a szent hivatásra.*

Az első lépés a *főlényes és hivatott lelkiség megéreztetése.*

A lelkiatya nem az emberi kiválóságok birtoklásával és erejével kopogtat. Ami emberi benne, az csak alap, amelyen felépül és kiteljesedik a természetfeletti küldetés. Az ő fellépésének erejét tehát *az isteni küldetés* adja. Szava nem a retorika művészetétől nyeri zenéjét, hanem az isteni küldetés kegyelmi áramlásából veszi lendületét. „Amint engem küldött az Atya, én is úgy küldelek titeket.”² Ez a szent, evangéliumi hang adja azt a kivételes erőt, amely a lelkiatya beszédét az örök világok mikrofonjának hangszórójává avatja. Nagyon természetes, hogy ennek az *élő hangszórónak* növeli zenei szépségét és átható jellegét a lelkiatyának a *Küldöhhöz hasonult élete!* Elméletileg nem nélkülözhetetlen kellék, mert az *Úr* csodás kegyelemáramlása roncsolt szerszámon át is érvényesülhet, de valóságos, észlelhető lélektani folyamatoknál

¹ Lásd: II. kötet 211. 1.

² Szent János 20, 21.

erősen igényelt. A gyermeklélek tágult szemmel figyel a lelkiatyát; ahhoz siet legnagyobb készséggel, akinek életében az evangéliumi küldetés megvalósítását látja. Az lesz az igazi életritmust hirdető, akinek egyéni életén átleng az isteni élet finomsága.

Az első lépés csak kopogtatás, a második a *konkrét belépés*.

A fölényes, a küldetés erejével kopogtató hangra a lélek készségesen adja a „szabad” kapunyitást. Az isteni követ a lélekszolgálat kizárólagos készségével lép a lélekbe, ahol áldott szemmel lát, megvizsgál és a tapasztalt életélményekből a jövőre vonatkozó terveket megállapítja. Ez a vizsgálódás nem egyszerű szemlélet, hanem a gyermek és lelkiatya teljesen nyílt *kolloquiuma*.¹ A múlt, még a szégyenletes múlt sem eltakart törmelék; bünfeltörő és könnyetfacsaró élmény; a bukások sora a műit gyengeségének revelálása. Ez az előretörés a gyermek lelkének készséges megnyilatkozása, sokszor könnyhullató önvallomása. A lelkiatya pedig nem egyszerű felvevő, hallgató és emiékbeveső ember, hanem az *Úr* küldött szamaritánusa, aki olajos korsóval áll a szenvedő lélek mellé.- A bizalmas lélekbelépés akkor lesz igazán értékes, ha minden szóból kicseng a segítségi szándék jósága és a megjavulás lehetőségének szent hite. Csak a gyakorlat kedvéért jegyzem itt meg, hogy ennek a szent kolloquiumnak olyannak kell lennie, aminő beszélge-

¹ Lásd: II. kötet 215. 1.

² „Wenn die Priester der Kirche nur dies eine Verdienst hätten, dass sie leidenden Menschen Vertrauen einflößen, dass sie in unentwickelten Seelen den Auftrieb zu Reinheit und Güte und Demut wecken, dass zuweilen ein Mensch vor dem Priester nicht klein und eng und böse zu sein wagt, — schon dann müssten wir sie segnen und lieben.” (Péter Lippert S. J.: Aus dem Engadin. Briefe zum Frohmachen. Verlaq „A rs sacra” Josef Müller. München, 1929. 37. 1.)

tés a legszentebb helyen: a gyónás szentségénél megy végbe.¹

A leglényegesebb azonban a harmadik lépés: a *tisztítás és felékesítés*.

A múlt hordalékai Héraklész munkájára várnak, igen sok lélek mondhatja magáról, hogy Augiasz istállójává alacsonyodott le a lélek szentélye. A könnyek árjának megvan a folyó szennyet hordó ereje, de ennek *irányítása* emberi kezek munkája. Ez a lelkiatya olyan hivatása, amely az ő szeméi lyét a legnagyobbá és legértékesebbé teszi. A bizalmas colloquium csak akkor valóságos érték, ha abszolút következménye a *lélektisztulást hozó kegyelmi szentgyónás*. Az ember láthat és hallhat; az isteni küldetés erejével dolgozó lelkiatya részvétellel nézhet és terveket rajzolhat, de csak a bűnbocsájító hatalommal rendelkező pap tudja temetni a múltat és megalapozni a szent jövőt. A múlt az emberé; a felelősség ember és *Isten* előtt is kötő; csakis az isteni küldöttnek adatott az a hatalom,

¹ Különös figyelmet kell fordítani a leányok lelkivezetésére, mert ezen a ponton igen könnyű helytelen útra tévedni. A *leánylélek* hajlamosabb a lélekfeltárára, de ugyancsak odahajlóbb az alsóbbrendű érzések sugallta nyíltságra. A komoly lelkiatya legyen tudatában ennek az emberi gyengeségnek, de ne kerülje a hivatásszerű isteni munka végzését. Alaphangja ez legyen: isteni parancsból dolgozom és a hivatásszerű küldetés erejéből táplálkozom! Munkavállalását ez a tétel irányítsa; akit utamba hoz az *Úr*; azt felemelem és segítem; hivatásszerűen senkit sem keresek. A lelkivezetés módját tekintve kövesse a régiek *igen bölcs* mondását: nunquam solus cum sola. Ez itt így fordítandó: legyen látható a bizalmas lelkiügyet is tárgyaló leány és lelkiatya! A lélekfeltárás legyen rövid, határozott és kevés részletre kiterjedő; a beszédmodor pedig — bár szeretettel teljes — mindig határozott és *Isten* előtti felelősséggel teljes. — Ilyen kapcsolatfelvétel kizárja az érzelgős kilengéseket, utat vág az emberi érzések elótolakodásának és a lelkiség igazi magas síkjára emeli a lelkiatya krizmás alakját.

hogy a lélek töredelmes előkészülete után felszabadítsa a felelősség súlyos bilincseiből.

A megtisztult lélekről azt tanítja az Egyház, hogy a megszentelő kegyelem vételével új, természetfeletti életre képes. Ez a természetfeletti adományvétel analógiában így hangzik: felékesítik az emberi lelket. A lelkiatya tehát a nagy ajándékhozó, aki az *Ég* kegyelmének hivatott kiosztója. Nem a magáét adja; ő csak emberi kincseket hozhatna; az ég kegyelmét árasztja; nem több tehát, mint szent szolgál, aki *Urának* adományait a lélekbe juttatja.¹ A kegyelem kincseivel való ékítés a természetfeletti erények gyakorlásának alapjait (hit, remény, szeretet) adja, továbbá az örök életre értékes életlehetőséget biztosítja. A megszentelő kegyelemmel telített lélek újjászületett lélek, akiről már nem áll az *Úr* szava: ha valaki újra nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába”.² Az igazi „új ember” lép tehát az élet színterére, ahol az isteni ember életével dicsérheti *megváltó Istenét*. A díszes felékesítés tehát nem *külső felmagasztalás, hanem belső átnemesítés*. A természetes ember anyagi, ösztönös életéből a természetfeletti ember isteni élete teremődik.

A lelkiatya munkája tehát végeredményben ennek a nagy, egész életre kiható átalakulásnak segítője. Ezért van az, hogy minden megrezdülése lelki célt szolgál és minden közeledése lelki életet nemesít. Földön jár, de égi küldetést hordoz; földi emberrel foglalkozik, de égvivé akarja teremteni; emberi eszközök segítségével dolgozik, de égi kegyel-

¹ Ezért hangsúlyozzuk oly sokszor, hogy nem lehet ő sem az élet központja. Köréje *csak* úgy sereglenek a lelki gyermekek, hogy *irányító pásztoruk* ő az örök Pásztor országa felé.

² Szt. János 3, 5.

met közvetít.¹ Teremtő segítő; a lelkiélet teremtésben *Isten* munkatársa. Ezért kedves vendég a lélek birodalmában!

Kik a hivatott nevelők? — kérdeztük a fejezet elején. A fejelet hármias volt: a szülő, tanító és lelkiatya. Ez a fejelet azonban nem más, mint olyan szétosztása a szerepeknek, amelyet az élet nagy vonalakban végez. A szülő, a tanító és a lelkiatya különleges elhivatottsága bizonyos pontokon túl annyira közösirányú, hogy többé-kevésbé mindegyikből kell lenni egy-egy lelkiértéknek a másikban is. Sőt a *szülő és tanító akkor jutott el igazán a nevelő-hivatás magaslatára, ha a lelkiatya szerepéből maga is sokat átvett és megvalósított.*

A test és lélek kiküszöbölhetetlen egymásra utaltsága, szoros kapcsolata ugyancsak kikezdte az ósdi felfogást, mely szerint a nevelő akkor végzi legjobban a feladatát, ha valaki — „lélekidomár”! A nevelőnek törődnie kell a lélekkel, de törődnie kell a testtel is. De elég ennek alapján csupán az *orvos* és a *lelkiatya szintézisét* kívánni a nevelőben? Nézetünk szerint *nem*, és pedig azért *nem*, mert az ember nem egyszerűen csak ember, hanem — *valakinek a fia is*. Az eredet, a származás ép oly jelentős tényező, mint az ember egyéb adottsága, azért *nem* a „nevelő” személye az, akiben a szintézisnek

¹ „Wie allé metaphysischen Erfahrungen ist natürlich auch diese bedingt von der *Gnade*, dieser eigentlichen Grundlage des Priesters. Wo aber solche Auserwahltheit vorhanden ist und das ist sie beim echten Priestertypus, da waltet auch die Liebe mit ihrer Schrankenlosen. Macht als Mittel der Verbindung von Gott und Mensch wie als Ausdruck dieser Verbindung in Welt und Leben.” (Erwin Roussele: Der priesterliche Mensch. Der Leuchter, V. Bd. Darmstadt, 1924. 47.1.)

végbe kell mennie, hanem a *szülő*. *A szülői ház, ami egyszerre iskola is, meg templom is, a nevelés egyetlen összefoglaló képe.*

B) A nevelő lelki felkészülődése.

1. „Ismerd meg önmagadat!”

A szokrateszi mondást: *ismerd meg önmagadat*, a nevelőre kell talán leginkább alkalmazni. Neki kell gyakran önmagára reflektálva felvetni a nagy kérdést: „*ki vagy te?*”, mert neki kell *különösen* tisztában lennie értékeivel vagy gyarlóságával. Ő vállalkozik ugyanis arra a nagy munkára, hogy az emberbimbót, a gyermeket, az isteni elgondolás szerint az örök élet várományosát, tökéletes emberré fejlessze. Erre a kérdésre oly módon kell azonban megfelelnie, hogy ez kiterjedjen minden testi és lelki készsége és hajlamra, jó és rossz tulajdonságra, mert mindezek egyre erősebb hatással lesznek mások életére is.

Mikor az *önismerés* útjain járva belső „én”-ünk ismeretébe elmélyedünk, akkor vizsgálódásunknak kettős irányban kell haladnia. *Először* azt kell tudnunk, hogy egyéni adottságok tekintetében, szellemi-lelki felszereltségben *milyen a lélek tartalma*. *Másodszor* pedig azt kell kielemeznünk, hogy *milyen dinamikájú* a lélek tartalmának kiárasztását illetően. Az első az *erőmennyiséget*, a másik az *örök érvényesítésének lendületét*, a hatásintenzitást akarja lemérni.

a) *A lélek tartalmát* illetően a következőkre kell kiterjednie a vizsgálatnak. Bele kell néznünk önmagunkba, hogy megismerjük testi erőinket, értelmi tudásunkat, esztétikai készségünket, erkölcsi tökéletességünket, szociális gondolkodásunkat. Az ember adottsága nem azt jelenti, hogy testből és lélek-

ből állunk; ez csak elemi meghatározása az emberi élet ezernyi finom erezetének. Ezeknek finom különbözősége eredményezi azt, hogy mindannyian különálló egyedek vagyunk.¹ Mert nemcsak morfológiailag más, nemcsak dinamikában, hanem úgy látszik, hogy a legparányibb sejt életét mérlegelve is eltérőek vagyunk. Sok bennünk a *testi adottság*, igen sok a *szerzett hajlam*, sőt nem ritka a *beteges elváltozás*. Ezeknek ismerete nélkül nehezen tudunk önmagunkhoz férközni. A testi konstitúció, az idegrendszer, a mirigyek hormonkiválasztása, a szokások reflexjellege, a beteges, kóros elváltozások gyakran olyan lelki eltolódást is eredményezhetnek, amelyek csakis alapos és helyes ismeretek révén magyarázhatók. Jól tudom, hogy most rendkívül nehéz terepen mozgok és roppant kemény feladat elé állítom az olvasót, de a kérdés nehézsége, a probléma bonyolult volta még nem ok hallgatásra.

Aki őszintén foglalkozik önmagával, az reá fog jönni arra, hogy a *testi élet* szempontjából mire és mennyire képes.

Az önvizsgálatot azután át kell vinni az *értelmi tényezőkre* is. Mennyit érek értelmi szempontból? Ezt a kérdést is fel kell vetni. Ennek a vizsgálatnak azonban nem arra kell kiterjedni, hogy milyen iskolákat végeztem és milyen diplomáim vannak. Ezt a statisztikus is összeállítja. A nevelő önlemérésénél konkrété csakis arról lehet szó, hogy *eleven mozgató erő-e bennünk a tudás*. Sőt még az is kérdés, vájjon a *bölcsességnek milyen fokát* birtokoljuk.² Azt ugyanis mindenki elvárja, hogy a nevelő

¹ Lásd: I. kötet 123—179. 1.-ig és 259—265. 1.-ig.

² A tanítói pályára való alkalmasság megállapítását kísérleti lélektani eszközökkel is megkísérelték. Megállapították a tanítóban megkívánható lelki és testi tulajdonságokat s ezek jelenlétét kutatták a vizsgálatoknál.

Imre Sándor a tanítói személyiségről szólva azt mondja:

bizonyos mértékben a hétköznapi élet fölött álljon. Mert nem alkalmas a nevelésre olyan egyén, aki nem

„Három alapvető tulajdonság itt a legfontosabb: az eszményért való dolgozásnak, az emberek megismerésének és az alkalmazkodásnak képessége.” (Imre Sándor: Neveléstan. Budapest, 1928. 194. 1.)

„De mi a speciálisan nevelői képesség? — kérdi Weszely Ödön.

A magam részéről ezt abban találok, hogy a nevelő (akár hivatásos nevelő, tanító vagy tanár) a fejlődő lélekre művelő hatást gyakorol, azaz olyan hatást, amely a lélekben szunnyadó erőt ébreszti azzal a céllal, hogy a maga továbbtökéletesítéséért küzdjön.

Ehhez pedig szükséges, hogy a nevelő és növendék között *szellemi közösség* jöjjön létre, azaz: olyan kontaktus, melyben a két lélek egymásra hat, minden rezzenését a másíknak megérzi s a nevelő lelkiülete a maga gazdagságával és eleven erejével a növendékét mozgásba hozza, még pedig abba az irányba, melyet kívánatosnak tart.” (Dr. Weszely Ödön: Bevezetés a neveléstudományba. Budapest, 1923. 310—311. 1.)

E. Voigtländer a nevelőegyéniség hajlamait, jellembeli és formális akarati tulajdonságait, valamint szellemi-intellektuális hajlamosságát a következőkben foglalja össze:

A nevelő-egyéniség hajlamai és jellembeli tulajdonságai:

1. Emberszeretet.

2. Az emberekkel való foglalkozás, törődés.

3. Az emberek befolyásolása bizonyos irányban való megváltoztatásuk érdekében és az e fölött való öröm érzése.

4. Önzetlen uralomvágy célkitűzéssel, amely cél egyrészt a nevelő és nevelt sajátos viszonyából, másrészt a nevelés mivoltából — amelynek magasabb érték felé kell irányulnia — adódik. Valóságérzés és idealizmus egyesülnek benne. (Ez utóbbi már szellemi hajlam.)

A nevelő formális akarat-tulajdonságai:

5. Személyi energia.

A nevelő szellemi-intellektuális hajlamossága.

6. A közlés és az ismeretek, képességek, tanok, meggyőződések, elvek átvitelének képessége összekötve az ismeretek lekergetésével és a közlés fölött való öröm érzésével. (De óvakodás a stagnálástól.) Mindez viszonyban áll a neveléssel és annak szükségleteivel.

7. Szabad és biztos önérzet, mely viszonyban áll a szeretettel és szükségleteivel.

ismeri az élet igazi törvényeit, aki maga is szédülve bázist keresgél az élet zűrzavarában. Fontos kérdés, hogy ő maga eljutott-e arra az értelmi magaslatra, amelyről az élet nagy problémái megvilágíthatók. Ismeri-e olyan fokban az embertant, szociológiát, a lélektant, az erkölcsant, vallástant, hogy ezek igazságaiból kiindulva, másoknak is adni tud?¹ A nevelő élő emberekkel dolgozik, akiknek belső törvényei nem maradhatnak rejtve előtte, mert akkor nem tud hozzájuk közeledni. A jó tanító és nevelő nem lehet csak részlettudást (pl. matematikát, földrajzot) közlő, hanem *életet nevelő isteni követ.*² De ha a tanító szűkre szabott területén maradnánk is, akkor is szükséges a fentjelzett belső lelki-tartalom ismerete, mert a közlés csak akkor lehet értékes, ha a lélektan törvényei szerint megy végbe. Értelmi szempontból mindig az a kérdés: *menynyi élet- és lélektartalom van bennem?* Ha azt tapasztalom, hogy kevés van bennem mindezekből, önkéntelenül következik a megállapítás: magam is többet akarok tanulni. *A nevelő ezzel szinte rászokik arra, hogy állandó készülődéssel lépjen az iskolába.*

¹ „Das ganze Leben ist eine Einheit, und wir haben nicht bloss auf das Kind zu sehen, sondern auf das ganze Leben, wir haben auf den ganzen Menschen zu sehen. ... das Leben gehört zusammen. Bloss das *Kind* zu keimen, das genügt nicht, wir müssen den *Menschen* kennen.” Rudolf Dr. Steiner: Pädagogischer Kursus. Die Menschenschule. 5. évf. 1931. 5—6. lap.)

² „Erzieher werden heisst nicht, sich mit Wissen über die Erziehung zu füllen, sondern heisst einen langen und mühsamen Erkenntnisweg beschreiten. Was sind die vielen Meilensteine, die an diesen Wegen Hegen, so viele, einer neben dem anderen? Es sind die unzähligen Missgriffe, die der Erzieher tut, sein eigenes Schicksal und das der Kinder belastend.” (Willi Aeppli: Randbegebenheiten des Schulalltags als Illustration legitimen Unterrichts. Die Menschenschule. 4. évf. 1930. 294. 1.)

A belső önvizsgálatnak azonban nem lehet megállania az élet- és tudásismeret mennyiségi és minőségi lemerésénél. A kérdést tovább kell vinni és pedig azon a vonalon: vájjon megvan-e bennünk a *közlés és erősugárzás képessége*? Mert a tanítás és nevelés sikere nem teljesen a tudás nagyságától, hanem a közlés módjától, a személyiség sajátos megragadó erejétől is függ.

Aki a gyermeket meg akarja tanítani az összeadásra, annak ismernie kell a közlési módszereket is. A tanítási készséget az birtokolja, aki a közlendő igazságokat a befogadók nívójának megfelelően tudja továbbadni. E képességnek a vizsgálata tehát — ismétlem — szintén fontos tényezője a helyes önismeretnek.

A vizsgálódásnak további lépése: milyen készségek, képességek élnek bennünk az *esztétikumot* illetőleg? Mivel a „szép” a nagy mindenség egyetemes valóságnak az esztétika síkján való megnyilatkozása, tehát a lélek igénye is, azért tisztában kell lennem azzal, vájjon értékelni, élvezni és közölni tudom-e a szép szeretetét. Mert ezen a síkon is helyes irányba kell terelni az életet. Jól tudom, hogy a *tehetség*, a tökéletes művész: *születik*. Nem lehet valakit szobrászművésszé vagy zeneszerzővé nevelni. Azonban az esztétikai készség és képesség, ha különböző erősséggel is, de mindenkiben él. És itt a nevelők sem kivételek; sőt a gondjainkra bízott gyermekek is ilyenek. Látnom kell tehát a magam tehetségét, hogy értékesítem tanítványaim életében.

Az *erkölcs* vonalán sokkal kényesebb a helyzet. *A belső rendezettség vagy szétomlás kérdése nagyon komolyan felvetendő*. Mindenre ki kell itt terjeszkedni. Hibáimra, terheltségeimre, bűneimre, rossz szokásaimra, de arra is, vájjon vannak-e bennem olyan jó tulajdonságok és erők, amelyek segít-

ségével jót tudjak adni. A jó diadalát kell hirdetnie egész életemnek. Ez a feltárás nagyon nehéz. Nehéz pedig azért, mert rendkívüli alázatot, hűséget és igazságkeresést tételez fel. Az ember hajlamos arra, hogy saját életét előnyösebb színben tüntesse fel.¹ Önmagának igazi életképét nem szívesen rajzolja meg az ember, mert retteg a sötét arcvonásoktól. Még kevésbé hajlik arra, hogy hibáinak *eredetét is leleplezze*. Még maga előtt is kendőzgeti azokat a lélekmélysegeket és szakadékokat, amelyek a múlt sötét emlékei közé tartoznak. Sőt azt is le lehet szögezni, hogy sokszor olyan rejtett mélységből tör elő az élet elhajlása, lezuhanása, hogy nem is tudjuk magyarázatát megtalálni. *Nem ismerjük magunkat*. Ha önmagunk szellemi képességeinek határait sem ismerjük, mennyire homályos *erkölcsi én-ünk* ismerete. „Aki magát állni véli, vigyázzon, hogy el ne essék.”² Nincs olyan határ, melyben meg tudnók mondani, hogy azon túl hiba vagy botlás nem következhet be. A legigazibb megismerésre és lélekértékelésre csak *az önmagunkkal való állandó foglalkozás* vezethet.

Az erkölcsi én-ünk tartalmi része *egyéni és kisugárzó kincsünk*, — legmagasabb pontja pedig *vallási orientáltságunk*. Az egyik önmagunk és embertestvéreink viszonyát szabályozza, a másik pedig örök érvényű kapcsolataink kidolgozója. Az *én* nem izoláltan helyeződik el a világban, hanem bizonyos viszonyt mutat más emberhez és *Istenatyához*. Ennek a viszonynak a helyes kidolgozása minden embernek kötelessége; de mindenekfelett annak, aki mások tanítására vállalkozik. Helyes életutat a tévelygő nem mutathat. Az élet szabályozását

¹ Sajnos, hogy nincs morális cenzus a tanszemélyzetben, legalább önmagunkkal szemben nélkülözhetetlen ennek elvégzése.

² Szt. Pál, Kor. I. 10, 12.

csak az taníthatja, aki maga is kidolgozza kötelmeit emberrel és *Istennel* szemben.

A belső elrendezettség hivatalosan nem szabályozható, magának a nevelőnek kell arra törekednie, hogy ezt a mértéket őszinte lélekkel önmagára alkalmazza. Azt világosan látjuk, hogy nem lehet nagyobb a tanítvány mesterénél. Arra a fokra tudunk juttatni másokat, amelyen járunk, vagy amelyre törünk. Az élet teljességének, a harmonikus életművésznek kinevelése csakis az erkölcs teljes birtoklásában lehetséges.

Azért kell állandó vizsgálódással hangsúlyozni és ismételtetni önmagunknak a kérdést: „tu quis es?”

b) Az *adottságok vizsgálata* után az a kérdés: *mekkora átütő erő van bennünk a nevelés szempontjából?* Végeredményben nem csak azon dől el az ember nevelő ereje, hogy milyen képességek birtokában van; a nevelésben az a dinamikus erő is szerephez jut, amely a lélekre való ráhatásban érvényesül. Lehet valaki tudós, ismerheti a nevelés tan irányait, élhet erkölcsi életet is, de ha nem árad belőle a lélektartalom bősége, akkor sohasem fogja birtokolni a nevelő erőt. Hiába a sok gyűjtés, ha nincs kisugárzó energia. Igen sok jó édesanya jár a földön, aki elméletekből semmit sem tud, de lelki kiáradása arra képesíti, hogy igen jól neveljen. Azt is vizsgálnom kell tehát, hogy *nevelésre predestinál-e engem a lelkem átütő ereje?*¹

¹ Nem hunyunk szemet az előtt a tény előtt, hogy a nevelők korántsem mindig a legkifogástalanabb emberek, hogy az ok, amiért fejüket nevelésre adták, távolról se valami nagy lélek túláradó szeretete, hanem egész egyszerűen csak az, hogy képtelenek másként boldogulni, mert így vagy amúgy *hajótöröttek*. Különösen bántó, sőt azt is mondhatjuk káros némely ifjúsági író serdületlen gondolatvilága. Ezekre gondolt egyszer talán *Wilde Oszkár*; amikor ezt írta: „Aki képtelen tanulni, mind a tanításba fog. Ezért „nevelünk” oly lelkesen.” (Válogatott művei. Ford.: Kelen F. 164. 1.)

Sajnos, ez a kérdés igen kevéssé mérhető le hivatalos ítélkezéssel és diplomával. Még pedig azért, mert a nevelés nem elméletek kipróbálása. A nevelés művészet, mely a lehetet erejével indítja a fejlődésre a teremtett gyermeklelket. Ha valaki csak száraz, tudós pedagógus, akkor csupán az elméleteket akarja reakényszeríteni az élő emberre. Ez ellen pedig tiltakozik az élet. Aki azonban megértő és ható lélekkel nyúl más emberhez, az érezni fogja, hogy amaz neki a lelkét kínálja. Ez az a kivételes dinamikus hatás, amelyet *vitalizmusnak* mondunk. Annyi bizonyos, hogy ezt megéri a tanítvány; eleinte talán csak az önzetlen jót-akarást, de később magát a kivételes lelkiséget is.

Az a nagy kérdés is felmerül lelkünkben: *mekora legyen a belőlünk kiáradó energia?* Kell, hogy ez is vizsgálat tárgyát képezze. Nagyon természetes, hogy ebből a szempontból igen fontos a természetes adottság és a kegyelmi telítettség, de éppen azért már a *vállalkozás kezdetén* kell ezt a kérdést mérlegelni. Mindenesetre azonban arra kell törni, hogy a léleknek ez az átütő ereje kifejlődjék bennünk. Sőt, azt is tudomásul kell venni, hogy átütő erőnk ismeretének tudatában csakis olyan munkára vállalkozhatunk, amely arányban áll ilyenirányú tehetségünkkel.

Az ember, különösen pedig a nevelő mindig úgy gondolkodik magáról, hogy ő más ember életének fáklyájává akar lenni. Olyanformán lobbantsa fel tehát önmagában az élet tüzét, fényét, útmutatását, hogy más életében világítani tudjon. Ezzel a lobogással akar közeledni máshoz. Azt mindenki örömmel látja, ha előtte világító fáklya halad. Hanauer A. I. váci püspök ezt írta papjainak: „Nem vagytok ti éjjeli őrök, akik csak az emberek értékeire vihágytok.”¹ Nekünk az életfejlesztés magas hivatá-

¹ Körlevél, 1930.

sát kell betöltenünk. Ebben a munkában pedig annak az ütemnek kell állandóan kicsendülnie: én *adakozó barátod vagyok*. Ez pedig annyit jelent, hogy mindig hozok és sohasem viszek. Mikor az ember megérezheti, hogy *csak jót* ad, hogy a lélek javait önzetlenül szórja elébe, akkor minden szavára, gondolatára felfigyel a tanítvány.

Ez a hatás nem oktatások nyomán, hanem *sugárzás* útján tűnik elő. A gyermekeknek maguknak kell észrevenniök, hogy az ember a lelkét hozza. A lélek szertegyűrűző értékét a gyermekvilág megsejti és érzi, hogy ebből meríthet. Ezért van az, hogy a lélekember előtt megnyílnak a gyermeklelket, az elméleti módszer közlője előtt pedig bezárul a lélekszentély. Észlelhető az is, hogy a lélek megnyitása után, a hibák és bűnök megtárgyalásánál csak az a nevelő bír értékkel, akinek lelkisége uralkodni tud indulatai fölött is. A sugárzó egyéniség múltat feledő és feledtető, jövőt építő és erőket kölcsönző.

Összefoglalva az egészet: a nevelésre vállalkozó ember a legnagyobb kérdést állította maga elé. *Mérd le magadat és keresd lelked átütő erejét!*

A nevelés végül is a lélek közlése. Aki lélekben erőtlén vagy tapogatódzó, az ne vállalkozzék arra, hogy emberek lelkéhez nyúljon. Legjobb esetben szállító munkás lehet, aki a gyermek lelkéhez juttatja a tudás adatait. Lelket teremtő ember azonban sohasem lesz. Az ember teremtéséről így szól az *írás*: „Megalkotta tehát az Úr Isten az embert a föld agyagából, arcára lehelte az élet leheletét és élőlényé lett az ember.”¹ A gyerekemberben is ez a lényeg. Nem elégséges a tudás erejét közölni vele, *a lélek erejét* is bele kell lehelnünk.²

¹ Mózes I. 2, 7.

² Amennyiben csak ismeretek közléséről van szó, annyiban még lehet okkal-móddal hajlamról, gyakorlatról meg a

2. Az önismeret gyakorlati megvalósítása.

Az igazi önismerésnek egy negatív alapja és egy pozitív módszere van. Lássuk ezeket egyenként.

a) Az ember természetes önértékeléséből folyik, hogy saját magát tökéletesnek vagy legalább is elég magas nívón állónak tartja. Ez a felértékelés az igazi önismerés komoly akadályja. — Ehhez járul továbbá az is, hogy a magunk hibáit iparkodunk vagy elkendőzni, vagy pedig mentegetni. A botlás vagy lelki gyarlóság beismerése megaláz; az aláztatosságot pedig nem szívesen vállaljuk. Sőt, ha már be kell látnunk botlásunkat, akkor annyi mentőkörülményt találunk, hogy végül is hibáinkat egészen eltörpítjük. Vegyünk csak szemügyre egy gyakorlati példát. Ha valakit önmagának értékeléséről megkérdezzük, akkor legtöbbször vagy öndicsérő feleletet kapunk, vagy olyan alázattal kiszínezett ítéletet, hogy ez a felelet egyenesen követeli a dicsérő elismerést. Az első közvetlen öndicséret, a másik közvetett: a kikényszerített dicséret követelése. Ha azután egy-egy hibát mégis el kell ismernie, akkor a mentőkörülmények felvonultatásával iparkodik enyhíteni botlását. Sokszor a „rossz természetben”, majd az elhanyagolt nevelésben, majd a rossz társaságban van a hiba; ő inkább áldozat, amely viseli az élet terhét és szenved a testnek követelését.

Ez a konkrétum nagy gátat emel az őszinte önismerésnek. Érezni kell, hogy a valóságos önismerethez *komoly és készséges alázatra* van szükség. Az ember felértékelése emelő lelki erő, de a *saját egyéniségünk kiemelése* elfogultság.

többi vérszegénységet leplező iparkodásról úgy elmélkedni, mintha egyéb se kellene aztán a neveléshez. De ne felejtsük, hogy az igazi Mesterek egytől-egyig a fenekestől való megrendülés világából jönnek közénk!

E hiba letörésének egyszerű gyakorlati módja az, hogy gyakran egybevetést végzünk a kiemelkedő egyéniségek életével; ekkor igen hamar észreveszem, hogy milyen gyenge és törékeny az én belső életem. Azt szívesen megengedem, hogy itt is *nagy jóakarát és őszinteség kell*, de ezt vagy feltételezi vagy megszerzi a gyakorlati egybevetés. Az önmagát megismerni akaró embernek tehát arra kell törekednie, hogy mások tiszta, értékes élete olyan magaslatnak tűnjék fel előtte, amelyet neki is el kell érnie. Azért szokták komoly nevelők ajánlani a nagy emberek zsenik és szentek életének tanulmányozását. Ezek a *csúcsemberek* reávilágítanak töprengésünkre; de nem az ambíciót letörő és letipró keménységgel, hanem a megközelítés lehetőségének emelő és vonzó erejével. A magasságok világából sugárzó tűz megvilágítja gyengeségünket és letompítja önmagunk helytelen felértékelését.

Ha ez az egybevetés, élettörténet-látás és életrajz-olvasás egybeforr önéletünk igazi értékeinek keresésével, akkor megvetettük azt az alapot, amely az igaz önéletismerethez vezet.

b) A második lépés: pozitív módszer követése. Ez már nem elméleti alapvetés vagy kidolgozás, hanem gyakorlati programmunk keresztülvitele.

E programmban első helyen áll a napi lelkiismeretvizsgálat.

Ez a lelkimunka állandó és követelődző kérdés. Olyan, amelyet esetenként magamhoz intézek, *életem értékét és egyes cselekedeteimet* illetőleg. A feleletet nem mástól, hanem lelkiismeretemről várom.¹ Ennek szava *Isten szava*;² *Isten szava* pedig az

¹ H. G. Stoker: Das Gewissen. Bonn, 1925. (Ismerteti a lelkiismeretről szóló elméleteket és annak kellékeit.)

² A lelkiismeret a modern gondolkodás egyik izgatón kényes problémája. Nemcsak Nietzsche gondolkozott el minduntalan fölötte, nemcsak Dosztojevszkij állt meg újra meg

igazság meghirdetése. Ha azután még hozzáveszem, hogy az önmagát vizsgáló ember *Isten jelenlétében az örök felelősség tudatában* végzi munkáját, akkor megértem azt, hogy az ilyen önitélet valóban komoly és igaz lesz.

Ez az első lépés azután arra is rávezet, hogy *6e/evatkozzam az életem irányításába*. Nem engedhető meg ugyanis, hogy az élet sodra tehetetlenül magával ragadjon, hanem arra kell törekednünk, hogy egyéniségünk saját lelkiségünk szerint kapjon helyet az életben. Ez pedig a gyakorlati önismerésnek arra a területére is eltol bennünket, hogy *önértékeinkkel* is tisztába jöjjünk. Ezt pedig nem azért kell kiemelnünk, mert a *lelkiismeretvizsgálat* fogalma igen gyakran szűkebb területre szorul: csak a hibákat keresi az ember. Alapvetésben jó és rossz

újra meg újra a bensejéből hangzó különös valami szózatára, hanem mások is, a többiek, akik a megingathatatlan alapot keresték az események zuhatagjában. De hiszen ez így volt már máskor is, régebben is. *Rudolf Maria Holzapfel* egyenesen így kezdi a hosszú elmélkedését a lelkiismeretről: „Durch unabsehbare Zeiten geht ein Suchen und Fragen nach den dunklen Rätseln des Gewissens. Man glaubt fást das Bében und Bangen zu fühlen, von dem so viele erfasst werden, sobald sie die seltsamen Stimmen, die fernen Rufe in ihrem Innern vernehmen. Von den unendlichen Scharen gewöhnlicher Zweifler und Ringer heben sich die hehren Gestalten der Verzückten, der Weisen, der Forscher, der ahnenden Dichter und Künstler ab, die auf ihrem einsamen Horsten dem wundersamen Raunen, den geheimnisvollen Sprüchen lauschen, derén Ursprung suchend, vor ihren Finsternissen erschauernd. Es ist, als sehe man aus der Dunkelheit uralter Wälder die heiligen Augen indischer und chinesischer Anachoreten, griechischer Weisheitsverkünder und Mysterienpriester, mittelalterlicher Mönche und Mystiker, unzeitlicher Denker und Lebensdeuter hervorschimmern, fragend, zweifelnd, ahnend in die Zukunft schauend: „Was ist das Gevisen?...“ (Panideal, I. Eugen Diederichs, Jena, 1923. 177. 1.) Csak *e g y az egyetemes kutatás* felelete, *a lelkiismeret: az Úr örök beszéde!*

készségek hordozói vagyunk, csak értelmünk elhomályosodása folytán nem látjuk mindig a tiszta eszményt és akaratunk aktivitásának csökkenése miatt hajlunk az alsóbbrendű élvezetek felé. Ebből azután az következik, hogy a *jó* megismerése is feladata lelki önértékelésünknek. A lelkiismeretvizsgálatnak tehát kettős utat kell követnie: keresni kell a hibákat, amelyeket elkövettünk, és vizsgálni kell a jó készségeket, amelyek bennünk élnek. Annak az embernek pedig nem kell az önteltségtől tartania, akinek ez a lelki mentalitása: a hibák belőlem, az erények *Istentől* származnak. A gyakorlati élet számára követendő mód legyen, hogy hibáinkat önmagunk fogadjuk el, belső értékeinket az élet és mások (pl. lelkiatya) ismertessék el velünk.

A második mód *a hosszabb időre visszatérő önvizsgálat*. Ez nem ugyanaz, mint az előző, mert attól célban és eredményben egészen eltérő. A lelkiismeretvizsgálat egy nap felértékelését célozza és egy-egy hiba megváltoztatását eredményezi; a hosszabb időre való visszatekintés pedig *az életvonal diagrammjának irányát akarja megismerni és egyetemleges életváltozást eredményez*. Ez a vizsgálat a gyakorlati életben a szentgyónás előtti lélekvizsgálat. Kisebb-hosszabb időszakasz lemérése, amely az életirányokban látható, *következetesség* vagy ingadozás lemérését adja. Az egyéni élet megismerésében, felértékelésében ugyanis alapvető fontosságú az élet *irányának* ismerete.

A harmadik mód *a lelkigyakorlatok vagy csendes napok* követése. Ez a szent idő kiemeli a köznapi élet forgatagából és kapcsolataiból; egészen önmagunknak és *Urunk-Istenünknek* ad át bennünket. A kikapcsolódás azt jelenti: szemünk, fülünk kapuin kívül marad a világ. Még érzésvilágunk is korlátok közé szorul. Természetes tehát, hogy figyelmünk egész ereje önmagunkra irányul. Az elmélyedés pe-

dig, mely velejárója a visszavonulásnak, az életkörülmények csendes, sokszor tudatalatti hatóira is kiterjed és így a *legmélyebb ismeretig* is eljuttat. Ez az ismeret az igazi *mélységkutatás*, mert a legapróbb részletekre is kiterjed.

Azt is *hozzá* kell tennünk, hogy e vizsgálatok és elmélyedések erejét és hatását erősen támogatja az *isteni kegyelem*, amely életünk ez intro- és retrospekciós perceiben, óráiban és napjaiban lelkünkbe árad. Itt már nemcsak természetes erők áramlásával van dolgunk, hanem a *Szentlélek* kegyelmeinek kiáradásával is számolhatunk. *Ahol pedig az Isten dolgozik, ott megvilágosodik a lélek rejtett világa, azért, hogy felmagasztaltassék az ember megújhodó lelke.*

Ezeknek a módszereknek *lényege*, hogy *önmagunk* végezzük *Isten kegyelmével*. Azonban emberi segítség is igénybevehető. Különösen akkor, ha gyarlóbbak és gyengébbek vagyunk, vagy lelkiismeretünk ítélete ingó és zavaros. Itt különösen a *lelkiatya* szerepére kell utalnunk, aki a lélekszeretet melegével és *Isten előtti* szent felelősség tudatában áll mellénk lelkünk megismerésének szent munkájában. A tudományos módszerek segítséget nyújthatnak, de az igazi gyámolítást, a *vitális kapcsolatok* közvetlen felvétele adhatja. Ez pedig nem a kutató lélekbúvár és ember viszonyából, hanem az önmagát készségesen átadó és a szeretetből nevelni tudó lelkek belső egybecsendüléséből ered.

Így lesz az ember embernek segítője — a lélek-megismerés köteles feladatában.

De mi ennek a *célja*? Semmiképpen sem megálapítás, lemérés, fel- vagy leértékelés, hanem új feladatok meglátása, amelyek az élet felső síkjának elérésére segítenek. Akár szülő, akár nevelő-lelkiatyai hivatással áldott meg az *Úr*; mindenképpen arra kell törnünk, hogy olyan egyéniség legyünk,

akinek léleksugárzó ereje *teremtő erőt* reprezentál. Ez a magasabbrendűség azonban nem adott, hanem szerzett kiválóság. Ennek alapfeltételeit kell önméréssel megtalálnunk és ennek megvalósítására kell állandó munkával megfeszülnünk.

3. Az állandó önnevelés.

Aki hosszas megfigyelés után szellemi fölénnyel meghatározza önmagát, az nagy feladat előtt áll. Látom, hogy ki vagyok, következőleg látom, hogy kivé kellene lennem. Az én-em és az *embereszmény* között mutatkozó távolság a szellemi-lelki magaslat megközelítésére kényszerít. Egyrészt önmagamért, de másrészt azért is, mert a neveléstan szerint a nagyobb hatásokat a kivételesebb egyéniségek érik el.¹ Az első az *Istenhez* való közeledés, a másik *az isteni teremtő aktus* kópiázása.

Az a kérdés, hogy *miképpen indul meg ez a tökéletesítő szellemi munka?* A feleletet ez a tétel adja: *kipontozom az eszményi emberarcot, hogy annak vonásait saját egyéniségembe belerajzoljam.*²

A tökéletes emberlélek, két jellegzetes vonást mutat. Az első a lélek *egocentrikus* aktivitását, a másik a *kifelé törő sugárzását* mutatja.

a) Az én, a személy szuverén beállítása mellett egész természetes az ember elmélyülésére való tö-

¹ A nevelők neveléséről *Imre S.* így ír: „... a legelső, legfőbb pedagógiai feladat: *a nevelők nevelése.* És pedig a nevelés egész folyamata számára. Tehát I. (az iskolába lépés előtti szakaszra) szülői személyiségek nevelése, II. (az iskolában) tanítói személyiségek nevelése; a III. szakasz (önnevelés) szükségletei ezzel megkapják a kielégítést . . .” (Dr. Imre Sándor: *A személyiség kérdése*, Bp. 1926. 11. 1.)

² A „belerajzolás” tulajdonképp lélekkítárás, egy egészen sajátos lélektani gyakorlat, amelynek a formáit, módozatait többen is leírták. Így: *Erwin Rousselle*, *Mysterium der Wandlung*. (Ottó Reichl Verlag, Darmstadt.)

rekvése. A világ az embert körülvevő erőtömeg, amely hullámgyűrűbe zár mindenkit és akarva, nem akarva, belénk ömleszti energiáit. Az ember tárt világ, amely szellemi társágával befogadja a szellemi erők kínálkozását és tárolja magában a kívülről beáramló energiákat. De nemcsak gyűjt, hanem arra is tör, hogy magasabbrendű lények felébresztésével uralmat tudjon szerezni a világ felett. Az üremler olyan személyiség, aki hatalmában tartja a világot és minden megrezdülését parancsoló szavával akarja kísérni és irányítani. Az ember az *írás* szava szerint is *uralkodásra* teremtett lény; az élet a maga plaszticitásában állítja elének ezt az igazságot. A *szellemember* magasabb élettípust jelent az ember-életek skálájában. Azt a valakit, aki lelkének erejével dolgozik és szellemének végnélküliségébe foglalja a véges világot. Ellentéte az *anyagi ember*, aki nek életében csak annyi az egocentrikus beáramlás, hogy mindent igényel, mindent befogad és elégető kazánként hamuvá égett, de magasabbrendű munkaenergiákká nem transzponál. A fejlődés vonala ebből az alapfokból indul és a lelki ember szent magaslatáig emelkedik.

Ez a fejlődés hosszú folyamatnak, sőt azt mondhatnám, hogy állandó életfolyamatnak eredménye, amelyben a befelétérés és belső transzponálás csodálatos munkája folyik. Mindenkiiben végbemegy, állandóan történik, de éppen a közvetlensége és egyetemlegessége miatt figyelmen kívül marad. Úgy vagyunk vele, mint a búzaszem kalászba szökkenésével. Ez a gazda szeme előtt lefolyó biztos és következetesen végbemenő életfolyamat; de csodás és életsokszorozó volta figyelmen kívül esik. Az emberi életben is úgy történik ez az életbe ható és felsőbb életet fejlesztő indítás, hogy szinte figyelmen kívül marad a folyamat egyes állomása.

A valóságos hatás első lépése a *jelentkezés*, a má-

sodik az *átvétel*, a harmadik az *átértékelés* és végül az *uralkodó ember kitermelődése*. Itt tehát olyan vitális kapcsolat van, amely kívülről indul, belső én-ünkön átrezeg és végül személyiségünk finomított alakját termeli ki.

Ez a folyamat gyakorlati példákban így történik. A gyümölcs vagy márványdarab belekerül figyelmünk tengelyébe, jelentkezése a kérdések tömkelegét indítják meg, majd reáfigyelve, átjut tudatunkba. Alakja, színe, értéke, haszna, belső összetétele, fejlődési állomásai, története, jövőre szóló kihatása, elváltozása, átalakulása, új alakok szolgálata, a kis környezetben és a nagy világban elfoglalt helyzete felkeltik a szellemi ember érdeklődését. Az anyagi ember *megeszi* vagy *eladja*. Ezzel le is zárja az *átvétel funkcióját*. A magasabbrendű ember *átértékeli* a belőle sugárzó energiákat — vagy az anyagi élet tökéletesebbé tételére, vagy a szellemi élettartalom gazdagítására. Amit a kis gyümölcs hirdet, azt a saját életét emelő világnézet szolgálataiba állítja. Maga-magát is úgy illeszti bele a nagy mindenség egyetemébe, hogy az *Istentől* elgondolt része, még pedig becsülendő része legyen az egésznek, íme, itt már megindult az az erőátvitel, amelynek dinamizmusa életet teremtő hatalommá szélesedik.

Pedig még nincs megállás. A természeti erők arra is készítetik az embert, hogy hatalma alá vesse az ismert igazságokat. Uralkodjék rajtuk! Használja saját javára, fejlessze anyagi és szellemi kultúráját, legyen kimagasló hatalom, amely a természet erőinek lépcsőzetén az élet igazi magaslatára emelkedik. Ez az út azután szintén úgy járható, hogy a birtokba vett, vagy felismert igazságok alapján az életrejtély titkos világához vezet. Az ember lélekzete olyannyira erősödik, hogy beleláthat az élet kohójába. Eljuthat az élet szentélyéig, ahol a

Teremtő akciója adja a természet legelső lendületét. Ez a találkozás pedig nem a *gyarló ember* és a *mindenható Úr* összeroppantó találkozása, hanem — épp a vallás szent tanainak átvétele, átértékelése szerint (hisz ez is egy része a nagy mindenség jelentkezésének!) — a *fiú ölelkezése égi Atyjával*.

Ez a tény azután a legtökéletesebb és legmagasabb *önértékelés*, amely mindenek fölé emel és mindennél nagyobbak mutat. De ez sem megállást hirdető állapot, hanem a *kegyelmi erők vitális átömlésztésével meginduló isteni áthasonulás*. Munka, amely eredetben *Istentől* jön, de kiforrásában emberen keresztül megy végbe. Égből eredő, de földön megvalósuló és az embert égi hivatottságára előkészítő, így érhető meg azután az a tény, hogy az ember eszményileg tökéletesebb típusa akkor áll elénk, ha az *Ég* felé is kitarul a lélek szentélye és a *Föld-Ég* befogadásával isteni embert teremt önmagából.

b) *Megmaradhat-e az ember egészen önmagának?* Olyan elszigetelt-e az élet, hogy a világtól, embertestvérektől és *Istentől* elszigetelten elegek vagyunk önmagunknak?

Ellenkezőjére utal az a tény, hogy mások közé ékelődötten azoknak kisugárzó energiáiból állandóan részesülünk, továbbá, hogy a fejlődés sodrában világgal, embertestvérekkel, és *Istennel* kapcsolatban vagyunk. Amint a fejlődésnek nincs határa, úgy az erőfelhalmozódás munkájának sincs befejezése, tehát a kölcsönös hatás állandóságával számolni kell. *Az „én” erőquantuma nem lezárt mennyiség, hanem dinamikailag érvényesülő sugárzás.* Még pedig abban az értelemben, hogy más embertestvér életét is emelje és szolgálja.

A helyes önnevelésnek tehát arra is ki kell terjeszkednie, hogy olyan tartalmas egyéniségekké legyünk, akikből szinte sugározva árad a másokat ne-

velő energia (a szuverén élet szépsége, egyes jótettek példája, stb.), és akik örömmel adják másoknak lelki értékeiket. Az elsőt elérjük, ha egyéniségünket kiegyensúlyozottá, emelkedetté neveljük, a másikat pedig megvalósítjuk, ha *a jót-akaró*, a *teremteni vágyó* emelkedett lelkületet megszerezünk.

Az önnevelés útján ez a második a nehezebb. Még pedig azért, mert ebben az önzés, a kizárólagos birtoklási vágy fölé emelkedünk. Azt pedig láthatjuk, hogy ez a birtoklás-vágy — irányuljon az akár anyagi, akár szellemi értékre — igen mélyen gyökeredzik az ember lelkében. Bár ennek a *kitáruuló jótakarásnak* és *adnivágyásnak* megszerzése nehéz munka, mégis az igazi értékes lélek kialakításához nélkülözhetetlen.

Ha az értékközlés egyszerű értékszóródás lenne, akkor nem volna hajlandó reá a gyűjtő ember; ha azonban olyan erősugárzás történik, amely ugyanakkor *teremtő erejénél fogva életérték sokszorosítása is*, akkor már hajlik feléje az ember. A valóság pedig az, hogy a nevelő munka, az emberlélek megemelése, a felsőbbrendű ember, a metafizikai irányba ívelő személyiség kitermelése: az *isten ember teremtése*. Itt tehát nem erővesztésről, hanem erőszorozódásáról van szó. — Ha pedig hozzávesszük, hogy ez a kiáradó sugárzás önmagunkra *visszaható*, önmagunkat is nevelő és — ember és *Isten* előtt — felemelő folyamat, akkor még szívesebben állunk ebbe a szellemi közösségbe.

Ha pedig a lelki adottságunk megvan, akkor a gyakorlati életben könnyű ezt az utat kipontozni. Tanítok mást, hogy telítődjék az ő lelke is, intek, vezetek mást, hogy hibáit elhagyja és a helyes életutat megtalálja. Időt, fáradságot árnak nézek, amelyet mások lelkéért áldozok. Munkámat örök kincsek szerzésének nézem. A véges idő és *ideig tartó* fáradság árán *örök* kincseket szerzek. így azután

nem nehéz és nem megvalósíthatatlan a tudatos és célirányos önfeláldozó munka. Annál is inkább, mert emel és segít ebben az a szeretet, amely felém árad és bőségesen elömleszt engemet is. Ez a felém áradó szeretet olyan erős és olyan erőt közlő, hogy további munkára serkent. Még pedig abban az irányban, hogy engemet még nagyobb áldozatokra és lemondásokra képesít. Ez a csodálatos lelkeség magyarázza meg az önfeláldozásra készülő életét, akik akár a tudomány művelésében, akár a lelkinvelés munkájában, akár a missziók szolgálatában életátadásra is képesek. A legkiváltságosabb lelkek arra is nevelik magukat, hogy *élő áldozatai* legyenek másoknak. Ezek az igazán *Krisztust* követők, mert magukra is értelmezik az Úr szavát: életüket adják juhaikért. Ez már a *szeretet maximuma*, mert kiáradásának bőségében önmagát is kész eltemetni. Természetes, hogy ezt azok értik meg igazán, akik tisztában vannak azzal a szent evangéliumi igazsággal, amely szerint a földi életkincsek feláldozása: az örök élet értékének megtalálása.

Az önnevelés munkája tehát akkor helyes, ha *egyéniséget teremt*.¹ *Olyant, amely a világ javait felszívja, de olyant is, amely az életértékeket ki-sugározza.*

Erre kell törekedni minden nevelőnek — önmagát tekintve. Ez pedig eszménykitűzés és annak céltudatos megvalósítása.

¹ Ne tévesszük össze az egyéniséget az elvszerűséggel. Az elvszerűség egyéniség nélküli csökönyösség és „fixa idea”. Az egyéniség *plasztikus*, mint minden élő forma; meg van benne a képesség, hogy a *hűség* dacára a körülményekhez alkalmazkodjék. A *csak* igazságos ember rendszerint a legigazságtalanabb ember, — mert az igazságossága csupán elvszerűség, merevség. Ezért van az, hogy a sarkalatos erények elseje a *bölcsesség* és nem az *igazságosság*.

Az embereszmény elgondolása és megrajzolása látszólag fantáziálás vagy élettelen típus-beállítás. Séma, amely holt formájában lép csupán elénk. A valóság nem ez. Az eszmény mindig beszélő, ösztökélő, elem lépő, követelődző hatalom és bennem az *áthasonulás* folyamatát követeli. Nem inaktív váz, hanem lendítő erő. Van benne sok a vonzás dinamikájából, de árad belőle ébresztő, serkentő vitalitás is. Így azután épp állandó hatásánál fogva fejlesztő hatalom lesz.

Elem lép az élet minden pillanatában és önátalakításra késztet a nevelés mozzanataiban.

4. Az önnevelés gyakorlata.

Primitív formában tulajdonkép mindenütt megtalálható. Senki sem él találomra az emberek között, mindenki érdekek és célok szerint rendezi szavait és viselkedését. Felnőni, élni, előre jutni azonban csak az tud, aki elég okos ahhoz, hogy ne csak a más kárán tanuljon, de — a magáén is.

Számunkra a kérdés nem az egyszerű, a természetes józanság gondjai szerint tárul elénk. Nem az a problémánk, hogy mi módon küzdhetjük le az élet kisebb-nagyobb ütközéseit, hanem az, hogy miképpen válik lehetővé, hogy a lelkiismeret végső, rezolut követelését maradék nélkül megvalósítsuk.

Régebben az önnevelés elválaszthatatlan volt az „akarat szabadságáról” szóló hosszadalmas töprengésektől. Számunkra — jelen beállításban — a *tettek idején* az „akarat szabadsága” meglehetősen lényegtelen téma. Természetesen nem függ minden a tetszésünktől, legjobb szándékaink is dugába dőlhetnek, ha nem vesszük tekintetbe eléggé természetünk sötét hatalmait. Azonban lelkünk mélyén lappangó erővel nem úgy számolhatunk le a legjobban, hogy magunkat kizárólagosan sanyar-

gatjuk,¹ hanem inkább úgy, hogy szembe fordulunk velük, és idegességeinket, kényszerszokásainkat *megérteni* iparkodunk, azaz eredetükre, okaikra visszavezetni igyekszünk. Az észnek, a kutató értelemnek sokkal több szerepe van az „önnevelésben”, mint a pusztá fogadkozásoknak és erőfeszítéseknek.

Ebből nyomban adódik, hogy a lelkiismeretvizsgálat nem szorítkozhat kizárólag a hibák összezámlálására, hanem le kell hatolni eredetük gyökeréig, fel kell tárni összefüggéseiket, rejtett, leplezett érvelésüket. Sőt a hibák mellett ki kell terjeszteni a puhatoló vizsgálatot az erényekre is, amik nem is mindig erények, noha esetleg a normával összhangban állhatnak. Mert az erények korántsem egytől-egyig csak a dicsőséges pillanataink emlékei. A szolgálatkészség például származhat alacsony megalázkodásból, a szeretet fakadhat serdületlenségből, őszinteség fékezhetetlen nyelvelésből, tisztaság félrehúzódo, félénk, lekötözött lelkiségből. Az erényeknek is megvan a maguk felvilágosító értékük a magunk mivoltának alapos leméréséhez.²

Tulajdonképp egész életünkben megnyilatkozó fiziognomiát kell szüntelenül kutatnunk. Az élet nem egyedül bukducsolás jóból rossz cselekedetre, a gyarlóság okozta elesés és szüntelen felemelkedés, hanem azonkívül fejlődés, érés is. Csak kevés embernek adatik meg, hogy makulátlanul járja végig az élet útját. A legtöbb inkább „megtérésekkel”, páfordulásokkal jut az ideál követelte magaslatok közelébe. A bűnös múltú ember még nem az érték-

¹ Ez a megállapítás nem az aszkézis önsanyargatásával áll szemben, hanem a beteges túlzások ellen akar szót emelni. (Lásd: flagellansok, akiket az Egyház is elítélt!)

² Nem szabad sohasem feledni, hogy az erény készségét magasabbrendű céloknak erőfeszítéssel való megközelítése teszi erényes tétté!

telen ember, ha útjain nagy igényű lélek kísérte és ösztökélte,¹ továbbá — amit éppen mindenekelőtt számon kell kérnünk magunktól — küzdelmeink elevenereje. Mert velejében a lelki elkallódás gyökérzete — a jóra való restség.

De még ezután sem mulasztjuk el azt a nyomatékos kijelentést, hogy az önismeret pozitív életideálok nélkül teljesen értéktelen, a magunk bensejének firtatása határozott eszmények nélkül haszontalan időpazarlás. És éppen ebben különbözik a *homo devotus* a csupán csak kíváncsi embertől, hogy a magával való foglalkozás nem valami frivol játék, hanem valahogyan *Pascal keresése* — „könnyek” között. A modern irodalom zsúfolva van szellemi játékként űzött pszichológiai keresgéléssel. Egyik-másik érzelgős önvallomása az indiszkréción kívül alig egyéb, mint ötórai teán szokásos csevegés. A magunk lelkiségével való foglalkozás csak akkor bír jelentőséggel, ha az komoly elhatározásból fakad és nem pedig kíváncsiskodásból.

Az önismeret elmélyítése csupán a bevezető aktus a tulajdonképpeni célhoz, az életideálok megtestesítéséhez. Ez se pusztá akaraterő-gyakorlat.² Sőt teljesen ellentéte minden fajtájú *feszült figyelésnek*. Maga az életideál felállítása a legteljesebb éberséget kívánja; ez a nappal munkája. De az emlékezetbe való *bevésés* már a lélekkitárás munkájának megindítása. Ezt pedig az elmélkedés adja, amely az elvek, a maximák kirajzolását és lendületes megszeretését eredményezi.

A pusztá „akaratgyakorlatok” megfelelő eszményképek nélkül, azaz *eleven*, az élet minden vo-

¹ Itt kapcsolódik az életbe különösen az isteni kegyelem megvilágító és megindító ereje.

² Az akarat edzése nélkülözhetetlen, mint *eszköz*. A lényeges a nagy célok megérzése; az akaratgyakorlás könnyíti az odafordulás ütemességét.

natkozását pontosan felölelő *élőképek* nélkül, meddő erőlködések, amelyek inkább kifárasztanak és eredménytelenségükkel elcsüggesztenek. Akinek azonban világos feladata van az életben, aki tudja, hogy mit kell tennie, *mivé* kell válnia, az nem pepecsel önmagával, hanem az eszme lelkesítő erejével feláll, elindul és — célhoz is ér.

Mély önismeret, valóban nagyszabású életideál és emelkedett élet csak ott lehetséges igazán, ahol az intelligencia megfelelő ápoltságban részesül. Ezek egyikét sem teszi teljessé az egyszerű, a jószándékú szív, mindenik ugyancsak alapos képzettséget is kíván, sőt olykor egyenesen zsenialitást. Sokan megelégednének az egyszerű „erényes” élettel. Az Úr kisebb talentumú embercsoportjának elég is ez. Sajnos azonban a nagyszabású természetek mégis inkább a hatalmas intellektus erejével szerzik meg maguknak a biztonságot a „kibontakozáshoz”. Ne áltassa tehát senki magát, hogy már eleget tett, mert résztvesz olykor egyik-másik kultúrmozgalomban vagy itt-ott kölcsönkér egy könyvet valamelyik olvasókör könyvtárából. A nagyszabású élet nem akárki dolga. Az „akaraterő”, a pusztá sportszerű erőfeszítések nem röpitének senkit se a magasba. Csak a tartós, állhatatos önképzés, a föltétlen komolyság hozhatja meg a kívánt megvilágosodott értelmet és az élet elevenségét szolgáló lendületet.

De maga a csendes lélekkítáruulás is megkívánja, hogy otthonunk legyen a könyv világa. Semmi se alkalmasabb a szuggesztio pillanatához tartozó hangulatok felkeltéséhez, mint a jól megválasztott könyv felnyitása. Vannak, akiknek elég kézbe venni kedvelt könyvüket és már is körülöttük, sőt bennük van a kívánt hangulat, amelybe elereszkedve természetesen tárhatják ki magukat a kicsirázásra váró gondolatok elé. A műveltség valójában lélekkimé-

lyülés, amely nem jut akárkinek osztályrészül, hanem csak azoknak, akik újra meg újra képesek belekezdeni a maguk építésébe, formálásába. Ezért természetes igény és kötelesség az egész életre kiterjedő önnevelés.

II.

A nevelés tárgya.

Ebben a részben arról szólunk, hogyan kell megismerni az embert. Mivel pedig a szó szoros értelmében vett nevelés ideje a gyermek-, a serdülő- és ifjúkorra esik, azért leginkább ezeknek a megismerésével foglalkozik. A nevelés azonban tágabb értelemben emberszolgálatot is jelent. Erre való tekintettel a felnőtt ember megismerése is kötelességünk.

1. A nevelés köre.

Kit zár magába a nevelés nagy köre? A szó le-
szűkített értelmében a gyermeket és a serdülőt, tá-
gabb fogalmazásban az ifjúságot is, a valóságban
*minden embert.*¹

Kérdés most az, *vájjon milyen értelemben tárgya
a nevelésnek a gyermek, az ifjú és a felnőtt?*

a) A *gyermek* és a *serdülő* életkora 10—18. év
körül mozog. Ez a két szakasz röviden így jelle-
mezhető: *az intenzív fejlődés korszaka*. Ezekbe az
évekbe esik a testi, szellemi és lelki kialakulás leg-
erősebb üteme. Ebben a korban halmozódnak fel
leginkább a jövőt alakító élmények, ekkor tágul ki
a szellemi élet horizontja és kezd kialakulni a vi-
lág nézet. A kis gyermek a lehetőségek embere, aki
a benne pihenő tehetségek mérve szerint alakítható
és fejleszthető. Benne tehát a legnagyobb a *fejlő-*

¹ Ezért mondja *Giese*, hogy a nevelés több, mint a gyer-
mekek fejlesztésének művészete. Tartalomban: „Menschen-
bildung”, terjelemben a felnőtteket is magába záró. „Päda-
gogik hiess vormalis schlicht Erziehung der Kinder, dann
wurde daraus eine Kunst der Menschenbildung.” — Majd
így nyilatkozik: „Nicht mehr das Kind ist eigenes Objekt,
auch der Erwachsene, auch der Schulentlassene.” (Dr. F.
Giese: *Bildungsideale im Maschinenzeitalter*. Halle a. S.
1931, 11. 1.)

dési lehetőség, de vele arányban — intenzívebb az erőfelvétel is. Mivel pedig a szűkebb értelemben vett nevelés tudatos és célirányos erő kifejtés, azért a gyermek és a serdülő alkotja elsősorban a nevelés tárgyát.

A nevelés lényegét eszménymeglátás, majd egyéniségmegismerés, erő kifejtés és telítés adja. Az első a kialakítandó élettípust jelenti, a többi pedig — az adottságok figyelemre méltatásával — annak megközelítését szorgalmazza. Ez tehát nem „típus-teremtés”-t és gépszerűen egybevágó emberalakítást szorgalmaz, hanem az egyéni talentumokkal, más és más lelkiséggel, energiákkal telített és működő *személyiségeket* akar az életbe beállítani. Az igazi nevelésben tehát igen fontos *a nevelő részéről a tervszerű elgondolás* és a *tudatos irányítás*, *a tanítvány részéről* pedig a *fokozatosan erősödő készséges és tudatos erőfelvétel*,

A nevelés munkájában a gyermek, a serdülő és ifjú fejlődése alatt a nevelés tudatosan irányító ereje fokozatosan csökken, viszont a fejlődő ember készséges és tudatos erőátvétele növekedik.

Ez már reáutal arra is, hogy a növekedéssel, a korban való előrehaladással kifelé jutunk a szorosan értelmezett nevelői munkából és nagyobb terület jut az önnevelő szellemi erőfeszítésnek.

b) Az *ifjúság* életét az *előkészület* és *orientáció jellemzi*. Az első azt akarja *jelezni*, hogy teljes ki-fejlődéssel az életre alkalmassá tegye magát, a másik pedig arra tör, hogy keresi az élet értékét, értelmét és homályosan már a célját is. Az utóbbi inkább szellemi és lelki területen mozog, az első pedig az anyagi és szellemi élet egészét foglalja magába.

Ezek azonban nem egyedülálló és teljesen független irányjelzések. Belejártszik ezekbe a *múltnak* majd *minden tényezője*. Tehát ezek a jelenségek az

életeredőnek inkább az egyik leglényegesebb összetevői. Mindkét jelenséget aláfesti és erősíti az egyéniség belső előretörése, az *é n szuverén* jelentkezése; ez lesz az életeredő harmadik nagy komponense. Természetes, hogy itt nem világosan definiálható tényezők hatásaival van dolgunk. Az életeredőt a fejlődés folyamán kapott nevelési — milieu-beli, gazdasági, kulturális, esztétikai, morális, szociális és vallási — hatások is irányítják; ezek azonban, bár mindig, de változó erősséggel éreztetik hatásukat, azért nem említhetők a *jellegetes hatók* között. Természetes, hogy ezek is fontos és erőteljes tényezők, de — ebben a korban — a domináló faktort a fentiek adják. Itt tehát azokra helyeztük a súlyt, amelyek egyenesen kiemelkedő jellegük miatt az ifjúkor domináns tényezői közé sorakoznak.

Úgy az *orientáció*, mint a *jövő előkészítése* tehát függvény, amelynek iránya nagyrészt már a múltból sarjad, de a jelen hatásai alatt is elhajlik. Azért arra is figyelni kell, hogy az *ifjúkor jelene* szintén jótékony befolyás alatt maradjon. Az ifjú életnek ez a része még a módszeres neveléshez tartozik, melyet még legtöbb esetben a szülők, tanárok, lelkiatyák irányítanak. Azért kell ezt leszögezünk, mert csak így áll előttünk világosan az a tény, hogy az ifjú még akkor is a nevelendők körébe tartozik, amikor „érettségi bizonyítvány” van már a kezében. A szellemi és lelki érettség sokkal később következik be, mint ahogy azt a hivatalos érettségi bizonyítványok dátuma jelzi.¹

¹ Úgy a tizenhetedik év körül mindenestre lezárul egy nagyobb életperiódus, azonban az igazi szellemi öntudatosulás, a világban való tájékozódás csak a húsz-huszonegyedik év idején teszi meg az első — még mindig inkább csak börtorkáló lépéseit. Hol van még a fiatal ember a meglett férfi nyugalmától és érettségétől! Egyáltalán, minden magával

Azt azonban szívesen aláírjuk, hogy a nevelés módját tekintve más kategóriába tartozik az ifjú, mint a gyermek és a serdülő. Azért tartottuk már előbb is fontosnak, hogy az „é n” szuverén jelentkezését erősen felértékeljük. Ez az a nagy faktor, amellyel az ifjúság nevelésénél nagyon is számolnunk kell. A gyermek lelkére való hatásban igen sok az *ébresztetés* és a *töltekezés*; magában a gyermekben pedig a *receptív* erő talán a legerősebb. *Az ifjú lélek azonban zártabb egység.* Hozzá csak olyanformán lehet közeledni, hogy a szellemi fölény erejével próbáljuk szervírozni a lélek magasabbrendű eledelét. Itt már számolnunk kell az „é n” *szelekciós munkájával*, a választással is, itt már nem lehet eredményt elérnünk a *kényszerítés keménységével*.

Az én, a lélek centrumát uraló egyéniség maga is erősen beleszól már saját életének irányításába. Ebből logikusan következik, hogy a nevelőnek számolnia kell azzal, hogy indítása és reáhatása nem fog mindig olyan eredményt elérni, aminőt szeretne. Következőleg átmeneti sikertelenség esetén nem szabad mindjárt determináló tételnek felállítani, hogy ez a függetlenségi folyamat káros jelenség. *Ez az isteni életterv* egyenes megnyilvánulása; ezt tehát azzal a diadalmas optimizmussal kell fogadni, amely szerint *az én* legerősebb és legősibb előretörése *isteni* elgondolás. A helyes álláspont ez: „készséges evangéliumi szolga akarok maradni az ifjúság lelki nevelésében is, hogy teret engedjek az

megelégedett ifjú títán megjegyezheti magának: „Gebildet ist nur der Mensch, der von seiner Willkür frei wurde und sein ganzes Leben, nicht nur sein Denken, sondern vor allem auch sein Handeln, sein Fühlen und seine Gesinnung zeitlosen, überindividuellen Werten unterordnet, der sich, kurz gesagt, einem Höheren hingibt.” (Dr. Willy Kuhn: Der Arbeitsbegriff der Pädagogik. Stuttgart, 1929. 8. 1.)

egyéniség érvényesülésének”.¹ „Őneki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem”,² mondja keresztes Szent János, ezt a tételt kell az ifjúság nevelésénél is maradéktalanul érvényesíteni.

c) A *felnőttek* lelki világa még inkább megerősíti ezt az álláspontot. A felnőtt ember élete ugyanis már kiforrott egység életérzésében, s ha művelt, akkor világnézetében kikeményedett formákkal rendelkezik. Az tehát semmiképpen sem vezetne eredményre, ha a nevelés romantikus, elmesterkéltszerűvel közelednénk a felnőtt emberhez. Talán ez a sok nehézség is egyik oka annak, hogy a felnőttet, mint a nevelés tárgyát nem is szokták a pedagógusok³ felemlíteni.

Amikor mi mégis megemlítjük, akkor nem is a szó szoros értelmében vett nevelési módszerek valamelyikét akarjuk a felnőttekre erőszakolni, hanem hangsúlyozni akarjuk, hogy irányító, tehát embert, életet formáló tényezők hatása alól ők sem vonhatják ki magukat. Van a felnőttek lelki életében is befolyásoló, pszichés hatás. Ez az utóbbi kapcsolja őket is, mint a nevelés „tárgyát” a pedagógia egyre szélesedő körébe.

Ha már a kör hasonlatánál vagyunk, akkor azt is le kell szögezni, hogy a felnőttek inkább a kör *perifériáin* helyezkednek el. Azt pedig nagyon jól tudjuk, hogy minél messzebb esik a kerület a középponttól, annál kevésbé intenzív ott a *közép-*

¹ Részlet egy levélből.

² Sz. Ján 3, 30.

³ Már a régiek. Mert az újabb problémákon tájékozott nevelők nagyon is tudják, hogy mennyire magára maradt és magával tehetetlen lehet az ember jóval az aranyos ifjúság öntelt éveinél később. Hiszen a pszichoanalízis „szükséglete” éppen az élet derekán jelentkező konfliktusokból adódott! Lehet és van pedagógia a serdülő koron túl levőekre is. Csakhát persze a problémák és a kérdések mások, mint amiket a szellem első derengése állít fel.

pontból szétsugárzó energia hatása. Ez a természeti törvény nagyjából a lélektanra is áll olyképpen, hogy minél távolabb esik valaki tőlünk lélekben, annál kisebb a sugárzó erők hatása. Ezt a tényt tudva világos lesz előttünk, hogy lelki hatásunk a felnőttekre legtöbbször kevésbé olyan erős, mint ugyanakkor és ugyanabban a helyzetben lévő ifjúra vagy gyermekekre.

Hozzá kell venni ehhez még azt is, hogy a felnőttek feletti szellemi és lelki *főlényünk* nem mindig biztos. Pedig a lelki hatásnál ez igen fontos szempont. A gyermek és serdülő alapjában úgy van hangolva, hogy a felnőttben bizonyos szellemi és lelki főlényességet tételez fel, akár megvan ez benne, akár nincs. A felnőtt ember azonban egyenesen keresi és vonzódik a szellemi és lelki többlet felé. Csak akkor rendeli alá magát az őt irányítani akaró nevelőnek, ha *ezt* szubjektíve meg is találta. Ebből azután az is következik, hogy a felnőttek tudatos irányítására még kisebb számú és kivételesen hivatott egyéniség alkalmas.

Ez a nevelés azután a *módszert* illetőleg persze teljesen eltér a gyermekeknél alkalmazott neveléstől.¹ Egyezés csak abban a pontban van, hogy az ő életük is egységbe foglalt eszmény szerint alakul. Az eltérés azonban igen nagyfokú. Az *alap*: a megértés. A *mód*: a baráti lélek megéreztetése. Az *eszköz*: a közvetlen érintkezés. Az *eredmény*:

¹ Persze nem abban az értelemben, hogy a felnőttek között nem durváskodunk. Igaz, hogy sok ember számára a nevelés külső, érzékeltető jele — a brachium. Ezeknek a felfogása szerint a nevelés addig tart, ameddig valakit kockázat nélkül büntetni lehet. Pedig — érdemes megjegyezni — „die Schule soll und muss mit Anwendung delikatester Mittel Herz und Gemüt véredéin und nicht durch Züchtigung noch mehr verhärten”. (Kuhn-Kelly: Lüge und Ohrfeige. Beiträge zur Kinderforschung und Heilerziehung. Langensalza, 1924. 23. 1.)

lassú vonzódás a nevelő által megrajzolt magasabbrendű típus felé.

A felnőttek életében azonban Saulusból nem mindig lesz Paulus. A damaszkuszi út isteni kegyelme ritkán záporozó égi sugárzás. A lélekelváltozás rendszer útja a csendes, kitartó, belső, elmélkedő átalakulás! Azt is megemlíthetjük, hogy van a tudatos reáhatása mellett olyan állandó, tudatalatti ható tényező is, amely az *imponderabile* erejével hat. Ez a környezet, a sajtó, a közfelfogás állandó lelketérintése. Ez is átformál. Ide csak annyiban tartozik, hogy ezek hatását szolgálni vagy távoltartani kell.

Mindez pedig abból a tényből következik, hogy még a felnőtt ember sem lezárt és befejezett egység. Őt is alakítja az élet, amely a fejlődés vonalán lendül tovább. Hogy hová, merre, az bizonytalan. Még a múlt sem határozott biztosíték. „Vidi cecidisse cedros Libani!” Sokszor láthatatlan és nehezen kielemezhető erők zúzzák össze az erősnek tartott embert. Ezek a nagy élettragikumok egyenes bizonyítékai az élet állandó változásának. A jó és rossz elhajlás állandó. Ezt az ingást szabályozni és kiegyensúlyozni — ez volna a felnőttek nevelésének és az önnevelésének a művészete.

Ha tehát a nevelés gyűrűződő ereje a gyermeket, ifjút és felnőttet is átjárja, akkor a nevelőnek tudatában kell lennie, hogy semmiféle hatás nincs eredmény nélkül. A hatás különbsége csak abban állapítható meg, hogy a kis gyermeket és serdülőt az erőteljes és céltudatos indítás neveli, az ifjút a szeretetteljes, de komoly meggyőzés, a felnőttet pedig a leszűrődő tapasztalat. Ezért kap az első életkorban nagy szerepet a *szellemi fölényen alapuló tekintély*, a másodikban a *szereteten épülő megértő lelkiség* és a harmadiknál a *kölcsönös értékelésen alapuló személyes megbeszélés*. De bármily oldalról

is nézzük a kérdést, végül mindig odajutunk, hogy az emberi élet kölcsönös reáhatások nyomán fejlődik. Az egyedek élete különálló egység, ámde a fejlődés sodrában nem az. Az élet alakulása felszívás és átadás; behatások átvétele és életenergiák kisugárzása. Az élet fejlődését ezeknek a beáramló és kisugárzó energiáknak minősége szabályozza.

2. „Tu quis es?”

A) Téves ítélezések.

Az ember lelki szeme nem lát mindig tisztán, különösen, ha *elfogult előítéletek* vagy túlzottan intenzív érzelmek befolyásolják. Figyelembe kell venni azután azt is, hogy ezek a körülmények igen gyakran eltorzítják a gyermekről és serdülőről, ifjúról és felnőttől alkotott ítéleteinket. Következőleg a gyermekről alkotandó véleményünket és ítéletünk tárgyi és alanyi alapját esetleg revízió alá kell vennünk, hogy tévesen ne ítéljünk, tévesen ne irányítsunk: *hogy tévesen ne neveljünk.*

a) A pánoptimizmus és a pánpessimizmus.

Az elméleti ember hajlamos arra, hogy rendszereket alkosson és azokba kényszerítse bele a való életet. Világ felfogásának világos tónusát vagy sötét kontúrozását reávetíti az emberekre és alapvetésében jónak vagy rossznak látja őket. Ez az ítélet egységes nevezőre hozza az embereket, könnyűvé teszi a nevelési következtetéseket, de viszont kérdésessé, vajjon helyes-e az ilyen általánosító megoldás?

A *pánoptimizmus* gyökérzete mély világnézetbe kapcsolódik. Az *élet Ura az Isten, az ő kezéből csak szent és nemes eredhet.* Ez az alapelgondolás

természetes logikával hozza magával az *emberi természet jóságáról* alkotott ítéletet. A túlzóan metafizikailag gondolkodók könnyen magukévá teszik ezt a véleményt. Ugyancsak idevezet azoknak a természetet istenítőknak a felfogása is, akik a természet szavának feltétlen értékét hirdetik. Az a különös igazság tűnik tehát élénk, hogy a legszélsőségesebb theisztikus, metafizikus és természetimádó egy területre kerül. A különbség csak az, hogy az egyik a természetfeletti személyes *Teremtő* jóságából, a másik pedig a természet tudattalan és „spontán” erőiből vezeti le tételét.

Ebből azután azt a természetes következtetést vonhatják le a *gyakorlati* élet számára, hogy az ember a fejlődésnek minden egyes fázisában *jó*. Jó a gyermek természetének adottságában, jó fejlődésének útján, jó cselekvéseinek zűrzavaraiban, jó forrongásainak ellentéteiben, jó kifejlődésének ellentétes formáiban is. Így azután nagyon egyszerű a nevelési formula is. Szabadjára kell engedni az egyén életét, mindenféle mesterséges beavatkozás csak kellemetlen gátlás lehet. Csupán arra kell vigyázni, hogy a külvilág benyomásai fokozatosan ériék a lelket.

Az emberi élet azonban a *szabadság* adományát is hordozza. A szabadság pedig magában viseli a törvénnyel párhuzamosan vagy azzal szembe haladó cselekvés lehetőségét. Így tehát bekapcsolódik az élet valóságába az egyéni mérlegelés és a döntés komponense is. Ez pedig már magával hozza a tévedés és bűn lehetőségét.

Ugyancsak figyelemre kell méltatni az *öröklés törvényeit*, amelyek a fajok és egyedek múltjának nyomait viszik át az új nemzedékbe. Mindezek morálisan rosszul alapozott, széthulló akarató egyén-nél lényegesen más irányba szoríthatják a lélek útját.

Hasonlóképpen figyelemreméltó tény a *környezet* nevelő vagy romboló hatása. A kulturális élet-sík magassága szerint is másképpen színeződik az élet és így más és más cselekvő modort vesz fel az egyik és a másik ember.

De a *természetfeletti életáramlás*, a *kegyelem ki-áradása* is kisebb-nagyobb intenzitással veszi körül az embert. Ezenkívül kegyelmi indításra más és más intenzitású az *emberi lélek* rezonanciája is. Mindez azt bizonyítja, hogy az élet ezernyi ellentétes hatásával kell a nevelőnek számolnia.

Megfigyelhető általában, hogy a család és az iskola vagy a *túlzó pánoptimizmus rabja* vagy a *valóságos életkonglomerátum meglátója*. — Az okos szülő, a lélek szerinti tanító és nevelő tudomásul veszi azt aényt, hogy minden ember, *tehát a saját gyermeke vagy a kivételesen szeretett növény is* jó és rossz készségek hordozója, jó és rossz benyomások érzékeny szeizmográfja. Úgy tekint rá, mint a behatások rezultátumára; úgy közeledik tehát hozzá, mint egy élő problémához, amelyet meg kell oldani; olyannak kell tekinteni az ember-személyt, akit — szellemileg és lelkileg, milieujét, értékeit, lelki adottságait¹ folyton figyelembe véve — harmonikus egyéniséggé kell fejleszteni.

Ez az utóbbi — *realitás*,

A *pánpesszimizmus* elméletileg *Hartmann*, *Schopenhauer-féle* sötét tónusú lélekből fakad. Lényegét kifejező felfogása szerint a „*potestas tenebra-*

¹ A betegségek sem mindig egyszerűen csak betegségek. A szellem komplikációi olykor a test komplikációi is. Ezért: „Mihelyt lelki orvosnak tekinti magát a nevelő, nagyon sok kérdést egészen másként lát. Törekszik a betegség szimptomáit figyelemmel kísérni, iparkodik a betegség okát megállapítani, s a diagnózis alapján állapítja meg azt az orvosságot, amely az esetben célhoz vezethet, amely az egészséges lelket eredményezheti.” (Dr. Frank Antal: *Lelki megújulás*. Bpest, 1924. 91. 1.)

rum” nehezedik a világra. Különösen áll ez az emberi életre, amelynek tendenciái már alapjukban rosszak és magukban hordozzák a teljesülhetetlenség boldogtalanságát. Ilyen beállítás mellett úgy kell és csakis úgy lehet az emberre nézni, hogy a vele való törődés haszontalan és értéktelen, mert a *rossz természet* soha meg nem változtatható. Így azután logikus következményként hangsúlyozódik ki a nevelési *nihilizmus*, melynek lényege a teljes *passzivitás*.

Ez az elméletileg élesen körvonalazható pesszimizmus aránylag ritka jelenség a gyakorlati életben. Sokkal gyakoribb az a két irány, amelynek egyike a *születési adottságok* súlyos terhét rakja egyesekre (született gonosztevők!), másika pedig a természetadta fajfenntartás ösztönének tulajdonít minden korlátot szétfeszítő romboló erőt (pánszexualizmus).

A „született gonosztevő”-elmélet bizonyos szelekciót enged. Csakis egy kisebb hányadra szorítja le a „nem nevelhetők” határát. A pánszexualisták azonban egyetemes törvénynek hirdetik, hogy az embernek életét teljesen átjárja és minden lelki tény tulajdonképpen alapja az emberi természetben immanensen lévő *szexualitás*. Így tehát az egyén lelki életében esetleg bekövetkező katasztrófákat felcsúfolt és szabadon érvényesülni nem engedett szexuális energiák okozzák.

Lehetséges-e ezeken a területeken a nevelés?
Akár részleges terheltég, akár egyetemlegesen kötő szexuális erők nehezednek is az emberre, mindkét eset lehetetlenné tenné a nevelést, ha e két teória helyes volna. Az ilyen sötét tónusú elméletek még azt az ambíciót is letörik, amellyel a nagy feladatoknak nekilendülhet az ember. Mert ha egyszer kimondjuk a „nem érdemes”-t, akkor megdermed az emberben a kezdeményező erő.

A gyakorlati életben azonban — sajnos — gyakran találkozunk ilyen pesszimista ítélkezéssel. A szülő vagy tanító gyakran egy-két hibából vagy ballépésből már levonja egy-egy gyerekre vonatkozólag a következtetést: „rossz” és „javíthatatlan”, következésképp „nem érdemes vele törődni”. Az is bizonyos, hogy egy-egy gyermek sajátos lelki élete nagyon nehéz feladat elé állítja a nevelőt; az is tény, hogy az erősebb egyéniség és a kivételesebb lelki konstrukció első pillanatra sok rossznak tűnő lelki vonást revelál. Ez azonban még nem lehet indító ok arra a *felületes álláspontra*, amely szerint ilyen „javíthatatlan gonosztevő”-vei semmit sem kell törődnünk. Az ilyen elfogult ítélet látszólagosan helytálló, a valóság szerint pedig a *nevelő felületes ítéletén alapuló, kényelmes öntehermesítés*.

Pánoptimista és pánpesszimista nevelő világosnak vagy sötétnek láthatja a gyermekvilágot; az *igazi* nevelő azonban — a *realitás valóságában élve* — a *jó és rossz együttesét látja* és a *jó szolgájának érzi elhivatott önmagát*.

b) A naturalizmus.

A *pedagógiai* naturalizmus röviden annyit akar kifejezni, hogy a természet törvényei irányítják az emberi életet is. A neveléstani naturalizmus azt mondja: menjen minden a maga természetes útján; legyen minden egyén olyan, aminőnek a természet predestinálta. Van ebben sok az ősember ösztönösségéből, található benne tudományos formula is, de talán legtöbb a fatalizmusból és a nagy megfeszülésektől rettegő belső erőtlenségből.

A naturalista elgondolás a nevelést illetőleg *általánosságra vonatkozó megismerést* és *negatívumba ívelő passzivitást tanít*.

Az élet adott törvényszerűségek szerint pereg. Az egyén, tehát a gyermek is, belső erők hordozója, melyek az élet sodrában kifejlődés felé törnek. Az életvariációk a naturalizmus szerint azért sokfélék, mert az *egyéni adottságok* és fejlődést befolyásoló *körülmények* majdnem mindenütt eltérők. Ebből *azután* az következik, hogy vagy felesleges az egyéni megismerés, mert a lélekhez úgysem nyúlunk annak megváltoztatása érdekében, vagy pedig azért kutatható az emberi psziché, hogy előre megsejtsük jövő kialakulását.

Ezek a tételek természetesen mentesítik a nevelőt attól, a szerintünk elsőrendű kötelességtől, hogy a növendékeket *egyénenkint* megismerni törekedjék. Már ez maga azt eredményezi, hogy a gyermekkel szemben csökken a gond és a kötelesség.

Ha pedig hozzávesszük azt is, hogy a naturalista elgondolás szerint magára hagyandó a gyermek,¹ akkor a nevelés célja is teljesen megfakul. A nevelés ugyanis vagy fejleszteni (jó készségek!), vagy visszafejleszteni akar (rossz készségek!). Mindkét munka sok parányi reáhatásban nyilvánul meg. Ezek mellözése utat nyit a „természetes erőknek” tekintet nélkül értékükre vagy értéktelenségükre. Végül is ha ezt az elméletet átvinnők a gyakorlatba, akkor ennek alkalmazása pusztá *ösztönembérré* silányítaná a gyermeket és *teljes tétlenségre, passzivitásra* kényszerítené a nevelőt. — Pedig a fejlődésben, mely történelmi és természettudományos szemszögből nézve is exakt törvényszerűségnek mondható, benne van az előretörés üteme, de nem tagadható, hogy gyakran felszínre jut benne az

¹ B. Russel találóan ír erről, amidőn kifejti, hogy a „magára hagyott gyermek” vizes cipőben járna, tút nyelne, megmérgezné magát, stb., ha senki sem „nevelné”. (B. Russell: Wissen und Wahn. München, 1930. Drei Masken Verl.)

atavisztikus visszahajtás készsége is. Mert az emberi élet nem mutat egyenesvonalú emelkedést. A történelem és az egyedek élete is reáutal a visszaesésekre. A testi erők, a szellemi és lelki készségek is elpetyhüdnek, ha a külső vagy belső erők nem szorgalmazzák a kifejlődést. Továbbá azt is látjuk, hogy ha a szellemi és lelki magaslatokra való törés elnémul, akkor az ösztönös kiélés alacsony élet-nívója érvényesül.¹ Ugyancsak le kell szögeznünk, hogy a szülők és nevelők szerepe is válhat szellemtelemné, ha a szülők feladata a táplálás, ruházás, a nevelőé pedig a külső bajok ellen való megvédés körére szorítkozik. Ez a beállítás kizárja a tervszerű programkidolgozást, a felsőbbrendű élet tudatos szolgálatát, a kultúra, a szociális érzék és vallási elfinomodás kialakítását. Az élet összejtje a család, — az élet felfokozója: az iskola egyszerű védelmi rendszerré silányul, amelyen belül teljes szabados-sággal alakulhat a gyermek.

A naturalizmus — hála az emberiség ősi szent érzésének, a magasabbrendű dolgok iránt érzett nosztalgiájának — egészen durván azonban mégsem érvényesül. Különösen az egyes életfunkciók megértésénél és magyarázásánál foglalkoztatja sokszor túlintenzíven a serdülő fantáziáját a szexuális élet. Ennek dacára foglalkozni kell ezekkel a kérdésekkel, *a gyermek természetes életét meg kell ismerni, fejlődésének irányításánál figyelembe kell venni, de a magasabbrendű életet minden erőfeszítés árán ki kell kényszeríteni.*

¹ Talán egész pontosan azt lehetne mondani: minden etika, amelyből hiányzik a természetfeletti, végeredményben valamiképpen forma, stílus. Az igazi és teljes forma azonban *következetességet, állandóságot* kíván. Ha ez meginog, akkor az alsóbb életstílus lép életbe. A vallásos etika formáját az Úr írja elő és az ember szabadon valósítja meg; a természetfeletti etikát pedig az isteni kegyelemmel telített ember éli.

c) *Az alanyi szelekcionizmus.*

Az eddigiek arról a hibás megismerésről szóltak, amely a gyermekről általában helytelen fogalmat alkot. Most azt a gyakorlatban igen sok bajt okozó helytelen megismerést és megítélést ismertetjük, amely a szülők és a nevelők *alanyi elfogultságából* eredeztethető.

Le kell szögeznünk ugyanis azt a természetes tényt, hogy a *gyermek és nevelő közti belső és erősebb külső kapcsolatok könnyen elvakítanak*. Az igazán helyes megítélés alapja az elfogulatlan jóttakarás. Módja a rideg szemlélés, megfigyelés, regisztrálás. A jó és rossz adatok együttes meglátása. Ez azonban csak elméletileg könnyű feladat. Aki szorosabb testi vagy lelki kötélekkel fűződik gyermekéhez (pl. a szülő) vagy növendékéhez, az igen nehezen ismeri be és veszi tudomásul annak hibáit. *A jó túlzottan látja, a gyengéséget elkendőzi.*

A szülők látásmezejét nagy elfogultság árnyékolja. Gyermekeit nagynak, jónak, értékesnek akarja látni; ez a vágyakozás elfogulttá teszi őt és az ítéletét eltolja a valóságtól az elgondolásának megfelelő irányba. Az ilyen szülő a *saját gyermekét* igen gyakran a legtehetségesebbnek és legértékesebbnek látja. Kiválóságait mindenekfelettinek tartja; értékeit, — testit, szellemit és lelkit — másokéi fölé helyezi.

Még károsabbá válik, ha az *iskola* folytatja ezt a hibás megítélést. A tanító szemének élesebbnek és elfogulatlanabbnak kell lennie. A *szimpátiának* nem szabad olyan mérvet öltenie, hogy elkendőzze a valóságos emberarcot. Még kevésbé lehet olyan fokú, hogy a többivel való egybehasonlításnál kivételezést mutasson.

Az élet természetéhez tartozik, hogy a nevelőt sok külső és belső érték lebilincseli. A gyermek

megjelenése, társadalmi osztálya, előnyös alakja, finom modora, erkölcsös viselkedése és erényes élete olyan benyomást gyakorol, amelynek alapján vonzódik feléje a nevelő. Ez a természetes megrezdülés szeretetet ébreszt és a szeretet igen könnyen elfogulttá tesz bennünket. A nevelő helyzete itt egészen hasonlóná válik a szülőkéhez: a nevelő szeretné, ha a kedvelt gyermek bizonyos jó tulajdonságokkal rendelkezne. Ezért csak azokat a megnyilvánulásokat veszi észre, melyek az ő elképzelését támogatják, az ellenkezőket véletlenekkel, stb. magyarázza vagy észre sem veszi. Ez az a szimpátia, amely a nevelés szempontjából helytelen eredményeket hozhat. Különösen veszélyes és az „amicitia particularis”¹ kezdetét sejteti akkor, ha a belső odahajlást a külső szépség, alak, modor és hang indítják meg.

A tanítványok között a szellemi és lelki felsőbbség túlzott kihangsúlyozása igaztalan is, mert igen gyakran a *gyermek érdemén kívül eső tényezőknek köszönheti.* De azért is hibás, mert a „lelki kapcsolatok” tudatos és erős önkritika nélküli erősítése és szaporítása alsóbbrendű kötelékké durvulhat.

A tanító-nevelőnek tehát tudnia kell, hogy ezek a veszélyek *természetes közvetlenséggel* övezik; következőleg nap-nap után lelkiismeretvizsgálattal és kemény önkritikával kell önmagát ellenőriznie, hogy nem *lépte-e* át növendékeivel szemben a kötelező szent határt.²

Az igazán hivatott tanító-nevelő lefékezi a szim-

¹ Ez a „bizalmas” kapcsolat érzelgősséggé fajulhat. A gyerekek közt szexuális bűnös játékokká, a felnőtteknél esetleg beteges perverzitássá.

² A gyakorlati életben ez így teendő: a) Vizsgálandó, vájjon ez az *érdeklődés* egyik vagy másik gyermek iránt nem túlságos-e? b) Vájjon a *feleltetés, megbízatás, jutalmazás* nem mindig csak egynek-egynek szól-e? c) Vájjon a kis „notesz”-ban látható *jelesek, jó megjegyzések* nem a kivá-

pátia túlzásait és komoly megfigyeléssel akarja a gyermek lélekrajzát kikontúrozni. Nem fél a sötét tónustól, sőt ennek fellépése erős nevelői *javító munkára* serkenti. Örömmel konstatálja a fesledező erények csiráit. Minden részlet egy-egy vonást ad a gyermek lélekképéhez; minden egyes vonás új és új feladat elé állítja a lélek szerinti nevelőt.

Ez a módszer megóvja a személyes kapcsolatok tisztaságát, kifejleszti az igazi és nemes szeretetet és teljesen kizárja az alanyi szelekcionizmus hibás elferdüléseit.

B) A helyes megismerés módszerei.

A gyermek a nevelő kezében *élő és szent* anyag.¹ Olyan égi ajándék, amely a szülő és nevelő kezében alakul, finomul, tökéletesedik. Nem lehet gondolni az „*élő anyagot*” anélkül, hogy ne ismernők testi és lelki értékeit, testi és lelki gyarlóságait. „Tu quis es?” — fordulunk most a gyermekhez, hogy kialakíthassuk belőle az Isten terve szerinti tökéletes embert.

Feltesszük a kérdést, hogyan közeledjünk a gyer-

lasztottaknak jutottak-e? d) Vájjon van-e sok mellőzött „szürke veréb” az osztályban? Olyanokra gondolok, akikről kevés a *följegyzés*, még kevesebb az őket irányító reáhatás. Ez az őszinte *vizsgálat* igen sok hibának venné elejét.

¹ A felelősséget a gyermekkel szemben még valahogy a műveletlen ember is érzi és óvakodik olyasmit tenni, ami a gyermeki szemet vagy fület megbotránkoztatná. De a felelősségértől a helyes tapintatig hosszú és göröngyös az út! „Erschreckend ist es schon heute, wie innerlich teilnahmslos noch verhältnismässig junge Lehrer an ihren Schülern vorbeilaufen. Die negativen Seiten der kindlichen Seele und des kindlichen Lebens greifen sie sofort auf, missbilligend, mahnd. Jedoch für das positive, für das Hübsche, Gute, Ordentliche im Kinde haben sie oft kein Auge, keine Anerkennung, kein Lob, keine Bemerkung.” (Wilhelm Husemeyer: Die Lehrerpersonlichkeit in der „Stillhaltezeit” der Volksschule. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung. 62. Jahrgang, 1933. 19. 1.)

mekhez, hogy lelki élete igaz és világos alakban álljon előttünk?

Röviden ezt felelhetjük: szükséges a *tudományos felkészülés*, továbbá a *személyes megfigyelés elvégzése* és végül a *környező hatások helyes felértékelése*.

Lássuk ezeket egyenként.

a) A tudományos felkészülődés,

A gyermek tárgyilagos és minden adottságára és tehetségére, jó és rossz hajlamára kiterjedő megismerésének alapfeltétele az *emberi lélek tudományos ismerete*. Az általános tételbe foglalt ismeret kevés. A test és a lélek együttesének nagyvonalú ismerete nem sok eredménnyel kecsegtet. Ismerni kell az élet-tani, lélektani, kísérleti-lélektani tudományos tételeket, mert csak ezek ismerete alapján lehet az egyén lelkivilágához férköznünk.¹

Ezek ismerete nélkülözhetetlen az igazi lélekismeret tekintetében.² Még pedig azért, mert vagy ma-

¹ Amíg biológiailag *Kretschmer*, dinamikailag *Weil és Laquer*, örökléstanilag *Mendel, Cocrens*, lelkiöröklést tekintve *Ribot, Heymans, Peters*, kriminológiailag *Lombroso, Birnbaum*, fajilag *Günther*, psychopatológiailag *Kraft—Ebing, Kronfeld*, pszichológiailag *Freud, Jung, Adler* tárgyalja az élet determinizmusát, addig *Hans Much* (Der Körper als Fátum. Darmstadt, 1927. Der Leuchter, VIII. Buch.) a változhatatlan fátum jegyében látja az emberi élet viszontagságait. Szerinte: „In der und der Richtung musst du immer wieder von neuen deinen Zellenstaat aufbauen. Oder noch nüchterner gesagt: So musst du reagieren . . . Von dem Grundfatum kommst du nicht los dein Leben lang.” 88. 1. — Erről a kérdésről okulásul bölcsen ír *Kecskés P.* és *Tóth Tihamér* a „Theológia” 1934. évf. 4. számának 333. 1.

² „A bontakozó élet” II. kötete *részletesen* ismerteti a tudományos módszereket és *a saját módszerünket* is. Itt csak nagy vonalakban utalunk az előbb elmondottakra.

gyarázatát adja a gyermek életének vagy alapját a jövő nevelési irányynak.

Testi szempontból ismerni kell az *emberi szervezetet*,¹ mint a cselekvések eszközét. Rajta keresztül cselekszünk; szükséges tehát, hogy az esz-köz maga világos legyen előttünk. A mai tudományos álláspont rendkívül nagy szerepet tulajdonít a *belső szekréciós működésnek*. A hosszú időn át eléggé elhanyagolt *mirigyrendszer* nagyon fontos, mert a hormonáramlás nagy befolyással bír a szervezetre, a szexuális életre és így közvetve a lelki élet fejlődésére is.²

A testi szervezetet a *nemi megosztottság* is elkülöníti. Természetes, hogy ez is nagy lelki eltérések alapja. Más a fiú és más a lány lélektana.³

¹ Ezért tanulják a tanító és tanárjelöltek a „testtan”-t. Kár, hogy a felsőbb tagozatú pedagógiai képzés kevesebb gondot fordít erre. Valójában kívánatos volna, hogy a tanító, tanár és pap a maga szellemiségéből egyszersmind az orvos és testnevelési tanár tisztjét is segíthetné. (Okulással: Dr. Schultze O.: *Grundlegung der Pädagogik als einer diagnostisch-therapeutischen Wertwissenschaft*. I—II. B. Langensalza, 1926—29.)

² Lásd: „A bontakozó élet” I. kötetében „A testi és lelki erők sztatikája” c. fejezetet (123—165. l.), ahol a megfelelő irodalom is megtalálható.

³ H. *Keyserling gróf* a következőket írja: „Die Idee des geschlechtslosen „Menschen schlechtin”. welche moderné Männer und Frauen so gern verherrlichen, ist recht und gut. Freilich enthält die menschliche Natur ein geschlechtsloses Element, das ein möglichst hoher Niveau erreichen könnte und sollte ... Alléin die Männlichkeit oder Weiblichkeit eines Menschen bedeutet ein Tieferes als sein Menschentum im allgemeinen — in der Richtung dessen, was Goethe „die Mutter” hiess ... Allé *schöpferischen Kräfte* sind nämlich: entweder männlich oder weiblich, und ich sah noch keinen Mann und keine Frau, die nicht tiefinnerlich gewusst hätte, dass Schöpfertum vom Erdstandpunct zugleich das Höchste und Tiefste ist.” (Amerika. Der Aufgang einer neuen Welt. Deutsche Verlags Anstalt. Stuttgart und Berlin. 1930. 286.1.)

A fejlődés üteme az *életkorok* szerint is más és más. Amint a csira, a sarjadó hajtás, a virágbaszökkenés és terméshozás is más és más élettani lendületet mutat, úgy a bontakozó emberélet is más és más formát tár elénk a csecsemő-, a játszi gyermek-, a serdülő-, az ifjú-, a felnőtt- és az öregkorban. A lélektani eltérések is olyan fokúak, hogy naivság volna az *ember* általános jegyeit reánkényszeríteni a különböző korban lévőkre.¹ Ugyancsak figyelembe veendő az ember konstitúciója is.

Ma a *Kretschmer-éle* aszténikus, atlétikus és piknikus konstitúció szerint próbálják az embereket átfogó, szemléltető, de az átmeneti típusok miatt nagy nehézségbe ütköző csoportokba osztani. Bizonyos, hogy az emberek testi- és lelki felépítettségének olyan szövevényes az útja, hogy azt vajmi nehéz volna egységes rendszerbe foglalni.

Hasonlóképpen reá kell gondolnunk az egyén *habitusára*, a cselekvés módjának egybecsengésére. Hallgatólagosan tudomásul kell vennünk az *öröklés törvényét* is, amelyek a múlt és jelen kapcsolatait tárják fel. Sőt nem szabad rettegnünk a *faji terhek és értékek keresésétől sem*. Az elfogulatlan tudomány itt is igen sok értékes ismeretet közöl. Bátor szemmel kell belenézni a *kriminológia tudományába* is. El kell ismernünk, hogy sokszor a bete-

Az egyéni különbségek figyelembevételénél a káptalani iskoláknál is találkozunk. *Békefi* ezekről így ír: „Érdekes az *elv*; melyet a statútumok a tanításban zsinórmértékül megszabnak. Eszerint az oktatás alakjának és anyagának az egyes növendékek szellemi erejéhez kell alkalmazkodnia. Vagyis nem mindegyik növendéket kell azonos módon és ugyanarra az ismeretre tanítani. — Ily felfogás alapján érthető, hogy a statútumok szigorúan megkövetelik a scholastikus-tól a tanulók egyéniségének tekintetbe vételét. Aki ezen túltenné magát, elmozdítja a tanítástól.” (Dr. Békefi Rémig: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1910. 245. l.)

ges, szélsőséges vonalig kihúzódik az öröklés vagy az életadottság határa.¹

A *beteges szervezet* vagy hibás berendezés (süket, süket-néma, vak, béna, stb.) szerepe a lelki életben szintén nagyfontosságú.² De ha nem is állunk szemben ilyen szélsőséges deformációval, akkor is meg kell állapítanunk, hogy a kisebb arányú *eltolódás* is zavarólag hat a lelki életre.

Ezek között első a modern élmény-elmélet.³ Lényege rövidesen az, hogy a múlt benyomásai a későbbi életszakaszon — a tudat küszöbe alatt elpihenve — érvényesítik hatásukat.⁴ Freud pszichoanalízise pedig az *elnyomott erők érvényesülését* tanítja. Ezt a belső, dinamikus megrezdülést azért kell ismernünk, mert ezek az eddig nagyrészt ismeretlen tényezők az élet széles területén éreztetik hatásukat.

Másodsorban nagy figyelemre kell méltatnunk azt a szokás alapján fellépő és érvényesülő könnyedséget, mely a *reflexcselekedetekben* érvényesül. A gyakorlás kidolgozza az idegpályákat és természetes közvetlenséggel váltja ki a cselekedeteket. Az egyéni élet megítélésében igen fontos, hogy *gátlás nélkül* vagy *letört gátláson keresztül* folyt-e le a cselekedet.

Ugyancsak fontos a tehetségek, készségek, képességek, az *akarati és érzelmi élet (okozati eltéré-*

¹ Aki könyvem előbbi köteteit olvasta, annak mindez nem szorul közelebbi indoklásra.

² Lásd: „A bontakozó élet” I. k. 139—144. l.

³ Lásd: „A bontakozó élet” II. k. 101—127. l. „A pszichoanalízis” c. fejezetét. — Schmidt F. dr.: Pszichoanalízis és-a pedagógia. Sz. István Akad. székfoglaló. Kat. Nevelés, XXVI. évfolyam, 1934.

⁴ Ez — melleleg megjegyezve — gondolkodóba ejtheti azokat, akik azt hiszik, hogy állatok és gyerekek előtt nincs mit szégyenlenni.

*sének kikutatása.*¹ Ezekhez is tudományos módszerek vezetnek, de ha nem is teszünk vizsgálat tárgyává minden gyermeket, — ez a kísérleti pszichológia feladata — mégis ismernünk kell azokat a tudományos eredményeket, amelyeket ezen a téren megállapítottak. Mert ma már nem túlságosan jelentős, ha a gyermek egyik-másik szellemi területen nem mutat fel kellő eredményt. A sok gyermektanulmány reávezette az embereket arra, hogy az egyént jobban jellemző, másik irányban keresse az értékeket és az érték érvényesülésének a lehetőségét.

A lelkibetegségek ismerete szintén elkerülhetetlen a jó nevelő számára. *Szellemi és lelki különbségek* sokszor patológiás elváltozások és olyan okokból erednek, melyeket a természettudomány hosszas kutatásokkal tud csak feltárni. A szellemi gyengeség, akaratnélküliség, túlzott és indokolatlan félelmek, aggályok, köznapi életjelenségek. Nagy hiba volna azonban, ha ezeknek megfejtése kiesnék a mi érdeklődési körünkből.-

Végül mint legfontosabbat ismernünk kell a *vaU lástudományának* azt a részét is, amely *a kegyelem és az emberi lélek együttműködéséről* szól. A kegyelmi életerők értékelésétől azért húzódnak vissza az emberek, mert egyrészt közvetlen, materiális analízisük idáig nem ér el, másrészt meg az igazi értéküket feltáró, lélektanilag megalapozott vallástudománnyal már nem foglalkoznak. Pedig az élet valóságos komponensével van dolgunk, tehát ismer-

¹ Lásd: A tehetségvizsgálatok, ped. laboratóriumok munkáját. Alfréd Binet, W. Stern, J. Lindworskij, M. Muchow, A. Fischer, O. Melchior, A. Penkert, Claparède, Schneider, Meumann, Ch. Bühler, Perez, Bobertag, Therman, Huth, Nagy László, Éltés M., Révész G. és Margit, Schmidt F., Weszely, Mester J., Várkonyi H., Cser I., Kempelen, stb.)

² Lásd: „A bontakozó élet” I. 123—165. „A testi és lelki erők sztatikája.”

rétével foglalkoznunk kell. Bár a Teremtő gondoskodása az emberi természetbe szinte ösztönszerűen beleoltotta a gyermeknevelésre vonatkozó alapvető irányelveket, mégis azt állíthatjuk, hogy a tervszerű, eredményes nevelés munkájában nélkülözhetetlen a tudományos adatoknak felhasználása, melyek alapul is, de meg eszközül is szolgálnak arra, hogy a gyermeket vagy felnőttet valóságosan megismerhessük.

b) A személyes megfigyelés.

A gyermeket a gyakorlati életből kell megismerni. Ennek a legközvetlenebb módja: a *személyes megfigyelés*. Ebben egyformán szerep jut a családnak és az iskolának. Fokozott jelentőségét különösen akkor éri el, ha a kettő kiegészíti egymást és kölcsönös tapasztalatok alapján alakítja ki a gyermek lelki képét.

A *családban* elsősorban az *édesanya* feladata a gyermekek megfigyelése. Ő van otthon, ő látja, gondozza a gyermeket. Az otthontól leggyakrabban távol elfoglalt édesapa csak kiegészítheti ezt a maga észrevételeivel. A gyermek megfigyelésére az otthon a legalkalmasabb terület. Ott pereg alá a hétköznapi élet és ott éri a gyermeket sokszor a legellentétebb behatás. Ott mutatja be — testvérei, barátai között — társas vagy önző önmagát; ott jelentkeznek a legkülönbözőbb készségek; ott lépnek fel magasabb vagy alacsonyabb ösztönös kitörések. Ott éli ki a gyermek önmagát. A család egész közvetlen megnyilatkozásában láthatja a fejlődésnek induló gyermeket.

Bár a gyermek élete egész közvetlenséggel tárja ki belső értékeit vagy hibáit, mégis gondos *édesanyai szem* kell ahhoz, hogy a kis adatokból a jövőendő tehetségre és jellemre következtethessen. A

látásnak olyan fajtájára van szükség, amely nemcsak észreveszi a dolgokat, hanem a jelenségek belső okát is megérzi és képes a sok megfigyelést összegyűjteni, egybeolvasztani. Ez a látás nem adódik önként; ez csak sok próbálkozás és nagy kitartás eredménye.

A gyermek életének egyszerű nézése nevelés szempontjából teljesen hasztalan. Az emlékezetben is csak a kiemelkedő esemény marad meg. Azok közül is az önszeretet csak a jobbat őrzi meg inkább. „Iucunda est memoria praeteritorum malorum.” Az anyai látásnak tehát tudatosan megfigyelő látássá kell válnia. Természetes, hogy óvakodni kell a megleséstől és próbatevő megkísérléstől. Az igazi megfigyelést a szeretet sugalja, a pedagógiai és pszichológiai tudás csak támogatja és értékessé teszi.

Nem ok nélkül hívom fel a figyelmet a lepihenő gyermekekre. (A szülőknek tudniuk kell, hogy az esetleges ideges, kapkodó fészkelődés testi bajból vagy lelki bajokból származhat.)¹ Fontos továbbá a játszó gyermek megfigyelése is. Megismerteti velünk a gyermek belső hajlamait, de másrészt reá vezet bennünket a gyermek erkölcsi érzékére is.²

Erkölcsi érzék szempontjából megfigyelhető, hogy van-e lemondani-tudás, önfegyelem, önzetlenség, szeretet, megbocsátás, együttérzés, részvét a

¹ A gyermek alvás előtti játéka igen gyakran bűnös, szexuális kilengések kezdete lehet.

² A szülőket szeretném állandóan arra inteni, hogy ne elégedjenek meg a kis gyermek festi fejlődésének ismeretével. A lemerő gondoskodás szükséges, de vegyék fontolóra azt is, hogy egyszersmind a szellemi és lelki élet csirázásának a megfigyelése és szolgálata is az ő szent kötelességük. Ezt pedig leghamarabb a gyermek játékból tudják kielemezni. A fiú katonásdit, a leány főzőcskét játszik, babázik. Ez elemi differencia. De az egyes játék további különbségeket tárhat fel a figyelő számára.

gyermek lelkében, vagy esetleg önzés, durvaság, indulat, ösztönösség, uralomvágy, kegyetlenség, gyűlölködés, stb. Nem szabad megállapodni a jó megállapításánál. Az élet magával hordozza a rossz lehetőségét is. — A *szociális érzék* szempontjából figyelni kell, vajjon a külső eltérések (vagyon, rang) milyen nyomokat és barázdákat von a gyermek és az iskolatársai közé.

Vizsgálat alá kell venni a gyermek *vallásos ébredését* és *metafizikai készségét is*.¹ Az életértékek változatos sorozatában ez a legmagasabbrendű és legemelkedettebb lelki kincs. Ez emeli ki az embert az élők sorából és juttatja az égiek misztikus világába. Nagy baj volna, ha a szülő figyelmen kívül hagyná ezt a lelki tényezőt, ha a földre határolná az égiekre törő lélek vágyakozásait. Nem tagadható, hogy ezek a vágyakozások erősebbek vagy gyengébbek. Van ezekben sok természeti és kegyelmi adottság. De a differenciáltság az erősebb vagy gyengébb reáhatás folytán lendületesebb vagy ellanyhulóbb ütemet diktál.

Lehet a sok és részletes megfigyelés átfutó jellegű jelenségnek észlelése is. Csak *tervszerű, állandó* és *elfogulatlan* megfigyelés teszi lehetővé, hogy a szülői szem jót, rosszat egyaránt lásson. A szeretet és részrehajlás természetes a szülők életében! Csak a fenti korrektívumok teszik lehetővé, hogy felülemelkedjék a túlzott szeretetből táplálkozó szelekcionizmuson!

El kell fogadni azt a tételt, — *ezt azért* ismétlem újra meg újra — hogy az ő gyermeke is, mint minden más gyermek, ezernyi összetevő eredője.

¹ Méltán vonja le a gyakorlati és tapasztalati vizsgálatokból *Vaissière* ezt a tételt: „Il est de tout évidence que l'enfant de très bonne heure est très apte à recevoir un enseignement religieux exact et précis.” (J. de la Vaissière: Psychologie pédagogique. Paris, 1921. 205. 1.)

Az okok kutatása közben szerzett ismeret egymásutánban alakítja ki a gyermek lelki képét. A sok kis életszínfolt a lélek egységes képét festi elénk. Az édesanyai szem olyan legyen, mint a gyújtólencse, amely a fénysugarakat egy pontra sűriti. Az édesanya is arra törekedjék, hogy minden egyes divergens életadat a lélekkép centrumába íveljen vissza. Ez a munka az emlékezés műve.¹ Felhalmozás, megőrzés és adott pillanatban való visszaemlékezés. Valami elemi összefonódás van ezek között a lelki folyamatok között; de az édesanyai lélekben a közvetlen elevenség intenzitása egyenesen felfokozott.

De a kép igazi vonalait akkor lehet hibátlanul meghúzni, ha a tapasztalatok egybevetése, *komoly szülői megbeszélések* tárgyát képezik.² Az édesanya az állandó megfigyelő, az édesapa a higgadtabb mérlegelő. Mindkettő szükséges, mert csak így alakul ki a valóságos, elfogultságtól mentes élet- és lélekképe a gyermeknek.

A család után az *iskola* az a fórum, ahol a legtöbb időt tölti a gyermek és ahol a *hivatás erejével* kutatják és irányítják őt. Az iskola elsősorban szintén megismerésre tör. Természetesen azért, hogy a gyermeket egyéniségének megfelelően gondozni és telíteni tudja.

¹ De nem szabad azt hinni, hogy itt valamilyen *túlzott igényt* állítunk a jó édesanyával szemben. Az anyai lélek centruma a gyermek, a róla való megfigyelés a centrális erők intenzitásával marad a lelkében. A tapasztalat azt mutatja, hogy az édesanya lelke olyan hatalmas rezervoár, amely a gyermek életének eseményeit a legintenzívebb filmként őrzi. Még olyan parányi esemény (mosoly, szomorúság, kézmozdulat, szemrebbenés, stb.) sem hullik ki az emlékezetből, amely másvalaki lelkében csak átmeneti nyomot hagy.

² A gyakorlati élet kedvéért jelzem, hogy ezek a *megbeszélések* tervszerű, megfontolt és higgadt hangulatban bonyolítandók le. A szülők *esti beszélgetése*, kedves, meleg családiassá együttese foglalkozzék a gyermekkel!

Hogyan tudja ezt a feladatát teljesíteni a tanító. Nehézsége a találkozás ünnepesebb kerete és a növendékek nagy száma.² Mindkettő leküzdendő. Még pedig egyrészt úgy, hogy a hétköznapi élet közvetlenségéből iparkodik a gondjaira bízott gyermekeket megismerni, másrészt azzal, hogy mint atyahelyettes életének javát hozza áldozatul növendékei felfelé való fejlődése érdekében.

A tanító módszere az állandó *megfigyelés, a tapasztalatok feljegyzése, a szülőkkal való konferálás*. A *megfigyelés* nagyrészt az osztályban történik. Ott látja a tanulási készséget, a figyelmet vagy a figyelem szétszóródását, a tudást, a reproductív vagy kreatív lelket, az önkéntelen-önkéntes figyelmet, a szociális érzék fokát, a tisztaság iránti érzéket, az élénk vagy lassú tevékenységet, stb. Mindezek olyan adatok, amelyek elősegítik a lelek megismerését. Folytatódik ez a megfigyelés az osztályon kívül is. Az óráközök, a kirándulások belelendítik a gyermeket a valóságos és nem a reakényszerített életbe. Az ilyenkor felvett lélekkép közelebb jár a valósághoz, mint az előző. Ezért van az, hogy a modern iskolák minden módon arra törekednek hogy a gyermek előtt közvetlenné, kedvessé tegyék a tantermet. Ennek főcélja, hogy természetes életformájában ismerjék meg a gyermeket.

A tapasztalatok külön-külön azonban teljes képét nem adnak. A tanító, a tanár noteszának volna az a hivatása, hogy a benne egybegyűjtött feljegyzések a *gyermek lélekképének egységét* adja. A notesz

¹ Az iskola egyrészt nagy rendet, összeszedettséget, másrészt, sok munkát, reprezentálást igényel. Ezért zártabb a gyermek az iskolában. Hozzáadhatjuk azt is hogy a félelem is belejátszik a gyermek iskolai életébe Vigyáz, hogy természetes kirobbanásaival büntetés ne érje.

² A hivatalos 40-es létszám igen sok helyütt 60-70-re emelkedik.

tehát ne legyen fenyegetési eszköz!¹ Kell, hogy a tantárgy tudásának és nemtudásának ingását jelző osztályzatok mellett a *lélek életének változásairól* szerzett tapasztalatok is helyet foglaljanak a kis noteszban. A tanár a sok megjegyzés alapján biztosabb képet rajzol. Ha pedig kevés a megjegyzés, akkor bizonyára a figyelmünk se volt éber.

Az egyéni megfigyelésről alkotott vélemény azután gyakran megbeszélendő a szülőkkel. Egyéni szempontból erre nem egészen megfelelő a *szülői értekezlet*, melynek azonban mégis nagy irányító jellege van.

Többet jelent már az *ellenőrző könyvecske* használata, abban az esetben persze, ha ebbe nemcsak a *megrovást* jegyzik be, hanem a *jóról* is tájékoztatják a szülőket.

¹ Az igazi „notesz” inkább segédeszköz a tanuló általános megfigyeléséhez. Számontartandó szempontjaira minták lehetnének azok a kérdőívek, amelyeket *Domokos Lászlóné* oszt szét a tanítók között a vezetése alatt álló *Magyar Gyermektanulmányi Társaság* „*Új Iskola*”-jában. Ebben a figyelmet érdemlő szervezetben a gyermek testmagassága, testsúlya, izomereje, tüdőkapacitása, általános testi állapota szemmel tartásán túl a tanító részletes beszámolót nyújt a növendéke egész szellemi és erkölcsi készségéről aszerint, hogy milyen a figyelme, az érdeklődése, a felfogó- és megfigyelőképesége, a fantáziája, az emlékezete, a kifejezési jártassága, kombináló ereje, formai rátermettsége, művészi fogékonysága, társas magatartása, érzelmi és akarati fejlettsége.

Annyi egészen bizonyosan állítható, hogy a középiskola gyakorlatban lévő ellenőrzési formája nem kielégítő. Az évről-évre megismétlődő diáköngyilkosságoknak van egy épenséggel ritkán emlegetett, gonddal takargatott oka, — a mély elhagyatottság az iskolával szemben. Elég sok tanár túlságosan csak a növendéke intellektuális képességeit tartja számon és reá sem gondol, hogy törődjék a serdülő lélek egyéb komplikációival. Ezért rendkívül fontos lenne, hogy minden intézet legalább osztályonként egy „*laikus lel-késszel*” rendelkezzen, aki a különös rátermettségen kívül még *speciális pedagógiai képzettséggel* is lehetne segítségre a szaktanár és növendéke közötti viszony ápolásában.

A leghelyesebb természetesen a szülőkkel való *személyes* megbeszélés.¹ A kettős megfigyelés egybevetésekor sikerül legjobban a lélekkép objektív megrajzolása. Ennek gyakorivá kellene válnia, mert e nélkül a túlzott szeretet vagy a hivatalos megfigyelő ridegsége eltorzítja a gyermek képét.

Természetes, hogy mindez csak akkor lehetséges, ha lélekkel áll a tanító a gyermek mellett és életének javát szenteli hivatásának. A csak tanítással foglalkozó lehet szellemi mesterember, de nem lehet lelket nevelő *elhivatott isteni követ*.²

c) A környezet vizsgálata.

Meg kell ismernünk azt a milieut,³ ahol a gyermek él, hogy alaposabb, mélyebb ítéletet alkothassunk a gyermekről. A szülők a *gyermek társaságát* kísérjék állandó figyelemmel, a nevelők pedig a *szülői otthont* vizsgálják meg.

A gyermek idejének nagy részét *baráti* körben tölti. Az ember társas természete igényli ezt. A játszótér, a kirándulás, a séta, az emberek társaságát hozza magával. Nagy kérdés, hogy mi tapad a környezetből a gyermekekre. Most ezt csak abból a szempontból nézzük, hogy a benyomások eredetét is

¹ A szülők számára biztosított fogadóórákra *személy szerint* kellene meghívni a szülőket.

² *Winkler* szerint „Herscher”, „Erzieher” és „Apostel” jelleget viseli a nevelő. A legmagasabbrendű mégis csak az, mondhatjuk mi, aki a lélekszolgálat szentségét végzi. (Dr. V. Winkler—Hermaden: Psych. des Jugendführers. Jena, 1927. Quellén und Studien zur Jugendkunde herausg. v. dr. Charlotte Büchler.)

³ Bár ezzel külön foglalkoztunk, mégis el nem mulaszthatjuk annak megemlítését, hogy az élettani, lélektani ismeretek alapján történhetik csak meg az alapos látás a környezet tanulmányozásánál.

megismerhessük. Azért a szülők nélkülözhetetlen kötelességének tartjuk, hogy időközönként vizsgálják meg, hol és kikkel tölti idejét gyermekük. Ennek módja lehet kérdezetős, megfigyelés, látogatás, meghívás. Mindez azért, hogy a környezet szellemi, lelki nívóját megismerjék. A gyermekre ugyanis erősen hatnak a hasonló korú gyermekek vagy a közéjük keveredő „kamaszok”. Ez a hatás csak a legritkábban jó. Különösen észlelhető ez az *átmeneti korszakban*, amikor ösztönszerűleg élénkebben figyel a szexuális irányú beszélgetésekre.¹ Ilyenkor természetesen a durvább „oktatás” igen sokat árt-hat a gyermeklélek fejlődésének. A gyermekvilág is megszervezi a maga kis társadalmát. Egyesületeik² és azoknak tagozódása bizonyítja e társadalom létezését. Lehetnek ezek játék-, sportegyesületek vagy erkölcsi célt szolgálók. Fontos, hogy azok célja, összetétele olyan legyen, hogy nemes és jó hatást váltson ki a gyermekből/³

A szülők kötelessége, hogy azt az atmoszférát, amelyben a gyermek társai között él, ellenőrizze. Tudatos és ösztönös figyelemmel észre kell vennie a káros kapcsolatokat, amelyek a gyermekeket egybefűzik, hogy azokat idejében megszüntethesse.

A *nevelő*, *tanító* és *tanár* pedig keresse annak a környezetnek a megismerését, amelyben tanítványa él. Ennek elsősleges gyakorlati módja a *szülői ház meglátogatása* és a *környezettanulmány* felvétele.

A tanító tartsa egyenesen kötelességének ezt a

¹ *Marái Sándor* ugyan úgy beszéli el a gyermekkorát *Egy polgár vallomásai* fejezeteiben, ahogy ötórai teákon szokás pletykázni, de fesztelensége nincs minden tanulság nélkül azokra, akik oly szívesen bámészkodnak el, ha „ártatlan emberpalántákat” látnak” hancúrozni.

² Lásd a gyermekegyesületek statisztikáját.

³ Ilyen egyesületek az iskolai tornaegylet, az önképző kör, a kongregációk, a cserkészlet, stb.

munkát. Először *írásbeli lapokon* kérje be az adatokat, azután *maga járjon utána látogatásaival*, hogy az adatokat helyesbítse és személyes élményeivel kiegészítse. Az ilyen tanulmányozás és látogatás reávilágít a gyermek *anyagi helyzetére*, a szülők *külső és belső életére*, a lakás jellegére, a testvérek, rokonok, hozzátartozók, esetleg albérlők viszonyára. Mindez hozzájárul a gyermek lelkének igazi megismeréséhez. Azt is megtudhatjuk így, hogy milyen igénnyel léphetünk fel a gyermekkel szemben.

Fontos azonban, hogy ez ne történjék *ellenőrző szemléként*, hanem inkább a szerető érdeklődés látogatása legyen a tanító megjelenése a növendék családjánál. Különösen előnyösen hat ez a gyermek betegsége vagy valamely szomorú vagy örömdetes családi esemény idején. Ilyenkor a család hálája is kíséri még a látogatást.²

A második lépés annak a gyermektársaságnak, mint környezetnek megismerése, amelyhez a tanítvány tartozik. Keresse ezért a tanító azokat az egyesületeket, játszóhelyeket, ahol a gyermek megfordul. Ez már kevésbbé családi látogatás, hanem többé-kevésbbé hivatalos ellenőrzés. De vigyáznunk kell arra, hogy ebben is minél kevesebb legyen a hivatali és minél több az atyai érdeklődés. Ekkor nemcsak többet látunk, hanem a gyermek is örül, ha megjelenünk. Észreveszi az érdeklődést, értékeli az áldozatos időszentelést és azután szerető atyahelyettesnek tekinti tanítóját. így feléje fordul a

¹ Ennek elvégzése egyik órán történjék. Teljesen csendben, diszkrétan, szigorúan titkos kezeléssel. A gyermek ugyanis csak úgy mer bizalmasan szólni esetleges nehéz helyzetéről.

² Lehetőleg jelentsük be előre a látogatást, hogy a szülői házat ne találjuk teljes *rendtelenségben*. Ez fáj a szülőknek.

szeretete, könnyebben nyílik meg a lelke is, hogy alkalomadtán legezárta szentségének a kulcsát is a nevelője kezébe helyezze.¹

3. A legértékesebb ismeret.

Ez a kulcs azután mindent feltár: lélekszentélyt, a múlt és jelen dinamikáját. Az írás mondja: „Az Úr a szívek és vesék vizsgálója”. Valamiképpen az igazi nevelő is a lélek mélységeinek szemlélője és irányítója.

Nem lehet tagadni, hogy a gyermeklélek a szülő, a tanító és nevelő lelkiatya előtt különbözőképpen revelálódik.² A szülő és tanító leginkább a szellemi képességek, esetleg a tehetség területét ismerheti meg, a lelki, Isten és ember kapcsolatait érintő kérdésekben azonban ők csak a *praeambulum*-ban mozognak. A lelkiatya-nevelő azonban eljuthat oda, ahol az érzések, a gondolatok és a tettek születnek. Ezért van az, hogy a lélek legmélyebb megnyilatkozását igazán csak a lelkiatyák ismerik. Mégis e megállapítástól függetlenül leszögezhetjük, hogy minden nevelőnek arra kellene törekednie, hogy növendékeivel szemben megtalálja azt a lelki nexust, amelynek következményeképpen *a növendék készségesen fordul a nevelőjéhez*. Ez a kölcsönös lelki rezonancia képes kialakítani azt a *belső* viszonyt, amelyet a lelkek *vitális* kapcsolatának mondunk. Ez a lelki rezonancia két tényben nyer kifejezést: *megnyílik a gyermek lelki múltja és világosan feltárul jelenlegi élete is*.

A „múlt” röviden a régi életet akarja jelteni. Lehet ez a „múlt” rossz, de lehet jó is. Minden, ami

¹ Jan *Ligthan*, aki 1859. és 1916. között élt, sírfelirata ez: „Die ganze Erziehung ist eine Sache der Liebe, der Geduld und der Weisheit, und die beiden letzten wachsen, wo die erste herrscht.”

² Lásd „A bontakozó élet”. II. k. 28. 1.

az előző évek tartalma, az a „múlt” tágas világába tartozik.

A nevelőnek — ismétlem — egyik legfontosabb feladata, hogy kapcsolatot tudjon teremteni a növendék és önmaga között, melynek alapján feltárul előtte a lélek kapuja. Ennek a megvalósulásnak alapfeltétele, hogy a gyermek állandóan érezze, hogy a nevelő neki *jót akar* és tényleg *jót is tesz* neki.¹ Végeredményben mindkettő a szeretet kettős síkján mozog. Mindenkiiben ugyanis megvan az önszeretet, de helyet talál ilyen módszer révén a nevelő szeretete is.

Ha valaki mélyebben vizsgálja az életet, akkor az első kérdése: mi van a jelen élet mögött. E kérdésre azért fontos a felelet, mert ez egyszersmind magában rejti a múlt ismeretét is. És ez nagyon fontos, mert a múlt nem-ismerése a jelent is homályba burkolja. Ha ugyanis csak annyit tudok valakiről, hogy milyen *most*, akkor cselekvéseiből *esetleg helytelen ítéletet* vonok le, mert nem ismerem lelki életének múltból ható tényezőit. Pedig ezt már azért is fontos megismerni, nehogy az egyén nevelése, irányítása közben váratlan fordulatokat hozzon létre.

A legtöbb gyermek készségesen beszél múltjáról. A tapasztalat azt igazolja, hogy ez könnyen elérhető, csak alkalmazni kell a már ismertetett módszereket.² Az eredmény mindig újszerű. Azt fogjuk ta-

¹ Az ügyes nevelő kerüli a jócselekedetek kizsárolását és előbb a helyes kívánságok, a célszerű szociális hajlamok ébresztgetésére törekszik. Csak ha a növendék a maga céljának tekinti a nevelő óhajait, lehet eredményes a nevelés. Ennyiben aztán mondható: „Die Erziehung steht unter der Idee *des Guten*, sie will die Junge Generation zu ihrem Dienste heranbilden.” (R. Lehmann: *Das doppelte Ziel der Erziehung*. Berlin, 1925, 39. 1.)

² Lásd: „A bontakozó élet” II. kötetében „Saját próbálkozásaim” c. fejezetet. 137—207. 1.

pasztalni, hogy a típus csak igen tág fogalom, mert egyik gyermek sem megegyező lélekben a másikkal. Egészen különálló bontakozó egyéniségféléket fogunk már felismerni mindegyikben. Lehullik a gyermekről a külső lepel, s a lélek közvetlen szemlélete egészen különös, igaz, Isten-tervezte struktúrát mutat meg magából. A nevelő ilyenkor megnemesedik; tekintete bársonyosabb, érzülete melegebb lesz; következőleg a gyermekkel szemben való viselkedése teljesen megváltozik. Most már másképpen lát, tehát másképpen is fog nevelni.

A múlt feltárása a gyermek otthonának, a „barátokénak” s azok hatásának erősségére utal. Feltárja a latens vágyakat és aspirációkat, és megmutatja az erkölcsi és vallási erőket vagy romokat. Egyszerűen megmutatja mindazt, *ami volt* és mindent, amivé az egyén lenni akar.

És mit ér mindez gyakorlatilag?

A múlt ismerete könnyűvé teszi az irányítást és ezen keresztül lehetővé válik a jövő helyes kipontozása. Ezek olyan értékek, amelyek az egyénnél lelki nyugalmat és lendületes belső erőfeszítést eredményeznek. A lelki zavarok megszüntetése egyszersmind teljes lelki munka biztosítása is. Aki sokat foglalkozik gyermekekkel, az fel tudja értékelni ennek a ténynek a nagyságát. A gyermekek maguk is vallják: „Miután megtisztultam a múlt terheitől, azóta könnyedén viselem a jelent és örömmel dolgozom a jövőn.” (Levélrészlet.)

A múlt feltárása mellett rendkívül fontos a *gyermek jelen életének megismerése is*. Ez is hozzátartozik a *lelkek vitalitásához*, ez is nélkülözhetetlen komponense a helyes ismeretnek, mert a pillanatunk: *jelen*, s bár azonnal *múlttá* lesz, mégis ezekből a múlttá alakított pillanatokból születik meg a *jövő*; úgy, hogy a múlt indítja, lendíti, befolyásolja élményeken, gondolatokon keresztül a

jövőt. Ezt az állandó kölcsönhatást megismerni annyi, mint az élet teljességét egységben látni.

A nevelő és a növendék vitális egybecsendülése azonban nemcsak a „jelen” megismerését, hanem a jelent alakító tényezők kielemezését is jelenti. Sőt még túl kell menni ezen s a jelent alakító tényezők mögött a végső komponenseket is fel kell deríteni. Ez kevésbé egyszerű megfigyelés, mint inkább *gyakran megisméltődő megbeszélés* útján történik. Az a növendék, aki épülni vagy javítani akaró lelkét a nevelőre bizza, az szinte keresni fogja ezeket a „kolloquium”-okat. Ezek a szent percek valóságos lélekmegnyilatkozások. Amíg a *múlt* kielemezése tart, addig a beszélgetések azokra is kiterjednek, amikor azonban ezt már sikerült nagyrészt feloldani, akkor a jelen élei új, aktív, magához tartozó formájának kialakítása alkotja a „kolloquium” tárgyát.

A gyermek ilyenkor örvendő készséggel hozza el önmagát. Lélekben odatérdel a nevelő elé és sajátos érzelmi folyamaton keresztül nyitja meg lelkét. Legtöbbször kisebb jelentőségű témán indul el. Fizikai éiete, apró sikerei vagy sikertelensége, a szellemiek (tanulás) terén felmutatott eredménye vagy eredménytelensége rendszeren a kezdet. Innen indul meg mind mélyebbre a beszélgetés; lassan a lélek erkölcsi és vallási területeinek legszentebb pontjait éri el. Úgy van valamiképpen ezzel az ember, mint mikor hosszabb kerülő utakon át jut el oda, ahová vágyakozott. A lélek világában az erkölcsi élet szentélye az a hely, amely az „értékek értékét” rejt. Ezt a szent világot annyi sajátos kárpit zárja és védi, hogy *önkéntes bebocsátás nélkül* csak sejteni lehet tartalmát, csak intuitíve lehet megközelíteni valóságát, de teljességében, erősen kontúrozott plaszticitásában nem látható. A „kolloquium” közelségéig jutott gyermek azonban szétrebbenti ezt a függönyt

és belépést biztosít az őt igazán ismerni akaró léleknek.

A lélekismeret, amely csak tudományos módszereken alapul, fejlett technikával dolgozik, azonban éppen ezért a lélek finom megnyilatkozásait nem tudja mindenütt felismerni és értékelni. A belülről való megismerésből, az intuitív lelki érintkezésben viszont sok van a természetességből, a közvetlenségből, a két személyiség lelki rezonanciájából. Azért is nevezem ezt *vitális kapcsolatnak*, mert ennyi közvetlenséggel csak ilyen kapcsolat ajándékoz meg. Van ebben valami a lelki tropizmusból, amelyben már az Isten valóságának közvetett megnyilatkozását érezhetjük.

A gyermek belülről való megtáruulása lehetetlenné teszi a titkolódzást, a bűnök rejtegetését, a hazudozó mentegetődzést és a hitvány meghunyászkodást. Ez pedig azért fontos — különösen az erkölcsi élet terén —, hogy a jellem kialakulásának nagy munkájában ilyen káros behatások ne sötétítsék el a gyermek lelkét. Ezek a hibák ugyanis a lelki rugalmasság deformálói és a nevelés tiszta, sikeres vonalvezetésének megakadályozói. A gyermek ugyanis akkor fejlődik helyesen, ha ebben a korban nem hiányzik a vitális kapcsolat a szülő és a gyermek vagy a nevelő és a gyermek között. Az édesanyának törekednie kell, hogy leányával olyan vonatkozásban legyen, hogy igazi lelki megnyilatkozással hajoljon feléje. Itt kell nyomatékosan kiemelni azt is, hogy nem az az igazi szeretet, amely kedvesgetésben, dédelgetésben nyer kifejezést. Az igazi szeretet mély lelki kapcsolat, amely készségesen, áldozatosan segíti át a felé forduló gyermeket a neki nehéz és nagy problémákon. Nem szabad ilyenkor emlegetni az „időpazarlást”. Aki valóságos lélekismeretet akar szerezni, — akár szülő, akár nevelő — az igenis adja arra türelemmel az idejét és

a szeretetét a gyermek gyakran ismételtetésbe tévedő lelki megnyilatkozásának. Természetesen vigyázni kell, hogy ez ne legyen a bizonytalansági érzéskomplexumnak, alacsonyabbrendű gondolatkomplexumnak az okozója. A szülő vagy nevelő *lelket* ismer meg és *lelket* vezet, és azt az élet szabadságára kell nevelni. Legyen azért készséges a meghallgatásra, legyen bölcs az ítélelhozatalban, *de engedje meg a gyermek vagy növendék belső értékeinek szabad érvényesülését is.* A gyermek is az Isten fejlődésre rendelt szabad teremtménye, nem pedig a szülők vagy nevelők kedvteléseinek a bábuja.

A *jelen* ismerete továbbá még azt a nagy értéket is jelenti, hogy szinte előttünk emelkedik ki egyes *kivételes egyéniség tehetségének vagy egyenesen elhivatottságának* a körvonala. Az általános értékünél mélyebb embernél ugyanis nagyon fontos annak a megismerése, hogy *egyéni hajlama, tehetsége, elhivatottsága merre visz.* A gyermek leginkább arról beszél, ami a lelkében momentán uralkodó vágykomplexum. „*Ex plenitudine cordis loquitur os*”, a lélek bőségéből beszél a száj. Ha lelki kapcsolatban élünk a növendékünkkel, akkor a belőle kitörő lelkesedés, öröm, lendület és aktivitás iránya megmutatja nekünk, hogy hol rejtőzik a gyermek egyéni kiválósága, elhivatottsága. Ennek ismerete egyrészt azért fontos, hogy a gyermek jövő életét helyesen irányíthassuk, másrészt azért is értékes, hogy ezt a kiválóságot esetleg felhozhassuk; vagy, ha hibás irányról van szó, a haladás tempóját meglassíthassuk. Mindkettő könnyen megy akkor, ha a gyermek bízik a nevelőben.

A *jelen* állandó ismerete végül kitekintést enged a *jövő* homályos távlatába. Az elszigetelt jócselekedetek már valamiképpen pontozzák a *jelen* fejlőd-

dési irányát, de a következetesen és állandóan végrehajtott jócselekedetek a szokássá erősödve biztosítják a tökéletes fejlődést.

A vitális kapcsolat állandósítása végül is ahhoz a szent analógiához hasonlítható, amelyet az Úr önmagáról és a szőlővesszőről mond. A kettőnek egybetartozandósága oly erős, hogy a töke magában hordozza a vesszőt, a gerezedet: a jövőndőt. A vessző fejlődését és terméshozamát a talajból felszívott s a nap sugárzó energiája révén szintetizált tápanyagok vitális áramlása hozza létre. Ez a hasonlat is arra figyelmeztet, hogy a növény életében nem a szintetizált tápanyagok áramlása a végső cél, hanem a termés, a kiteljesedés a fontos; éppen úgy a nevelő lélekmegismerése és vitális kapcsolata sem öncél. Nem arra dolgozunk, hogy *csak mi ismerjünk*. Még arra sem, hogy a lelkek a mi egyéniségünk szuggesztív hatása nyomán *felénk* forduljanak. Az is inkább elszigetelt, másodlagos cél, hogy a nevelő és a növendék között a legintimebb vitális kapcsolat fejlődjék ki. Bár ezek a tételek látszólag ellentmondanak a fentieknek, mégis nyomatékkal hangsúlyozzuk őket. A végső cél ugyanis az, hogy a lélekismeret világos képe után, az emberlelket az élet igazi és szent szőlőtökéjéből, az Úr Jézusból áramló kegyelmi erővel tiszta, nemes, nagyvonalú, aktív és alázatos ifjúvá érleljük. A problémát ilyen mélyen és transcendens perspektíva elé állítva talán megérzi az olvasó, hogy miért nem szabad személyünket a lélek és az Úr Jézus közé ékelve — a lelkikapcsolatokat emberiesen felfokozni és kiélni. A nevelő maradjon szerényen csak *eszköz*, kereső, látó, építő, serkentő. De csak azért, hogy a tökéletesebb látás és tökéletesebb ismeret alapján tökéletesen kiépített lelki konstrukción keresztül az Úr Jézushoz fűzhesse a gyermek lelkét. Az ember Istentől jön és Istenhez tér vissza a halál titkos hid-

ján.¹ Ebben a munkában lehet a nevelő szőlőmunkás, lélekirányító isteni küldött, a felszentelés kegyelmével az Úr helyettese, de végeredményben „*minister Christi*” — *ad emolumentum vitae divinae, quae est vitális coniunctio inter Deum et hominem.*

4. Az élő ember.

Ha az élet igazi értéke a felfokozott és végtelen horizont felé törő fejlődés, akkor a mozgás, az alakulás lényeges része az életnek. A mozgás fogalmához azonban hozzátartozik a változás is; az emberi élet belső szabadsága ugyanis magával hozza az ingás, az emelkedés vagy a süllyedés lehetőségét is. Mindezt azért kell előre bocsátanunk, hogy reá lehessen mutatni, hogy a gyermek vagy felnőtt megismerése nem eredményezhet *stabil életképet*, mert az élet nem termel merev alakokat, hanem csak sokféle irányjelzést követő, ingadozó vagy sokszor megingó embereket. Az írás is figyelmeztet bennünket, hogy az emberi gyarlóságunk miatt a hibák és bűnök nem hétszer, de *hetvenszer hétszer* is igénylik a bocsánatot. Ez pedig a mi lelkiismereti módszerünkben azt jelenti, hogy az *élő embert* életének teljes folyamatában jó és rossz lehetőségeket hordó lénynek kell tekintenünk, aki magában hordozza a spontán átalakulási képességet is. A helyes megismerésre törekvő nevelőnek tehát nem szabad elfogultnak lennie, hanem számolnia kell a *szellemi és lelki élet hullámozásával*.

A jó gyermekből tehát lehet lehanyaglóan rossz.

¹ Sajnos, francia elgondolás szerint az erkölcs nincs szoros összefüggésben a vallással. J. Ferty legalább így ír a tanítókhöz: „L'instruction religieuse appartient aux familles et à l'Église, l'instruction morale à l'école.... (Ch. Charrier: Pédagogie vécue. Paris, 1927. 157. 1.)

Kissé fájdalmas ennek a tételnek leszögezése, de az élet példái szinte reákvényszerítenek erre a depresszív igazságra. A természet igen sok kozmikus geológiai folyamatán szüntelenül demonstrálja, hogy az élettelen világban is elkopnak, meglazulnak a kötő energiák. Az élő világban az állandó előretörés mellett — örök paradoxonként — érvényt talál a hanyatlás, a visszafejlődés is. Az élő világban ez a fejlődés optimális pontja után észlelhető. Az egyéni és jövő életszolgálat befejezése után bizonyosfokú elernyedés, pihenés és érdektelen nembánomság észlelhető, mellyel párhuzamosan még a fejlődés idején is különböző káros és kóros befolyások rontják az életet. A betegségek mind roncsoló erők, amelyek váratlanul támadnak az organizmusra. Bár az ember élete nemcsak átfutó, hanem maradandó jellegű, mégis ennek dacára éreznie kell, hogy ebben az állandóan belső tisztulást, kifelé való erőérvényesülést, felfelétörést sürgető munkában sok van a lefelé tendálás gravitációjából is. Az ember testi lény is. Az anyag gravitációja olyan értelemben is érvényesül, hogy a szellemi és lelki aspirációkkal szemben próbál győzedelmeskedni a testiség. Ezért van, hogy a szellemi erőfeszítést legyőzi az anyagi életforma, ebből magyarázható, hogy a lelki tisztaságra való törekvést, az önzetlenséget, az önfeláldozást, az Isten-szeretet tropizmusát gátolja vagy elnyomja a testiség, az önzés és az anyagi javak mohó szeretete.

Ez a folyamat nem egyszerre megy végbe az emberben. Vagy legalább is a fokozatos lecsuszamlás az általában észlelhető folyamat. A hirtelen bekövetkező tragikus összeroppanás inkább kivételes jelenség. Ezért van az, hogy *állandó küzdelemben* él az ember. Ez a küzdelem a test és lélek ellentétes gravitációjában leli magyarázatát. „Az ördög, mint ordító oroszlán körüljár, keresvén, akit elnyeljen”,

— mondja Szent Péter.¹ Valóban minden kísértés az anyagnál, a testnél kezdődik, melynek anorganikus építőrészeinek törvénye a sztatika. Ezt követi rendszeren a szellemi kísértés, diffúz intellektusból fellázadó világnézeti ingás, melyben az akarati élet tipikus bomlási folyamatai tükröződnek, majd a kétség, a hitetlenség fejezi be mindezt. A lelki centrum és támaszték nélkül maradt ember pedig prédája lesz ilyenkor az „éhes oroszlán”-nak, a soha ki nem elégíthető ösztönöknek és szenvedélyeknek. Ez is a serdülő kortól kezdődik, amikor az egyéniség kibontakozása túlzott erősséggel történik.² Aki az igazi dinamikai képét akarná megrajzolni az embernek, az a küzködő titán alakjában érzékelhetné. Ez a küzdelem állandó. A küzdelem állandósága pedig azt bizonyítja, hogy a ma győzelme csak reményt nyújt a holnapi fejlődésre, de nem biztos garanciája a teljes és végleges győzelemnek. „Aki tehát azt hiszi magáról, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék.”³ Az írás a lehetőségről szól, Szent Ágoston pedig erről írván, a ténylegességet rajzolja. Ezekből logikusan következik, hogy jónak, törekvőnek, aktívnek megismert gyermeket ne nézzük úgy, hogy ennél a típusnál a változás, a lecsuszamlás, a lelki elferdülés lehetősége lehetetlen. Ezen a ponton — sajnos — elég sokat hibáznak a szülők és a nevelők. Túlzott nagyrabecsülés és bizakodó hit állandósul bennük, hogy csak az ő gyermekük vagy finomlelkű növendékük nem zuhanhat a mélybe. Pedig, ha őszintébbek és elfogulatlanabbak lennének, akkor nem érné őket időközönként csalódás, amely esetleg „összes reményeiket össze-

¹ Sz. Péter Lev. I. 5, 8.

² Lásd: „A bontakozó élet” III. köt. „A serdülőkor lelki képe.” 191—254. 1.; IV. köt. „Az ifjúság belső forrongása.” 83—137. 1.)

³ Sz. Pál Kor. I. 10, 12.

töri”. Vakon és feltétlenül hibásan hittek a lélek stabilitásában és őket is összetörte a „hegyomlás szomorú katasztrófája”. Lehetséges, hogy az ilyen nevelési szisztéma helyes vágányon indult, de állandó óvatosság kellett volna ahhoz, hogy a gyermek ezen a pályán megmaradjon. Kell az önbizalom és kell az önértékelés felkeltése; kétségtelenül kell, hiszen ez a belső lendület a legerősebb motoraink egyike. De nagy hiba ezeket domináló helyzetbe emelni, mert ez gyakran vakmerő teherpróbának veti alá a lelket, következőleg szomorú összeomlásokat eredményezhet.

A helyes megismerésnek tehát arra is kell törekednie, hogy a folyton változó életkaleidoszkópban kitartó következetességgel értékelje a feltűnedező eseményeket és cselekedeteket. Mert „minden perc új embert szülhet”, mely „új emberre” esetleg teljesen igaz lesz a latin mondás: „Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo”. A gyermek vagy felnőtt életét is megroppanthatja és tényleg meg is töri az élet túlzottan sokirányú és állandó benyomása, indokolt tehát, hogy véleményünk és ítéletünk ne legyen merev és változatlan, hanem rugalmas, elasztikus, amely odasimul a folyton változó valóság arcához.

Van azonban az ilyen lelki ingásnak vigasztalóbb oldala is. *A rossz gyermekből vagy felnőttből is lehet értékes lelki ember.* A pálfordulások ritkábbak, de a fokozatos átalakulások gyakoribb esetek.¹ Maga a természet is reávezet erre bennünket. A latens képességekből komoly tehetség, az eltemetett élményekből aktív, mozgató komponensek, a jó szokásból szent igény, és az „igényes emberből” harmonikus ember fejlődhet ki. Azért a mocsár és a

¹ Lásd: „A bontakozó élet”. IV. köt. „Elbukás”, „Felmelkedés” című fejezeteket. 109—137. l.

mocsárgáz nem embernek való atmoszféra, innen, ha tragikus endogén okok nem működnek, a magasságok felé kell törnie az embernek. Ezért van az, hogy a *kapaszkodás*, a felfelé kúszás örök törvény az ember életében.

Sok példával próbáltuk igazolni a felfelétörés elemi tényét.¹ Most inkább arra szeretnénk reámutatni, hogy a gyermek, serdülő ifjú vagy felnőtt rossznak ítélt élete miatt ne mondjuk ki az utolsó és kemény, határozott ítéletet. A „javíthatatlanul rossz” helytelen ítélet lehet a szülő, a nevelő, vagy esetleg a bíró részéről még akkor is, ha az a múltra, vonatkozólag alaposan megfontoltnak is látszik. *Az evangéliumi embert a lélek optimizmusának kell jellemeznie!* Bizakodó hittel kell néznie az emberi természet örök alapjóságát, hívő lélekkel kell hinnie az emberi jóságcsírákat elpusztítani nem engedő transzcendentális sugárzásban és végül áhítatos lélekkel kell bizakodni az Úr Jézus Krisztus, a Jó Pásztor isteni kegyelmének állandó, erősítő és megváltó áramlásában.

Mert az életet, még ha reménytelen is, átalakíthatja az emberi és isteni behatás ereje. Az optimista ember: a szerető nevelő vagy a lelkiatya sohase mondja ki az utolsó elítélő szót. Bízék és építsen az isteni kegyelem lelket megváltó, újjáépítő erejében.²

Ezek az átalakító hatások legtöbbször lassú egymásutánban jönnek és ugyanígy mutatkoznak. A vergődő ember fokozatosan szívja fel és lassú megrezdüléssel teszi életté a sok jótékony behatást. A nevelő tehát *éles szemmel* figyelje a finom átváltoz-

¹ Lásd: „A bontakozó élet” IV. kötetében „Az ifjúság lelki-képét alakító tényezők” című fejezetet. HI—215. 1.

² A kegyelem lelket megszentelő és megváltó hatását szépen írja meg *Strindberg* a „Mámor”-ban. (August Strindberg: Rausch, Verlag, München. 1916.)

a szomorú és esetleg már lemondó ítéletét. Bizonyos, hogy itt-ott visszaesést fog tapasztalni. Ez is benne van a hullámzó élet vonalában. Még az emelkedés sem kitartóan állandó. Az emelkedések, az esések magassága és mélysége végül is olyan eredőt ad, amelynek iránya *emelkedő*. Mindezek a dinamikus jelenségek szépen bizonyítják, hogy az ember élete tagadja az állandó merevséget, azt a bizonyos „megkövesedett, kemény” lelket. Sem állandó felfelétörés, sem kitartó süllyedés nincs az életben. Vagy legalább is ez a két véglet a rendkívüli esetek közé sorolható. Az igazságot az a nevelő közelíti meg, aki a lélek helyes megismerése után Teszúrt ítéletében szilárdan épít a múltra, de merev és biztos következtetéseket ebből nem von le a jövőre nézve. Ami a múltból és a jelen ismeretéből levezethető, az a *jelen képe* és a *jövő lehetősége*, de nem a valóságos jövő, mert ezt egészen megváltoztathatja az emberi és kegyelmi behatások egész sorozata. Az élet vitalitását érző, kereső és megértő szülő és nevelő kell, hogy állandó lelkikapcsolatban maradjon a növendékekkel, mert ezeket a folytonos változásokat *neki kell figyelemmel kísérnie és neveltjét minden esetben a lélek magassága felé lendíteni.*

III.
A nevelés célja.

*A nevelés a l a n y á n a k és t á r g y á n a k is-
m e r e t e a vitális kapcsolat két végpontjának fel-
tárását teszi szükségessé. Hogy azonban a megis-
merés helyes utakon haladjon, tisztán kell
k i e m e l n ü n k azt a célt, amelynek elérése a
nevelő munkának legfontosabb kötelessége.*

*A kiemelt célt világnézeti beállítottság szerint kü-
lönféleképpen jelölik meg. Ebből eredően azután a
nevelést illetőleg más és más gyakorlati eljárást
követnek.*

*E fejezetet azzal a szándékkal írjuk, hogy félre-
érthetetlen határozottsággal álljon elénk a neve-
lés végső, igazi célja: a természet-
feletti értelemben vett, az Isten
szándéka szerint élő ember kialakí-
tása.*

1. Célkeresés.

Quo me vertam? Ez a kérdés mered az ember elé, ha saját vagy más életének irányítása kerül a kezébe. Mert a bizonytalanság, amely a jövőre vonatkozik, sötét ködöt von az élet elé. Szeretnők kitűzve látni azt a fénypontot; amelynek vonzókörébe jutva és világossága felé haladva biztos eredményt tudnánk elérni. Ez az igény annál erősebb, minél inkább reáésszmelünk arra, hogy az életben nem a külső sikerekről, hanem a belső értékek kifejlesztéséről és azoknak érvényesüléséről van szó. Az emberi élet fejlődése a szellemi és lelki értékek finom együttesének felvétele és ezeknek szerves elegyéniesítése. A fejlődő élet előbb kifelé fordul, hogy a világból, embertestvérekből és Istentől vegyen fel értékeket, de azután újra meg újra periodikusan bezárul, hogy a beáramló értékeket saját egyéniségének tartozékává, életének vérévé, lelkiségének sugárává asszimilálja.

Az emberi életnek tehát olyan az útja, hogy azon nem csupán végighordozzuk a születéskor kapott életértékeket, hanem azon felül még a szüntelen benyomások erejével gazdagítjuk vagy éppenséggel deformáljuk önmagunkat. Ezért fontos annak az ismerete, hogy honnan merítsünk, mit kavarjunk föl, mit ejtsünk vissza, — mit keressünk.

Nagyon természetes, hogy ez a célkeresés valami mélyen emberi törekvés, amely ott lappang minden vágyakozás alján. Aki azonban szigorúan veszi a dolgát és a másokhoz való viszonyát, aki az élre akar kiállni, az a nevelő nem érheti be alkalomszerű eszmélkedésekkel. Nem járhat helyes úton az, aki a célt nem ismeri; nem mintázhat igaz emberarcot, aki a teljes értékeszményt nem is sejtí; nem gyűjthet értékes benyomásokat az, aki a komponenseknek egybefonódó hatását nem érti. Nem lehet éppen mondani, hogy a neveléstudománnyal foglalkozók nem érzik annak a szükségességét, hogy az emberré való nevelés célját megtalálják. De viszont az is többször megállapítható, hogy — a nagy keresgélés mellett — az *alanyi eltévelyedésnek* ugyancsak szélsőséges csapásai lelhetők fel. Éppen azért mellőzhetetlen a kérdés, vajjon megtalálható-e objektíve az ember életcélja, következőleg a nevelésé is, vagy pedig teljesen valami szeszély dolga annak megállapítása, hogy kiki mit kezd önmagával, a gyermekével vagy a gondjaira bízott emberekkel.

Nem céloom dogmatikus tekintéllyel eldönteni e kérdést. Ellenkezőleg, éppen azokra való tekintettel, akik az alanyiságot olyan nagyra értékelik, az alanyiság belső igényléséből óhajtom levezetni az *egyetlen és igaz életcél*t, hogy azután ebből következetesen megállapítható legyen a magunk, de meg a nevelés célja is ebben a világban. E munka I. kötete már részletesen foglalkozott egyszer ezzel a kérdéssel. Most csak annyiban hívjuk fel erre újból a figyelmet, amennyiben az emberi természet alapját, fejlődését, bontakozását sürgető testi és lelki adottságok kívánják. Akik felfigyelnek rájuk, azok külön irányítás nélkül is észreveszik, hogy az ember testi igényei mellett és fölött még szellemi, közelebbről esztétikai, erkölcsi, szociális és vallási igények hordozója is; következőleg *életcélja vég-*

*eredményben metafizikai vonalon nyer valóságos beteljesedést.*¹ Jelen célkeresésünk tehát azt is még feladatának tekinti, hogy a *nevelés* gondjaivá válják az emberi élet rendeltetésének helyes kitűzése és annak különböző következménye.

Az ember rendeltetésének keresése velejében *világnézeti orientáció*. Ez a világnézeti lekötöttség azonban, amely az emberi szem széttekintését metafizikai világnézetté tágítja, még nem követeli egész precizitással a nevelés célkitűzésében a metafizikum kiemelését. Van ugyan, aki azt állítja, hogy a mi kezünkben csak a fizikai élet marad, *törődjünk tehát csak azzal!* A metafizikum, az örök Végtelen világa, ez a sötét, ködös misztikum bízássék csak a vallásra, legyen az csak kinek-kinek a — „magánügye”. Hogy azonban ezt a szétválasztást már kezdettől fogva lehetetlenné tegyük, az embernevelésben és annak minden fázisában érvényesítendőnek igazoljuk, azért vetjük fel a kérdést még itt a küszöbön: vájjon a nevelés célja csupán az *immanens ember* kifejlesztésére határolandó, vagy pedig egyszermind a *transzcendens élet kialakítására* is kiterjesztendő?²

¹ Lásd: „A bontakozó élet” I. k. Az emberi élet értéklése. 24—30. 11.

² Nem takargatjuk magunk előtt a nehézségeket. Absztrakciókkal, mintegy lajstromba szedett erényekkel nevelni nem lehet. A nevelés nem nélkülözheti az eleven példaadást, amelyen nem annyira valami elvszerű következetességet értünk, mint inkább egy egyéniség sugalmazó életerejét. A társadalmi életformákkal sincs másként, mint az élet többi eleven megnyilvánulásával: *minden élő csak egy másik élőtől szármázhat*. A mi korunk ziláltsága semmiben sem tükröződik annyira, mint a nagyszabású életformák hiányában. Ami a szenvedéllyel teli lelkeket mindenekelőtt foglalkoztatja, az az a kérdés éppen: *mi legyek, mi szabja meg a cselekedeteimet a nap minden pillanatában?*

A *polgár* a maga habitusát egyáltalán nem a maga világából nyerte. Miután aláasta, dezavualta a történelmi hagyó-

A) Légy emberré!

Ez a cél azoknak programja, akik az embernevelést a földi életre határoló és egyénileg is *immanens* vonalra szorítják. *Az ember legyen ember!*¹ Érvényesítse minden tehetségét, alakítsa ki sajátos szellemi vonásait. Amint a növény és állat immanensen arra törekszik, hogy azzá legyen, *ami*, épp úgy a

mányokat, maga is osztozott a többi bukásában. A polgár utolsó szükségképpeni arcát a *tömegember* hordozza. A tömegember azonban mindig és mindenkor csak tömegember, aki a mindennapi kalácson kívül legfeljebb csak még a mindennapi örömeikért esedezik, vagy ahogy egykor a klasszikusok nyelvén kiáltozta a szociális, berendezkedés netovábbját: *panem et circenses!* Teljességgel fölösleges a tömegembert eszméi alapján osztályozni. Alapjában véve csak az a lelkeség mozgatja tömörülésében, ha bolsevik eszmékért rajong vagy más egyébért szervezkedik.

Tudni illik, hogy a *tömegemberrel* szemben nem ez vagy amaz áll, tehát nem valahogy a *gentleman* vagy éppenséggel a *Führer*; hanem a magyar szóval alig megnevezhető hőse a szüntelen virrasztásnak: der *Einzelne*, akiknek habitusát a tömeggel szemben, de meg az antik életesményekkel szemben is legutóbb *Rudolf Kassner* határolta el félreérthetetlen szabatossággal (*Der Einzelne und der Kollektivmensch*, *Gottschalk-Verlag, Bern-Leipzig*).

Ha már most azt kérdezzük, hogy a katolicizmus nagy hagyományainak ki a hivatott örököse, akkor bátran azt mondhatjuk, hogy semmiesetre se a csendesesen visszavonuló *Stimmvieh*, hanem csakis az, aki alku nélkül vállalja a Golgotha világának minden következményét. Nos, ha van valaki, aki a nagy erőfeszítésektől, a nagy szenvedély látomásaitól húzódozik, az csakis a *tömegember*. Ezért nehéz ma nevelni — a nagy ideálok elárulása nélkül. A *tömegember* csak a higiénit keresi, mint a földi paradicsom látható jutalmát, de mi keresni valója van közötté annak, akinek az arcán a „gondolat sápadtsága” honol? . . .

¹ *Ibsen-nél* Brand: „Das, was du bist, sei durch und durch ...” De *Goethe-től* is kiírhatunk hasonlót. Mégis tanácsos azt is nyomban észrevenni, hogy az ilyen sűrített szavak igazi értelmét korántsem annyira a tartalma, mint inkább a *terjedeme* jelenti.

tudatos embernevelés is szorgalmazza csak azt, hogy az *ember legyen emberré!*

Ez a tetszetős elgondolás hamarosan rabjává tehet bennünket is, mert alaphangja természetes és iránymutatása valóban fontos feladat teljesítésére szólít fel. Ami pedig természetes és magasabbrendű munkát igénylő, az látszólagosan kielégíti az embert. De csak azt az embert, aki a gondolatok felületét érinti és ezeknek hatása alatt cselekszik. Mert a kérdés továbbra is és állandóan ott lebeg, vájjon az ember *teljes lényegét milyen igények alkotják?* Vizsgálni kell tehát, vájjon a „*légy emberre*” szólamra *redukált cél* kimeríti-e az ember teljes lényegét, beteljesíti-e az emberi lélek minden igényét? Ezt a kérdést a „természetes nevelés” híveivel szemben múlhatatlanul fel kell vetnünk. Ők ugyanis azok, akik a „természetes” nevelési tézisnek hirdetői. Ugyancsak ők azok, akik azt állítják, hogy ennek a célnak elég világos értelmet ad a *földi boldogság* után való vágy vagy a *kultúra* szomjazása, vagy éppenséggel az *altruista önfeláldozás szándéka*. Természetesen ezek is lehetnek életcélok, amelyek fontosak és tiszteletreméltóak, de nem adhatják az emberi életnek *egész* tartalmát, következőleg nem is lehetnek kielégítő nevelési célok.

a) A természetes ember fogalma olyan erősen begyökerezteteti az embert a földbe, hogy belőle nem tud kiszakadni és a sírja egyszersmind a vége is. A „földanya” a legősibb szülő, gyámolító erő és visszavárázó temető. Az embergyermek belőle származó, benne élő és hozzá visszatérő hűséges ivadék. A célt tehát senki se keresse másutt, — mint a kék ég *alatt*.

Igaz ugyan, hogy az emberben észlelhető az anyagi, de ugyancsak fellelhető a szellemi és lelki összetevő is. Ha csak az anyagi értékeket látjuk, akkor az ember hivatása csupán az anyagi élet szol-

gálata lesz, az életforma, a vágyak és azok kielégítése anyagi síkon mozog.

Az ember azonban nem nyugszik bele abba, hogy teljesen csak a földé. Erőfeszítései elernyednek a múlandóság gondolatára. *Elemi erő az életigénylés.*¹ Akármilyen alakban, de előretör és eget kér. Az életet nagyobbnak tartja a világnál és a lélek vég nélkülségét szinte követelve óhajtja. Szellemi és lelki erőit anyagi adottságánál többre értékeli és *égi Atyjának* kisugárzásából származtatja. Az *égi Atyával* szemben érzi magát igazán *fiúnak*. Ezek a metafizikai áthajlások olyan lelki valóságok, amelyek az ember személyiségéből, *alanyi értékéből* sarj adóznak. Az *én* belső lendülettel követeli az örök „*Én*”-t. Ez pedig szakítás a földdel és átkapcsolódás az Éghez. Szűk a föld, a valóságos otthon csak az Ég.

De még kevésbé fogadja el, hogy az ember annyira *tárgy*, hogy minden tehetsége az anyaföldet szolgálja, — hogy annyira *értéktelen tárgy*, hogy életében és összeomlásában *csak másnak, a jövőnek a szolgálja*. Valami elemi tiltakozással lép fel az alanyiség szuverenitása és jogait követelve, kevesnek mondja az egyszerű tárggyá való lesüllyedést, a fizikai értelemben vett „láncszem” szerepét. Az „*én*” *igényesen emelkedik ki a világ nagy „tárgyi” egyeteméből*.

Az ember megköveteli az *alanyiságnak* azt a fajtáját, amely szerint, bár erőivel szolgálja a földet támogatja és fejleszti a jövő életet, mégis valamilyen öncélként áll² a nagy anyagi világ középpont-

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Budapest, 1930. 334. 1.: Isten és lélek közeledése.

² Fontos, hogy *relatív öncélt* mondunk, mert — amint később látni fogjuk — az *abszolút cél az Isten*, akinek jóságos teremtése teszi *relatív öncéllá* az embert! Az Istent tárgy ilag úgy szolgálja az ember, hogy öntökéleteseződésének felfokozása az Isten nagyobb dicsőségének a hirdetése.

jában. Ő az, aki cselekszik, aki él; ő az, aki élni tud és élni akar; ő az, akinek lelke örökké is élni fog. Ez pedig az anyag fölé helyezi. Az alanyiség nem szolgaság, hanem uralom. Uralom a világ tárgyiassága felett. Uralom önmagunk adottsága felett! Olyan igény ez, amelyet nem belebeszélünk, belemagyarázunk az emberbe, hanem amelyet *kihallunk, kiérzünk a lélek mélységének dinamikájából.*

Ezt kell látnunk a „légy emberré!” jelszónak olyan értelmezésével szemben, amely egyszerű szolgává akarja tenni az embert. A természetes ember életcélját alanyivá *reparálja* az az elgondolás, amely erősen kihangsúlyozza az *egyéniiség*, az *individualitás* szolgálatát. Látjuk, hogy az alanyi érték elől nem tudja erőszakkal sem emancipálni magát az ember.

Mit jelent azonban az alanyiség a természetes ember életében? Adottságok különféleségét, kifejlődés eltérését, a munka differenciáltságát. Olyan ember termelést, amelynek eredménye minden esetben az *egyén*. De kérdés, vajjon ez az egyéni különféleség birtokolja-e az emberhez méltó alanyiség teljességét? Nem vesszük-e észre, hogy éppen a leglényegesebb ponton, *az élet vonalán, tárggyá süllyed az ember*, mert alanyi életigényét megtöri a halál és a mulandóság kérlelhetetlensége beosztja őt is a tárgyak sorába? Mit ér az, ha valamilyes alanyiséggel mozoghatunk a földön, mikor felettünk lebeg a minket tárggyá tevő megsemmisülés réme? Az már nem lényeges különbség, hogy individualiter más és más egyed kerül a halál pusztító uralmába.¹ Ez az *egyéniégszolgálat* nem lehet termékenyítő életcél, mert megbénítja a lélekfeszülésünket az elsorvadás biztos tudata. A nevelő hangja bátoratlan marad, mert túlkialtja dörgően az élet-

¹ Bethlen Margit „vértesszolgálati”-nak frontállása *az igazi élet* kapujánál szép gondolat, de életerőt törő eltörpülés.

pusztulás akkordja. Bizony sivár jelszó: „Légy emberré”, ha tartalmi része csak a föld szolgálatát vagy a múlandó élet kibontását foglalja magában. Ez a jelszószerű célkitűzés az élet immanenciájának átépítése. Az immanencia pedig — akár földanyánkra, akár önmembervoltunk végességére vonatkozik — minden esetben *korlátolt, határolt életet tételez fel*. Bármennyire akarnók is elnémítani az emberi lélek szavát, mégis átkiált ezen a korlátokon. A földet határnak állíthatja a szűkre igényelt „tudomány”, de az Eget abszolúte követeli *az élet valóságos lendülete*. Az elmélettel szemben áll az élet és a száraz rendszerrel szemben az ember a *tartalmat, az értéket* keresi. Az ember, aki nemesebbnek érzi magát a földnél és hatalmasabbnak a halálnál. *Az immanencia sivárságát azonban letöri a lélek transzcendens aspirációja.*

B) Légy „isteni” emberré!

Ha az élet céljának a keresése nem talál biztos pontot a materiális világban, akkor az ész útját követve és a lélek magasabb vágyai nyomán járva- a transzcendens világba lép. Kant szerint ez a lépés „μετάβασις εἰς ἄλλο γένος” idegen, más rendhez tartozó világba való lépés. A külvilágot tekintve valóban más rendbe való belépés a „természetfölötti” vonatkozás ápolása, a lélekre vonatkozólag azonban elérés arra a legmagasabb síkra, ahová a Teremtő elgondolása szerint felemelkedni lehetséges. Tehát nem túlzó és féktelen vágyak vakmerőségével állunk szemben, hanem hűséges lélekkel követjük azt a vágyakozást, amelynek megvalósulására erőt adott a Mindenható. A véges világból a végnélkülibe sóvárgunk, mert ezt az életet jelezte számunkra a teremtő Atya.

A transzcendens irányba való eltolódás nemcsak

nem lehetetlen, hanem egyenesen természetes *igény*. Az ész törvényeinek követése és a lélek belső, elemi lendületének szárnyacsapása. Azt megengedjük, hogy több benne a „*vitale*”, mint a „*logikum!*” De ez éppenséggel nem von le értékéből semmit sem, sőt növeli is még azt.

Az élet transzcendenciájához jutva fel kell tennünk a kérdést: mit jelent ez neveléstani értelemben? Más szavakkal: hogyan fogalmazható meg a nevelési ideál a transzcendens élet elgondolásában?

a) Az élet a földön indul. Legalább is emberi szemmel tekintve a dolgokat, így látjuk. A testi és lelki fejlődés, a szellemi élet kialakulása szemlélhető valóságok, mégis számtalan másképpen nem magyarázható problémája Isten felé mutat. Az élet az igazi alapelgondolásban nem lehet „biokémiai csoda”, hanem a *Teremtő* munkája. De ez most csak annyiban érdekel bennünket, amennyiben az emberteremtés célja valamiképpen helyet talál a Teremtő gondolatában. Ha a *vak véletlen* az élet indítója, akkor a fejlődés lehet önmagában cél; ha azonban az *atyai Személy* teremtő lelke indít bennünket, akkor az istenfiúság tényével és kialakítandó céljával kell számolnunk. Bizonyos, hogy egész életünkben gyermekek vagyunk — vagy a tudattalan földi erőkké, vagy a tudatos, végtelen *Személyé!*

Személyiségünk mint égi bélyeg állítja, hogy *személyes Atyánktól* jöttünk, lelki vágyaink öntudattalanul szállnak oda, ahonnan eredtünk, életünk mindig ezt suttogja: non habemus hic manentem civitatem! A döntő szó nem logikum, hanem vitaié. De ez természetes is, mert itt nem az ész boncolgató útjáról, igazságkereséséről van szó, hanem az élet belső valóságáról, amelyet „salto vitale”¹ lendülettel ér el az ember.¹

¹ Nagy Lajos: Az élő gondolat. Budapest, 1930, 327. 1.

Az emberi élet valóságos elgondolása tehát az *istenfiúság jegyét mutatja* és ezzel a *nevelési célkeresésnek útját is jelzi*. A földön kezdődő élet a folytonos akció jegyében áll. A csirasejtnyi ember először az élettani törvények hatása alatt fejlődik, később pedig a tudatraébredés csodálatos folyamata alatt és után fokozatosan kifejlődő öntudattal bontja ki önmagát. Merrefelé tör ez a kibontakozás? Elemi felelettel így felelünk: a tökéletesebb életforma felé. *A fejlődés vonala a lehetőségekből a ténylegességekbe torkollik*. A valóságok útja pedig az Úr, aki az „*actus purus*” fogalommal kapja legjellemzőbb kifejezését. Errefelé tör az ember azért, hogy az élet ezzel is reáutaljon arra, hogy a földön járó *istenfiával* kell számolnunk.

Az Istenatyánkról azt is tanítjuk, hogy tiszta szellem. Az emberről pedig így szól a dogmatika döntő szava: „az ember abban hasonlít *Istenhez*, hogy értelme és szabad akarata van és halhatatlan”. Ez az összehasonlítás az ember szellemiségét akarja hangsúlyozni; még pedig az értelem és szabad akarat kiemelésével az ember *alanyiságát* hirdeti a legnagyobb értéknek. Ez a tétel nem egyszerűen élénk állított világnézeti megállapítás, hanem a *tényleges életből* leszűrt biztos következtetés. Logikai, ontológiai és vitaié. *Ennek aztán nevelési értelme és értéke az*, hogy magában rejti a célt, amely felé törnünk kell. A teremtmény azért hasonlatos Alkotójához, hogy az istenfiúság tényét felismerhessük; *ez a tény pedig ismét azt a törekvést sürgeti, hogy ez a hasonlatosság minél tökéletesebb legyen*, *A lélek erejének kifejllesztését hangsúlyozza*, hogy az hatalmat képviseljen a világ felett.

De végül is az ember *alanyiségának* kicsendülése utal leginkább arra, hogy Isten fiai vagyunk. Magún látunk, magunk észlelünk, magunk dolgozunk, magunk szenvedünk, magunk örvendünk. Szigetei

vagyunk az életnek, olyan szirtjei, amelyek az Ég felé merednek. Még abban is kiemelkedően egyedül állók, hogy minden egyén adottsága — lehetősége arányában¹ — más és más. A neveléstan modern iránya szereti hangoztatni, hogy individuumok vagyunk.² Még a módszerei között is állandóan az individualitást hangsúlyozza, akkor is, ha végül a szociális élet egységbe fogja az emberegyedeket. De azt csak ködösen sejti, hogy ez a nagy egységosztódás végső fokon *az alanyiség égi jegyéből* ered, és az alanyiség belső törtetéssel azt hirdeti, hogy az ember egyéniségének tökéletesebb kibontásával *az istenfűség gazdagabb* formáját vegye fel.

b) Mindez a földi életre határoló életadatokra és életmunkára vonatkozik. A földön induló ember belső élete elárulja az isteni eredetet és igényli — még földi vonatkozásban is — az istenfűi élet kidolgozását. Ámde az annyit emlegetett alanyiség még ennél is elevebben és hangosabban hirdeti a benne rejlő nevelési célt.

Az emberi lélek szárnycsapásai ugyanis nemcsak a föld fölé való emelkedést hirdetik, hanem az *égi hazába* való visszatérést is sürgetik. Vágyainknak nincs határa. Még akkor sincs, ha a „tudomány” száraz elméletei leszűkítik meg feszüléseit. Az élet nagyobb az elméleti rendszernél. Ezért van az,

¹ Nem tagadjuk az adottságok értékét, de hirdetjük az emberi lélek döntő erejét.

² Ami igaz is. Csakhogy — „Man kann Person sein und Recht dazu haben, ohne dass man schon Persönlichkeit wäre. *Persönlichkeit aber hat ein reif gewordener Mensch, dessen ernste Taten von seiner unwiederholbaren Einzigartigkeit unverkennbar zeugen, weil sie, einem zusammenhängenden Lebenswerke dienend, aus eigenem durchdachten Entschluss nach unbefangener Prüfung seiner Gaben erwachsen, einem wohl erreichbaren Ziele zuliebe, dessen Verwirklichung ein edles Gut schafft*”. (Dr. Siegfried Behn: *Erzieherische Ideale*. Bonn, 1927. 53. 1.)

hogy feltétlen érvénnyel előre tör. Maga az a lendület, amely az élet erejével dolgozik és az élet alanyiségének érvényét sürgeti, utal arra, hogy valamiképpen az *isteni élet* részesei vagyunk. Ezt a tételel fejezi ki a fenti dogmatikai megállapítás is, amely az *Istenhez* hasonlóság lényeges jegyének a *halhatatlanságot* hirdeti. Igazi élet nem lehet az alanyiatlanság, hanem az állandó alanyiség. Ennek azután ismét az a *neveléstani ártértékelése*, hogy az embernevelés célját azon a vonalon kell megtalálni, amely a transzcendens területen fut keresztül. Az élet halhatatlansága az istenfiúság jegye. *Az embernevelés célja* tehát ennek az *atyajegynek* megfelelően az *Isten szándékai szerint való ember kialakításában* található.

A további vizsgálódás arra vezet bennünket, hogy az ontológiai adottság (halhatatlanság!) az életfejlődés útján szintén a végnélküliség jegyeit mutatja. Az emberi fejlődés vonalai az Ég felé futnak. A lélek határtalan lendülettel tör fölfelé, és nincs egyetlen vonala sem, amely nem az Ég felé húzna. Az egészet úgy foghatjuk fel, hogy az élet központja az *Úr*; akihez az égi gravitációval tör az egész mindenség. Ha pedig az emberszemély tudatos törtetését nézzük, akkor reájövünk arra, hogy itt a *személynek a Személyhez való felemelkedésével* és örök találkozásával van dolgunk. — Ez a tény sem marad *neveléstani értelem* nélkül. Ez is azt hirdeti, hogy a felemelkedés ontológiai valósága az, hogy az ember minden életrezdülésében, tökéletesedésében közeledjék a *Mindenhatóhoz*. Legyen ember, de ne elégedjék meg ezzel, hanem legyen „*isteni*” ember.

Az ember lénye, *Istentől* teremtett valósága belső értékkel hirdeti az istenfiúság ontologikumát. Ez pedig a gondolkodás és vitalitás lendületével élénk tárja a *fejlődés célját*. Ez a cél tehát a *valóságos*

emberértékből ered és *neveléstanilag* így fogalmazható: *légy „isteni” emberré!*

Bár fogalmazását tekintve is átlép a fizikai világból a metafizikaiba, mégis itt valósítandó meg és végnélküli életben fejezendő be. Az „isteni” ember célkitűzése tehát nem részleges, hanem egyetemes, de az élet minden mozzanatában érvényt kereső és találó szent egyetemesség.-

Szívesen megengedjük, hogy az „isteni ember” célkitűzése alapjában és végeredményében metafizikum. Sőt azt is megértjük, — bár el nem fogadjuk — ha valaki az agyoneszményesítés és túlelmesítés vádjával vádolna.

A nevelési cél azért erősen metafizikus, mert az élet eredete, sodra, végkifejtlődése ezt a lendületet tartalmazza. A cél megjelölése pedig azért eszményi, mert ez az élet valósága. Végül pedig azért elméletien kifomált, hogy a *gyakorlati élet „részletei” mind helyet találjanak szélesen rajzolt kontúrjai között.* Az „isteni” ember nem maradhat a tervezetés misztikus kódében, hanem mint határozottan kifomálendő magatartás lép a köznapi élet

¹ Ezt a célt fogalmazza részletesebben XI. Pius pápa, midőn ezeket írja: „A keresztény nevelésnek jó és közvetlen célja együttműködni az isteni kegyelemmel az igazi és tökéletes keresztény kialakításában: azaz magát Krisztust kialakítani a keresztiségből újjászülettekben, az Apostolnak szavai szerint: „Fiacskám, kiket fájdalommal szülök újra, míg Krisztus kialakul bennetek! (Gal. 4, 19) (XI. Pius pápa az ifjúság keresztény neveléséről. Budapest, Szent István Társulat kiadása. 50—51. 1.)

² Az majd a következőkben jön tárgyalás alá (lásd: V. rész.), hogy ez a cél *tisztán emberi eszközökkel* elérhető-e? Már most reá kell mutatnunk arra, hogy *az isteni kegyelem* egyenesen nélkülözhetetlen ebben a belső alakulásban. Az „isteni élet” csak isteni kegyelemből sarjad és természetfeletti kegyelemben nyer kivirágzást.

keretébe. Mert végeredményben *ott valósul meg a magasabbrendűen elgondolt életforma.*

A nagyvonalú megrajzolás mellett részlegesen is ki kell pontozni a nevelési célokat. Más alakot ölt „az isteni ember” egyetemes célja a férfi és más a nő életében.

A *férfiember* belső erőinek és tehetségeinek birtokában a *testiekben a teremtőt, a munkást, az erőt,* — a *szellemiekben* a messzebb nézőt, az analitikust, a hideg észet, — a *lelkiekben* a határozottat, az érzelmektől távolabb esőt, a nagyot akarást mutatja.

Ehhez mérten a széles vonalban eléjerajzolt nevelési cél részletezve ilyen célokat nyer. *Legyen az anyagi élet vonatkozásában: munkás kenyérkereső;* egészen részletes cél lehet: a jó munkás, a jó gazda, a jó kereskedő, a jó tisztviselő. De ezek teljesen elkülönült *szaknevelésben* tűzhetők ki. *De természetes, hogy ez nem kevesbbíteti az egyetemes és a teljes embert átfogó célkitűzést. Benne foglalhat helyet, de nem mehet vele szemben! A szellemiek terén dolgozó kutató, a lelkiek terén okoskodóan metafizikába hajló.*

Ez azonban csak az egyéniség szolgálatára vonatkozik. A belső erőinek érvényesítése és sugárzása szempontjából pedig legyen a nevelési részleges cél *az édesapa vagy a lélekszolgáló papi ember.* Ez a két végső pont tartja magában a lélekszolgálók sok változatát, azokat az embereket, akik a családi élet keretein kívül és a lélekszolgálat egyenes elhivatása nélkül élik életüket. Ezeknek a nevelési célját az *altruisták* képében lehet megrajzolni.

A női lélek készségei és tartalmi értékei a *testiekben a gyengébb; a finomabb vonásokat.*¹

¹ Mindazonáltal én is a nőt „embernek veszem”, mint Prohászka püspök, „s nem varázsos tüneménynek; éppen azért

— a *szellemiekben* az intuitív, a megértő és kitaláló hajlamokat, — a *lelkiekben* az érzelmesebb, a lendületesebb, az erőteljesebb theocentrizmust tárják elénk.

Ennek a részleges nevelési célnak megfelelően az *egyéniség szolgálatát* tekintve az *anyagiak terén az okos felhasználó, a szellemiek terén az intuitíven előrelátó, a lelkiek terén a szárnyalva Isten felé térő* képe lehet az elérendő cél.

Az élet és lélektartalom hivatásszerű értékesítését tekintve az elsőrendű nevelési cél lehet az *édesanya* vagy a *lélekszárnyalással önfeláldozó Mária alakja*. Ugyancsak ide sorolandó az a cél is, amely *olyan női lélek képét* állítja a fejlődő leányok elé, amely az *önfeláldozóan szolgáló Mária* életében látja az isteni ember gyakorlati életképét.

A férfi és a nő nevelési célját egyetemlegesen a *társas együttélés* szempontjából nézve lehet a nevelési részletes cél a *hazafias ember; a humanisztikusan érző világpolgár*.¹ Ha ez a kettő egymást ki-

nem manővrírozók a nőiesség hímporával, sem a bajok lehetszerű finomságával; én a nőt erőskezű munkásnak nézem az emberiség nagy napszámában; ugyancsak művelt lénynek akarom őt a társadalmi evolúció mai fokán; de az ilyen egyéniségnek még biztosabb erkölcsi alapokra s még acélosabb jellemnevelésre van szüksége. Nem elég neki a hangulat s az érzelem, hanem meggyőződés kell neki; nem elég, hogy zűrzavaros ösztönösséggel új „erkölcsön” törje a fejét, mely majd kiemancipálja őt az eddigi erkölcsi korlátokból, hanem alap kell a lábai alá s hit kell neki, melynek erejében mondja: tudom, kinek hittem, s biztos vagyok benne!” (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, 22. kötet: Iránytű. Budapest, 1929. 195. 1.) *Hitler* is elérkezett ahhoz a gondolathoz, hogy a nőnek a *templom, a bölcső és a konyha* a szent helye.

¹ Politikai tekintetben az élet szeparatiztikus és egybeolvadó irányát a *nacionalizmus* és *internacionalizmus* névvel jelölik. Amint egyik vagy másik irány a domináló, aszerint másképpen és másképpen jelölik meg az embernevelés gyakorlati célját.

egészíti és az ellentétesnek látszó kiszögelléseket le-
tompítja, akkor az „isteni” ember nagyvonalú célki-
tűzésében a legigazibb helyet találja. Az első álta-
lános tételben így állítható a nevelés célkitűzésébe:
az *állampolgár*, a másik a *világpolgár*. A faji elkü-
lönülés erősebb kihangsúlyozása mellett olyan ala-
kot is ölthet ez a nevelési célkitűzés, hogy teljes
erővel követeli a *faji kiválóságok kinevelését*.

Így a nevelési cél lehet a germán, a túrán, a sé-
mita egyén kitermelése.

Vallási eltérés szempontjából a *katolikus*, *protes-
táns* és *pogány* élettípus is állítható elénk, amely
a nevelés irányát részletesebben eltolhatja.

De mindez a megosztódás vagy részletes célkitű-
zés a *gyakorlati megközelítése* a teljes nevelési cél-
nak.

Az élet ezernyi szempont és viszonylat szerint
módosul. Az ember és a viszonylatok eltérése sze-
rint más és más szempontból tekinthető. A *kiala-
kulás és erőérvény is ehhez simul*.
Az életnevelés helyes célkitűzését az találja el, aki
az *élet sodrának elevenségét megtalálva és felérté-
kelve* úgy tudja élrehúzni az *egyetemes nevelési célt*,
hogy magába és harmóniába olvassza az *egész em-
ber* vágykomplexumát.

Ez pedig csakis az „isteni” ember célkitűzése.

2. A cél megtalálása.

Az ember nevelési célja tehát így is fogalmaz-
ható: légy „isteni” emberré!

Ám ez a tétel is sok mindennek összefogása,
azért tartalmi vizsgálat alá kell vetnünk ezt a cél-
kitűzést is. Mi a tartalma ennek a fogalomnak: „*is-
teni*” ember? Olyan szélesen terülő-e, amely meg-
sem közelíthető, vagy olyan magasan álló, hogy
csak fogalmilag állítható elénk? A nevelés nem

lehet elérhetetlen, képzeletszülte fantomok kerge-tése. Az élet valóságos célok és valóságos eszközök érvényesítését követeli.¹ A következőkben látni fogjuk, hogy a magasra tűzött nevelési cél — épp azért, mert az *Istenitől* ered — emberi életünkben elérhető és elérendő.

Az „isteni” ember kialakításának célja két tartalmi érdeket hordoz magában. *Az egyik az ember alanyi kifejlődésének teljes birtoklása és a másik a végnélküli életértékek felhalmozásának kötelessége.*

a) Az ember belső értékei mellett eltörpül a külső forma, a vagyoni helyzet, a társadalmi állapot vagy a hatalmi pozíció. Ezek lehetnek segítő vagy gátló tényezők, de véges voltuk miatt az értékek másodrendű kategóriájába tartoznak. *Szellemiség* az a nagy érték, amelyet az ember legnagyobb kincsének nevezhet. Ez hordozza magában az *alanyiság kíváncsiságát*, ebben gyökeredzik *a megismerés és akarás lehetősége*, ebből sarjadzik a végnélküli életvágy elemi erejű, feltétlenül érvénytváró igénye. Az ember ősi, minduntalan megújuló erőfeszítése, hogy a szellemi élet diadalmaskodjék az anyagi világ felett. Az „isteni” ember célkitűzésében benne rejtőzik ez a vágyakozás a maga teljességével.

Az ember szellemiségének első vonala a *kulturális felépülés*. Ez a munka azt jelenti, hogy a megismerő erő hatalmával vegyük birtokunkba a világot, annak igazságait és használjuk fel az élet átfinomítására.

¹ „A nevelés arravaló, hogy az embert az életfeladatok megoldásában segítse.” (Dr. Weszely Ödön: *Pedagógia. Tud. Zsebkönyvt. 171—172. a—b.* Budapest, 1932. Révai kiadás.) Az *1924. évi II. t. c. I. §-ának* rendelkezése meg így hangzik: „A középiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, hazafias szellemenben magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára képessé tegye.”

Az emberi szellem a mélyre hatol, felületes szemlélet után az igazságok összefüggését kutatja, majd pedig az ismeretek felhasználásával az élet irányításába kezd. Az életnek ezt a ritmusát nemcsak nem gátolja, hanem egyenesen követeli az a nevelési cél, amelynek transzcendens jellege a domináló. A szellemi életnek minél teljesebb kidolgozása ennek a nevelési elgondolásnak egyenes alapfeltétele. A tudatlanság nem vágya a léleknek. A minél szélesebb körű tudás közvetlen igénye az életnek. A szellemi ember már magasabbrendű egyén is, míg az anyagi ember közelesik az állati emberhez.¹ Felemelkedést csak akkor lehet elérni, ha a szellemi adottságainkat a lehető legtökéletesebb alakban kidolgozzuk. Ezt azért hangsúlyozzuk, hogy itt reámutasunk arra, hogy a transzcendens nevelési cél a földön jár előbb, de végül az Ég felé tör.

Az igazságkeresés mellett *a szép, a jó, a társadalmi kapcsolatok kiépítése, az erkölcsi és vallásos élet* szintén hozzátartozik az ember szellemiségének a tartalmához. Ezeknek kidolgozása tehát az „isten” ember lényeges feladatát adja. Nagy hiba, volna, ha azt gondolnók, hogy a transzcendencia ezen a téren, a centrifugális akció terén a földi értékek teljes elnyomását jelenti. Az egész elgondolás mindenben a szellem érvényének, kidolgozásának, hatalomra juttatásának meghirdetését akarja.

¹ „A világ ismeretének több eredményes foka van. — Az emberek egy csoportja a szimbólum hasznosságának él; végső jónak az egészséget és a vagyont tartja. Egy másik csoport ezek szintjén fölül a szimbólum szépségének él; pl. a költő, a művész, a természetbúvár, a tudós. Egy harmadik csoport fölülemelkedve még a szimbólum szépségein is, magának a jelképezett dolog lényeges szépségének él; ezek a bölcsek. Az első csoportban jó a józan ész; a második a jó ízlés; a harmadikban a lelki észrevezés és fölfogás képessége.” (Emerson R. W.: Természet, ember, társadalom. Ford. Dr. Wildner Ödön. Kultúra és Tudomány. Budapest, 1921. 97—98 l.)

A magasabbrendű életet gátolja az anyagi gravitáció. Az emelkedés energiáját a természetes és természetfeletti kegyelemből nyerjük; útja pedig a lélek erőinek minél intenzívebb kidolgozása. A tudós, a művész, az intenzív szellemi, erkölcsi, lelki életet élő ember felé törő formája annak az életnek, amelynek csúcspontján az *isteni* ember magaslik. Az Anteuszok törpék, mert erejüket csak a földből merítik; az „*isteni*” emberek a világ óriásai, mert szellemiségük kibontását *égi erők* segítségével végzik.

Ez a lélek érték-kibontás a gyakorlati életben *nagy gyűjtés*. A tehetség érvényesítése értékelés, vagyis gyarapodás. Több a termés, mint a gyökér. A további munka is arra tör, hogy gazdagabbá legyünk. Szellemiségünk és lelkeségünk minden diadala ilyen gazdagodást jelent.¹ A lélek az élet ismereteinek, élményeinek felhalmozásával színpompás erőközponttá alakítja belső szentélyét. És az ember alanyiségének ily módon való értelmezésében éppen az a nagyszerű, hogy élő valósággá alakul minden múlt erőfeszítés és a teljes birtoklás átölelő mozdulatával új életerővé válik a felvett élet-tartalommal minden egyes adata. Így aztán az ember az élet minden pillanatában gazdagabbá lesz. A lélek belső világa a szerzett szellemi kincsek útján

¹ „Akár az egyes ember, akár a közösség oldaláról nézzük a kérdést, a nevelés célja: az egyének teljes kifejlődése.” (Imre Sándor: Neveléstan. Budapest, 1928. 60. 1.) — De a „teljes kifejlődés” végeredményben nem egyéb, mint valamilyen „feladat” föltétlen teljesítése. „Die Totalität der Erziehung besteht in der Erfassung des ganzen Menschen. Sie lässt keinen Bezirk des Lebens brachliegen, jedes Gebiet des körperlichen und geistigen Seins wird erfasst und der einen grossen Aufgabe eingeordnet.” (Mertens Adolf: Totalität der Erziehung. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung. 62. Jahrgang, 1933. 697.) Azonban lehet-e mondani, hogy mindez nyelés és ápolás, gátlás és elősegítés nélkül történhet? ...

épül; napok és évek folyamán felfelé törőbb és gazdagodásban a *Teremtőhöz* hasonlóbb.

Maga az a tény, hogy az ilyen cél az állandó gazdagodás útjára állítja, a fejlődés sodrába ragadja az embert, csak igazolja azt a tényt, hogy ebben a célkitűzésben a *természettel egy irányt követünk*. A természet pedig *Isten* helyett szól. Szavának szóló behódolás az *Isten* előtti meghódolás.

b) De ez még nem elég. A gyűjtés azért történik, hogy az élet-érték sugárzás is lehetségessé váljék. Az emberi élet az egyéni kifejlődés széles kitérülése útján a szellemi gazdagodást akarja. Ezt azonban azért, hogy érvényesíteni tudja kincseit. Az alanyi ember nem silányulhat élő múzeumává vagy lexikonná, amely passzívan magába foglalja a dolgokat. Az ember személy. A személy lényegéhez pedig hozzátartozik a kiáradás és kisugárzás. Ez tehát a *nevelési célt tekintve azt jelenti, hogy az ember értékeit a világ és embertársai érdekében kamatoztassa*.

Ennek útja kettős. Az egyik a megszokott, az *adás*, a másik a magasabbrendű, a *teremtés*. A kincsek szétosztása a bőkezű ember sajátja. A felsőbbrendű lélekteremtés az *Istenhez* hasonló „*isteni*” ember kegyelmi kiváltsága. Aki gazdagon birtokolja a tudás, a művészet vagy az erkölcsi tőkét, az bőkezű kézzel osztogatja a szegényebbeknek. Ez az osztogatás lényeges része a nevelés szublimis megnyilatkozásának. Aki belső élettartalmának kisugárzásával más emberek életét is át tudja teremteni, az már az *isteni* ember legfelségesebb gondolatának birtokolója, — az hivatott vezető.

Az „*isteni*” embernek lelkiisége odasimul és áthasonul az Úr lelkéhez. Minél tökéletesebb, annál hasonlóbb. Ez pedig akkor lesz *tárgyilag* is hasonló, ha teremtő erőiben is *hozzá* alakul. Figyeljük csak meg, hogy az „*isteni*” ember életének van valame-

lyes *relatív teremtő ereje*, A következő fejezet részletesen kitér erre, amikor az isteni ember értékét felbecsüli, de már itt reá kell mutatnunk arra, hogy a *példa, a sugárzó lelkiesség* az emberek életét teljesen átalakítja.¹ Az „isteni” emberben a kegyelmi élet teremtő erőként hat. Reá nem csupán mint meddő értékekre tekint a környezet, hanem mint determináló példára is. Az életnek van olyan hatóköre is, amely az elektromos erőhöz hasonlítható: vonz és taszít egyszerre. Itt a vitalitás világában természetesen a közeledés és távolodás nem fizikai helyváltozás, hanem a *lelkiemelkedés* vonalára értelmezendő. Ez a tény gyakran észlelhető, elméleti úton azonban csak a lélek kisugárzási erejével magyarázható.

Akiből azután valóságban kiárad ez a személyes erő, az — épp, mert „isteni” ember — nemcsak önmagához teremt kapcsolatokat, hanem személyén keresztül az *Úrhoz* való emelkedést is szolgálja. Az „isteni” ember személy ugyan, de csak olyan értelemben, hogy *szent szolgája égi Urának.*” A szent ember nem önmagát gyűrűzi körül emberekkel, hanem magával ragadja az embereket az *Úr* felé. Az

¹ Sőt mi több, — „személyiségek kifejlődését csak kifejlett személyiségek tudják elősegíteni, azaz: olyan nevelők, akik maguk tudatos és nemes személyiségek, mások nevelését, azaz személyiséggé való kifejlesztését ismerték fel életfeladatnak, erkölcsi alapon állanak és erkölcsi irányban maguk is folytonosan fejlődni, tehát nemesedni törekednek”. (Dr. Imre Sándor: A személyiségek kérdése. Bpest, 1926. 11.1.)

² Még pedig úgy, hogy minden életkincset Istennek tervei szerint kamatoztat. Azért állítható, hogy az Isten-szolgálat tulajdonképpen hivatásszerű munka, amely széles vonalon, kinek egyéni adottságán teljesülhet ki. *Széchenyi pl. Magyarország felvirágoztatásában* találja ezt a szent szolgálatot. „Istentől rámbízott tőkét fajtám megmentése, felemelése végett, amennyire bírtam, a lehető legnagyobb uzsorára adtam ki.” (Kelet népe, 18. rész.)

emelésben a köré gyűrűdző embertestvérek az ég Urát találják az élet központjában. Az ember lehet és legyen életet sugárzó, de sohasem lehet mások lelki életének végső célja. Teremthetünk és teremtenünk kell tökéletesebb és magasabbrendű embereket, de — ne a magunk dicsőségére, hanem azért, hogy *Isten* országát gazdagítsuk! A belőlük áramló erők látszólagosan csökkentik energiánkat, de a *teremtett lelkek birtoklásával* nem pótolhatjuk és nem kártalaníthatjuk önmagunkat. Még akkor sem, ha nem érezzük világosan, hogy a teremtés, a legmagasabb lelki funkció, mennyiben jelent ránk nézve látszólag erőfogyasztást és nem gazdagodást.

Ezért marad végső kérdésnek, vájjon gazdagodás és energiaszóródás együtt adják-e az „*isteni*” ember életének tartalmát? Ha gyűjtünk, szétszórunk, nem maradunk-e végül tartalmatlanul? Nem fenyeget-e az a veszély, hogy üres tartályokká válunk? Mi mindig azt hirdettük, hogy az élet fejlődés, felépítés, gazdagodás. Most pedig aztán — ha aggodalmunk indokolt lenne — azt kellene látnunk, hogy az energiák kumulálása és szétszóródása mintegy a fizika és a matematika törvénye szerint az élettartalom zérusra való redukálásával végződnek.

A feleletet épp a transzcendencia *igazi* értelme adja. Ez a természetfeletti beállítás hozza egyensúlyba a megbillent harmóniát. A gyűjtés, a gazdagodás, a szétszórás — a *természetfeletti elgondolásban örök kincsgyűjtés*. A fizikai élet a sejtosztódás vagy növekedés vonalán, a lelki élet pedig az erénygyakorlatok útján gazdagodik. Az a „szétszórás” pedig, amely a földön végzett szellemi és lelki szolgálatot jellemzi, az *erények* kategóriájába tartozik. így lesz az isteni ember személyiségének kiáradása másokban felsőbbrendű megrezdülés, sőt életet teremtő értékszórása *önmagának is végnélküli kincseket teremtő életgazdagítása*.

3. Az „isteni” ember életének értéke.

Mit ér az az életforma, amelyet az „isteni ember” elgondolása szerint fejleszt ki az ember? Ez a kérdés lép elénk akkor, amidőn a természetfölötti életcél megtalálásán és tartalmi bőségén örvendünk. Marad-e olyan nagy sztatikai kincsalmaz, amely gazdaggá tesz, marad-e olyan öntökéletesedést sürgető értékes dinamizmus, amely tevékenyvé alakít? *Alannyá*, aki cselekszik, *személyé*, aki egyéniségének kidolgozott értékeivel áll bele az életbe? Élő energiaközponttá, aki körül csoportosul az élet? Nagy kérdés továbbá az is, vajjon csupán csak kristályosodási központ-e az emberszemély? Olyan, akitől *esetlegesen* függ a körülötte örvénylő világ, vagy *élő energiaközpont*, aki dinamikai *átalakító hatásával teremt újá az anyagi világot, fényt vet a tudatalatti életbe és természetes, valamint természetfölötti erőforrások segítségével kidolgozza az Isten és az ember szent viszonylatát? A legfelsőbb kérdés tehát az: vajjon a földi életben kialakított „isteni” ember birtokol-e olyan inspiráló képességet, mely az életet, a lelket, a világot átnemesítő hatalommá tud komolyodni? Nem lehet ugyanis letagadni, hogy csak akkor igazi érték a felsőbbrendű életforma kidolgozása, ha az mintegy a *Teremtő* munkálkodó lelkéhez hasonló. Az ég *Urának* legszembetünőbb megnyilvánulása a teremtés. A földön járó égi követének legmagasabb hasonlósága se lehet egyéb, mint a teremtő erőkből való részese-*

Ez a teremtő munka természetesen nem vonatkozhat a nemlétezőnek létrehozására, hanem csupán a már meglévőnek *értékemelésére*. *A megértés, az átszínezés, a megszólaltatás* az a lépcsőzet, amelynek fokozatain egyre feljebb hág az elhivatott, a diadalmas ember szüntelen tevékenysége.

a) *A világ értelmezése**

A helyes nevelésnek *eredményt*, még pedig emberhez méltó és az embert *lelki egyensúlyba* hozó eredményt kell elérnie. Kell lennie tehát olyan pontnak, amelynek magaslatáról szétnézve egyensúlyozottnak, értelmezettnek találja az egyén az őt körülvevő világot. Ez a pont nem csupán valami magassági pont, hanem inkább az egyéni fejlődés ama kiteljesülése, amelyben már megtalálta a maga formáját *az önalakítás* akarata, és természetyszerűleg jelentkezik *az életszolgálat* kötelessége. Nem állítható, hogy ekkor ez az új aktivitás a korábbi lendületet csökkentené. Mindössze csak az történik, hogy a tökéletesedés bizonyos fokig egocentrikus beállítottsága helyett az életszolgálat rendező ereje jelentkezik.

Nagyon természetes, hogy ennek az új szemhorozásnak először is *a világra* kell vonatkoznia.

A világ a maga szélesebb értelmezésével az élet eszközének, alakítható területének tűnik fel. Az anyagi világ minden atomja a lét ködös horizontjából fordul felénk és szinte tompa tudatalansággal hajtja meg fejét a konkrét fizikai és élettani törvények előtt. Olyan ez a nagy mindenség, mint valami alázatos gépezet, mely az elindítás misztikus ténye után abszolút pontossággal járja vakon és engedelmesen az útját. Nem lehet azonban letagadni, hogy ez a „pontos óramű” nemcsak szolgálatunkra van beállítva, hanem komor, tudattalan, sötét és ismeretlen háttéréből a három dimenziós térbe merevült formáival jelenik meg az ember előtt: *Quid et cur?*¹ Olyan kérdés, mely kikiált ebből a tompa némaságból. Nem is szabad csodál-

¹ Gondoljunk azokra a kérdésekre, amelyekkel Karamozoff Iván ostromolja *Dosztojevszkij* regényében az öccsét! . . .

kozni ezen. A világ arányaihoz képest a parányi ember óriási értelmi és lelki életével fölötte érzi magát a világnak, de viszont az anyagi világ és történéseinek sokszor pusztító hatásai újból jelentéktelen semmiséggé silányítják az embert. S bizony a végletek között sokszor hajlandó elveszíteni az önbizalmát és ellenállás nélkül belemerülni a történések *mechanikai* forgatagába.

Így jutunk ahhoz az első ponthoz, ahol az „*isteni*” embernek világértelmezés útján történő *teremtő munkája kezdetét veszi*. A természetes ember gondolkodása *csak* a földre irányul, kifejlesztésének vonalhúzásai is *csak* a testi és szellemi (kultúra, szociális élet és természetes erkölcs!) élet határáig terjednek. Ez a vonalvezetés eredményezhet testileg erős, értelemben fejlett, társadalmilag együttérző, erkölcsileg „természetes jó” embert, de nem tud arra az imponáló magaslatra emelni, ahonét a világ kaotikus zűrzavarának *ősi harmóniáját, a közélről diszharmonikus események belső egybefonódását és a kibontakozás nagyvonalúságát* megérezheti. A természetes ember előtt érthetetlen a világ a maga végső, nagy céljában. Már csak azért is, mert szerinte „eredetében a *tudattalanság* tör elő és végkifejlődésében a *semmiség vakságába örvénylik vissza*”. Ez a hatalmas örvény azután rendesen magával ragadja a természetes embert is, aki éppen leredukált belső élete miatt nem lehet irányítója ennek a tragikus hullámverésnek, hanem csak egyszerű, felszínen hurcolt, embermolekulája a lét arbitondális mozgásának. Lehetséges-e, hogy ilyen „sors” mellett optimista tudjon maradni az ember? Ennek alapján természetes az elsötétedés és „az életkedv elvesztése”. Ezzel ellentétben az *isteni ember* szeme jobban látó és erősebben differenciáló. Belelát az események szövevényébe és észreveszi ott a *Gondviselő* kezét. Azt a kezét, mely a létezést

magát elindította, a folytatást irányítja és a befejezést előkészíti. Ez a szem valóban „áldott szem”, mert jót lát a történések örvénylésében. Olyan bon-takozást, mely harmonikus végkifejlődés felé vezet.

De az „isteni” embernek látása nem egyszerű percipiálás. Van benne igen sok a teremtő készségéből is. Ez a szempár már úgy tekint bele a világba, hogy nem egyszerű felfogója a feléje áramló benyomásoknak, hanem lelki konstrukciója szerint annak átélője és azon túl: annak átterem tője, A világ ugyanis csak látszólagosan „egyformán adott”, valójában a rávetődő tekintet *minősége szerint végeredményben már színezett*. A „borongó” ember előtt „ködös” a világ, holott az üzletember csak „lehetőségeket” lát benne, míg az új szerelem sugalmazásában „muzsikál az erdő”, „dalol a patk”. Az „isteni” ember előtt azonban az *Úr* szent házává magasztosul az egész világ, olyan dómmá, amelyben az Isten képére teremtett ember él, ahol minden az embert és közvetve az Urat szolgálja. És ebben a nagy dómban nem szóval és nem orgonával, hanem a szellem és a lélek tiszta egybecsendülésével, szent elragadtatásával *dicsérik az Urat*. Az „isteni” ember számára az élet nem „lehetőség”, nem „dallam”, nem „szó” és „akkord”, hanem elsősorban és mindenekelőtt a *cselekvés* pillanata.

A *teremtő tett* nemcsak színezésben, hanem a *valóságban* is átalakítja a világot. Az „isteni” ember lelke éppen a világértés és világátszínezés lelki munkája folytán az aktivitás új tényeit viszi át a világra, azt lassan ténylegesen is átteremti, szebbé, értékesebbé, kiegyensúlyozottabbá teszi. Az „isteni” ember látása: *értés*; értése: *átszínezés*, és átszínezése: *valóságos cselekvés, munkavégzés*. A világ mindenki előtt revelálódik, de *igazi belső érteimében* csak az „isteni” ember előtt tárja fel magát. Ez pedig azt jelenti, hogy a világ kifürkészhetetle-

nül áll elénk és értelmének megoldása csak akkor lehetséges, ha az „isteni” ember tekintete mélyed belé. Vagyis: a világnak, mint a transzcendentális eredetű problémának helyes megoldása csakis az „isteni” ember lelki típusán keresztül lehetséges.

*b) Az ember-probléma megértése**

De milyen értéket jelent a környező világ megértése, ha érthetetlen marad benne maga az *ember*? Bár sokat merítünk a világból, mégis csak önmagunk megértése a legelőbbre való feladat. Tagadhatatlan, hogy az ember előtt az ember a világegyetem legnagyobb rejtélye.¹ A kérdések egész tömkelegével ostromolja az ember az öntudatát: *Ki vagy? Honnét jöttél? Merre tartasz? Hová sietsz? Mi az életed? Mi az emléked? Mi a halál?* ... És a kérdéssor egyre nagyobb és sötétebb ködbe bonyolítja a problémát. S ez az a pont, ahol fel *kell* vetni a kérdést, vajjon a nevelés végső céljául kitűzött „isteni” ember birtokolja-e azt az erőt, amely fényt derít az emberi élet homályára és lendületet ad a komoly munkára?

Az „isteni” ember élete metafizikailag orientált. Lelki szeme előtt feltűnik a *Teremtő*, akinek alakító keze és gondviselő lelke uralkodik az ember élete felett. Testi vagy lelki terheket mindnyájan hordozunk. *Csak a keresztek nagyságában van eltérés.* Egyikünkben kevés a belső készség, a másikban igen erős a testi teher, a harmadikban lassúbb a fejlődés üteme, a negyedik szárnyra kelve törtet a magasságok felé. Terhelt ember, beteg ember, tehetségtelen ember, anyagi ember, jó ember, er-

¹ Már a gyermeknek feltűnik olykor önmaga; nem egy ember számára egyenesen valami misztikus élmény emlékét jelenti az első felocsúdás és elcsodálkozás a léten.

kölcsös ember, tudós ember, zseniális ember, metafizikai ember olyan elnevezések, melyek a fejlődés vonalán eltérő embereket próbálják hatalmas kategóriákba osztályozni. Nem tagadható, hogy ezek a megosztások nagyrészt valóságok. Nem tagadható az sem, hogy ezeknek elfogadása kemény kötelesség. De reményt aktivál és energiát, hogy a metafizikai eredetre való visszavezetés olyan szintézisben látja utóbb az embert és a körülötte örvénylő világot, hogy lankává törpül előtte a hegylanc, patakka a folyam, kunyhóvá a palota és csak egyetlen egy orom emelkedik ki ebből a földfölötti messzeségből: a mindent kormányzó Akarat, a semmit el nem tévesztő Szem.

A nevelők gyakran beszélnek arról, hogy *kiegyensúlyozott életre* kell törekedni. Szeretném megkérdezni, vájjon lehetséges-e az emberi élet ellentéteit egyensúlyba hozni, ha csupán földi értéket halmozunk az élet ellentétes serpenyőibe? Az egyensúly csak akkor állhat be, ha a végtelen távlat megszerzésével alig érezhető terhekké csökkentjük le a földi dolgokat.

Természetesen az egyéni életünk elfogadása, a fejlődésre való állandó készség, a kiegyensúlyozottság keresése után még mindig hátramarad a *teljes életcél* nagy és *nehéz* problémája, amely szinte csakis az „*isteni*” ember életszemléletével kap biztosító megoldást. A „természetes ember” nem tekinthet végnélküli távlatba, hanem csupán a rideg sírba. A fejlődő ember emelkedése nála a fölnőtt korban a csúcsponthoz ér, amely után hanyatlás következik. Csakis az „*isteni*” ember tud úgy nézni a halálra, hogy túl rajta és fölötte az Úr Krisztus igazi világa van. A temetők bejáratára a „feltámadunk” szent biztatását isteni emberek írják, derékban kettétört oszlopot pedig csak a metafizikumtól teljesen izoláltak állítanak a sírhalomra. A hívők és

bizakodók a megváltó Keresztnek feltámadást hirdető jelképét tűzik le fej fának. De ez az örök és szent szimbólum nemcsak a „halál után”-ra vonatkozik, hanem az egész életen át irányító, biztató, aktiváló energiaforrás is.

Ez azonban csak az „isteni” ember jellemzője. Ő fogja fel a maga teljességében az égi revelációt, melynek fényében szétritkul az emberi életen terpeszkedő rejtélyes ködösség. Mivel pedig ez a vágyakozást kiváltó megvilágosulás minden ember immanens igénye, és mert ezt a titkos szent áhítózást csak az „*isteni*” ember *kegyelmi erőktől áthatott lelke* tudja reálisan megélni, újból csak ahhoz az eredményhez jutunk, hogy tudniillik az *emberi életet csak az „isteni” ember tudja helyesen és erőteljesen értelmezni,*

E belátás passzív elfogadásánál valamivel többre is van még szükség. Az emberi élet lényeges vonása a *tevékenység*. Ezt észre kell venni-és megfelelően érvényesíteni egy helyesen felfogott élet-szemléletben. S ha az „isteni” ember ebben a pontban is helyes egyensúlyt mutat, akkor a nevelés valóban az élet legszentebb célját tudta szintézisbe foglalni.

Ha analízis alá vesszük magát az „*isteni*” ember *fogalmát*, akkor már ebből is észrevehetjük, hogy itt tulajdonképpen állandó *belső* akcióról van szó. Az isteni ember *képmás*, a Teremtő képmása, Az „*actus purus*”-„*actus perpetuus*”-a. A tevékenység ugyan egyetemlegesen jellemzi az embert, de az „isteni” ember fogalma azt is magában hordozza, hogy a folytonos aktivitás az Isten képének önmagunkban való céltudatos megmintázása. Az értelem tisztultabb orientációja az akarat, a jó, igaz, szép felé való tendálása a fokozatosan felépülő életértékek sorrendjének helyes beállítása, a természetfeletti értékekre való törekvés a kapott és szerzett ja-

vak sugárzó és szinte teremtő szétoztása mind az istenkép tökéletes megmintázásának művelete. Ez az aktivitás egy végső és szent ideál felé törő erőfeszítés, melyben a kidolgozandó „tárgy” maga az ember.

Ha a transzcendentális fogalma kerületén kívül az „*isteni*” ember tényleges belső építkezését figyeljük, akkor világosan ráeszmélünk, hogy itt végül is permanens dinamikával és kegyelmi erővel van dolgunk. *Mert az ember nem egyszerű programmá elfogadással fejlődik, hanem lassú és állandó erőfeszítéssel alakul.*¹ Az emberi készségek finoman egymásra borult levélként bontakoznak ki, és a jó tulajdonságok csak *lassan* válnak egy egész erénykoszorúvá. Sok-sok emberi indítás, de még több kegyelmi energia kell, hogy besugározzon bennünket, amíg fokozatosan kifejlődik az igazi ember: az „*isteni*” ember.

Az élet teljessége azonban az „*isteni*” ember *életében* nem nyer még befejezést. Legalább is földi vonatkozásban nem. Ez a folytonos és mindig tisztábban felragyogó lelki kép teszi lehetővé a gyermeknek, az ifjúnak, az öregnek egyaránt, hogy állandó gyűjtéssel, a szellemi és lelki értékek szüntelen halmozásával egyre jobban megközelítse az előtte lebegő abszolútszerű ideált. Csakis ez az elgondolás adja igazi értelmét az Úr beszédének, amely szerint nem az életidő hosszu vagy rövid tartama, hanem a komolysággal végzett tevékenység

¹ Mi azt hirdetjük, hogy a *meginduláshoz* is kelj, isteni kegyelem, de a *fejlődés* egyenesen az égi és természetfeletti kegyelem erejével történik. A *valóságos* életalakítás tényleg reáutal arra, hogy a vallás a lélek fejlesztője. Ezt érzi *Imre S.* is, midőn ezt írja: „Bizonyos, hogy a vallással, egyházzal kapcsolatos hatások a fejlődésnek rendkívül nevezetes meghatározói.” (Imre Sándor dr.: A családi nevelés főkérdései. Budapest 1928. 40. 1.)

intenzitása adja az élet igazi tartalmát. A gyűjtött talentumok az erőfeszítések állhatatossága szerint ítéltetnek meg. A szőlőmunkás munkája a déli kezzel is legnagyobb jutalmat érdemelheti ki! Minden attól függ, vajjon milyen mély aktivitást, milyen nagyhullámú erőfeszítést vitt bele az ember saját életének kialakításába, ami egyben világosan mutatja, hogy nem az élet sztatikai erőquantumától, hanem az élet dinamikájától függ minden. Ez pedig csakis az „*isteni*” ember földi és kegyelmi erőkből táplálkozó munkájából magyarázható meg. A természetes ember tehet-vehet a földi életen át, de minden perce csak egy-egy újabb kusza ránc a céltalanság között reménytelenül öregedő lelki arcon. Csak az „*isteni*” ember az, akinek munkája Istenhez hasonlóbba rendezi lelkének vonásait. Az „*isteni*” ember célkitűzése ezért egyben a lélek idomíthatóságának titkos erőforrása is, másként még *az életnek igazi létté való felértékelése is.*

Mondhatjuk-e még aztán, hogy sötét probléma az emberi élet, értelmetlen ténfergés a földi pillanatunk, ahol a sír nem egyéb, mint a mindent elnyelő gödör? Kétségtelenül nem. Mert a hit fuvallatában felszál a köd és fénnel szóródik be az emberi élet területe, melyben az istenfiúság revelációját hirdető megszentelt lélekké válik az ember. Szent az Úr, aki saját *Személyét állította be emberi formával a világba s adott így értelmet, célt és jövőt az emberi életnek!*

c) A véges én és a végtelen É n értelmezése.

A nyugtalanító gondolatoknak azonban akkor sincs végük, ha a világ értelmezését és az ember értékét is felismertük. Bár nem tagadható, hogy az „*isteni*” ember világ és élet értelmezése eltüntette a makro- és mikrokozmos nagy kérdőjeleit, mert minden egyes irányvétele a végtelenbe nyúlt,

mégis a világ és az élet *érintkező* problémakomplexuma csakis úgy oldható meg, ha a végponthoz a *személyes Végtelen* helyezük. Nem ok nélkül mondják a „természetes élet” hívei, hogy a kozmológiai rejtélyt megfejtetted, de helyébe teológiait állítottál! ¹

Annyi tény, hogy a *személyes Végtelen* belső élete rejtély, és a véges én a *Végtelen* kimeríteni nem tudja. De nem tévedés, hogy a világ és az élet megértése és értelmezése után szinte elemi kötelesség a *végtelen Én* megértése is? Az „isteni” ember a gondolkodás törvényei révén eljut a *tényhez*, de értelmének természetéhez nem tartozik a *mód, ahogyan kérdésének teljes megismerése*. Már az a jelenség, hogy a „világ” és „élet” értelmet kereső kérdései felvetődnek az egyén lelki síkján, már ez is értéket jelent. Az pedig, hogy a *végtelen Személy* létéig elhatolt, már magasabbrendű fejlődés eredménye. S ha azután az egyén a *végtelen Személy* mibenlétét, mibenlétének módját, ható *erejének* kisugárzását is próbálja megismerni, az már a felfogó értelem, az intuíció és kegyelmi hatások határain belül a legszentebb emberi feladat.

De éppen ez az a réteg, amelyet külön ki kell emelnünk. Ez az a terület, amelyen nem a tapasztalati kísérletezés, nem a száraz ész, hanem egyedül az „isteni” ember magasabbrendű lelki szenzoriuma tud áthatolni, belemélyedni, sőt bizonyos fokig szent kapcsolatot is felvenni.

Az „isteni” ember valóságos személy. Olyan valaki, aki az élet teljességének bizonyos fokát birtokolja. Életében tapogatózó eszköz az értelem, felfelé lendítő erő az akarat, lelket tónusban tartó energiakomplexum az érzelem, de az egyéniségének maradéktalan feloldódása akkor következik

¹ Nagy Lajos: A kath. ker. szelleme. Bp. 1913. 20. 1.

be, amikor kapcsolatot keres az Isten felé. Lehet ez a viszony a tárgy és alany viszonya, lehet ez a felhasznált és felhasználó kapcsolata, de lehet mindez kimerítő és mindennél magasabbrendű: *a személyek vitális kapcsolata*. Ez már nem az eredet, hasznosság, vagy jóság alapjaiból fakad, hanem személyeknek egymásfelé vonzó gravitációjából magyarázható. Alapja a *szeretet*, amely „nem keresi a magáét”,¹ szeretet, mely minden kapcsolatnál erősebben fogja egybe a személyeket.

A véges világban ez az egybefonódás az ember és ember között lehetséges. Ezen alapul a társas együttlét és egymást segítő gyámolítás. Értékben legnagyobb és legerősebb a szülői szeretet, fogyatkozó vonalakon mozog a rokon és embertársi szeretet. Legértékesebb azonban az a szeretet, amely a vér és társadalmi összefüggést is legyőzve, *a lélek asszimilációján és belső rezonancián épül*. Ez a szeretet felfokozódhat a földi emberek között is, de igazi elhivatott célját csak az ember és Isten közötti rezonanciában kapja meg. És ezen csúcsponton érintjük az „*isteni*” ember „világ” és „élet” problémájának feloldási lehetőségét is, mely nem kényszerít merev és passzív *életszemlélethez*, hanem bekapcsol vitális átlendüléssel a *végtelen Személyiség* életébe. Vagyis: *a személy belefónó - dik a Személy életébe*.

De hogyan megy ez végbe? Az értelem a „Végtelent” keresi, az akarat a „végtelen” jót kívánja. Az ember minden erejével az élet *valóságos* középpontját áhítja. Az első kettő praeludium és universale; a harmadik a tartalom és speciale. Ez azután azt is jelenti, hogy az ember szinte reáfonódni szeretne az *igazi Személy* életgyökerzetére, hogy belőle és benne találja meg életének igazi ér-

¹ Szent Pál. Kor. I. 13, 5.

tekét. Mintha mindebben mélyen benne gyökeredzne a krisztusi parabola, mely a szőlőtőkéhez hasonlítja az Urat és szőlővesszőhöz az embereket. *Ez a vitalitás keres érvényt, ez az élet akar „valóra válni” az egyes ember és az emberiség egyetemének történelmében.*

Ez a szerves és mély kapcsolódás azonban nem érhető el emberi, természetes erővel. Az értelem, az akarat és érzelem csak útkészítő. *Az igazi eszköz az isteni kegyelem.* Ez az égi erő, amely a végtelen Személy lényegéhez tartozik és belőle árad az ember felé. Bár a kegyelem kiáradása egyetemes, de a megszentelő kegyelem állapota személyhez kötött egyéni érték. Még pedig azé az egyéné, aki az *isteni ember* céljai felé tör és önmagát a megszentelő kegyelem birtoklására képesíti. Vagyis, lelki erőfeszítéssel teremti magát olyanná, amely állapotban a legintenzívebb kapcsolatot találja önmaga és Isten között. Ez a kapcsolat a misztika szféráján keresztül a víziók, jelenések, stigmatizációkig is fokozódhat.¹ Ezekben már megközelítő valóság az az állapot, amelyről az apostol beszél: „Vivo autem iam non ego: vivit vero in me Christus”.²

Lehet-e mindezt úgy beállítani, hogy ez a magasabbrendű és megtalált kapcsolat erősen vitatható teológiai tétel? Talán annak a tudósnak, aki csak a logikumot tartja egyetlen eszköznek és a száraz igazság reális vagy absztrakt alakját vallja érték-

¹ Jakob *Boehme* így ír egyszer: „In meinen eigenen Kräften bin ich so ein blinder Mensch, als irgendeiner ist, und vermag nichts, aber im Geiste Gottes siehet mein eingeborener Geist durch alles, aber nicht immer beharrend; sondern, wenn der Geist der Liebe Gottes durch meinen Geist durchbricht, alsdann ist die animalische Geburt und die Gottheit ein Wesen, eine Begreiflichkeit und ein Licht. Nicht allein bin so, sondern es sind allé Menschen so.” (Samtliche Werke. Herausgeg. von Schiebler 1841, II. „Aurora”, 260. 1.)

² Szent Pál, Galat. 2, 20.

nek. Ezek a materiális síkra redukált megállapítások éppen ma nagyonis távolesnek az élet négydimenziós valóságától. Ezek lehetnek egysíkú objektív megfigyelések, elvont következtetések eredményei, de hiányzik belőlük a kiteljesedett élet, az Istent megtalált lélek örök realitása. A valóban objektív, szinte kozmikus szemszögből figyelő tudós észreveszi, hogy a véges személy és a *végtelen Személy* belső, vitális kapcsolatának felfedezése, ennek lehető kiépítésének leleplezése és valóságos megélése olyan nagy érték, melynél nagyobb nem lehet a földön. Az ember — ha tetszik, ha nem — viszonylatokban él. Ez a kapcsolat egyetemes valóság. Lehetséges-e tehát szebb, értékesebb kapcsolatfelvétel, mint a véges *én* és a végtelen *É n* tudatos és szereteten alapuló kapcsolata? *És éppen ebben van az isteni ember életének legértékesebb, szinte teremtői kiteljesedése!*¹

4. A dolgozó vándor erőfeszítései.

Mit kell elvégeznie az embernek, ha önmagát az „*isteni*” ember szellemi magaslatára akarja juttatni? Hogyan és miképpen végzi azt a munkát, melyet általánosan így jellemezhetünk: *belső értékeink maradéktalan kifejlesztése?*

Az élet nagy vándoráról, a transzcendens világból induló és az ég felé zarándokoló emberről azt mondtuk,² hogy életcélját kettős dinamikában lehet megállapítani: *az öntökéletesedés gyűjtő mun-*

¹ Lásd: *Nikolaj Berdiajew: Die Philosophie der freien Geistes. Problematik und Apologie des Christentum.* J. C. B. Mohr, Tübingen, 1930. A könyvben külön fejezet található *Gott, Mensch und Gottmensch* címmel.

² „A bontakozó élet” III, és IV. kötet és V. k. 79. 1.: A) Az egyéniség sokszorosítása. 152. 1.; B) Az egyéniség kisugárzása. 251. 1. I.; B) Az örök élet kapujánál. 275 1.; Az Úr rajzolta emberarc.

kájában és mások életének teremtésében. Egyik az egyéniség szolgálata, a másik a személyiség megsokszorosítása. Eme vázlatosan ismertetett alapokon próbáljuk kijelölni az erőfeszítések sorozatát.

a) *Miképpen megy végbe az egyéniség szolgálata?* A jónak fejlesztése és a rossznak gyomlálása útján.

Az ember alapvetésében jó. Az Úr kezéből csak jó, vagyis a tökéletességet viszonylagosan birtokoló teremtmény eredhet. Az ember is így lépett a világba, de a szabadság nagy kincsének birtokában a jó és rossz közötti választás lehetőségét is birtokolta. A jó az *Istentől*, az elfordulás, a rossz az *embertől ered*. Az emberi lélek analízise azt mutatja, hogy az élettalantumok kamatoztatása nagyrészt *egyéni lehetőség és kötelesség*. Az élet anyagi és társadalmi vonatkozásaiban is rétegződésre kényszerít. De a nagyarányú megosztottságban egy végső vonalon, a *lelki ember vonalán közös nevezőre jutunk mindannyian*. Csodálatos és valóban Isten lényét tükröző lelki jóság nem a testi és szellemi tehetségek különféleségéből, *hanem a kegyelmi erők [elhasználásának intenzitásától függ*. Sőt a testi és szellemi élet s a lelkiélet olyan korrelációt mutat, mely szerint az utóbbinak mélysége az előzőnek fokozását eredményezheti. A lelkiember intenzívében fogja teljesíteni kötelességét az élet anyagi vonatkozásaiban is, mivel szépen bizonyítja, hogy az emberi élet igazi, mindenki megvalósítható formája csak a lelkiesség szolgálatában található meg.

Már most az élet vándorának azt kell először világosan felismernie, hogy milyen tehetségek hordozója és azok kifejlesztését kell szorgalmaznia. Az első lépés tehát a *tudatos lélekvizsgálat*, a második az *értékfelhalmozás*.

¹ „Ugyanis igazi természetfeletti életre csak úgy képesül a lélek, ha nemcsak gondolatokat kap, melyeket önmagától

Aki fizikai erőt igénylő technikai munkát szereti, az a mezőgazdaság, a kéziipar, a gyáripár területeire kerül. Aki szellemi tehetséget érez, az a tudománnyal foglalkozik. Akiben pedig ősi elánnal dolgozik az esztétikai érzék, az művészi alkotásokon keresztül próbálja szebbé teremteni az anyagi világ kidolgozatlan vonalait. Mindez természetesen tanulást, próbálkozást, erőfeszítést, lendületet igényel. Az inasévek, a diákévek, műtermi, laboratóriumi stb. gyakorlatok mind azt a célt szolgálják, hogy a tehetségek kibontakozzanak és az élet széles területein érvényesüljenek. Ez a munka természetesen sok küzdést és lemondást követel. Már kisgyermekkorától kezdve a *tanulásban* tölti a napjait az ember. Az első tapasztalási megfigyeléstől kezdve a nehezebb szellemi munkáig minden energia igénybevételével megy végbe. S nagyrészen igaz, hogy a sárjáték után a palavesszővel kezdődik az élet nyomorúsága. Annyit akar ez mondani, hogy a küzködő élet az iskola padjai közt szerzi az első emlékeit. A diák- vagy tanoncélet tehát tulajdonképpen készségek, képességek, tehetségek leleplezése, új ismeretek szerzése, szellemi gyarapodás, horizonttágítás, emelkedés, magasabb élet, szellemi és lelki nívó felé. Ezek az értékek a *jó kvalitások kifejllesztésének vo-*

nem tudott volna elgondolni, nemcsak célokat lát meg, melyeket önmagától nem tud maga elé tűzni, hanem elengedhetetlen, hogy maguk a lelki képességek is arányba kerüljenek ezekkel a természet körein új tartalommal.” (Schütz A.: Dogmatika II. Bpest, 1923, 12. 1.)

„Erst der Erzieher muss jede Gelengheit benutzen um das Kind von klein auf zur Selbstbesinnung und damit zur Selbsterziehung zu führen. Die Erziehung war falsch, wenn sie den Zögling nicht *reif gemacht hat zur Selbsterziehung*. Das Letzte und Höchste in der Menschheitsentwicklung ist nur möglich durch Selbsterziehung. (Dr. Johann Prüfer: Erziehungskunde auf Erlebnisgrundlage. Leipzig u. Berlin. 1931.

nalán bontakoznak ki. Intenzitásuk olyan nagy is lehet, hogy a lelki élet centrumába kerülésük után állandóan működnek s szinte pihenést sem engednek az egyénnek és fokozatos fejlődéssel lassan az „isteni” ember természetfölötti életét is kialakíthatják. A jó az Isten által belénk teremtett előretörés nem akcidentális, kivételes, hanem egyetemes és minden életrelációban megnyilatkozó szent tulajdonság. Az embernek, de különösen a nevelés mesterének látnia kell ezt és arra kell törekednie, hogy ez a mozgást aktiváló lelki tényező szellemi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási vonalon el ne lanyhuljon, sőt — domináljon!¹ Addig kell fejleszteni a sok *egyéni értéket*, míg a relatíve *legtökéletesebb emberszemély* nem bontakozott ki.

De a jó tulajdonságok kifejlődése igen gyakran akadályokba ütközik. Az élet alsóbbrendű nívója néha olyan erősen köt, hogy nagy lelki erőfeszítést igényel a belőle való kiemelkedés.² Két ténytet kell ezzel kapcsolatban említeni. Az egyik *ontologiko-dinamikum*, a másik *pszichikum*. Az első: húz a

¹„Der wahre Erzieher wird auch künftig keine andere Sehnsucht kennen als die werdende Menschen zur freien Selbstentfaltung ihrer schöpferischen Kräfte und zu einem schlichten opferbereiten Menschentum zu bilden. Der wahre Erzieher lässt sich in seiner Willenshaltung von den egoistischen Ansprüchen sozialer Machtgruppen nicht bestimmen.” (August Riekel: Aufgaben und Grenzen der öffentlichen Erziehung. Osterwiech-Harz, 1926, 225. 1.)

² „Akaratunk születésünktől kezdve az áteredő bűn következtében már az eszményképtől elfordult.

Az eszménykép többé már nem gyakorol akaratunkra vonzó erőt és akaratunk sem viselkedik kellő szeretettel vele szemben.

Csak az isteni kegyelem képes az eszményképet akaratunkkal újból annyira megszerettetni, hogy akaratunk hozzá visszaforduljon és feléje tartson.” (Gillet Márton dr. domonkosrendi tanár: A jellemnevelés, Budapest, 1913. „Élet” Irodalmi és Nyomda Rt. Ford. a fribourgi „Hungária”. 66. 1.)

föld is; a másik: nitimur in vetitum. Mindkettő egyetemes tehertétel, de a velük való szembefordulás a lélek belső erőinek megizmosodását és a lélek belső értékeinek érvényesülését eredményezi. Azért dolgozik az ember, — azért „küszködve érdemszerző” az élet, mert helyet talál benne a tudatos és koncentrált akarattal megvívott harc és erőfeszítés és az egyén kialakítása. Ha a természetes élet-törvények gépszerű precizitása érvényesülne, akkor tökéletes életgépek járnának a földön, de nem uralkodnának a földön, vagy ami talán még nehezebb — *önmagukon* mint isteni *emberszemélyek*.

Az emberi élet lenyűgöző erőivel szemben megvívandó harcot illetően ki kell emelnünk még, hogy vannak velünk született terhek is, a testi-lelki életre kiható öröklött káros hajlamok is. És vannak a bűnös étellel szerzett készségek is.¹ Mindegyik ellen a lehető legszorgosabban fel kell venni a harcot. A készségek ugyanis cselekedetökké fejlődnek, a szokások bűnökké lesznek és ezek elharapódzása a szellemi és lelki élet elpusztulását eredményezheti.

Nem szabad abba a tévedésbe esnünk, hogy túlzó idealizálással a való élet súlyos eltévelyedései megszűnnek. Ellenkezőleg, számolni kell azzal, hogy gyarlóság mindenkiben van. Ez véges emberi voltunk természetéből folyik. Hibák is fel-fellépnek, bűnök is jelentkeznek, de sajnós, tudatos és tervszerű gonoszsággal is számolnunk kell. Vannak életoromzatok (szent ember!), de vannak életmélységek (sáremler!) is. Lehet hát mindenkinek felfelé

¹ Ezt fejezi ki szomorú tételében *Krafft-Ebing* R., midőn így ír: „Az egyén viszonyai három tényezőjének rabszolgája, és pedig: szervezete alapjának, nevelésének, külső viszonyainak és életsorsának (végezetének)”. (Br. *Krafft-Ebing*: A törvényszéki elmekórtan tankönyve. Bpest, 187. 1. Ford: *Barczi Schwarzer* Ö.)

jutni és lehet mindenkinek a mélységbe zuhanni.¹ Ezért fontos, hogy a mindennapi életben is a küzdő ember alaptételként kövesse: *principiis obsta!* Ez a munka a gyakorlati életben a tehertételek állandó ellenőrzésével, a hibák kitartó gyomlálásával megy végbe. A dolgozó és küzdő ember ismerje meg egyéni természetét, és lelki energiáinak teljes megfeszülésével dolgozzék hibái ellen. Ha valahol, akkor itt aktuális és szükséges a *napi lelkiismeretvizsgálat*,² a *gyakori szent gyónás*, hogy természetes önreflektió és az isteni kegyelem lehetővé tegye az élet átnemesítését. Különösen fontos ez a tónus nélküli elernyedés a lelki állapotban, mert az elernye-

¹ De ez semmiképpen sem jelenti azt a labilisén alátámasztott *erkölcsi álláspontot*, amely szerint a lelki megrendülés után is megmaradhat az erkölcsi élet. „Az iskolának számolnia kellene azzal, hogy az ember az életközdelemben elveszítheti a pokolba és mennyországba vetett hitét s hogy erre az esetre megmaradjon csorbítatlanul az erkölcsi alap. Nem szükséges, hogy erkölcsisége hitétől függjön, vagy hitével elválaszthatatlan kapcsolatban legyen. Ez csak úgy lehetséges, ha az érzéseket magukba véve magasztos, fenséges eszményeknek tüntetik fel és nem mint Istennek tetsző dolgokat, amelyekért jutalmat várunk a mennyországban.” (Klemenics Mária: *Új utak a gyermeknevelésben*. Budapest, 1923.) Ez az álláspont a realitás köntösében tetszeleg, valójában pedig ugyancsak ideológiát hirdet. *Az alapok nélkül nincs lelki épület*.

² A napi lelkiismeretvizsgálat jelentősége közismert. Gyakorlata is kidolgozott. Azt azonban fontosnak tartjuk, hogy ne terjeszkedjék ki csupán a hibák vizsgálatára, hanem foglalja magában az elért sikereket, lelki áldozatokat is. Az élet ugyanis csak akkor lesz teljes, ha a sikerek belső lendülete erőt nyújt a bizakodáshoz, az új vállalkozásokhoz. Az ember végtére nemcsak a hibáiban mutatja ki a maga mivoltát, hanem az elért sikereiben is. Az ilyen mindennel számoló önvizsgálat kideríti aztán azt is, hogy mennyire komolyak az elhatározásaink, mennyire megbízhatóak a fogadkozásaink. Az élet mindennapi pillanataiban ne csak a kísértő alkalmakat lássuk, hanem az új, rejtett képességeink megnyilatkozásainak lehetőségét is. Egyáltalán helytelen úgy rendezkedni be az életre, hogy minden pillanatban készen állunk a felbukásra és a bánkódó felemelkedésre. Az élet nem csak

dés következménye a további szétesési fázis, az ösztönösség felfokozódása és uralomra jutása. A hibák és bűnök gyomlálása tehát a dolgozó vándor legfontosabb gondja kell, hogy legyen.

b) Az egyéni élet kidolgozása mellett a szorgoskodó vándor második nagy célja: az *egyénségének sokszorosító* értékesítése. Ez a feladat *a generatio vitae naturalis és a generatio vitae spirituális útján történik*. Most csak azt akarjuk kiemelni, hogy a személyiség fogalmából ez logikusan is következik, vagyis, hogy minél *tökéletesebb* ember éljen a földi generáció területein. Az emberszemély a másik emberszemélynek bizonyos fokig kiteljesítője is. Ez a munka már a családban kezdődik és később a legszentebb életkeretben is érvényesül. Mindenki bizonyos fokig életet teremt vagy életet sorvaszt. Aszerint, amint rossz vagy jó hatást áraszt ki magából. A különbség csak az, hogy a családi kötelék keretén belül, továbbá a hivatásból folyó nevelés (tanító, stb.) területén egyenes és bedolgozott felelősségteljes kötelesség, míg az élet mélyebb gyűrűződésében a szeretet parancsából fakadó lelki feladat a jó irányú életteremtés. Az élet olyan erős kapcsolatokkal láncolja egybe az embereket, hogy azok élete egymásból ered, bontakozik, fejlődik, gazdagodik, tökéletesedik. A személy hatóereje kiszámíthatatlan. Lélekáteremtő kihatása gyakran észrevehetetlen. Ez az életet szolgáló erősugárzás nem reánkényszerített, hanem a természet örök rendjéből folyó elementáris erőérvényesülés. Tudatos feladattá akkor lesz, amikor testi, szellemi és lelki erőinket úgy kell érvényesítenünk, hogy azok tervszerűen szolgálják mások lelki felfelé való fejlődé-

az álhatatosság próbatere, hanem a teremtő erők érvényesítésének területe is.

¹ Erről részletesen írtunk az V. k. 79. és 120. lapjain.

sét. Ezért kell itt különösen kiemelni, hogy az irodalmi és művészi hatások is *csak olyanok lehetnek*, amelyek embertestvéreink *f e l s ő b b r e n d ű* életét szolgálják. Az egyéni személyes élet a mi legnagyobb értékünk. Más embertestvér életében az *övé* a legnagyobb és igazi érték. Éppen azért ezt csakis emelni, gondozni, és fokozni szabad, sőt kell is.

Ez a munka magával hozza azután, hogy tisztultabb, emelkedettebb emberekkel népesedik be a környékünk. Olyan emberszemélyek vesznek körül, olyanokból épül majd fel az országunk, akik tisztultabb étellel stimulálják majd a másokban is az eszményi embert. Ebben a felemelkedésben jó cselekedeteink révén nekünk is részünk van, mert az embertökéletesítés útján a lelkeket közelebb hozzuk Istenhez, a lélek mélyebb, igazabb lesz, a tökéletesebb lélek építése pedig az Isten legszentebb és hódolatos imádata. *Végül tehát odajutunk, hogy az emberszemély lelki életének szolgálata az ég Úrának bemutatott legnagyobb tisztelet*, S ez is szépen revelálja, hogy minden csak az *Úr* dicséretét zengi.

Ez a megsejtés pedig szent valóság, mert az élet nem szolgálhat más központot, mint az örök *Valóságot*. Aki maga akar ilyent teremteni, az bálványt épít, még akkor is, ha önmagát akarná nélkülözhetetlen és végső céllá tenni. Az emberegyén nem lehet végső központja a világnak, hanem csak másokat maga köré gyűjtő bolygócsillag, aki rendszerével együtt az ég Ura felé gravitál. Ezt a szent gravitációt tudatosan felismerni és aktivitással szolgálni annyi, mint a valóságos léletsokszorosítással, tökéletesebb személyiségek kialakításával az Isten örök dicséretét zengeni.

Ámde nincs-e végül is teljes elmerülés? Mit ér az embernek, ha a semmiség helyett olyan módon mélyül el a *Mindenségbe*, hogy tudatát és személyiségének egyéni vonásait elsüllyeszti? Hiszen ak-

kor a különbség csak az, hogy a tudattalan helyett a végtelen *Tudat* óceánjába merül. Ez a megállapítás helytelen. Mert az É n és én relációja személyes: az Alany találkozása a kidolgozott alannyal. Mindkettő külön tudat, külön önbírás. Éppen ez a teremtő Isten nagy adománya. A dolgozó vándor tehát megmarad minden kincsének birtokában, de azért nem válik másodrendűvé a *Végtelen*. Mert az igazi cél mégiscsak Ő marad, de olyan tárgyi valóságban, hogy gazdagabbá alakult alanyi és végtelen lelki horizontú ember életkincseinek *teljesebb* birtoklásával jobban és mindig jobban dicsőíti az *Urat*. Az életben nem szabadulhatunk az Isten valóságától. Mindenből a teremtés Ura revelálódik felénk. A nevelésben is Ő a végső és egyetlen igazi életcél. Ez a tiszta harmónia csak úgy valósítható meg, ha a Teremtő és a teremtett lények lelkét nemcsak a *végtelen Hatalom* ereje, hanem a *személyes szeretet* mindennél erősebb hatalma fogja egybe.

Ezért lesz a legtökéletesebb ember az, akit az Isten-szeretet lendít, emel és épít, — az „*isteni*” ember: így lesz a földi élet fölött megcsendülő reveláció az írás szava: „meg is teremte az Isten az embert: a maga képére, az Isten képére . . .” (Mózes I. 1, 27.)

IV.

A nevelés módjai.

Csak önmagától függ az ember? Mindenki csak annyiban nevelődik, amennyiben magát neveli? Vagy van része másnak is, annak is, ami körülötte történik, hogy milyen formát, milyen arcot ölt magára az élet folyamán? És miből álljon a szülő, a tanító, a lelkiatya irányítása és nevelése? Hogyan közeledjék az egyik is, meg a másik is a serdülő, felfelé kapaszkodó élethez? A válaszhoz úgy jutunk, ha részletesen számbavesszük a nevetés lehető módozatait, gyakorlati feltételeit.

1. A nevelés módjai általában.

Amit mindenekelőtt magunktól kérdezzük: *mi-vel férközhetünk a fölnövő ember életéhez?* Az életnek belső dinamizmusa olyan, hogy csodálatos célszerűséggel képes gyűjteni, felhalmozni, megőrizni fizikai, élettani és lélektani behatásokat. A fejlődés egyes mozzanata minden alkalommal: a *készséges befogadás* és a *feldolgozás*. Megnyílik a fejlődő lélek, hogy befogadja és magáévá tegye a külvilág megnyilatkozásának az eseményeit. Az élet azonban esetleges, mondhatjuk tehát, hogy fölösleges minden tervszerűség és előrelátás a benyomások megválogatásában? A *pedagógiai nihilizmus* vagy *túlzott naturalizmus* szerint leghelyesebb, ha mindent a körülményekre bízunk, az élet majd gondoskodik magáról.¹ A *pedagógia perennis*

¹ Az egyik „felvilágosodott”, a „kor” műveltségével tartó nevelő a dolgát például így képzei: „A nevelés művészete tulajdonképpen nem a nevelésben áll; a gyermeket szabadon és békében kell hagyni. A természet segítsen magán és mentse meg magát; azt nem elnyomni, hanem vezetni kell. A gyermekek általában nem bűnösök és nem természetből rosszak; eredendő bűn a legdemoralizálóbb dogma. A gyermekek úgynevezett látszólagos hibái az ellenkező oldalt képezik jó tulajdonságukhoz. Figyelmeztetésről, fegyelemről, kényszerről, büntetésről, az engedelmesség megköveteléséről azért szó sem lehet.” (Dr. Barvinck H.—Marton János: A keresztyén pedagógia alapelvei. Budapest, 1923. 39—40. 1.)

azonban azt vallja, hogy az emberi élet céljának megfelelő kitűzése után *tervszerű* reáhatásokkal kell elősegíteni, támogatni, gyámolítani a fejlődést.¹

A *pedagógiai nihilizmus* minden bizonnyal sok mindennel nem számol, mikor meggyőződéssé teszi: a fejlődő embert semmiképpen sem szabad befolyásolni; az ember annyira különálló, annyira természet-szabta remekmű, hogy *önmaga* is kialakíthatja magát, mások nélkül is belezökkenhet a mindennapi élet kerékvágásába, és igazán csak rigolyás öregek fölösleges erőszakoskodása, hogy a serdülő ember nem hallgathat kizárólag a természet intő, hívó szózatára. Nem sokkal különb bölcsesség árad a „*naturalizmus*” jegyében álló pedagógiából se, noha benne már helyet kap a *negatív módszer is, azaz* némi eltökéltség a „gátló” tényezők eltávolítására.

A *pedagógia perennis* azonban az emberben már egyebet is lát, mint természetet. Az emberben a *szellem* nem pusztá ráadás, a lélek az élet értéke. A *Teremtő* pihenő energiákkal teremt az embert; belső erőit passzív készségekben, képességekben vagy tehetségekben adta, amelyek ébresztető reáhatások segítségével fejlődnek. Azt is ta-

¹ Magunk részéről nem egy alkalommal találkoztunk összetört életű emberekkel, akik súlyos szemrehányásokkal gondoltak vissza szüleikre, amiért „szigorúban” nem tartották, amikor annak éppen ideje volt. Téves azt hinni, hogy az ember semmit nem kér számon a múltjáért. Az ember *megköveteli* a nevelését. Azért tehát „a nevelőnek úgy kell nevelni növendékét, amiként majd ez maga kívánhatja, vagy kívánni köteles, hogy nevelték legyen. Ily értelemben lehet az *erkölcsiséget* odaállítani, mint a nevelés összes tevékenységére irányadó végcél: növendékünkben *erkölcsös személyiség* váljék, aki testi-lelki képességeinek teljes birtokában, az emberi, társadalmi és nemzeti feladatok körültekintő ismeretével majd *tud* is, *akar* is magának megfelelő munkakört kiszemelni, hogy *lelküismeretesen* betöltse”. (Kármán Mór: *Pedagógiai dolgozatai*. I. kötet. Budapest, 1909. 88. 1.)

nítja, hogy vannak az egyénekből olyan helytelen irányú, érvényt kereső adottságok is, amelyek a lelkiesség kibontakozását *gátolják*.¹ így tehát a nevelésnek *fejlesztő* és *gátló* módozatait követeli. A nevelési irányok természetesen — a nevelő reáhatások szükségszerűségének elfogadása mellett is — rendkívül eltérők. Vannak, amelyek az erők *elnyomásával* dolgoznak; és vannak, amelyek az *erők érvényesítésével* akarnak hatni. Hogy rögtön megmondjuk, a mi álláspontunk szerint az erő A: *irányával és transzpozíciójával lehet a legbiztosabb eredményt elérni*. Az első a rossz hajlamok kiirtását követeli, a másik élesen divergáló irányok mellett a testi és lelki erők szelektált felhasználását kívánja; az utolsó pedig a meglévő testi és lelki erőket a *felsőbbrendű élet* szolgálatára akarja beállítani. Nagyon természetes, hogy ezek a módszerek kisebb-nagyobb *eltéréseket* is mutatnak — minden lényegesebb jelentőség nélkül. Felemlíthetjük közülük a hatások időtartama szerint: a *folytonosan ható és egyes esetekben érvényesítendő* módszert; a nevelés ideje szerint: a *megelőző és gyógyító* módszert; a nevelés eszközlése szerint: a *személyes¹ és személytelen behatások módszerét*; végül a befogadó alany szerint: a *tudat alatt dolgozó és tudatosan érvényesülő* módszert.

¹ Éppen ezért a gyermek csak annyiban érdemel szabadságot, amennyiben a szabadsággal okosan tud élni. „Allé Freiheit hat das Kind, ausser der Freiheit, sich aus Unwissenheit zu schaden.” (Jan Ligthart: Pädagogik des vollens Lebens. Aus dem holl, übertragen o. dr. W. Henss. Weimar, 1931. 180. 1.)

2. Az életerők elnyomása.

Nem lehet tagadni, hogy vannak — bár elég elenyésző számban — bölcselek és nevelők, akik bizonytalan körvonalakban tudomásul veszik az ember rossz alaptulajdonságainak jelenlétét és az ellenük való küzdelmet tartják a nevelés helyes módszerének. Ez az álláspont az ember életerőit is egészben vagy részben (nem ontológiailag, hanem eudaimonológiai és erkölcsi vonatkozásban!) rossznak tartja, amiért aztán az életvágycak *teljes, esetleg részleges letörését vagy érvényesülésüknek egyetemes kemény rendszerbe való kényszerítését követeli.*

a) A Kelet bölcselei, különösen Buddha,¹ az ember vágyait a boldogtalanság alapjának tartják. Következőleg azt az életet tekintik a legjobbnak, amely a *vágycak letörésével* megszabadítja az embert a boldogtalanság szülőjétől, a céltalan törtetés-

¹ „Durch das Gesicht und die Gestalten entsteht das Sehbewusst ein: das Zusammentreffen dieser drei ist die Berührung; durch die Berührung entsteht die Empfindung; durch die Empfindung der Durst; durch den Durst das Anhaften; durch das Anhaften das Werden; durch das Werden die Geburt; durch die Geburt entstehen Altér und Tod, Sorge und Jammer, Leiden, Trübsal und Verzweiflung.

Durch das Gehör und die Töne entsteht das Hörbewusstsein — durch Geruch und die Düfte entsteht das Riechbewusstsein — durch den Geschmack und die Säfte entsteht das Schmeckbewusstsein — durch den Körper und das Tastbare entsteht das Tastbewusstsein — durch das Denken und die Denkbjekte entsteht das Denkbewusstsein: das Zusammentreffen dieser drei ist die Berührung; durch die Berührung entsteht die Empfindung; durch die Empfindung der Durst; durch den Durst das Anhaften; durch das Anhaften das Werden; durch das Werden die Geburt; durch die Geburt entstehen Altér und Tod, Sorge und Jammer, Leiden, Trübsal und Verzweiflung.” (Samyutta Nik. II. XII. Idézi Georg Grimm: Die Lehre des Buddha, Piper Verlag, München. 1925. 312. 1.)

tői. A helyes nevelés eredménye a buddhizmus elképzelése szerint a független léleknek a Nirvánába való passzív belemerülése. Találóan jellemzi a buddhizmus „életmegváltó” elgondolását az az eszperantó író, aki a Krisztus alapította, Mohamed szervezte és Buddha teremtette vallások differenciáját keresve az *emberi önmegváltásban* jelöli meg a buddhista álláspontot.¹

A buddhista álláspont tehát minden akcióval való *szembeszállást és letörést követel*. Merev alakjában azt jelenti, hogy minden testi-lelki előretörés, szellemi fejlődés, esztétikai ízlés ápolása, de meg az erkölcsi és vallási élet utáni vágy is a léleknek túlzó, értelmetlen követelődzése. Le kell határolni az életet, még pedig úgy, hogy az „én” belső körén túl sohase merészkedjék ki az ember. Legyen elég önmagának és ne keressen tartalmi gazdagodást a külvilágból! Ez a szigorúan körülhatároló és elnyomást követelő irány nem jelentkezik a maga ridegségével a modern pedagógiában, de alap gondolata belejátszik azok elméletébe, akik az életerők letörését hirdetik.

Ezzel a felfogással szemben szem előtt kell tartanunk azt, hogy az ember alanyiségének ily elmerülése teljesen belesüllyeszt az anyagi világ tárgyai közé. Csak az a különbség — *még pedig a tárgyak javára!* —, hogy azok önmagukra való eszmélés nélkül, mi pedig tudatosan, tervszerű erőfeszítések végzésével törünk a „tudattalan boldogságra”. *Ők lennének szemünkben a célhoz elérkezettek, mi pedig a vándorok!* Ezt a vigasztalan gondolatot viszszaütasítja a keresztény lélek.²

¹ P. Laksmi Marasu: Budao. 1933. 1. 1.

² Ez a neveléstani pesszimizmus annak a bölcséleti sötétségnek erdője, amelyről frappánsan így ír *Prohászka*: „A pesszimizmus mindenben csak önámítást, öncsalódást s mámort lát. Ami az életnek lendületet, meletget, erőt kölcsönöz,

Hogy ez mennyire helyes, azt éppen az emberi élet igazolja. *Az erők elnyomása lehetetlen.* Az erők érvényre törnek; vagy *rendes* úton, vagy a *természetellenes* réseken. A test és lélek felébredő vágya ajtókat szakít fel, előtörése levegőt kér. Túlon túl mindennapi események leplezetlen összefoglalása ez a megállapítás. Más szavakkal, neveléstanilag ez annyit jelent: *az életerők elnyomása bölcseleti tévedés, megvalósíthatatlan, de meg fölösleges követelmény is.*

b) *A* minden vágyban boldogtalanság alapját látó felfogás után kevésbé szélsőséges az az álláspont, amely *tudomásul veszi a rossz létét és nevelési vonatkozásban annak letörését célozza.* Itt már szerephez jut az a dualizmus, amely a jó és rossz

az Schopenhauer szerint olyan, mint az injekció a súlyos betegnek. Az ember ide-oda dőlöng az élet tövises avarjain; néha vannak világos, öntudatos percei, amikor belátja a lét alávalóságát és nyomorúságát, de azután megint mámorba merül. Minden öröm, kedv, lelkesülés, minden, ami az életet feszíti s az életkedvet ébreszti, az mind csak morfium-injekció és ópium-szippantás. Az ember ezek által feledteti önmagával az élet nyomorát. Az egyik vallással, a másik tudománnyal, a harmadik művészetrel, a negyedik dicsőséggel, az ötödik szerelemmel, a hatodik kényelmes, zavartalan élettel, a hetedik az arany vörösös fényével ámitja el magát. Kell nekik foglalkozás, kellene fájdalomnyhító cseppek, kell önfeledés! Mi is volna velünk, ha ez a sok mámor felmondaná szolgálatát? Mindnyájan elemészetlenök magunkat; a folyókon hullák úsznának, a fákon akasztott emberek lógnának, a bokrokban revolver-dörrenések némitánák el a legszebb májusnak csalóányait. De a világ tervét ez az életundor meg hiúsítaná. A gonosz, embert kínzó természet, a gyűlölet Istene fölsülne! Következőleg a „ratio vitae” egyre gyógyítgat, ha ópiummal s morfiummal is, s belelovalja az embert az élet s az öröm szomjába, így megittasodva, így elkábítva tovább töri magát, küzködve, vergődve, nehéz fejvel suttogja: „csak előre”. — Aki *ezt* vallja, az nem tekinthet diadalmos lendülettel a fejlődő emberpalántára! (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái, 5. kötet: A diadalmos világnézet. Budapest, 1927. 66—67. 1.)

lehetőségét hirdeti és így az *élet alapvetését jónak, de érvényét a jó és rossz harcának nézi*. Az élet isteni elgondolása jó; az ember törekvése, vágyakozása szintén jó, de a véges szabadság lehetővé teszi a rosszat. Nevelési vonatkozásban azután azt a következtetést kell levonni, hogy a rossz *letörésé*” nek módjával kell az embert helyesen kifejleszteni.

Ez a bölcséleti felfogásból eredő gondolat a vallásos nevelésben is helyet talál. A vallások mindegyike számol a rossz létével és így a vele való szembehelyezkedést a küzdő ember feladatának tekintik. Az igaz, hogy a makrokozmoszról alkotott tanításban a rossz nem *ontologikum*; az ember világában mégis a rossz olyan *relatív produktum*, amely összezúzhatja a fejlődő életet.

Az ember életigényei két nagy pólus, a föld és az Ég szüntelen sugalmazásából fakadnak. Versengésük miatt szinte állandóan a válaszüton állunk: a földre vagy az *Égbe!* És ebben az ellentétes megfeszülésben kell az embernek megtalálnia azt az irányt, amelyen a *teljes kibontakozáshoz érhet*. Azonban a végleges kiteljesüléshez jutni egyebet is jelent, mint kizárólag csak a rossz ellen állni harcba, ahogy ezt a *manicheizmus*¹ egymaga hir-

¹ *Nikolaj Berdiajew*: „Wahnsinnig sind die, die nur Revue allein verlangen, die den schöpferischen Aufstieg verbieten und ihn fürchten, die den Menschen zu geistiger Verzweiflung und zu geistigen Erstarren hinführen wollen. Diese ausschliesslichen Liebhaber der Reue und diese ängstlichen Gegner des Schaffens sind Feinde der Wiedergeburt des Geistes, der Geburt zu einem neuen Leben. Das Schaffen ist ebenso ein religiöses Wirken wie auch die Askese. In der schöpferischen religiösen Erfahrung ist nicht negative, sondern positive „Welt“-überwindung enthalten. „Die Welt“ muss asketisch und schöpferisch überwunden werden. Nur durch Askese, nur durch Reue kann man die „Welt“ nicht überwinden, die Sünde und die Finsternis nicht restlos verbrennen.“ (Der Sinn des Schaffens. J. C. B. Mohr, Tübingen. 1927. 173. 1.)

deti. A rossz ellen való küzdelem még nem a jó pozitív ápolása. A bűntől távol maradt élet még ugyancsak tökéletlen élet lehet. Az embernek még bizonyos pompát és gazdagságot is fel kell mutatnia a pozitív értékek csillogtatásában. A szentségnek többféle fokozata van, nem minden lelki kiválóság egyszersmind ugyanaz a rang is. A manicheizmus-sal dermesztő lehangoltság lopózhat az életbe és nyugtalanító kétkedéssé fajulhat el a jóra való törekvés helytelen útján.

A gyakorlati életet tekintve azok az igazi útmutatók, akik a lemondásnak, önmehtagadásnak, szenvedésnek, kegyelmi erők segítségül hívásának eszközeivel egy *pozitív eljárási módot*, egy eszmény, egy életideál, egy húsból, vérből és lélekből való ember kialakítását óhajtják, akik tehát végeredményben az erők összefogását, *direkcióját* és *transzpozícióját* kívánják.¹ Adottságaink

¹ *Nikolaj Berdiajew*: „Die Askese der heiligen Väter war dereinst ein neues Wort, ein neues Werk in der Welt, eine heroische Herausforderung der altén Natur, der altén Adam Nun aber ist die Askese der heiligen Väter in Erstarrung übergegangen, und sie vermag auf die neuen Qualen des Menschen keine Antwort zu geben. Der dereinst revolutionäre Geist der Askese ist verknöchert und träge geworden. Der hl. Isaak der Syrer war zu seiner Zeit von pulsierendem Leben erfüllt, und er wird ewiglich leben. Das Werk des hl. Isaak des Syrers war ein geistig revolutionierendes Werk; übermenschlich widersetzte es sich der altén Natur; in ihm war Dynamik in der Richtung des grössten Widerstandes gegen die Natur. Gegenwärtig aber kann der hl. Isaak der Syrer für uns zu einer Quelle der Abschwächung des Lebens werden. Das fromme Heldentum war heldenhaft, nun liegt es aber regungslos da und kann einfach Regungslosigkeit genannt werden. Gegenwärtig geht die Welt neuen Forderungen der asketischen Disziplin entgegen. Die alté Erfahrung von Demut und Gehorsam ist abgestumpft. Unweigerlich muss der religiöse Weg des Ungehorsams gegen die Welt und gegen das Böse der Welt betreten werden, wenn man an den Früchten des Gehorsams den Geist des Todes

ilyen megbecsülése *csak erőlefékezést* ismer, aminek a következménye, hogy az önmegtágadás nem öncsonkítás, hanem csupán alárendelés és besorozás magasabbrendű igények szolgálatába, ahol az „erő átértékelése” velejében az egyéniség kiformálása.

Tanácsos tekintetbe venni, hogy még a legdurvábban előretörő ösztönös vad erők is csak látszólag törnek meg; a félelem, a rettegés által diktált „önmegtartóztatás” rendszerint csak ideiglenes dicsőség. Pedig még a legsúlyosabb bűnökkel terhelt ember is átépítkézhet, ha a nyers negáción túl meghatározott életfeladatra vállalkozhat. *Az egyszerű, elnyomás csak mély gyűlölködést és még elvetemültebb kirobbanást okozhat*, holott a pozitív eszmények szolgálata, az egyetemes rend megtestesítése, a *teremtés és az alkotás az egész „természet” meg-nemesedését és engedelmes készségét eredményezheti.*

c) Velejében az életerők letörését és kiirtását akarják azok is, akik a saját egyéni felfogásukat mindenekfelettinek hirdetve, a fejlődő embert *egyenlő, egyformán kötelező rendszerbe* próbálják belekényszeríteni, tekintet nélkül az egyéniségre és a növendék differenciáltságára. Ezek a felfogásukat azzal indokolják, hogy az emberiség egy eredetű, egy hivatású tömeg, amelyet csak egységes rendszerrel lehet és kell vezetni. Pedig az emberi életerő — már sokszor mondtuk — egyénileg nagyon is különböző. A földön nem „normál-emberek” járnak, hanem egyedek, külön hajlamokkal és lehetőségekkel. Már pedig más és más adottságok, más és más életritmusok külön-külön keres-

wahrnimmt. *Nicht mit demütigem Gehorsam soll sich der Mensch der Welt zuwenden, sondern mit schöpferischer Aktivität*” (Der Sinn der Schaffens. I. C. B., Mohr, Tübingen. 1927 173 l.)

nek majd érvényesülést. A nevelő tehát akkor viselkedik okosan, ha úgy találja, hogy az egyének eltérő vonásai nem könyörtelenül letörendő túlzások, hanem inkább érvényt kereső készségek, amik erősítést, gyökereztetést kívánnak. Csak belsőleg labilis akarnokok, magukkal tehetetlen „vasöklök” akarnak minden gyermeket ugyanabba a „jó viselkedés” gyömöszölni, ami éppen a kivételesebb tehetségekre lehet végzetesen hervasztó.¹

Ezzel a nagyon alacsonyrendű pedagógiával akar szembeszállni az „Új Iskola”, amely egyenesen keresi az *egyéni* értékeket és *egyéni* megnyilatkozásokat.² Jól tudjuk, hogy az iskola tömegnevelése a sok nehézség dacára is igen sok jót eredményez; tisztában vagyunk azzal is, hogy nagyon nehéz a testi, szellemi és lelki tehetségek egyéni szolgálata; de ez azért nem ok arra, hogy minduntalan útjába álljon valaki az *egyéniség* szabaddabb érvényesülésének.

Ez az óhaj egyáltalán nem jelenti azt, hogy „minden szabad”. *Az egyéniség értékeit ápolni kell, de a szabadságait bizony ki kell utáni.* Ne higyük, hogy nem lehet megvonni valami határt, ahol az egyik kezdődik és a másik végződik. Ahol pozitív, produktív ideál van adva, ott mindig félreérthet-

¹ Ezeknek szól *R. M. Holzappel* intelme: „Je mehr die grossen Massen an Fähigkeiten verlieren, Achtung vor äusseren Abzeichen der Macht, vor Rang und Würde, Stand und Amt zu empfinden, vor Merkmalen, die ihnen wenigstens Ahnungen einer geistigen Wertung gewährten, desto dringender wird die Notwendigkeit, ihnen in möglichst anschaulicher und zugänglicher Weise den unermenschlichen Lebenswert wirklich gestiger und schöpferischer Seelenunterschiede vor Augen zu führen.” (Panideal, Eugen Diderichs, Jena. 1923. II. k. 411. 1.)

² Gyakorlati megvalósítója nálunk *Domokos L.-né*, akinek ezen a téren nagy érdemei vannak. — *Elméletileg* ezt a célt szolgálja az individualista pedagógia, amely az *Adler*-féle elgondolásban igyekszik kidolgozni az egyéniségeket.

lenül el van döntve, mi illik és mi nem illik. De azért azt egyáltalán nem állíthatjuk, hogy a fejlődő ember mindenben saját ura lehet. Aki serdületlen, az erőtlen; az vezetésre és kormányzásra szorul, amiért a szülő és nevelő nem vonhatja ki magát a kötelesség alól, hogy a ködös tekintetű és gyarlóbb életű gyermekembert a helyes irányba terelje. Az egyéni kiválóságot szeretni és tisztelni kell, de a túlzó szabadosságot elvi felfogásban vagy gyakorlatban vissza kell utasítani. Az élet igényli az egyéni szabadságot, de követeli az *egyetemes embéri* megóvását is.

Mégis a nevelési módszerek között nem lehet túlzottan nagyjelentőségű az elnyomás. Az emberi életről — akármilyen oldalról vizsgáljuk is — minden pillanatban az tűnik élénk, hogy az alakulás, bontakozás. Valami belső előtörés jellemzi minden megrezdülését. A fejlődésnek lehet irányt szabni, de elfojtani nem lehet. Ezért látunk a gyakorlati életben az elnyomás következményeként sokszor tragikus kirobbanásokat. Máskor a szellemi lenyűgözés elfogult fanatikusokat létesít. Az erkölcsi élet területén a bilincsek (a negatív pedagógia!) beteges elváltozásokat hozhatnak létre. Aki pl. a szexuális élet erőit *bűnös készségnek* nézné, vagy a szexuális élet ébredésekor a megszentelő értelmezés és tiszta életet teremtő *nevelés* helyett csak tiltó *kényszer-elnyomással* áll a gyermek mellé, az szomorúan fogja tapasztalni, hogy a természetes életerők kóros neurózisokba játszák át magukat. Bár ez a megállapítás a szélsőséges nevelési módok mestereinek — akik semmiféle korlátot nem ismernek el — kedves, mégis meg kell mondanunk, mert az igazságkeresés elfogulatlansága feltétlenül megköveteli a tények bátor, egyenes kimondását. Aki bizakodó lélekkel és igaz hittel nézi az életet, az nem retten meg az ellenfélnek kedvező megállapítástól. Az em-

beri élet nagy misztériumában és szentélyében nem egy boltozat alatt húzódik meg a homály. Az ész és hit szent mécsese világító tüzet lobbant és utat mutat. Azt az embert pedig lélekben is megvilágítja, aki azzal az ihletettséggel tapogatja az életet, hogy önfeledten, áldozatosan sugározza a fejlődő életbe saját lelkének melegét. Az élet mécsesét tartó és másokban élettüzet lobbantó lelkek sohasem fognak sötétséget terjeszteni, hanem inkább csak olyanok, akik tetteikben keresik a meggyőződést, kényelmükhöz a filozófiát.¹

3. Az erő érvényesítés módszere.

Az ember ugyan nem maga a romlatlan természet, de nem is a megtestesült haszontalanság. Az embernek van a földön egyéb célja is, mint az, — miután megszületett, hát meghaljon. *Maeterlinck* szerint minden újszülött kincseket hoz a földre. A nagy vizsgáló szeme előtt érték lehet a be-

¹ Kevés már csak annyit kívánni a nevelőtől, hogy „szak-képzettséggel” rendelkezék. Mert: „Nicht verhutzelter an allerlei scholastischen Kram und Getüfel hangender Schulmeister, sondern nur geniale Menschen, mit freier, künstlerischer und tiefreligiöser Seele, mit grösster Fähigkeit abzustufen den Schattieren und Gestaltens könnten den neuen Stern der Menschheitsentwicklung in lebendige Bewegung setzen:

Physiker, Mathematiker, Astronomen, Psychologen, Seelenforscher, Erfinder, Soziologen, welche nicht nur der Natur ihre Geheimnisse ab zu lauschen verstehen, sondern vielseitig visionären Einblick haben in das reichverzweigte Getriebe der geistigen Zustände, aus denen bahnbrechende Gedanken geboren werden... Dichter, Musiker, Maler, Bildhauer, Baumeister, Menschheitkünstler die durch Erfahrung, Forschung, Phantasie und umfassende Kenntnis menschlicher Arbeitsgebiete zur i Gestaltung des neuschaffenden Geistes gedrängt, völlig neue, vorbildliche Schöpferseelen in ihren Kunstwerken hervorzaubern...” (R. M. Holzapfel, *Panideal*. Eugen Diederich, Jena. 1923. II. k. 408. 1.)

tegég is, amely viszonylataiban lehet a jó szolgálja. *Üres kézzel senki sem jöhet!* De ha ez így van, akkor minek ne engednök át a földet az értékek küzdő hatalmának, az élet kincsosztó ajándékszórásának? Mindez azért a nevelésben több lehetőséget hagy nyitva. Van, aki *kényszerrel*, van, aki a *személyiségének erejével* akarja növénye teremtő készségét felszítani, de van azután olyan is, aki *emelkedett, eleven eszmények hatóerejével* vagy éppenséggel az *élmények* kiaknázásával igyekszik valami lelkesedéssel telített, nagy feladatokra szentelt életet gerjeszteni.

A) A tekintély elve a nevelésben.

Az igazi tekintély az élő ember természet-szerű érvényesülése és szuggesztív indítása. Olyan erőhatás, amely a felsőbbrendű élettartalomtól vagy tudatos értékeknek erejéből táplálkozik. Lényege az, hogy a nagyobb látókörű, a magasabb szellemi fejlettségű egyén *vitális energiájával* megkülönböztetett helyzetet foglal el.

Az ember tudta és akarata nélkül lép a világba. A születés az élet kényszerének törvénye alatt áll. Az egész életeredet tehát azt mutatja, hogy a kemény törvényszerűség előtt való meghajlás hozzátartozik az emberi sorshoz. Az ember élete egyetlen szakaszában se teheti azt, amit kénye-kedve kíván; akárcsak a kezdetben, úgy a továbbiakban is a keletkezés és az elmúlás vasszigorát kénytelen elviselni. A tekintély azonban nem ilyen konok természeti megnyilatkozás, létezése velejében az emberi méltóság tükre, a szív *önkéntes hódolata* a felsőbbrendű lét előtt.

A születés két tényezője a szülő és az Isten. Az egyik a fizikai, a másik a metafizikai indítója. A szülők a testi életet, *Isten* a lélek ajándékát adja.

így lesz az ember a test és lélek csodálatosan szent egysége. Ennek az életteremtő ténynek azután természetes folytatása, hogy az újszülött két nagy *élet-családba* kapcsolódik. Az egyik a testi család szűk kerete, a másik az Isten által egybefűződő ember-család széles egyeteme. De ha az élet kezdete a szülők és Isten teremtő törvénye, akkor természetes, hogy az élet bontakozó fejlődése is szoros kapcsolatot mutat velük. *Tőlük származik az élet alapja és irányításuk alakítja az élet folyását.* Az élet céljának jelzése, a cél felé vezető út kipontozása s a haladás módszere azoktól a tényezőktől függ, akik az életet adják. Senki se teremtheti magát újra, sem testileg, sem szellemileg. Ki-ki csak a kész adottságokat fejlesztheti tovább — külső segítséggel, kívülről jövő irányítás mellett. A szem is kifelé néz, kifelé figyel. A lélek is csak úgy tesz. *Látni akarja az irányító kezet és hallani az utasító hangokat.*¹ Mintegy kihajlik önmagából, hogy a tapasztalatban megedződtek erejére támaszkodják. Az ember éppenséggel nem valami lázadozó és kevés bizalommal hallgatja a belülről jövő, feltörő, határozatlanul zsongó hangokat és *készséges lélekkel* ragadja meg a szülő, vagy az őt helyettesítő nevelő és — lelkiatya útmutató tanácsát.

Az irányító szó, bár kívülről hangzik, mégsem marad egészen idegen test a lélekben. Mert az emberi lélek berendezéséhez csakúgy hozzátartozik a külső hatások felvétele, mint ahogy hozzátartozik a belső hatások egyéniesítése.

¹ Az igazságok, az Istentől adott életelvek abszolút érvényűek, vagyis minden életkorra egyformán kötelezőek. De a *köztesük módja* természetesen életkorok szerint más és más. A gyermeket a tekintély ellentmondást nem tűrő hangja kötelezheti a törvények betartására, a gondolkodó, ítélkező ifjút azonban inkább egy-egy egyéniség sugalmazó ereje készíti majd az emberi méltósághoz illő viselkedésre.

A befolyásolás számára az egyén sokszor spon-tán megnyílik, néha azonban ellenállást fejt ki vele szemben. Ilyenkor a tekintély erejére támaszkodó nevelő előbb kéri, majd követeli, sőt kikényszeríti az engedelmességet.

Szívesen alkalmazza a *szankciót* is, amely a ki-kényszerítésnek elég biztos eszköze. Különösen áll ez azokra a kérdésekre, amelyek az életcél elérésére vonatkoznak. Mivel az életcélt feltétlenül el kell érni, azért a kikényszerítő eszközt is — a *fejlődő ember érdekében* — igénybe kell venni.

Az élet fejlődése azonban *részletkérdéseket és közvetlenül megoldandó egyéni problémákat* is felvet. A természetes élet, a szellemi összefüggés ember és ember között napról-napra meghozza a maga feleletre váró kérdését. Helyes lelkivezetés csak *állandó és minden problémára kiterjedő irányítással* lehetséges. Azért van az, hogy a szülő és Teremtő a *létesítés jogán*, a nevelő és lelkiatya pedig a *küldetés alapján* gyakorol állandó befolyást. A tekintély alapján állók olyan módon érvényesítik jogaikat, hogy tételszerűen közlik parancsaikat, a növendék pedig behódolással hajtja végre utasításaikat. A kis gyermeknél egész természetes ez. Fejlődő szellemi és lelkieje nem alkalmas az önálló életre; parancs formájában veszi és várja az irányítást. A későbbi kor nagyobb ellenállást mutat; azért a végül behódoló lélek sokszor nagy belső feszültséggel áll az engedelmesség igájába. Végző fokon ennek a nevelési módszernek lényege: *kövesd azokat, akik a jóakarattal készségével és a hivatottság küldetésével vezetnek a helyes fejlődés útján.*

A megvalósítás módszerét tekintve, a következőket kell megjegyeznünk. A Teremtő a természetbe rejtett erejével szól, a szülő pedig a közvetlen jelenlétével adja ki irányító parancsait. Az elsőt is erő-

sebben érti meg a szülő, tehát azt is ő közli emberi módon.

Kezdetben persze inkább a szülő imperatív hatalma érvényesül, minthogy a gyermekből még hiányzik a magától támadó készséges odafordulás. A tekintély az első esztendőkből lényegében *dogmatikus imperativus*, minthogy a magyaráztatás, meggyőzés, bizonyítgatás teljesen céltalan lenne a szülők részéről, viszont a gyermek engedelmessége és alkalmazkodása mindenképpen döntő irányítást követel.

A gyermek állandóan figyeli a szülőt, majd később a nevelőt. A vele való szoros egybefüggés ténye odahajlítja figyelmét azokra, akik környezetét alkotják. Bennük gyermekkorban kritikátlanul a felsőbbrendű embert látja *és utánzó képességével* mintázni próbálja őket, — azonban még mintegy a *tett előtti meghódolásból*.

A néma tett, az élő példaadás mellett, a *tanító beszédre vár* szerep a fejletlen egyéniség idején. A szülő és nevelő hirdeti, mit kell tenni. A jó szülő a csendes és *szent életpercekben*, az átlagos lélek a köznapi élet folyamán. Az első mélyrehatolást akar elérni, a második csak külsőleges behódolást igényel. Az első akkor vet, amikor a megmunkált talaj tavaszi fakadásra alkalmas; a másik, szél, vihar esetén is szórja a magot, mindenhova, ahová éppen jön, az ugarra, a sziklára, az életországútra. A tanítás azután hangsúlyt kap az iskolában. A helyes utat járók *dicséretben* részesülnek, a tévelygők meg *intésben*. Lehet a botlás a testi élet körébe eső, (étkezés, alvás) és lehet a szellemi élet szokásaiba ütköző (rendetlen tanulás, pihenés, játékidő), stb. Lehet az erkölcsi élet köréhez tartozó (bűnök, kisebb tökéletlenségek), és végül a metafizikai életszárnyalással szemben elkövetett mulasztások vagy éppen séggel bűnök. Az intés hangjából kicsendülhet a

szerető féltés, az aggódó gondoskodás, de ugyan- csak kifejezésre juthat a sértett tekintély rehabili- tálásának komolysága. Ez az az eset, amikor a szankció keménységével erőszakoljuk ki a hatást. A szankció akkor is érvényesülhet, ha a szeretet az in- tés alapja; még pedig azért, mert amit nem tud el- érni a szülő vagy nevelő *szép szóval*, azt — épp a gyermek érdekében! — kieroszakolja a büntetés ere- jével.

A tekintély elve tehát a példát adó tett, az irá- nyító szó és a büntetés útján kapcsolódik a gyer- mek életébe. Érvényt találhat a gyermek önkéntes odahajlásán, készséges befogadásán és kikényszeri- tett meghajlásán keresztül.

A tekintély erejét nem szabad kisebbiteni és a nevelésből kiküszöbölni.¹ Azt a látszólagos igazságot azonban nem szabad szó nélkül elfogadni, hogy az élet kívülről jövő metafizikai kezdete magával hozza a külső hatások állandó szükségességét is. Az em- ber lehet a kezdet kezdetén a végtelen Személy szeretetének valóságos kiáradása, de nem lehet az élet folyamán folytonos külső irányítások által moz- gatott, akaratótól, egyéni gondolataitól, érzéseitől megfosztott báb. *Az életteremtés személy terem- tés.* Azt tehát figyelemmel kell kísérni a születés első percétől fogva. A feltétlen függés fennáll, de feltétlen behódolás nem.² Az emberszemélyiség ere-

¹ A gyermek természetesen várja, hogy élete vezetés alá kerüljön és mélyen megveti azt, aki adott esetben a paran- csolást elmulasztja. Csintalan rosszalkodása néha semmi egyéb, mint a lanyhaság gúnyja, a szigorúság kiprovoká- lása.

² Ugyancsak elszámítják magukat azok az anyák vagy apák, akik azt hiszik, hogy fáradtság nélkül is ölükbe hull- hat a gyerekek ragaszkodása és tisztelete. A gyerekek se ok- talanabbak a háziállatnál, a gyerekek is csak azokhoz von- zódnak, akik tényleg törődnek velük. Azok a szülők, akik

dete is azt mutatja, hogy tudtunk és akaratunk nélkül jöttünk a világba, *de tudtunk és akaratunk felhasználásával megyünk az örök célok felé.* Ez aztán mérlege a fenti elméletnek. Döntő ítéletként tehát azt mondja: kell érvényesülnie a *tekintély elvének*, de meg kell maradni az *emberszemély alanyiságának*. Lehetséges — az irányítás esetén — a kikényszerítés is, de ez már nem a rendes nevelési módok egyike, hanem a behódolást igénylő törvény kemény érvénye.

A tekintély ereje a szülők és Isten nagy családjában nagyobb, mint a nevelőknek lazább kapcsolatokkal bíró körében. Tudomásul kell venni, hogy minél távolabb esik az ember a születés kis és nagy családi körétől, annál kevesebb joggal érvényesítheti a tekintély kényszerítő módszerét. Az ember személy függetlensége fokozatosan nagyobb; a reágyakorolt irányító befolyás a belső *tisztelet* és meghajlás vonalára tolódik át. Az életben erősek lehetnek az *életelvek*, de a parancsolás egyszerű kényszere helyett titokzatosan erősödni kell a belső, szellemi és lelki fölénynek. Ez előtt aztán szívesen hajlik meg az alanyiságnak érvényét követő ember személy is.¹

összetévesztik az otthont a kávéházzal, a gyermekek iránt való kötelezettséget a társadalmi igényekkel, csöppet se csodálkoznak, ha egy napon a rút „hálátlansággal” találkoznak otthonukban.

¹ A türelmes várakozás a gondolkodó, az iparkodó növendék előtt, csak serkenti annak teremtő, kezdeményező képességeit. „Die vertrauensvolle, wohlwollende Erwartung des nicht befehlenden Erziehers, Gesetzgebers, Gottes weckt durch Suggestion im Zögling beziehungsweise im Gewissen das Gefühl, als wären in ihm von vornherein ähnliche oder gleiche Wünsche vorhanden gewesen wie beim Gestalter seines Willens. Durch nichtbefehlenden Wunsch und liebevolle Belehrung wird alsó die Initiative, das Selbstvertrauen und die Willenskraft in hohem Masse gestärkt. Es wird durch sie

B) *A személyiség ereje.*

Minél fejlettebb az ember, annál kevésbé lehet pusztán parancsolgatással irányítani. Az emberi természet mélyén rejlő igény a szabadságra, az egyéni akarat érvényesítésére azt akarja, hogy az alkalmazkodás végeredményben a léleknek önmagától nyújtott hódolata legyen. Az egyénivé vált ember nem nyugszik bele, hogy csak szolgálhat és semmi-
ben sem választhat. Életét szívesen feláldozza, elajándékozza az ifjú, de csak valami elragadó szépség szeretetében! ¹ Az ember életét nem lehet olyan épületnek tekinteni, amelyet az épülő ház tudta és akarata nélkül növelnek a téglák. Az épülő lélek *élő személy*, aki szabadsága tudatában a maga szépségáhitatával akarja kiépíteni, naggyá növelni az értékeit. Azért parancsolgatás helyett az érettebb, gondolkozóbb periódusban az okos nevelő inkább megragadó eszmények felállításával nyűgözi le a szépségre áhítózó lelket. Vagyis: az életerők érvényesítésének igazi eszköze csakis a *szépség sugalmazó ereje lehet.*

Az ember személyes kapcsolatokban él a környezetével. „Szociális hajlamai” abban is megnyilatkoznak, hogy csak úgy pusztán kedvtelésből nem lép külön utakra. Ennek neveléstani jelentősége abban áll, hogy az egyik személy szükségképen ébresztgeti a másik hajlamait, jó vagy rossz irányú

auch der Geist der Gemeinschaftlichkeit, des Friedens und wechselseitiger Hilfsbereitschaft erhöht.” (R. M. Holzapfel: Panideal. Eugen Diederichs. Jena, 1923. II. k 96. 1.)

¹ Ez szinte a legjellemzőbb vonása a „fausti” kultúrának!

„In unsers Busens Reine wogt ein Streben,
Sich einem Höhern, Reinern, Unbekannten
Aus Dankbarkeit freiwillig hinzugeben,
Enträtselnd sich den ewig Ungenannten;
Wir heissens: fromra sein!”

(Goethe, Elegie.)

ösztöneit. A nevelő a növendék életét közvetlenül vizsgálja és elfogulatlanul szemléli. A helyes látás mellett magasabb szemszögből meg is bírálja. A túlzásokat leméri és elítéli. A jó nevelő élete kimért, gondozott, egyensúlyra törő. Ez a belső összhang és dinamikai megrezdülés a *példa* indító erejével hat. Amíg a helyes látás és bölcs ítélet a nevelő utasításának szülője, addig a világító élet a növendék lelki fejlődésének természetes megindítója. A megmozdulás és nekilendülés, amit maga körül kelt, annál nagyobb, minél meggyőzőbb az indító hang és minél magasabbrendű az eleven élet-példa. Ez az észrevétlen bekapcsolódás felfokozódhatik és a fejlődni akaró ember életét teljesen a magasabbrendű szuggesztív befolyása alá rendelheti.

Jól meg kell azonban jegyeznünk, hogy a *személyes befolyás lehet ösztönös értelmén alapuló; lehet belső szeretetből táplálkozó; lehet szellemi fölényen épülő és lehet lelki kiválóságra támaszkodó. De igazi nevelési értéke annak a kapcsolatnak van, amely a szellemi és lelki értékek megsejtésén, meglátásán és tiszteletén alapul. Az igazi személyes befolyásolást az jellemzi, hogy a növendék hajlik meg odaadó tisztelettel a nevelő előtt és sohasem a szülő vagy nevelő kéri a növendék jóakarátát és kegyes odafordulását! A nevelő személyisége szuverén erő, amely belső fölényességével, szellemi-lelki tartalmának bőségével, kiáramló telítettségével magához vonzza, követésre készíti a növendéket.*

A megindulás a testi-lelki adottságok, egyéni kiválóságok, szerzett vagy eltékozolt értékek megismerése. A második lépés az életerők dinamikájának olyan megindítása, hogy azokban a fejlődés üteme lendüljön. Az első elgondolás készséges megközelítése a Teremtő művének, a második odaadó segítése az élet dinamikájának. A nevelő tehát próbálja megalkotni a növendék igazi lélekképét. Lásson tisztán

ebben a kérdésben is: ki vagy te? De fogadja el a gyermeket, vagy a felnőttet úgy, ahogy van. Ha az élet iránya nem egyezik az övével, bízzék a *személyes lélekkapcsolat erejében* és látni fogja, hogy önként fordul felé a növendék lelke. Az *életfejlődés dinamikája* mindenkiben érvényt keres. Ne féljen a nevelő attól, hogy esetleg rossz irányba téved. Segítse az erők érvényét úgy, hogy azok egyensúlyba jutva, az egyéniség felfejlődését hozzák magukkal.¹

Akik az életerők és különösen az egyéni életkézségek kialakulásától nem félnek, azok óvakodnak az agyonrendszeresített életformák szigorú kikényszerítésétől. Az élet az egyéniségek millióit termeli. Nem baj az, ha az egyik ember ilyen, a másik olyan. *Az a lényeg, hogy alapütemben a fel' sőbbrendű élet szolgálatába állítson minden erőt.* Ezt pedig nem annyira a reákényszerített életformáktól, mint inkább a nevelő személyiségének hatásától lehet várnunk. Egyformán emelkedő vonalhúzást mutat az élet — de azt az *egyéni változatoság differenciáltságának színpompájában bontja ki az emberiség.*

Egyetemes a felfelé törés, de egyéni a kifejlődés. Ennek alapján a személyes léleksugárzást megindításnak tekinthetjük, az életkifejlődést pedig bizuk az egyéni erők belső differenciáltságára.

Amint látjuk, ebben a nevelési módban alap a meglévő erők érvényesítése és a személyes kapcsolat felvétele. Ha a nevelő lelkileg emelkedett, gazdag és kiegyensúlyozott, akkor hatása lemérhetetlenül nagy. A szétáramló szuggesztív erő a nevelő alanyi bőségétől függ. Kivételesebb egyéniség ter-

¹ Jól mondatja *Rabindranat Tagore* egy helyen *Madana-*val, hogy az élet belső erőinek érvényretörését nem kell tanulni. Az élethivatottság elevenen tör elő. Különösen az élet-szolgálat szent vonalán. (Rabindranat Tagore: Chitra. Übertragen von: E. Wolff-Merck. Leipzig. 14. 1.)

mészetiesen több, kisebb intenzitású lélek kevesebb hatást gyakorol. A személyes erővel hatók arra töreknek, hogy felemeljenek, de sohasem bálványok, akik meghunyászkodó sereget igényelnek. Ezért, sajnos, a nevelésre alkalmas emberek száma nagyon is lecsökken. A személyiség erejével bíró nevelők ezt a kiváltságot égi ajándéknak, a nevelést pedig elhivatottságnak tartják; áldozatos munkájuk nem hivatal, hanem az *isteni Küldött szent életmintázása és életvezetése*.

C) Az eszmények nevelő jelentősége.

A nevelő személyiségének, belső értékének kiáramlása magával ragad. Eleven sodra emel, visz, de az ember önrendelkezését kissé lenyűgözi. Az önrendelkezési elv érvényének igénye okozza, hogy a nevelők egy része az eszményekkel való megindítás alapján akar csak a lélekhez férközni. Itt ugyan még látjuk a nevelő *tárgyi beavatkozását az eszmény kitűzésében, de nagyobb tért nyer a tanítvány személyiségének alanyi bekapcsolódása, a tisztelet, a vonzódás és a követés*.

Két kérdést kell tisztáznunk: *a) milyen eszmények állíthatók a fejlődő ember elé és b) hogyan érvényesíthető az eszmények nevelő ereje?*

a) Az eszmények általános meghatározással: felettünk álló és megközelítendő, a valóságos életben elérhető életarcok. Olyan megrajzolt, vagy a való életben testté, vérré, lélekké vált személyek, akiknek lélekvonásai vonzók és belső erőfeszítéssel lemintázhatók. Elemi példával azt mondhatnók, hogy olyan elképzelt, vagy élő emberarcok, amelyek megmintázása a mi kötelességünk. De az analógiából nem szabadna arra következtetni, hogy az eszményeknek csak annyi lélektani erejük van, hogy a legaprólékosabb mintázgatásra indítanak.

Az eszmények *átütő, áttörő* hatalommal rendelkeznek.¹ Egyedeket a lelkesedés hevületével *vitális áldozatoságra* képesítenek, tömegeket pedig a fanatizmus szélsőségéig izzíthatnak. Az eszményeket azért állítják az emberek elé, hogy izzító erejükkel állandóan *cselekvésre ragadjanak*. Ezt a lendületet várja az eszmények erejével dolgozó nevelő a kitűzött életformáktól.²

Az eszmények lehetnek *hatókörük* szerint: egyetemlegesek és részlegesek; *tartalmi* minőségük alapján: anyagi, szellemi, erkölcsi, hazafias, vallási ideálok; *alaki* létezésük alapján: képzelet-szülte minták vagy megtestesült valóságok. Egye-

¹ Egyáltalán nem lényegtelen, hogy ki milyen gondolatokat hordoz magában, minthogy a gondolatok éppenséggel nem maradnak közömbös távolságban az élettől, hanem egy napon mint „ideálok” pusztítóan vagy megtermékenyítően avatkoznak bele viselkedésünkbe. *Keyserling* gróf-nak igaza van: „Vorstellung schafft Wirklichkeit.”

² Jandik J.: Az eszmények szerepe a nevelésben és az eszmények nevelése az ifjúságban. Bpest, 1934. A sz. Benedek-rendű reálgimn. értesítője. 15. l.

⁵ Így vagy amúgy mindenki állásfoglalásra kényszerül az étellel szemben, mindenki valamilyen formában — „idealista”. De éppen ezért az „ideálok” között gyakori az alacsonyrendű, a primitív, a barbár eszmény. „Infolge unermesslichen Macht, das lebensfördernde oder lebensschädigende Verhalten zu steigern, wurden die „Ideale” zu grössten Wohltatern und zu furchtbarsten Geisseln der Menschheit. Denn gerade darum, weil jedermann manche Bestände und Vorgänge vor allén andern bevorzugen und als bestes Vorbild erieben, weil jeglicher in diesem allgemeinen Sinne „Idealist” sein muss, sind die „Ideale” nach Inhalt und Richtung, Reichtum und Harmonie so grundverschieden: wild und primitiv oder vergeistigt und innerlich, einseitig oder vielseitig, verworren und widerspruchsvoll oder einheitlich und harmonisch. Wie waren bislang selbst die heiligsten Vorbildinhalte der religiösen, der ethischen, der gemeinschaftsgestaltenden „Ideale” mit antriebskräftigen, suggestiven Zügen der Roheit und Zerstörungslust verbunden! Eröffnet sich der Ausblick auf die Heere, die von bisherigen „Idealen” angeworben, durch allé Raume, durch allé Zeiten geführt wurden, so zeigen sich

temes életeszmeny: az isteni ember, de már csak részleges ideál a tudós vagy a művész. Az isteni ember mindenki számára döntő életeszmeny, de már a tudós vagy a művész életformája csak meghatározott tehetségű embereknek jelent elérhető célt lelkesítő eszményt.

Az igazi ideál pedagógiai eszménnyé akkor lesz, ha a tanítványhoz olyan közel hozható, hogy az a belső elevenségével vonz, hat és indít. Ameddig csak elméleti tétel, addig csupán egyszerű cél; de amikor eleven, tartalmas, mozgó, ható léletté válik, akkor már eszmény. A kitűzött cél csak az értelem előtt jelentkezik, az léttel telített eszmény az akarat és érzelem világát is magával ragadja. A nevelés alapvonalait és irányított vonalvezetését a nevelés célja diktálja. De a célnak csak akkor van magával sodró dinamikája, ha az egész embert a lendület erejével tudja megragadni.

Noha az isteni ember lelki képe mindenkire egyaránt hat, azért azt is észre kell vennünk, hogy az egyénileg differenciáltan elindított és fejlődő embereket különleges és részleges életeszmenyek erősebben ragadják meg. A testi, szellemi, erkölcsi, vallási eszmények elsősorban a *hozzájuk hangolt lelkek* indítói. A kollektív hajlamú ember hamarabb fogja a maga normáját a sportkiválóságokban megtalálni, mint az egyéniséget, elmélyedést kívánó művész vagy tudós világban. A reáhatások különö-

wilde Stürme gegen jegliches Leben gerichtet, Gewitter, die vor allem die sublimsten und schöpferischsten Kräfte der Seele und der Gemeinschaft zerstören oder wenigstens teilweise biegen und brechen: im „Inneren“ die zartesten Keime der Entfaltung erstickend, in Gruppenverbänden die Heilande und die erlösenden Gestalten zum Martyrium verdammend, in Menschheitsgeschlechtern die erlesensten Kulturgemeinschaften in Ketten schlagend.” (Rudolf Maria Holzapfel: Panideal. T. K. 430. 1. Verlegt bei Eugen Diederichs, Jena, 1923.)

sen akkor erősek, ha olyan lelkek zárt szentélyén kopogtatnak, amelyekkel rezonálólag egybecsendülhetnek. Azért van az, hogy ugyanaz a nevelési irányítás különböző egyéneknél nem mutatja fel ugyanazt az eredményt. A tettek üteme a ható be nyomások lehetőségeitől függ. Hasztalan minden erőfeszítés, hogy valakiből művészt neveljünk, aki csak egyszerű, közvetlen, „ praktikus érzékkel” rendelkezik. Még az ethikai értékek megtestesítésének a lehetősége sincs mindenki számára egyformán adva. Amilyen hangoltságú az egyes ember, olyan eszmények indítják cselekvésre. A női nem megindításában különösen nagy szerepet játszanak az eszmények. Érzékenyebb lelkük hamarabb rezonál az eszményekre. Különösen akkor, ha azok az érzelmeket ébresztik fel. Szeretet és gyűlölet, erősebben öntik el a női lelkeket, mint a férfiéit.¹ Az eszményhez való odahajlás vagy a rossztól való elfordulás intenzívebb erővel jelentkezik.

Az eszmény tendenciája az, hogy életté váljék, de viszont az élő emberek lesznek a legerősebb élet-eszménnyé. Kiemelkedő, eszménnyé nőtt kortárs nemcsak egyeseket ragadhat magával, de egész tömegeket is extázisba hozhat.² Ez a tény a sport, az irodalom, a vallás-erkölcsi mozgalmakban szüntelenül észlelhető. Azért tehát az egyes élő emberek eszményi alakjának helyes beállításával a nevelésben igen nagy hatásokat lehet elérni.

De egy-egy életeszmeny iránt való fogékonyság változik az életkorral is. Könnyebb egy serdülő gyermeket, de különösen egy ifjút lelkesedésbe hozni egy ideálért, mint a kiforrott, higgadt felnőtt-

¹ A férfi okoskodása: igaz, tehát szeretem. A nő logikája: szeretem, tehát — igaz.

² A *Spranger-féle* embertípusok az élet gyakorlati megosztásából utólag statisztikaszzerűleg állítottak össze.

tet, aki előtt már nem áll semmi, vagy már amúgy is rég választott. Nehezebben indul a lelkileg *törődött*, csalódott ember, mint az az egyén, aki kevés keserű tapasztalaton ment át. Az ember éppen nem szokott akármilyen után nyúlni, csak azután, amire életében még lehetőség van, aminek az életében még értelme van.

b) A második kérdés: *hogyan érvényesítendők az életeszmények?* Mivel élethatók, azért mindig az *életfejlődés érdekében*; mivel belső erejűkkel indítók, azért a helyes tartalmi megközelítés módszerével; mivel egyéni életre hatnak, azért a *befogadó alany* minőségének számbavételével; mivel egyedi és tömeghatásuk is van, azért *mindkettőnek arányos* alkalmazásával.

Ne tévesszük szem elől, hogy a tulajdonképpeni cél a lélekfejlesztés, amellyel aztán egyszersmind adva van az eszmények kiválasztásának és életűzésének helyes módszere is.

A *gyermek* — fiú vagy leány egyaránt — a lelki tehetségek elrendezésének és az életkincsek gyűjtésének idejét éli. Ezek helyes ébresztgetése és tervszerű gazdagítása az eszménykitűzés hivatása. A gyermek kedélye játékos és könnyed; érzései gyorsan ébredők és készségesen odahajlók. Miképpen lehet szolgálni ezt az érzelmi világot? Kedves, derűs gyermekmesék, élettörténetek beállításával. Ezeknek hősei a gyermeknek lelkében állandóan ható tényezők lesznek, akik a finomabb lelkiség harsonázó keltegetői. Beleépülnek a lélekbe olyan módon, hogy új és új életre ébredve állandóan fegyelmeznek.¹ Az *ébresztgetés* mellett fontos a *lélek gazdagítása*. Gondolatoknak, vágyaknak, érzéseknek olyan sorozatát kell a lélekbe elhelyezni, amelyek az igazi lélekfejlődés kincsei. Azért sugározza-

¹ Ez már valóságos „élményhatás”!

nak az eléjük állított események, mesék, legendák, hősök és hősnők olyan lelkeket, vágyakat, történeteket, amelyek a fejlődő lélek alakulásának helyes irányítói; lépjenek olyan lelkeséggel a lélek világába, hogy ott valóságos erőforrások legyenek; árásszon az események légköre olyan érzelmi világot, amely tiszta és szent érzéskomplexumot halmaz a fejlődő gyermekben. Mert csak így lesz az eszmény igazi életkézség ébresztője és gazdagítója!

Á fejlődés további szakában, különösen a szexuális élet ébredésének idejében álljon az eszmény úgy a fejlődő lélek elé, hogy lehetőleg test-vér-lélek emberek sorsán keresztül lássa, hogy küzdelmek dacára is kialakulhat a harmonikus élet. Ez a reáhatás a *bizalomnak*, a *lehetőségnek* érzését kelti fel a serdülőben. Ez pedig olyan nagy kincs az éres idején, hogy jórészt ettől függ nagy megfeszülések sikere. Ami az életbe való állás módját illeti, figyelniünk kell arra, hogy az eszmény (konkrét vagy absztrakt) mint *küzdelmes életet* igénylő nagy cél lépjen a serdülő elé. Így aztán készséges lesz a harcra, hiszen hozzászokott. Örömmel vállalkozik nagy célokra, hiszen a legnagyobbban, önmagán dolgozik. Csak az a fontos, hogy *elérhető* életesemények álljanak eléje, mert a túlméretezettek előtt megtorpan az akarat. A szentek életének túlzottan és erősen természetfeletti kiszínezése igen könnyen kirobbanthatja a mondást: én nem tehetem, amit ő; ő szent volt.

Az ifjúság életét az előkészület jellemzi. Ezért az eszményei között a *jövő család*¹ képe az egyik legerősebb mozgató, alakító ideál. A férfiember eszménye a szerető és szeretetet váró élettárs, a családfő, az édesapa. A leány előtt ott lebeg a fehér

¹ Marczell—Koszterszitz: A kemény parancs. Budapest, 1929.

menyasszonyi köntös, az áldozatos hitves, és a jövő szent édesanya. Legtöbbször elsősorban *önönmagát nak jövő képe az indító, de a másik fél életképének is rendkívül nagy az emelő ereje.* A vőlegényt a menyasszony képe indítja lelki tisztulásra, a menyasszonyt pedig a vőlegény lelkisége hangolja öszszeszedettségre, belső figyelemre, szeretetre. Együttesen pedig ott látják maguk előtt a családi szentély képét, amelyben felcsillan „a szent harmadik” angyali tekintete és felhangzik a világ muzsikájánál dallamosabb emberi kacaj. Az eszmények erejével dolgozó nevelők számolnak azzal, hogy ennek a szentélynek színes megrajzolása a lélek legszentebb érzelmeit erősíti. A tapasztalat azt mutatja, hogy eszményi menyasszony vagy vőlegény *életet változtató hatalom,* mert itt a szerelem élő alakja rajzolódik az ifjú elé, olyan eszményé, *amely az Isten terve szerinti élet vonalán akarja tovalendíteni az embereket.* Itt a szerelem nem a hedonizmus eszköze, hanem az életszolgálat szentségét segítő *isteni követ.* Az Úr küldöttje — az Úr céljai érdekében.

A *felnőtt ember* életének belső erejét az életszolgálat és teremtés vágya alkotja. Ezeket a nagy ütemeket azok az eszmények erősítik, amelyek önfeláldozást, a haza, vagy éppen az emberiség szolgálatát követelik. A legmagasabb életeszményeknek éppen ebben a korban van legerősebben ható erejük. A hazáért való önfeláldozás, a tudományért, a lelkekért, Isten országáért senki sem hoz olyan könnyen áldozatot, mint a felnőtt ember. „Ti vagytok a világ világossága.” Ez az intés nemcsak az apostoloknak szól, hanem minden embernek, aki értékeinek javát szívesen sugározza szerteszét. Ama eszmények, amelyek föltétlen szolgálatot, intenzív erősugárzást igényelnek, azok a felnőttek világában tudnak csak igazán érvényesülni. A felnőtt ember

kiforrott egyén; összes energiáival tehát úgy fordul a világ felé, hogy annak értelmezője és értékesítője legyen. Ezért a valódi érettség éppen abban nyilvánkozik meg, hogy nem alkudozik, nem húzódzik, hanem két kézzel ragadja meg, ami dolgává lett.¹

Az eszményekkel való nevelés alapja ebben a lélek egyetemét jellemző ütemben található: *Ad astta!* Menni kell; előttem mások is haladnak, nekem követnem lehet, sőt kell őket. Azok tökéletesebbek, értékesebbek lettek, én is elszánt lendülettel vágok neki az útnak, „Si potuerunt hic et hac, cur non tu?” És lelkesülő bizakodásában hatalmas, erőteljes szárnycsapással emelkedik a lélek a magasságok felé. Munkás lesz a dologtalan, szent a bűnös, egetek, Istent kereső a föld embere. *Valóságá az eszmény.*¹

¹ Sajnos, két kézzel megragadni valamit ma nem olyan egyszerű. Megélhetés nehézsége csak az egyik gond. A másik, sokkal nagyobb probléma éppen az: mi legyek, mit szeressek a földön? Persze, erre a kérdésre régen meg van adva a válasz. De mégis hiányzik a *mához illő forma, az érettebb, a tapasztaltabb emberiség lelkületéhez tartozó arc*. Csak kevesen veszik észre azt a lázas keresést, amivel az új ember a maga új világát, új látomását ki akarja fejezni. (Lásd: Trikál: Az új ember (nova creatura). Budapest, 1932.)

² Új emberiség csak az új ideálok vizéből születhet meg. Azért buzdít *R. M. Holzapfel* oly emelkedett hangon:

„Willst du dir Kraft zum grossen Ringen holen,
willst du den Menschen neue Jugend schenken,
die Verzweifelden aufrichten, die Kühnen beschwingen,
den Schaffensdurstigen ihre Strasse ebnen,
so trink, so trink aus diesen heiligen Fluten!
Willst du die Menschheit zu einem Tempel wandeln, willst
ihre Gruppen zu heiligen Hainen gestalten, wo Andacht aufsteigt
zu neuen Firmamenten,
so läutere sie in diesen heiligen Fluten!

Hat die Allsehnsucht dein Innerstes erfasst,
lässt deine Kraft in die Zukunft greifen,
will in der Zukunft das Ungemeinste bauen, so rufe die Guten,

D) *Az élmények.*

Az *é l m é n y* — tágabb értelemben — minden megélt esemény, mely az idő síkjában csökkenő erősséggel hat, de az emlékezés útján a múlt rétegeből felidézhető. Az élmények tehát nem véglegesen eltűnő, nem lassan elhaló és anorganikus széthullásba semmisülő lelkítényezők, hanem szunynyadó, a tudat peremének elmosódó,¹ aktiválást váró vagy tompán működő energiakomplexumok; olyan valóságok, melyek megerősödvé az emberi élet befolyásolói lesznek. Az élménytömeg tehát az egyén múlttá siklott életének nagyrésztét jelenti. Csendesen működő vagy — felszínrekerülés esetében — életet irányító, sőt gyakran domináló lelki-faktor. Mivel pedig az élmény örömmel telített vagy átszenvedett életszakaszokból fakad, ezért *alanyi átélés* eredménye, mely — ha a tudatban irányító helyzetet foglal el — az egyén lelkiéletének egyik fontos átalakító energiaforrása lehet.²

Az élmények tehát az egyén lelkitartalmához tartoznak, élesebb vagy tompább tudatos tónussal aláfestve működnek, hatásuk a tudatalatti rétegből inadul s ha megerősödnek, sajátos, centripetális mozgással a legvilágosabban exponált tudat, a *lelki-centrum felé törekednek.*

rufe die Mutigen, rufe die Schöpfer allé herbei, führe sie ein in die Lichtung der Dickichts und lass sie schauen in dem Brun-nens Auge!" (Panideal, I. k. 438. I. Verlegt bei Eugen Die-derichs, Jena, 1923.)

¹ Wiedermann K. dr.: A vallás lélektana. Budapest, 1911. 69. I.

² „Und was der Mensch auch wirken mag,
Verdammte Taten, edles Werk:

Der Erbe ist er überall,

Der	Erbe	seiner	eigenen	Tat..."
(Buddhista	szerzetesek	énekeiből	idézi Leopold	Ziegler:
Der ewige	Buddho,	Ottó Reichl	Verlag.	Darmstadt. 1922.
431. I.)				

a) A régi neveléstan nem nagy figyelemre méltatta az élmények tudatalatti szerepét. Számára pozitív ismeretek felhalmozása volt fontos, aminek a feltétele egyszerűen csak a kitartás, — a „*Fleiss und Ausdauer*”. A mai tudományos álláspontot ismerő és szakszerűen képzett nevelő, pszichiáter és ideg orvos egyformán fontosnak tartja és értékeli a tudatalatti élet komplikációit, melyek szinte állandóan keresik az érvényesülést a tudat világosságában. A „nappali” életünk korántsem annyira független, mint ahogy korábban hitték; a nyers „akaterő” sokszor tehetetlen eszköz az „éj” sötét szándékaival szemben.¹

Az élet alapvonala a konstitúcióval részben adva van, de az élet *valóságos* iránya a benyomások minőségétől is függ. És ez a pont az, amiért egyes

¹ A tudatalatti hatalmak napjainkban gyakorta észlelt hátrányos működése lényegében a meg nem emésztett civilizációkból ered. „Nun ist in jedem Menschen von heute ein Stück unerledigter Triebhaftigkeit, da die Mechanisierung unseres Lebens dem Trieb allzuvieler natürliche Ausgänge versperrt und gleichzeitig keine allgemein gültige Weltanschauung, wie sie die Kirchen boten, leicht gangbare Wege zur Sublimierung der Triebe bietet. Aus diesem Grund ist heute jeder, der von der modernen Problematik berührt wird, bis zu einem gewissen Grade Neurotiker, muss es sein. Selbst die Schlichten, die sich am langsten widerstandsfähig erwiesen, Bauern und Handwerker, primitive Dienende und ganz im häuslichen Leben aufgehende Frauen, verfallen immer mehr dem Ansturm verdrängten Triebhaftigkeit und dem Zweifel an der Haltbarkeit bisheriger Normen, ohne neue finden zu können. Wir sehen daher heute überall an die Oberfläche drängen, was sich bei den früheren Generationen hinter der Normerfüllung hielt, und da das einst Verdrängte die ästhetisch-ethische Entwicklung des bewussten Ichs nicht mitgemacht hat, die ja selbst der allerprimitivste Europäer in einem geringen Masse besitzt, sehen wir uns plötzlich in einem barbarischen Weltzustand versetzt, in dem, wie man sagt, nichts mehr heilig ist.” (Oscar A. H. Schmitz: *Psychoanalyse und Yoga*. Ottó Reichl Verlag. Darmstadt, 1923.)

neveléstanok teljesen anyagelvű nevelési módszert hirdetnek. Szerintük az élet alapütemét az egyéni és fajfenntartásnak vágya diktálja; sőt az élet boldogságának tartalmát is az ösztönös kielégülés adja. *Ennek az életiránynak* — érvelnek eme nevelési irányok — *tehát szabad folyást kell biztosítani, mert ellenkező esetben káros elváltozások lépnek fel a lélekben.* A nevelőnek tehát majdnem egyetlen célja is passzív: érvényesülni engedi a szexualitás tisztán vagy metamorfózison keresztül előrelendülő energiáit. Az volna tehát a helyes élménygyarapító, aki pozitív munkával rendezni tudja ezt az energiakomplexumot. A pozitív munka mellett azonban lényeges volna a negatívum is, az a negatívum, amely meggátol minden *elnyomó befolyásolást*, mert ahogy az említett nevelési irányok képzelik, az élmények csak kissé térítik el az egész élet irányát, míg a szexuális energiák elnyomásából eredő traumák a pszichózisok egész raját táplálják.

Tagadhatatlan tény, hogy az elnyomás nem célravezető. De ezt a módszert senki se hirdeti követendő nevelési eljárásnak. „*Peccatur intra et extra muros.*” A túlzókkal szemben mi is szót emelünk, de a *szabados érvényesülést* a felsőbbrendű élet gátlójának tekintjük. Tény, hogy eredhetnek traumák a *túlzott elnyomásból*, de biztos lelkiösszeomlások származnak a szélsőségek felé lendítő szexualitás feltárásából.

De amint az élmények káros hatást is okozhatnak, épp úgy *igazi értéket is jelenthetnek.* Általuk *erőhalmozás is történik a felsőbbrendű élet számára.* A nevelő tehát jól teszi, ha halmozza a különféle tartalmú erkölcsi, hazafias és vallásos élményeket, hogy azok a kellő pillanatban a tudat alól előre törve, hatásukat érvényesíthessék. Az élmény ilyen alkalmazásban szinte a *nevelő személyes megjelenésének helyettese.* Az élmény a lélek mélyére

száll; a fejlődő lélekkel szinte egybeforr és *állandó hatóként* keresi az érvényesülés lehetőségét. *Az alannal így egybeforradó élmény* állandóan kíséri a fejlődő embert. A nevelő által eszközölt élmény úgy helyezkedik el a lélekben, hogy mintegy örök útítársa marad az egyénnek: ébresztgeti, keltegeti, mintha mindig rajta függne a figyelő szem. Például a VII. parancs tételét kicsi gyermekkorban tanuljuk. A jó szülő és nevelő mindig valamilyen élményen keresztül hangoztatja az enyém és tied közötti különbséget. A kísértés pillanatában azonban nem lehet jelen a nevelő; de jelen van az élmény (mely a sok magyarázati példából koncentráldott és szinte megszemélyesült!), és hangosan tiltakozik. A nem kívánatos élményekkel szemben a legheylesőbb nevelési módszer a túlzott terhek szublimálása és a helyes élmények beállítása. Mivel az egyes nevelési irányzatok egyesegyedül a szexuális erők elnyomásáig jutnak el és ezekből vezetik le a kóros traumákat, azért a felsőbbrendű életet szolgáló nevelőnek tettekkel kell bizonyítani, hogy az *életerők megszentelést, az Isten szent tervének megcsendítése, az emberi test szentségének meghirdetése* mindig biztosabb terápia, mint a szexuális örvények felszínre szabadítása.¹ De különben is ezek a trau-

¹ Sok ember megáll a fejlődésében, mert az élményeivel nem tud elkészülni. De azzal, hogy valakit a bűnös múlt elmondására bírtak, még nem gyógyítottak is meg. Igen sokan egészen jól ismerhetik „komplexumaik” összefüggését és még sem lesznek egészségesek: A rendes élet felvételéhez még egyéb is szükséges, mint pusztá tudás, ismeret; az élet valóságos átalakulásához a töredelmes bánat mellőzhetetlen. *Az Egyház mindig is követelte a bűnös élmények személyes feltárását.* Ezt a bűnvallomás ténye is bizonyítja. De hozzátette, hogy ennek a praeludium-nak csak akkor van kegyelmi tisztító ereje, ha az egyénnek alanyi tette, bánkódása után az életesmény képe is felragyog előtte. Mert a feltárt lélek nemcsak ítéletet vár, de világosan kijelölt életcélt is.

mák a káros elnyomásoknak csak egy kis körét foglalják magukban. Hát az egyéniség tiszta rezultánsa, a tudásvágy komplexuma, a művészi érzék, a faji kvalitások érvényesülése nem lesznek elnyomva, ha a szexualitás kerül uralomra az egyénben?! Ez is káros, sőt egyetemes emberi szempontból még károsabb visszahatást okozhat. Végül iciesorozható még a felelősségérzés, a túlzott bűntudat, az abnormális féltékenység, a skrupulózitás, a hallucinációig menő lelkizavar. Ezek mind túlzó elnyomásból eredhetnek, de mérőföldnyire esnek a szexuális élet elnyomásának területétől.

Az élmények értékét és káros hatását végül is abból a szempontból kell megérteni és felértékelni, vajjon gazdagítják és fejlesztik-e az életet vagy megrabolják és betegessé silányítják a fejlődni akaró embert? Az az élménytömeg lesz nevelés-tanilag kincs és abban az útvonalban halad a helyes nevelési módszer, amely alázatosan a lélek szolgálatában áll. Akár pozitív oldalon: a fejlődést segítve, akár pedig negatív vonalon: helytelen benyomásokat feloldva. Ez pedig akkor lesz igazi valóság, ha az élmény a növendékre ható nevelő személyének olyan helyettese, olyan reprezentánsa, aki mindig nagyobb, jobbat és szentebbet akar.

b) Az élmények szándékosan is felidézhetőek, célszerűen is szaporíthatók. És pedig *gazdagítás és gyarapítás* útján, aztán a *káros komplexumok fokozatos feloldása és szublimálása révén*. Mindkettő azt szolgálja, hogy a tudat alatt és a tudatban olyan hatók érvényesüljenek, melyek a tervszerűen kipontozott *fejlődés* vonalán lendítik előre az embert.

A lélek gazdagítása már a legkisebb korban kezdetét veszi. Szoktató tanítás, okos figyelmeztetés legelemibb módja az élmények tervszerű halmozásának. A legkisebb korban a környezet különösen intenzíven ható tényező. Azért a milieu hatása nem

múlékony emlék. Figyeljük csak meg a „modort” és a „modortalanságot”, a fellépés biztonságát vagy ingadozását, a tisztaság, rend iránti érzéket és azonnal megállapíthatjuk, hogy *milyen volt a „gyermekszoba”*. Ez a valóságban azt jelenti, hogy már a kis gyermekkor élményei is irányítólag hathatnak a későbbi életszakaszon át.¹ A külső környezet mellett fokozottabb behatást gyakorol a fejlődő gyermekre a közvetlen környezet: a család, a szülők és testvérek. „Az ember lelke kívül az arcra” — mondja egy attikai bölcselő. S ez még ma is általános igazság. A belső világ rendezettsége vagy zűrzavara kétségtelenül kiverődik az ember egész megjelenésén, viselkedési és cselekvési módján. Ezek a káros és beteges jelenségek a szülőknél is bekövetkeznek; belőlük pedig egyenesen átáradnak a játszi gyermek jövő életére is. Az édesanya lelki melegsége, az édesanya aktív, kiegyensúlyozott élete ugyanilyen kvalitásokat hoz lassan létre. Ami a *mélyről jön, az még mélyebbre száll alá* abba a lelki szférába, ahol az értékes gondolatokat inspiráló tónusok születnek, elhatározásokat és tetteket tápláló indulatok érlelődnek. A szerteesett család káros hatásáról sokat írnak. És van abban igazság, hogy a „sok sötét benyomás ködös, nehéz, levegőtlen élményeket raktároz a lélek mélyére”. Ezek aztán az egész gyermek- és serdülőkort, az ifjú éveket és a felnőtt életet is teljesen beárnyékolhatják.

Az élménynek tartalmát tekintve tehát olyannak kell lennie, amely a jövő élet fejlődésére előnyösen

¹ Vannak pedagógusok, akik a gyermekkor első esztendeit tartják döntőnek az egész életre. Ez részben igaz. Természetesen nem bizonyos, hogy a későbbi ember bűn nélkül marad. A leggondosabb előrelátás se biztosíthatja a fejlődés zavartalanságát, ha a kamaszkor vagy az ifjúkor nem hozza meg a maga állásfoglalását.

hat ki. Az igaz, a szép, a jó, a metafizikum állandóan követeli a jogát. A föld és minden java csak eszköz jelleggel bír; az igazi kincs a lélekérték. A család és nevelőiskola keresse tehát a módokat, hogy ezek a lelki értékek legyenek a növekedő gyermekvilág tiszta és sokáig visszhangzó élményei. Azért kell kerülni a „nagyok” küzdő, problémákkal terhelt életének bemutatását, mert ez a gyermekkorban előregítheti és megropppanthatja a gyermek lelkét. Tudomásul kell vennünk, hogy a lélek eme tiszta élményeknek vonalán akar és tud felfejlődni; ezeket az élményeket kell tehát már a gyermekkorban elmélyíteni a későbbi élet érdekében.

Az elhelyezési módot tekintve igen nagy gondot kell fordítani arra, hogy az élmény erősen kiszínezett, szélesen ható hangulatokat hozzon létre; így azután rétegszerűen raktározódik el a gyermek-élekekben. Ezt segíti elő a finom hangulati elemmel motivált A:erei és az *egyéni életre alkalmazott módszer*. Minél meghittebb és kedvesebb a benyomás (névnap, karácsonyest, húsvét, első szentáldozás), annál tartósabb, melegítőbb az emléke.¹ Természetesen minél erősebben vett részt egy-egy gyerek az eseményekben (névnap szavalással, karácsonyesti énekekkel, különös megilletődöttséggel), annál mélyebbre ivódik be az élmény, annál megragadóbban idéződik fel később az emléke. Nincs másként a kellemetlen élményekkel se, melyek valami bajnak, büntetésnek a keserűségéből fakadnak.

A serdülő ifjú és a felnőtt ember életében természetesen az élet kiszámíthatatlan, előre nem látott, tragikus benyomásai is mély, sőt döntő nyomot

¹ Sok mindent szokás a nevelő lelkére kötni, de arról csak ritkán esik szó, hogy a nevelőnek tudnia kell azt is, hogy kell *ünnepelni*. Csak igen kevés szülő, csak igen kevés *anya* rendelkezik annyi leleményességgel, hogy itt-ott felejtethetlenné tudjon tenni egy-egy napot.

hagyhatnak. Az okos nevelő szándékosan inkább csak esetről-esetre lebbenti fel a fátylat a „meztelen igazságokról”, óvakodva, hogy mindenkor csak annyit mutasson, amennyit a lélek szervezete éppen elbír. A sexuális erővel küzdő serdülőn nem az könnyít, aki izgató olvasmányokkal, mozik, színházak erotikus előadásaival akarja természetessé tenni, ami nem lehet természetes, hanem az, aki az ifjú ösztönszerűen megnyilatkozó védekezését erősíti a természet csalogató, csábító szavával szemben. A világért sem szabad tehát az ellenállást azzal gyengíteni, hogy mentegetéssel ismételtetjük, hogy mi sem voltunk angyalok. Mert más dolog a bukás és más az erkölcsi eszményképek sárbataposása.

Ez a fokozatos lelki feltárás nem jelenti a fejlődés meggátolását. A lelkiekben sincs másként, mint egyébben. A léleknek is időre van szüksége, míg az élet nehézségeihez hozzá izmosodik. Egyenesen kötelesség tehát, hogy reáneveljük a gyermeket arra, hogy az élet viharait megismerje, felbecsülje és a velük való küzdelmet felvegye.

A tervszerű élmény felvételnek tulajdonkép nincs határa. Idealizmus és realizmus, theizmus és naturalizmus, theocentrizmus és egocentrizmus, isteni élet és ösztönös hedonizmus, egészséges élet és patológiás formák mind megjelenhetnek az élet kapui előtt. Sőt be is léphetnek, mert az élet nem akar elkenődött elrejtőzködést, hanem *az alanyi személy belső döntő szava szerint való megítéltetést. Mert kinek-kinek magának kell döntenie afelett, hogy miképpen értékeli az élethatókat és mennyiben szívja fel a benyomásaikat. Az alanyiség sehol sem mellőzhető.* A nevelő inkább csak arra ügyeljen, hogy a beáramló hatások a bölcs, a tisztánlátó ember elé kerüljenek. „Castis omnia casta” azt jelenti, hogy aki tiszta életet él, aki tisztaság fénycsóvjá-

ban látja az élet meztelenségét, az nem veszi el az egyensúlyát. A „lex non est iustus posita” szerint pedig a belsőleg megigazult ember oly világosan látja a jó fenségét, hogy lelkének egész lendületével hajlik felé.

Ez a lendület azoknak a mélyen pihenő élményeknek erejéből tör elő, amely a helyes nevelési reáhatás és odahajló alanyi megszeretés eredménye.

A nevelés tehát keresse a tiszta élményekkel való telítést, mert belőlük eleven közvetlenséggel robban ki a kristálytiszta élet l

4. Az erők direkciója és transzpozíciója.

A pszichológia nem egyszer vette hasonlatait a fizika gondolkodásának a formáiból. Valahogy mindig is ott volt a bensőséges kapcsolat a fizika törvényei és a lelki világ jelenségeinek a magyarázata között. A világ dinamikai képe sok tanulságot tár lelki szemeink elé.

A klasszikus fizika az energia megmaradásának törvényét tanítja. Felfogása szerint az „energia” soha sem megy veszendőbe; legfeljebb megnyilvánulásának módja változik. A robogó vonat energiája a lefékezéssel átalakul éppen olyan mennyiségű hő- és hangenergiává, mint amennyi egyébként volt, amennyiben a fékezés zaján kívül a kerekek, a fékpofák, a sínek felmelegsznek. A lelkiélet tényei *is* tekinthetők mintegy az „energia megmaradása” elvének a képében. Az ösztönök elfojtása még nem a megsemmisítés, legfeljebb csak egyéb területre való kiszorítás.

A nevelés mindenesetre hasznos szempontot nyerhet, ha megfelelő korlátok között maga elé állítja a fizika világán épült technika munkamódszerének

képét és a természeti képességek megbecsülésében az „életenergiák” megfelelő hasznosításán fáradozik.

a) Az élettan szerint a felnövekedő élet belső dinamizmust árul el. Az erőfelvétel után fejlődés következik, amely a sejt egységét, majd oszlását és fokozatos gyarapodását idézi elő. A rendes és akadálytalan alakulás az életerők rejtett törvényszerűségének biztos érvényét hozza. Az élet fejlődése azonban nem zavartalan, egyhangú, lassú emelkedés. Még a klimatikai behatások is fokozzák vagy gyengítik a fejlődés menetét. A bakteriológia pedig igazolja, hogy nemcsak klimatikai tényezők, hanem még a legkisebb mikroorganizmusok is elősegítik vagy támadják a magasabbrendű szervezetek életműködését. Gyakori jelenség az, hogy egyik élő a másik életét elpusztítja. Ez a káros permanens hatás azután arra szorítja az élő szervezetet, hogy fejlődésük biztosítására¹ titkos, rejtett energiaforrásból fokozatosan merítsenek. Azt is tapasztaljuk, hogy a védekezésnek és következőleg egyéni életük biztosításának kerülő úton érvényt próbálnak szerezni.² Sőt tény az is, hogy ellenanyagokat termelnek ki a támadás letörésére.³ Végül igazság az is, hogy az élőkben lévő latens energiák nem pihennek el, hanem átalakulva érvényesülni törekednek a szervezet

¹ A támadott élet védekezik: felfokozott energia működik benne, mikor harcot vív. Észlelhető ez a betegségeknel. A láz végül is harcot jelent.

² A növény kihajt, — olykor messze elnyúló csirahajtással — hogy kibújhasson a napvilágra. A pincébe tett burgonya a tavasszal több méteres hajtással törekszik a napfényre a pinceablakon keresztül.

³ A nagy járványok esete bizonyítja ezt! A keleti pestis orvosi beavatkozás nélkül is elmúlik, ha a *climax*-ig való rettetetes fejlődését elérte. A szervezet ezalatt kidolgozza az antitoxint és az élők megmaradt, megerősödött részét megvédi.

egységének a megmentése érdekében,¹ nagy veszély esetén állandóan működnek, transzformálódnak, küzdenek, érvényt követelnek.

Ezek a tények is bizonyítják, hogy az élők világában szintén érvényesül az energiák átalakulásának elve. Sőt azt is mondhatjuk, hogy valamiképpen plasztikusabban domborodik ki, mint a fizikai világban, mert határozottabban látható az érvényretörés. Aki tehát az élők világával a fejlesztés érdekében foglalkozik, *az akkor jár a helyes úton, ha az erők állandó érvényre törésével számol.*

Az élettani erők ezután felfokozhatók vagy dinamikai hatásukban — az ellentétes erők nagyobbításával — legyengíthetők. Ez a törekvés parallel halad azzal a szabállyal, amely szerint támadások esetén tartalékforrások veendőik igénybe.²

A szerves világ azt mutatja, hogy az élet, ez a *csodálatosan szintetizáló tünemény*, biztosítani igyekezik egyensúlyát. De ez nem az elnyomás vagy megsemmisítés révén történik, hanem új vagy tartalékenergiák föl vételével. Természetes, hogy ezek az energiák az élet mellett dolgoznak, de lehetséges, hogy az élet ellen. Ha bizonyos okból ez az utóbbi következik be, akkor *a harc, az érvényretörés szinte minden pillanatban* lemérhető. Ebből logikusan következik, hogy aki az élet fejlesztését óhajtja, az a tiszta életért feszülő energiák fokozottabb támogatását vigye keresztül.

De más megfigyelés is tehető. Az élők világában az energiák alakíthatók, amiért bizonyos fokig irá-

¹ Az éhségnek kitett szervezet — külső táplálék híján — *önmagából* táplálkozik, mindaddig, amíg ez a tartalék elégséges.

² Megtaláljuk ezt a növények életében is: a növény a gyökereken keresztül a talajból szívja fel a nedvességet, ennek hiányában a levélen keresztül próbál vizet felvenni. Az állati és emberi szervezet is végszükség esetén a felhalmozott glicogénből pótolja a szükséges kalóriákat.

nyítani is lehet őket, hogy az átalakítás után új formában új célok szolgálatában nyerjenek érvényesülést. Igaz, hogy motorikus hatók — az „össz-én” szempontjából — a célszerű és célszerűtlen, hasznos és nem hasznos, szükséges és szükségtelen gyakran divergáló vonalat jelentenek, de ez mitsem von le abból a tényből, hogy a megfelelő energiák átalakuláson mentek keresztül és a meglévő belső élet-színvonalat megváltoztatták.

De az ember lelki jelenségei mögött is energiák működnek és gyakran érvényretörésben nyilatkoznak meg. Nehéz gátat emelni az értelem megismerésre törő elmélyedésének, az akarat lelkicentrum felé való húzásának, az érzelmi életből fakadó vágyakat realizáló energiáknak. A törekvések gyakran elemi erővel robbannak ki.¹ Ebből azután logikusan az is következik, hogy aki az emberi lélek fejlesztését szorgalmazza, minden tehetségével álljon az egyén bontakozó lelke mellé.

Nézetünket sokszor maga az élet elemi módon is igazolja. Pontos felsorakoztatás helyett inkább azt kell kiemelnünk, hogy az egyéni tehetségek és kiválóságok is felfokozhatók és fejleszthetők. Hiszen az emberben nem tömeg jelenségek folynak le. Az állat- és növényvilágban a fajták nemessége és kiválósága tör a faji kvalitások fölé, az embernél

¹ Az „energia megmaradásának az elve” különösen az *öszfönök* világában konstatalható igen érthetően „Die verdrängtem Triebe stören, indem sie sich intellektuell rechtfertigen, das Gedankenleben durch eigentümlich affektbetonte Tendenzen, die schliesslich von der Vernunft bemantelt werden — jeder Fanatismus gehört hierher —, sie können sich aber auch in Gefühlen verstecken. Dies ist die Grundlage aller Schwärmerie, des gefühlmassigen Gegenstücks zum intellektuellen Fanatismus. Der romantische Idealist lebt seine Triebe aus, aber in einer selbstbetrügerischen Entstellung.” (Oscar A. H. Schmitz: *Psychoanalyse und Yoga*. Darmstadt. 1923. Ottó Reichl Verlag. 129. 1.)

azonban az egyénnek személyes értékei keresnek kibontakozást. Az ember nem szorul be pusztán a fajok és fajták kvalitáskeretébe, hanem egyedként lép az élet színterére. Azért van az, hogy a kialakulás útja nagy vonalakban egyforma, de a kialakult emberegyéniség specifikált.

A fejlődés energiakomplexuma fokozatosan szellemi, művészi, erkölcsi és vallási területen érvényesül. Alapjában ez már energiadirekció, amely határosán érinti az energiák transzpozícióját, még pedig azért, mert a *testi kifejlődés energiája a szellemi élet szolgája lesz*. Ez nem egyszerű hipotézis, hanem tudományos igazság. Csak arra a tényre hivatkozom, hogy a test energiái valóságosan felhasználódnak a szellemi élet területén. De igaz az is, hogy a szellemi és lelki munka is testi erők útján megy végbe. Ez pedig a mi elgondolásunkban annyit jelent, hogy a lélek életében az életerők *alsóbbrendű* quantuma a *felsőrendű élet* területén is érvényesülhetne.

Ugyanez áll a szellemi élet területére is. Amit a szellemiek területén birtokol az ember, azt átviszi a lelkiek területére. *Aki nagy áldozattal keresi a szellemi világ igazságait, az ugyanolyan lendülettel keresheti az erkölcsi és metafizikai élet mélységeit. A szellemi élet üteme tehát a felsőbbrendű lelki élet szolgálatába állítható}*

Az emberről azt szokták mondani: „jó és rossz keveréke”. Ennek azonban semmiesetre sem lehet ontológiai háttere, mert az élet a Teremtő *atyai szeretetében* bírja alapját. A jó és rossz dualisztikus megosztása lehet pogány elmélet, de nem a lélek valósága. Ilyen álláspont mellett érdekes megvilágítást nyer ez a kérdés.

¹ Lásd a nagy kutatók lelki életét: *Volta, Galvani, Pasteur.*

*Az ember összes készségei, képességei, tehetségei jók és a maguk célja érdekében állók. Azért van, hogy minden készség eleven erővel követeli érvényét. Ámde — folytathatjuk megállapításainkat — azt látjuk, hogy a készségek célpontjai lépcsőzetes emelkedést mutatnak és a felfejlődő ember a leg-tökéletesebb felé törtet. Ezek a fokozatok így állíthatók össze: anyagi, szellemi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási életigények és életsíkok. Ezek az igények azután — éppen differenciáltságuk és fokenkénti magasabbrendűségük folytán — ellentétbe kerülhetnek. Az alsóbb életigény ellentétesen húz a mélyebb életnívóra; viszont a szellemibb és lelkiibb erősebben harcol az alsóbb tendenciával, íme: *ami alapjában jó, az a fejlődés relációjában rossz*. A gyakorlat ezt így mutatja: az életszolgálat ösztöne (faj-fenntartás) a legszentebb erők egyike. Amikor azonban szembekerül ősi rendeltetésével s hedonista hiperszexualitássá deformálódik és érvényesülni próbál a magasabbrendű morális étellel szemben, akkor rosszá alacsonyul. — Most már természetes és fontos, hogy a megbillent egyensúly helyreállíttassék. Mi ennek az igazi módja? Csakis egy: *az erők helyes transzpozíciója*. Erők vannak: ezek Teremtőatyánk szent adományai; minden egyes céljára tör; elnyomásuk lehetetlen; nem marad más hátra, mint okos szublimálásuk és valamely magasabbrendű síkon való érvényesítésük.*

Ha pedig ennek lehetőségét keressük, akkor a következőket tapasztaljuk: az energiák célok felé törekednek; vagy az egyént fejlesztik, vagy az életet sokszorosítják. Az elsők az emelkedő igények arányos kielégítésén dolgoznak, a másik csoport pedig a teremtés vonalán mozog. Az első csoport energiáit úgy kell érvényre juttatni, hogy az *egyéniség töltekezését szolgáló vágy komplexumot túlzott intenzitása esetén a felsőbbrendű egyéniség kifej-*

lődésének síkjára kell transzponálnunk. A gyakorlati életben például ez így is végbe mehet: ha valaki túlzott falánksággal keresi az anyagias örömet, akkor ezt a keresést, örömvágyat a felsőbb, a szellemibb ember töltekezésének megszeretésére kell reászorítani. Igaz, hogy ez nagyobb és egyideig szinte állandó erőfeszítést igényel; de épp ez ad lehetőséget arra, hogy a vakul előretörő ösztön az élet magasabb vonalán tisztultabb formában találjon érvényt. Nagyon fontos azonban, hogy ez a vonal, bár magasabb életsíkon, de párhuzamosan haladjon az előbbivel. Ha örömkeresés és töltekezés vágyával állunk szemben, akkor csakis *az örömkeresés és töltekezés irányában tudhatjuk az alsóbb ösztönös erőt értékesíteni. Az erők transzpozíciója ugyanis csakis azonos vonalvezetésben érvényesíthető a magasabb életsíkon.* A legfelsőbb életsík kiszélesítése pedig a metafizikai szférán az erők transzpozíciójának végnélküli lehetőségét is jelenti.

Az élet minden egyes vonatkozása — éppen végnélküli lehetősége miatt — megtalálja a maga transzponálhatóságát. Az egyéni élet, az emberszemély, az „én” végnélkülisége pedig az élet teljes birtoklását adhatja. Érthető tehát, hogy minden energia az élet világában bonthatja ki vágyakozását és érvényesítheti tartalmát. És pedig úgy, hogy elérje részletes és egyedi célját, vagy átadja kvalitásait a felsőbbrendű élet szolgálatára.

b) A legegyszerűbb tapasztalat, hogy az egészségesen kidolgozott test a szellem és a lélek tónusát jótékonyan befolyásolja. „Az ép testben ép lélek” azt jelenti, hogy a helyesen felhalmozott testi élet-erők a szellemi és lelki életben is érvényesülhetnek. Tapasztalati tény, hogy az iskola szellemi erőfeszítése felfokozható a testi erők regeneráló hatására.

Az óráközi szünetek, testnevelési órák végeredményben szellemi felfrissülést is eredményeznek. A torna, a sport kiegyensúlyozott erkölcsi élet lehetőségét biztosítja. A szexuális energiák túlzott és mohó tendenciái átalakíthatók: pl.: nagy testi erőfeszítések (sport, stb.) levezetik és felhasználják az expandáló szexuális energiákat.

A szexuális energiák nemcsak sporton keresztül vezethetők, hanem transzformálhatók szellemi és lelki életsíkra is. A szexualitás alapüteme: életsokszorosítás, melyet az élettan fajfenntartásnak nevez. Alapvetésében ezt tanítja: az egyén a jövőt szolgálja — saját egyéniségének megsokszorosításával. E célt a materiális élet területén a nemzés révén éri el. Ezért van, hogy már a serdülő kortól fejlődésnek indul ebben az irányban az emberi szervezet; üteme, uralomratörése állandó hirdetés, figyelmeztetés a nagy és szent élethivatásra. De természetesen az ember lelkesége az igazi érték, még pedig a testi életénél nagyobb. A lelkeség értékquantumának és minőségének *megsokszorozása* tulajdonképpen az egyéniség valóságos értékesítése. A gyermek a „jövő”, a szülők szellemi és lelki reáhatásából is ered. Mert az egyéniséget tulajdonképpen nem az új, testileg életbelépett egyén adja, hanem a szellemi és lelki erőquantum élő vetülete. Ez pedig nem az egyszerű fényvesztés vagy sugárzás útján teremődik az „új életben”, hanem a „lelki nemzés” lélektani funkciójával.

De honnan áramlik ez az erőfeszítés? Könnyű lenne felelni e kérdésre azzal, hogy a természetes apai és anyai szeretetből. De ez a felelet még nem a mélységek jelzése. A szeretet vonzódás, adási vagy emelési készség. Gyökérzetében tehát élettekremtés. Valójában tehát a „generatio vitae” *indító* erőmennységéből táplálkozik, amely a teremtő ösztön lendületével követeli az élet szolgálatát. Mivel

pedig világos, hogy ez a szellemi és lelkinvelés vagy életnívó elérés a magasabbrendű egyéniség sokszorosítása, azért logikus, hogy itt maga a természet erőtranszpozícióval dolgozik. A szülők ösztönét az egyéniség sokszorosításában érvényesíti, de az életerők egy részét a szellemi és lelki élet generációjára is transzponálja.

A szülők életéből vett példák mellett fontos megemlíteni az önfeláldozó tanítók, tanárok, papok és szerzetesnők életét, akik egyéniségük felemelését másokban a tökéletesebb élet kialakítására szentelik. A természetes életerők ezekben is működnek, éppen azért baj származhat abból, ha a pap vagy a szerzetesnő pusztán az elnyomás módszerével próbálja ezeket kompenzálni. Az apai és anyai érzés elemi szent reveláció. Ezt nem lehet briliáns szofizmákkal, sem „tökéletlen”, „másodrendű” vagy esetleg „bűnalkalom”, „rossz”, stb. fogalmakkal elintézni. Ami az isteni élettervből fakadóan az egyéniség sokszorosítását szolgálja, az *szent*. Éppen azért és ezzel harmóniában csakis azok tudnak megelégedett, boldog és igazán teremtő munkát végezni, akik életüknek eme természetes alapütemét a lelki generáció szent folyamatára tudják transzponálni, így lesznek ők is életet eredeztető szülők, *de áthaladva a lélek vonalán*. Így lesznek ők is egyéniséget sokszorosítók: *de a magasabb életsíkon, a szellemi és lelki élet területén*. Őket is körülveszik majd a lelkigyermekük, a lélek csodálatos imaginárius kapcsolatai alapján, melyek sokszor sokkal mélyebbek és erősebbek, mint a test és vér kapcsolatai.

Az élet a sok és imponáló példán keresztül bizonyítja, hogy aki ilyen egyéniséggel áll a lélekszolgálat szent munkájába, azt nem igen töri meg a testi kísértés csábítása, minthogy a *teremtésre hivatott testi életerők a szellemi és lelkiélet területén*

is érvényre találtak a „*generatio vitae spiritualis*” szent tényében.

A serdülő vagy ifjú, aki belülről formált lendülettel indul új szellemi területek megszerzése felé, nem beszélhető le, sőt nem is kényszeríthető vissza erről a területről. Az ilyet úgy lehet irányítani, hogy *nagy és sok nehézséggel elérhető felsőbbrendű életsíkra* tudom ideáljait beépíteni. Ilyenkor az erőt kell hangsúlyozni, az energiát, amelyet be lehet, sőt be kell vinni ebbe a felsőbbrendű életforma kialakításába, ahol azután értékesen érvényesülhet a túlzó megfeszülés.

Ugyanígy vagyunk a birtoklási vágygal, a tulajdon első, primitív, de energikus jelentkezésével is. A gyermek elemi erővel igényli és sokszor ezért el is tulajdonítja a neki kedves dolgot. Ez olykor oly elementáris mohóságú is lehet, hogy beteges hajlammá erősödhet. Ezt sem lehet állandóan megfékezni. De igenis dirigálni és transzponálni. Ha a gyermeket ráhangoljuk arra, hogy *a szellemi és lelkiélet területén saját erőfeszítésével igen sok, a földinél nagyobb értéket* szerezhet, akkor ezt a meglévő ősi erőt eme felsőbbrendű értékek szerzésére fogja fordítani.

Ha pedig azt tapasztaljuk, hogy egyik-másik gyermek kivételes vonzódást mutat (játékban, osztályban) a „vezérkedés” felé, akkor a megalázó letörés helyett olyan *magasabbrendű területen* (tanulás, lelki élet) kell odaállítani vezérnek, amelyen erőfeszítéssel bár, de kielégítheti eme egyéniségét teljesen fogva tartó „vezérkedési vágykomplexumot”. E példák csak egyes jelenségekre terjeszkedtek ki, de a valóságos élet minden relációban igazolja a fenti megállapítást. Csak a nevelőnek helyes intuícióval kell kikeresnie a felsőbbrendű életsíkot és az alsóbbrendű életigény irányának megfelelően (testierőgyarapítás—lelkierőgyűjtés, egyéniség sok-

szorosítás—egyéniség léleksokszorosítás, testi öröm—lelki öröm, bírvágy—lelki kincsgyűjtés, vezérség—szellemi vezérség) kell érvényesíteni.

Ez az életnevelési mód tehát két szóba foglalható össze: *energia direkció és energia transzpozíció*. Ez a két szó *diametrális ellentéte* annak a nevelési "módnak, amely az erők pusztításával kísérletezik. A helyes irányt azért az a nevelő találja meg majd, aki az erők jelenlétét elfogadja, azokban a teremtő Isten szent adományát tiszteli, de érvényüket nemcsak a természetadta vonalon keresi, hanem transzponált magaslatra emeli.

5. Hogyan neveljük tehát?

A sok elmélet mélyén ott örvénylik a kérdés: magárahagyottan vagy reáhatással kell-e a fejlődő embert útnak indítani?

Az ember életében sok a függés, de dinamikájában sok a függetlenség is. Van benne tehát *tárgyi adottság*, de érvényt követel az *alanyi önrendelkezés is*. A tárgyi adottságoknak nevezem az egyénre mint emberre nézve érvényes egyetemes fizikai, élettani és lélektani törvényszerűségeket, másrészt az egyéni készségeket, képességeket és tehetségeket. Az individualista álláspont szerint az egyetemes és részleges adottságoknak érvényt kell szerezniük. Hirdetik, hogy életkiélésében is úgy járjon el, ahogyan akar. Ebben azután benne rejtőzik az a szélsőséges önrendelkezés, amely a legteljesebb szabadosságot engedélyezi.

A függetlenséget hirdető álláspontnak csak olyan értelemben van alapja, hogy a nevelési célok *egyéniesítésében a* gyermek adottságaiból kell kiindulni, nem pedig a szülők óhajaiból. Az ember akkor lesz igazán érték, ha saját magát, tehetségeit bontja ki és nem erőszakolja magára a mások számára adott

életformát. Engedni kell a tehetségek érvényesülését, meg kell adni mindenkinek a lehetőséget a maga külön életútjához, de természetesen csak abban a mértékben, amelyben az egyetemes és örök szempontok sérelmet nem szenvednek.

A gyakorlati élet azt mutatja, hogy sok kötöttség is van bennünk. De ugyancsak tapasztalható még az is, hogy eltérő egyedek vagyunk, akik egyéniségük kifejlesztésében az alanyi önrendelkezést igényeljük. Ha valahol, akkor itt igaz ez a tétel: *in medio veritas*. Ugyanis a készségek, tehetségek egyéni tulajdonságok, a fejlődés üteme egyéni jellegzetesség; azonban célt tűzni ki, utakat ajánlani, tevékenységi alkalmat teremteni, behatásokat gyakorolni már a nevelő kötelessége. Természetesen — nem a kényszer erejével. A nevelő mindenekelőtt csak közvetítő, serkentő, irányító a még tájékozatlan fiatal lélek mellett. A nevelő lelkének fejlettebb tekintetével áll őrt a növendék életútján, a serdülő pedig lelki kézségének iparkodásával, lelkesedő vágyakozás buzgalmaival fogadja és teszi sajátjává az érettség diktálta tapasztalatokat. Így tehát a növekedő ember is kiveszi a részét egyénisége formálásában, de az irányítást, az útmutatást mástól kapja, mástól várja.

Ami a nevelés *módját* illeti, arra nem lehet minden egyes életkorban egyformán alkalmazható eljárást ajánlani, *mert a fejlődési korok más és más módszert igénylenek*. A játszi gyermek (úgy hat évig), valamint a még gyermekkorban lévő (hat és tíz esztendő között) a *tekintély erejével* nevelendő. Az emberben ebben a korban természetes az odahajló önátadás. Következésképpen a *természet rendjét* követjük, ha a tekintély erejével iparkodunk meggyőződésünknek érvényt szerezni. Az apró gyermek még nem vizsgálja, nem tartja számon szülői hibáit. Szeretettel bizakodó szeme csak a jót

látja. Azért nem is nehéz ebben a korban a *külső tekintély* erejével hatni, A fejlődő gyermek, a tíz és tizenkét éve között élő már nyiladozóbb szemű és azért valóban imponálni csak az tud, akik ki is állják a gyermek vizsgáló tekintetét, fürkésző igazságérzetét.

Az igazi egyéniség ugyan mindig fékező és korlátozó erő, mégis a serdülés idején nem hagyatkozhatunk kizárólag az indokolás nélküli parancsokra. *A serdülő ifjú* már meg is akarja érteni, amit tőle kívánnak. Azért a szülőnek, nevelőnek a tiszteletre méltó életformán kívül még a növekedő ember értelmiségének megfelelő széles látókörrrel is kell rendelkeznie. Nem egy esetben a serdülő ifjú azért tér le a jó útról, mert környezetében nem talált senkit, aki *megértette* volna. Mert ez a kor nemcsak a testi zavarok ideje, hanem a lelki nyugtalanságok korszaka is. Érthetetlen vágyak, hullámzó eszmények különös forrongása jellemzi a serdülő embert. A lélek tehát biztos vezetést, a jellem és az ész együttes fényét igényli, amelyet a *szeretetteljes törődés* gyújt ki előtte. Ez pedig a *személyiség* varázsából árad ki.

Az *ifjúkor* az egyéniség kifejlődésének az ideje, amelyet a lélek tüze és az eszmények állhatatos keresése jellemez. Csak egészen elferdült lelkű ifjak merülnek el a közönségesség örvényébe. De még ezek szíve mélyén is ott izzik, a szebb, a jobb sóvárgása. Szinte mindannyian oda akarnak emelkedni, ahol az élet nagyjai tündökölnék. Ez azt a következtetést engedi meg, hogy az ifjúság életében az *eszmények szerepeltetése* a legidősebb nevelési eljárás.

A későbbi, a *felőtt ember* már nem igen tűr meg iskolás módon gyakorolt szabályokat és eszközöket. A kinőtt élet belső dinamikája már jórészt az *egyéniség tartalmából táplálkozik*. A felőtt emberhez már csak a külön-külön választott életfeladatán át le-

het férközni. Ezért itt már tekintetbe kell venni a körülmények szabta korlátokat is. Nem sok sikerre lehet annak számítani, aki olyan utakra hív és ösztökél, amelyek messze kívül esnek egy-egy ember lehetőségein. Azért a felnőttek számára a legtermészetesebb állásfoglalás a nevelő részéről: *age, quid agis!* Legyen egy-egy ember egészen az, ami. Feljeljen meg teljesen annak a feladatnak, amelyben az élet állította. A felnőtt ember legyen: — *egész ember!* Ennek a gyökérzete pedig a múlt, a már megtett életút, *az élmények serege*; ezért igaz az, hogy a felnőtt élet igazi kialakításában az élmény nagyon nagy jelentőségű. A nevelés tehát a végső stádiumában *az élet kiteljesülését* szolgálja.

Az élet nem ismer pontos határokat. Azért, amire szüntelenül figyelni kell, az a *fokozatosság*, nem pedig a merev, *gépszerű* alkalmazkodás. A nevelés szellemével ellenkezik, a megmerevedett álláspont: eddig a tekintély erejére támaszkodtunk, most ezután a személyiség hatásával élünk! Az élet mindenekelőtt alkalmazkodást kíván, alkalmazkodást magától a nevelőtől is. Hogy mikor mi *ajánlatos*, azt kinek-kinek magának kell eldöntenie.

Mindenesetre már gyermekkortól kezdve arra kell törekedni, hogy az alsóbbrendű életerők a felsőbbrendű igények szolgálatába szegődjenek. Óvakodni kell tehát, hogy az életenergiák *szabadosan* érvényesüljenek. Meg kell becsülni az ember minden adottságát, nem szabad ellenséges *szemmel nézni* egyetlen képességét sem, de *érteni kell az erők direkciójához és transzpozíciójához*. A nevelés módjai a fejlődő korok szerint mások és mások, de az erők direkciója és transzpozíciója *állandóan követendő nevelési mód*. A nevelő akkor érte el célját, ha az élet egész terjedelmével szolgálja az Úr tervei szerint bontakozó emberi lelket.

v.

A nevelés eszközei.

A nevelés „h o g y a n”-ja után az a kérdés, hogy „milyen eszközökkel” lehet a célt megközelíteni. A felelet két pontba foglalható össze: a természetes és természetfeletti reáhatások igénybevételével.

Ezeknek részletezését közli az V. rész.

A) Természetes nevelési eszközök.

A nevelőnek kezdettől fogva tisztában kell lennie, hogy mit akar elérni, milyen fajtájú életideált kíván kifejlődéshez segíteni. Belső tekintete előtt a maga elevenségében ott kell állnia a vezérlő eszményképnek, úgyszólván az élet minden helyzetére végiggondolva. Mert a nevelő életfenntartó erővé csak akkor lehet, ha bensőséges kapcsolatok kötik eleven életformákhoz, ha eszményképe mintegy maga a testet öltött, érzékelhető valóság.¹

Mindazonáltal érdemes észrevenni, hogy egy kultúrforma továbbplántálása és felvétele bizonyos műveltségi fokozatokhoz van kötve. Minél magasabbrendű az eszmény, annál kevésbé közeledhetünk vele akárkihez. Teljességgel hasztalan erőlködés lenne, ha valaki azt venné a fejébe, hogy a cigányból azonnal és átmenet nélkül „lovagot” farag-

¹ A nevelés ezért végeredményben „meglett”, „érett” emberek dolga. Viszont „a fejlődés egész útján csak az haladt végig, akinek teljesen kialakultak a másoktól megkülönböztető vonásai (egyéniség), kifejlődtek cselekvésének állandó mozgatói (jellem) és az egész élete: személyes élet, amelyet önmaga kormányoz nemes eszmény felé (személyiség)”. — (Dr. Imre Sándor: A személyiség kérdése. Budapest, 1926. 8. 1.)

jon. *Egy-egy életforma csak megfelelő neveltség mellett lehet kinek-kinek tulajdona.* A nagy eszménykép m, int alkalmazásban lévő, gyakorlatban élő életforma várja állandóan készen a serdülőt, de a közvetlen ráeszmélés mégis csak az élet megfelelő fokozatán jöhet szóba.

A nevelésben lesz tehát egy előkészítő időszak, amelyben a *fogékonyág* kiművelése, a lelki befogadóképesség elősegítése lesz a tulajdonképpeni gond. És lesz a nevelésnek olyan szakasza is, amelyben az életeszmény végső, határozott megvalósítása képezi a nevelői tevékenység feladatát. Ennek megfelelően közvetlen dolgunk így adódik: milyen eszközökkel segíthetjük elő az életeszmény befogadására való alkalmasságot, — azután milyen eszközök alkalmazása mellett ölt testet kibentiben az életeszmény?

1. Alanyi eszközök.

Aki a nevelésre vállalkozik, annak tudomásul kell vennie, hogy egész élete, minden megrezdülése ható tényező.¹ A nevelő alany tehát a nevelés eszköze is.

A gyermek nem annyira az eszmékhez való viszonyból, mint inkább a vele szemben tanúsított magatartásból ítéli meg a vele foglalkozók egyéni-

¹ Ezért a nevelésben sohase vethetünk elég gyakran magunkba is egy pillantást. „Haben wir einen Menschen zu erziehen, so richten wir an uns, so oft wir pflichtgemäss unsere Leistungen prüfen und unsere Aufgaben vorbereiten, Fragen, wie diese: Was hast du bisher getan, um allé Krafte, die in deinem Zöglinge liegen, zu entfalten? Hast du dazu beigetragen, ihn selbstständig, sachlich und froh zu machen?” (F. E. Otto Schultze: *Selbständigkeit, Sachlichkeit und Frohsinn als Charaktereigenschaften und als Erziehungsziele.* Zeitschrift für Pädagogische Psychologie. 19. Jahrg. 1918. 372. 1.)

ségét. *Vannak, akikhez szeretetük miatt vonzódik, és vannak, akiket szeszélyük miatt kerül, állhatatlanságuk miatt utál, erőszakosságuk miatt gyűlöl.* A „nagyoknak” ilyen primitív megítélése éppenséggel nincs minden tanulságos értelem nélkül. Ezekben az elemi visszahatásokban tulajdonképp ott tükröződik a nevelő igazi arca, lelkesedése, unalma, vagy egyenesen érdektelensége. Ezek a tükröződések nagy nyomot hagynak a gyermek lélekarcán;¹ sőt egyenesen el kell fogadnunk, hogy ezeknek ereje indítja meg a „társadalmasítás” első lépését. Mivel pedig ezeket a nevelő alanyból kiáradó energiákat is fogható valóságként kell megrajzolni, azért a *szeretet*, a *szigorúság* és a *következetesség* címén állítjuk a nevelési eszközök közé.

a) *A szeretet.*

A szeretet, mint a nevelő embernek másokkal való törődése, helyes megnyilatkozásában lényegileg *felelősségérzet*. Noha a mások sorsa iránt való belső érdeklődés mélyen, emberi tulajdonság, mégis a felelősségérzet szilárd megalapozást ott kap, ahol az élet értékelése pozitív, megingathatatlan és metafizikus megbecsülésén nyugszik. Nyugodtan lehet azt is mondani, hogy a szeretet az élet optimista felfogásában találja meg a maga értelmét; a másokkal való igazi és tárgyi törődéshez ugyanis nélkülözhetetlen az a hit, hogy van értelme a mások szorultságával foglalkozni, hogy a tevékeny szere-

¹ Lásd: *dr. Gjuen Liu*: „Der Erzieher muss den Blick stets in die Zukunft richten.” (Das Bild des Erziehers im Zögling, unter besonderer Berücksichtigung der gegensätzlichen Relationen des Zöglings. Phil. u. Päd. Arbeiten. Herausgegeben von Erich Bechert und Aloys Fischer. II. Reihe. Psychologie. Heft 5. Langensalza Harm. Beyer und Söhne.)

tetszolgálat valami értékes tett, valami különb jövő záloga.¹

Felelősséget érezhet valaki a világ egyetemes rendjével szemben, de számotadásra kötelezhető a nevelő az egyes gyermek jövőjével szemben is. Nem kétséges, hogy az igazi nevelők onnan jönnek, ahol az emberi élet egyetemének megemelését szolgálják, de hasznos lehet a buzgólkodásuk azoknak is, akik közvetlenül csak egy-egy lélek előmenetelét tartják mindenekelőtt szem előtt. Természetesen ez utóbbi sem nélkülözheti a felfelé törő lelkületnek a kivetődését és az egyetemes kapcsolatok tiszteletét.

Nem lehet elképzelni, hogy emelő hatást gyakorolhasson az a nevelő, aki maga nem tör a magasabbrendű életre, vagy akiben megroppant az emelkedési vágy lendülete. Mert aki égi Atyánk világtervét nem látja, vagy aki a fejlődő életben a magasságok felé húzódnó vonalvezetést nem észleli, az semmiesetre sem lehet irányító *életvezér*. Épp úgy értéktelen tanítómester az is, aki a gyermek egyéni erőivel szemben bizalmatlan, és aki a benne meglévő készségeket még homályosan sem sejti. Mert nem lehetséges, hogy éppen az legyen az alkalmas ember a nevelésre, aki a lappangó hajlamokat meg sem látja. De a szükséges elhivatottság hiányzik abból is, aki a kezenyomának eredményeiben nem bizakodik és az aprólékos fejlődési állomásokat figyelmen kívül hagyja. Hiszen a felfedező lendülethez éppen az szükséges, hogy a nevelő örvendetes kiinduló pontnak lássa a gyermek tehetségeit és további indító erőnek érezze az elért értékes eredményeket. Az átlagember persze csak a hibákat és a hiányokat veszi észre, holott a nevelés nemcsak a bajok gyógyításában, hanem elsősorban a jó kész-

¹ Tanulságos olvasmány *Dosztojevszkij* novellája: Egy neveléses ember álma.

ségek fejlesztésében áll. Az éber szem élénk érdeklődéssel kutat az után, amibe a cselekvő akarat megkapaszkodhat.¹ Aki azonban csak a születés és az elmúlás változatait látja az életben, aki nem tud bízni a fejlődés végnélküli lehetőségében, az céltalannak és értéktelennek találja a nevelő minden tördését. Nincs másként, áldozatos szeretet csak annak lelkéből születik meg, aki bízik a végső eredmények lehetőségében. Mert minek adnók oda saját erőinket, testi-lelki javaink elejét, ha ez csak át-kölcsonzés lenne? Senki sem tudna örömmel adni, ha azt kellene éreznie, hogy saját maga megfogyatkozik, míg ugyanakkor mások gyarapodnak és végül minden elpusztul. Igazi átadást csak az tud végezni, aki érzi, hogy önfeláldozó erőáramlása visszaáramló erő is, amit másnak adott, az lelki értelemben Isten és emberek előtt gazdagabbá, neme-sőbbé tette őt, mert a lélekáramlás útján egyénisé-gének sokszorosítása történt más lelkében.

A szeretet azonban nem önmagát keresi, hanem a szeretet tárgyát, a gyermeket, az ifjút szolgálja. Neki akarja adni, ami az övé, hogy szeretetremél-tóvá, tökéletessé formálja a fejlődőt. Ha pedig ez a lelki gazdagítás a metafizikai értelemben vett gaz-dagodást is jelenti, akkor az ember szeretetét már kegyelmi erő is áthatja és a sarjadozó emberbimbó életszépségét az Úr virágos kertjébe örök dísznek

¹ Hogy a nevelőnek mennyire kell állandóan figyelnie a gyermek fejlődését, s hogy a nevelők mennyire nem teszik ezt, szellemben írja meg *Bernard Shaw*, mikor *Tannert* így szólaltatja meg: „Aki úgy bánt velem, mint gyerekkel, az még a régi alapon kezelte. Pedig én új ember lettem. S akik a régit ismerték bennem, kinevettek. Az egyetlen ember, aki okosan viselte magát, a szabóm volt, az minden alkalommal újra mértéket vett rólam, míg a többi mind megmaradt a régi mérték mellett s azt várták, hogy megfeleljen.” (*Bernard Shaw: Ember és felsőbbrendű ember. Ford. Hevesi Sándor. Világ-könyvtár. Budapest, 1920. 117. 1.*)

állítja. Ez már olyan foka a szeretetnek, amely az evangéliumi elgondolás szerint akarja értékesíteni javait. Szereti az embert lelkéért és átadja lelkének kincseit más emberek lelkének a tökéletesítésére.

De milyennek mutatkozzon a gyakorlatban a szeretet? A szeretet nem gyengeség, sőt még csak nem is gyengédség. A szeretet jót-látás, jót-akarás és jót-adás. A gyakorlati élet tehát *tagadó* és *parancsoló* eszközként lép elénk. Tagadja a *majomszeretetet*, a *dédelgető kényeztetést* és a *külső értékek nyomán támadó kivételes kezelést* (szimpátia!), viszont megkívánja a készséges és állandó segítséget.

A szülők és nevelők igen gyakran esnek az első hibába. Azt még el lehet nézni, hogy a szülők saját gyermeküket találják a legszebbnek és legjobbknak.¹ Ez a természet szaván épül. De azt már erősen el kell ítélni, ha a szülők, de meg a nevelők is kényeztető lélekkel bánnak a gyermekekkel. Észre kell venni, hogy itt nem készséges *önátadásról* van szó, hanem saját énünket legyezgető és kielégítő játék folyik. Ez már nem szeretet, hanem leplezett szó-rakozás,² amely itt-ott beteges féltéssé fajul. A gyermek életében az ilyesmi elpuhulást, kiszolgáltatási vágyat és fékevesztett parancsolgató zsarnokoskodást fejleszt ki. A serdülő élet természete követeli, hogy a gyermek mellé szegődjék a szeretet. De ugyancsak az egészséges életrend követeli azt is, hogy az a felelősségérzet és a bölcs előrelátás jegyében álljon.

A szerető gondoskodásnak a rendszeres és a fokozatos fejlődést kell szolgálnia. Szeretni kell a

¹ Az egyik író (Koszterszitz J.) azt mondja: Ha mindenki úgy látná a gyermeket, mint az édesanya, akkor *csak angyalok* járnának a földön.

² Korántsem mindig a kutya helyettesíti a gyermeket. Olykor a gyermek helyettesíti a kutyát! Van kit fűrösztetni és fésülni, — meg kedves produkciókra idomítani.

gyermek testi életét, szeretni kell a szellemi kifejlődését, de mindenekfelett szeretni kell a lelki, transzcendens értékeit. Az élet egységes, benne külön a testet és külön a lelket gondozni nem lehet, azért arra kell törekedni, hogy az önátadó szeretet az *egész* gyermekélet szolgája legyen. Törődni kell a test életrendjével, de a szellem egészsége a test legbiztosabb támasza. Az ember igazi értéke metakozmikus eredetében van.¹ Azért tehát az lesz az igazi szeretet, amely az ember eredetét és rendeltetését nem téveszti szem elől, és feladatát a test és lélek egészségéért végzi.²

b) A szigorúság.

A szeretetben erősen érvényesül a *jót-akarás*, a szigorban pedig a *jót-követelés*. Az egyikben több a *készség ébresztgetési vágya*, a másikban intenzívebb a *kemény kikényszerítés*. A szigor alapja szintén a végső összefüggések biztosítása, de jellegét a nevelési eszközök között inkább az erős reáhatás adja.

Az ember jó és rossz hajlamokat hordoz magában.³ Még pedig oly megosztásban, hogy az em-

¹ Nagy Lajos: A kath. ker. szelleme. Bpest, 1913. 33. 1.

² Ezt a gondolatot fogja egybe *Horváth R.*, midőn így ír: „Legyünk emberek, akikben a .iustitia et pax osculatae sunt', akikben az igazságosság és a békesség, méltányosság megcsókolják egymást. Legyünk a szeretet Memnon-oszlopa, a megértésnek, az életalakításnak művésze. Ember, akit az élet vadsága nem tudott letörni és nem tudta szívéből kilúgozni az idealizmus szent tűzét.” (Horváth Richárd O. Cist.: Életépítés, elvek, gondolatok. Bpest, 1934. 53. 1.)

³ Igaz ugyan, hogy ezt az álláspontot tagadják a panoptimisták (Helvetius, Ellen Key); de az élet közvetlen szemlélete nem igazolja, hogy csak jó készségekkel van dolgunk. Az igazság az, hogy a természet és az ember alapvonásaiban jó; az emberi cselekvés ontológiailag szintén jó; de az *egyoldalúan alsóbbrendű igény szolgálata vagy tudatos elvetése a felsőbbrendű életnek, — ez már erkölcsi rossz.*

beri élet gyermekkortól kezdve belső ellentétek ütközésében áll. A harcnak lényege ez: a *felsőbbrendű élet küzködik az alsóbbrendűvel*. Olyan a helyzet, mint a bontakozó virág életében. A csírázó mag a göröngyök között kezdi fejlődő életét. De csirahajtása a napfényt keresi és a felszínre tör, ahol levelet hajt, szirmot, gyümölcsöt terem állandó küzködéssel a teljesen anyagi világ befolyásával szemben. Az ember életében az anyagi, a kulturális, esztétikai, erkölcsi, társadalmi és vallási igények keresnek érvényesülést. Ezeknek rendezett vonatkozásban való szervezéséért folyik a küzdelem. Az igazi *életművész* az, aki aktivitásának megőrzése mellett a legfelsőbb szférában él és tevékenykedik. A helyes kibontakozást szolgálja a nevelő. Minden iparkodásának a célja, hogy egy lelki ember-típus tudjon kialakulni. Eszköze ebben természetesen mindenekelőtt az odaadó gondoskodás, de megfelelő pillanatban a kemény *szigor* is. A szeretet finom közeledésében erős szerepe van a jó megvilágításának, az akarat megindításának és a jó cselekedet kirobbantásának. A serdülő gyermek nem látja tisztán a jót, még pedig egyszerűen azért, mert az életértékek meglátásához szükséges tapasztalattal nem rendelkezik. De akarata is az ösztönös élet javai, az animális élet közvetlen sürgetései (étel, ital, játék, öröm) felé fordul, mert ezeknek vonzó erejét szinte elementáris parancsként fogadja. A szerető nevelő kötelessége ebben a helyzetben éppen az, hogy a *jót-akarás* szent készségével meggyőzze az igazi jóról és annak igénylésére hangolja a gyermeklélek. Ez a finom kezelés azonban nem mindig célravezető. A gyermek *ösztönössége*, esetleges *makacssága* és — igen sok esetben — *elkényeztetettsége* megtöri a szeretet gyengéden induló hatását. Itt már azután *kemény szigorra* van szükség. Alapjában azonban ez is szeretet. Még pedig

azért, mert a biztos jó-követelését kikényszeríti a kevésbé értelmes gyermekből.¹ A jót, a felsőbbrendűt, az igazi életet akarja és szolgálja, csak-hogy keményen követelő erővel. Inkább tehát a koordináció, mint az alapvetés mutat különbséget. A *szeretettel* kezdjük és a szigorral folytatjuk, ha a szeretet nyájassága nem tud kellő érvényt szerezni az óhajnak.

A szigor alkalmazásának feltételei vannak, mint-hogy jellege lényegében kikényszerítés. Értékes szerepe van ott, ahol a *jóakaratóu készség hiánya* tapasztalható. A korokat tekintve kisebb jelentősége van a kis gyermekkorban, erősebb a serdülőkorban és a komoly irányítás formájává halkul az ifjúkorban. A kis gyermek ugyanis könnyen enged a szerető közeledés kívánságainak, de a fékevesztett serdülő egyenesen kiprovokálja a szigorú hangot, a föltétlen parancsot. Azonban az egyéniségre büszke ifjú már inkább fogad szót a komoly hangon adott irányításnak, különösen, ha az érintkezés tónusa az ő egyéni felfogásának kritikai megnyilatkozásait is megtűri.

A nevelői szigor lényeges kelléke, hogy a hangulattól függetlenül, a bensőséges érdekelttség közvetlen kapcsolatából fakadjon. Csak annak a szülőnek és nevelőnek van tekintélye és fegyelmező ereje,

¹ Sokan azt is felvetik, vajjon van-e erre joga a nevelőnek? A kérdés gyökérzete ez: az ember alany, független személy, maga irányítja tehát életét. A felelet rövidesen ez: *az emberi élet is függvény*. Az élettörvények kötik, a környezet alakítja; a tudatos nevelés fejleszti. A kemény reáhatással való kikényszerítés az élet keménységének következménye. Az egyéniség szuverenitása ideológia. Az lesz az igazi egyéniség, aki saját kiválóságainak megőrzése mellett az élet egyetlenleges irányelvein belül dolgozza ki és értékesíti egyéni értékeit.

akinek lelkéből állandóan árad a másik ember tisztelete.¹

Még a kis gyermek is megkívánja ezt. A kis gyermek is igényli a meleg, mosolygós, tekintetet, a bársonyos kezet, a csendesen folyó és melodikusán csengő beszédet.² Ezekre hamarabb rezonál, mint a zord arcra, a kemény kézre, és a hangos parancsra. Az előző vonások pedig a szeretetből húzódnak át az ember életébe.

Ez azonban nem zárja ki, sőt egyenesen igényli a szigorúság eszközének használatát. Az édesapa vagy édesanya olyan módon mutatja ki helyesen szigorúságát, hogy nem néz el a felületes, édeskés szempontok miatt olyat, amit tárgyilag rossznak kell minősíteni.³ Ez a szigor azért kell, mert a kis

¹ „Ist der Erziehende erfüllt von jener sich stets gleichbleibenden, von Launen und Stimmungen unabhängigen schenkenden Liebe zum werdenden Geisteswesen, die dem berufenen Erzieher eigen ist, und steht zugleich sein inneres Wesen mit seinem äusserem Gebaren in Einklang, so wird auch all sein Tun von solcher Liebe beseelt sein, auch wenn er befiehlt, mahnt, tadelt, oder straft, und der Zögling wird diesen Sinn des Tuns erfassen. Ist der Erzieher des weiteren mit feinfühligem Verständnis für die Seele des Zöglings und jenem pädagogischen Takt begabt, der in sicherer Reaktion auf das Beobachtete und Verstandene das jeweils Angemessene für die Beeinflussung der Erscheinung trifft (Kerschensteiner), und hat er auch das Bewusstsein des eigenen Vermögens, auf die Seele des Zöglings einzuwirken, so sind diese emotionalen und kognitiven Fähigkeiten und Eigenschaften die Gewähr dafür, dass sein Tun keine gegensätzlichen, emotionalen Stellungnahmen des Zöglings zur Folge haben wird.” (Dr. G. Liu i. m. 53—54. 1.)

„Jeder pädagogische Akt ist ein Akt der schenkenden Liebe.” (Kerschensteiner: Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung. Leipzig, 1921. 51. 1.)

³ A családok gyakran hibáznak abban, hogy a gyermek makacssága vagy édeskés szembefordulása miatt „jaj, de aranyos” jelszóval elnézik a visszaéléseket. Ez az eljárás homlokegyenest szembeáll a szigorral, amely *feltétlenül* követeli és kikényszeríti a *gyermek jövőjének érdekében* a kiadott pa-

gyermekbe belenevelendő a tekintély előtti meghódolás és kiirtandó belőle az a téves tudat, hogy játsszi tréfákkal, mókákkal vagy lábdobbantó szembezárással diadalt arathat. A parancs vagy irányító utasítás legyen megfontolt, de végrehajtásában érvényesüljön a szigorúság. Ez nem foglalja magában a fékevesztett, haragos és indulatos kirobbanásokat, csupán határozottan követeli a jónak föltétlen érvényesítését.

A serdülő gyermek életében némiképpen más a helyzet. Munkánk folyamán már beszéltünk róla,¹ hogy ez a kor a nagyobb szabadság ideje. A sok és meg nem értett ösztön, a zabolátlan önértékelés nagyobb összefogó erőt tételez fel. Itt már a szülő, a tanító és a lelkiatya-nevelőnek együttes munkájára van szükség. Szinte az életstádium maga kívánja, hogy a kötőerő nagyobb legyen, mint előbb, a kisgyermek korban. Azért kell a szülő mellett még a tanítónak és a lelkiatya-nevelőnek is állnia.

A serdülő gyermek lelkében egyre kevesebb hely marad az okoskodás nélküli tisztelet számára. A kritizálgató szemek előtt a szülők és nevelők csak akkor állják meg a helyüket, ha valóban azok, amiket állítanak magukról, ha a megbecsülés a megfontoló értelem részéről kijárhat. A hibákat kegyetlenül számbaveszik és ugyancsak keveset jelent a nevelés szempontjából az, aki a vizsga fürkészgetésben alacsonyrendűnek bizonyult. A számonkérő okoskodással a „tulajdon ész” ugyancsak nyomatékos megbecsülésben részesül, aminek egyik kiállhatatlan következménye a hetvenkedő, sőt durva viselkedés. Ilyenkor a becéző szeretet helyett inkább a kemé-

rancs teljesítését. (Pl.: a parancs lefekvésre szól. A kis gyermek játékos bohóságokkal legyőzi a szülőket és *elnézik* neki a szembehelyezkedést!)

¹ Lásd: A bontakozó élet III. kötetében „A serdülőkor lelki-képe” c. fejezetet. 191—254. l.

nyebb szó billenti helyre a megbontott rendet, már t. i. az a „kategorikus” beszéd, amely a világos meglátásból ered és a biztos útmutatás erejét sugározza. A nagyobb feszítő erők természetesen keményebb, azaz határozottabb állásfoglalást kívánnak. Ugyancsak elszámítja magát az a szülő, aki serdülő gyermekeit, mint valami kis babakát, túlzott kedvesgetéssel és gyermekes gügyögéssel akarja nevelni.¹ A kamaszodó gyermek szégyenli is az ilyesmit, sőt maga is tiltakozik az ellen, hogy benne valami nőni nem tudó „babát” dédelgessenek.² A szülők és nevelők tehát éljék bele magukat, hogy a serdülő gyermekkel szemben nélkülözhetetlen eszköz a szigor, annyival is inkább, mert ez az életkor maga áhítozik a tekintélyek után. Amint a kis gyermek kinő a maga világából, azonképpen a szülő és nevelő is változtasson a magatartása formáin és erősödjék csak bele a komoly és felelősségteljes szilárd viselkedésbe. A további fejlődés, az ifjúság idején már más a helyzet. Az önmegebecsülés oly erőteljes, hogy a pusztá indokolás nélküli reáhatást visszautasítja. Itt már számolni kell a meglévő erőkkel, életirányokkal, a múlttal és az életdinamikával. Csak olyan közeledés lehetséges tehát, amely *főlényesen* áll az ifjú elé.² Az alaptónus ugyanis,

¹ Ebben hibáznak azok a szülők, akik a fiúkból leánykákat (nagy haj, máslis ruha, stb.), a leánykákból pedig díszes francia babakát nevelnek.

² „Én már igazi fiú vagyok, — írja az egyik II. gimnazista. Nem szeretek mindig kisgyerekes „matróz”-ban járni. Hajamat is levágatom. Én igen szeretem anyukámat, de nem szeretem és nem akarom, hogy engem *Juciká*-nak hívjanak a gyerekek. Ezt már anyunak is megmondottam.”

„Nur da, wo die innere Überlegenheit der Erzieherpersönlichkeit das eigentlich tragende Moment des autoritativen Verhältnisses bildet, wird der Erzieher freiwillig anerkannt, nur da ist er auch in der Lage, die Individualität des Zöglings anzuerkennen, und ihm ein hohes Mass von Selbstständigkeit zu gewähren.” (Erich Dr. Stern: *Autorität und Erziehung*. 2. Ausg. Berlin, 1925. 53. 1.)

amellyel reáhatunk, a megértő szeretet, de a befolyásolás eszköze a *szigorú és határozott fellépés*. Ebben benne rejtőzik az életkérdések ismeretének világossága, a jótakarás határozottsága, az ifjú jövőjéért aggódó szomorúság, az áldozatos gondoskodás ereje. Csak egy hiányzik: a *tényleges kikényszerítés keménysége*. Ez pedig azért hiányzik, mert nem ér el semmiféle eredményt. Nagy nevelési hiba rejtőzik ott, ahol odáig fejlődött a családi vagy az iskolai élet, hogy egyenesen ki kell *kényszeríteni* az észszerű alkalmazkodást. Az ilyesmit már a serdülő korban kellett volna elvégezni, még pedig úgy, hogy a gyermekkorban kellett volna a szigorú kezelés lehetőségét előkészíteni.

Talán valakinek eszébe jut kérdezni: vajjon egyformán kezelendő-e szigor tekintetében a fiú- és leánygyermek? Véleményünk szerint inkább csak tónusbeli megkülönböztetést kell tennünk, mert se az egyik, se a másik, se a leány, se a fiú a megfelelő pillanatban nem nélkülözheti a világos, föltétlen beszédet. A leány nevelésében erősebb lehet a szeretet kicsendülése, de azért a fiúgyermek életéhez sem tartozik szükségképpen az ököl és a seprőnyél! Ezt pedig azért kell így kiemelni, mert könnyen megkísérti a nevelőket az a tévhit, hogy a leánykákat mindent megbocsátó elnézéssel, a fiút pedig goromba letorkolással kell kezelni. A leány- és fiúgyermek élettani és lélektani eltérése nyilvánvaló.¹ Más és más lévén a felfogó készülék, eltérő lesz tehát a velük szemben alkalmazható eszközhasználat. De ez nem annyira ellentétes, mint in-

¹ Számtalan helyes megfigyelés található a nemek különbségéről, de magáról a nevelésről is Keyserling grófnak Észak-Amerikáról írt könyvében. (Gráf Hermán Keyserling, Amerika. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart und Berlin, 1930. Különösen ez a két fejezet: Das überschätzte Kind, Die Vorrherrschaft der Frau.)

kább színezetben különböző. Szeretet és szigor egyformán lényeges nevelési eszköz a fiúnál is meg a leányoknál is, mégis a leány érzelmes volta miatt legtöbbször könnyen fékezhető már a szeretettel is, de a helyes nevelés érdekében olykor igényli a szigorú betartását.

c) A kitartó következetesség.

A nevelés egyik leghatékonyabb eszköze — a *nevelő következetessége*, azaz az elvek fenntartás nélküli reprezentálása, az egyszer kimondott szó szigorú betartása.

Persze a nevelők is emberek és emberi mivoltuk alapján életüket érzelmi behatások is befolyásolják. A külvilág vagy belvilág érintése egész más *hangulatot* és érzelmi világot teremt. Csak, sajnos, ez a hullámvás néha olyan *túlzott érzékenységbe* fullad, hogy pont a nevelésbe beállított ember a legkisebb érintésre is rezonál. Az ilyen túlon túl ingatag lelkiállapot néha már egészen beteges, *patologikusán hisztériás tünetekben* is nyilvánul. Ha azután hozzávesszük, hogy a nevelésre hivatott emberek egy része még a természetes nívón álló *önfegyelmességet sem tudja tanúsítani*, akkor könnyen megértjük, hogy az ilyen fajtájú lelki határozatlanság mennyire kizárja olykor a nevelői reáhatás biztonságát. Amilyen az időjárás, olyan a kirobbanás. Ha kedves, meleg hangulat az uralkodó, akkor jó és szeretetteljes a közeledés, ha azonban valami baj éri a szülőt vagy nevelőt, akkor indokolatlanul durvább, veszekedőbb a hangmodor. Még a tiszta látás is elhomályosul és a szúnyogot is elefántnak nézi. Ez azután alapja lesz olyan vitának és zavarnak, amely a családi békét vagy az iskolai nyugalmat fölöslegesen megzavarja.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem,

hogy a gyermek sokkal jobban megjegyzi magának az intézkedéseket, mint azt olykor hiszik. Amit egyszer megengedtek a számára, azt a jövőben is várja. Amiről egy alkalommal helyeslőleg nyilatkoztak, annak helyességét állandóan számon tartja. Ha tehát következetlenség kap lábra az egyikben is, a másokban is, akkor könnyen vita támad a nyomán, ami éppenséggel nem szolgálja a tekintély öregbítését.

Ugyanez lesz a helyzet, ha a szülők vagy a nevelők élete nem egyezik meg a hirdetett elveikkel. Az ilyen kétféleség romboló eszköze lehet az életnek. A gyermek ugyanis előbb-utóbb csak észreveszi, mi a cégér és mi a valóság. És igazodni ahhoz fog, ami a gyakorlatban van érvényben. Az ilyen szülő, az ilyen nevelő azután prédikálhat, a szavai azok lesznek, amik — *csak* szavak.

A következetességnek azonkívül megvan az a pszichológiai jellege is, hogy az állandó és egyirányú reáhatás a gyermeklélek irányát is kidolgozza. Ha a gyermek állandóan, változatlanul mindig egy és ugyanazon cselekvésre kényszerül, tette szokássá válik, ami egyedül biztosíthatja jellemének szilárdságát. Mert következetes irányítás olyan készségek kialakításához segítik, amelyek a helyes szokások *állhatatos* gyakorlását elősegítik. Szilárd folytonosság nélkül csak ingadozó, kapkodó, fegyelmetlen magatartású lesz a gyermek.

Azonban nemcsak a nevelő hangulata ingadozó, hanem a gyermek diszpozíciója is változó. Tehát a behatások váratlan és kiszámíthatatlan következményei is zavarhatják a nevelőket. A való élet — akár a családban, akár az iskolában — pillanatok alatt felboríthatja a rendet. Még néhány szó, tréfa és máris durvább jelenet robbanhat ki. Következetesnek és higgadtnak maradni tehát nem éppen kis feladat. Hozzá kell még venni azt is, hogy néha ki

sem kutatható, hogy egy-egy esetben ki a hibás és mennyire felelős. Az indulat homályában nehéz mindig helyesen ítélni. Ezért van az, hogy sokszor egy-egy nevelő nem tud következetesen higgadt és bölcs maradni.

Mi segít itt? Természetesen az, ha szüntelenül számon tartjuk magunkat, ha folyton megismétlődő önvizsgálatunkban kíméletlenül megvalljuk magunknak, hogy elveinkből hányszor engedtünk, személyünk és kényelmességünk hányszor győzött fölöttünk; mert csak az ilyen gyakorta megismétlődő exercitium lehet útja annak, hogy *önfegyelmesséssel* végül is úrrá legyünk hangulataink fölött. Jól tesszük, ha szokásunkká válik, hogy indulatos lelkülettel soha sem nem jutalmazunk, sem nem büntetünk. Miért is ne beszélhetnénk izgatottságunkban olykor a józan megfontolás reményével: erre *holnap visszatérünk!* A kitolás módot nyújt a gondolkodásra és ennek megfelelően a higgadt cselekvésre. Különösen okos dolog az ilyesmi, ha büntető beavatkozásra van szükség, amikor a körütekintő cselekvés hiánya a legnagyobb bajok forrása lehet.

A következetesség szempontjából azt is figyelembe kell vennünk, hogy olykor — *átmenetileg* — veszíthetünk a gyermek bizalmából. A gyermekből ugyanis nem hiányzik olykor az a huncutság, hogy nevelőjét kedvességével megnyerje, csak hogy a maga számára azután indokolatlan előnyöket szerezzen. Az igazi nevelő nem bízza el magát a kedveskedő hízelgések között, sőt biztosra veszi, hogy a mézes-mázos dörgölődés célja végeredményben valami alku. Erre a kedveskedésre azután gyakran következik a rakoncátlan duzzogás, hogyha másként nem, hát nyügösséggel csikarjon ki engedményeket. Mondani sem kell, az állhatatos következetességnek éppen az ilyen pillanat az igazi próbája, és végül is a gyermek maga fogja belátni, hogy a

vele tanúsított keménység helyes és okos volt. Az eredmény tehát tisztelet és becsülés lesz. Sajnos, a szülők igen gyakran hibáznak ebben, mert nincs hozzá kielégítő idegzetük, vagy túlzott az értelmetlen szeretetük. Pedig éppenséggel nem azt érik el, amit akarnak, a gyermek szeszélye egyre inkább a maga szolgálatába hajtja hivatott őreit, azonkívül még a tisztelete, a megbecsülése se marad meg gyöngeségeik miatt. A gyerek telistele van fortélylyal, de éppen azért csak annál jobban tiszteli a ravaszkodásainak leleplezőjét, a sziklaszilárd akaratot. A következetesség azonban nem gépszerűség. A következetesség észszerű kitartás. Ez pedig magában foglalja azt is, hogy a helyzet szerint mérlegeljük kötelességeinket. A találékonyság és éberség nem hiányozhat a nevelő viselkedéséből. De ez csak más kifejezése annak, hogy a nevelő fölötte áll indulatainak és fegyelmezett hivatása gyakorlásában.

2. Tárgyi eszközök.

A nevelő nemcsak megnyilatkozásával, szeretetével, szigorúságával és következetességével, hanem tárgyi eszközökkel is közeledik a gyermekhez. Ez a tárgyi közeledés azonban nem úgy értendő, hogy fizikai eszközök segítségével nevelünk, hanem úgy, hogy *konkrét tényezőket átütünk a nevelés szolgálatába*. Az igénybevétel a nevelőtől indul ki, ő keresi ki a testi és lelki élet fejlesztésének helyes eszközeit, ő adja a gyermek kezébe, s kínálja a serdülőnek, ő tárja az ifjú és felnőtt elé. Ez a kézbeadás a fejlődés korszakain előre haladva az egyszerű felkínálás fokáig csökken. Minél fejlettebb ugyanis az ember, annál kevesebb erőszakolással kell kezébe adni az eszközöket. A teljesen érett ember már a készséges lélek örömeivel nyúl utána. Kezdetben azonban nem nélkülözheti a nevelő szoros előírását,

utasítását, a tervszerű és fegyelmezett vezetést. De a nevelő *tárgyi eszközei* is az irányítás, jutalom és büntetés — végeredményben inkább indító erőként hatnak és további nekilendülésre buzdítanak vagy óvatosabb visszahúzódnásra kényszerítenek, és semmiesetre sem teszik fölöslegessé, hogy ki-kí utóbb maga vegye kezébe életének irányítását.¹

a) *A nevelő közvetlen eszközei.*

a.) *Az oktató irányítás.*

A nevelés tulajdonképpeni formája *a tanítás*. Ez ugyanis a maga teljességében jelenti mindazt, ami az egyén fejlődése, testi, szellemi és lelki irányítására vonatkozik. A szoros értelemben vett tanítás azonban csak része ennek, mert a pusztá ismeretek mellett az ember még ugyancsak műveletlen maradhat.

Az emberi élet ugyanis jóval szélesebb feladat elé állítja a nevelőt, mint ahogy azt olykor gondolják. A pusztá ismeretek közlésén kívül a fejlődő ember még a testi, szellemi, erkölcsi, társadalmi és vallási kérdésekben is irányítást, ösztönzést, oktatást vár. Törödni kell tehát ezekkel is és szolgálni kell az iparkodó készséget ily irányban is.

A gondos szülő és nevelő tehát a gyermek teljes testi és lelki adottságát veszi oktatásaihoz alapul és ezekhez mérten látja el irányító feladatát. A testi erők fejlesztése érdekében a játékot, a tornát, a

¹ „A nevelés eszközei háromfélék: gondozás, tanítás, gyakorlás.” „A gondozás két alakban történik: ápolás és gondoskodás alakjában. A tanításnak két módja van: a példaadás és az oktatás. A gyakorlásnak kettős rendeltetése van: fejlesztés és gátlás . . .” „Erre a gyakorlásra szolgál a szoktatás, a gyermek minden foglalkoztatása és ezzel van kapcsolatban a gyermek cselekvését kísérő jutalmazás és büntetés kérdése is.” (Imre: Neveléstan. Bpest, 1928. 68—75. 1.)

sportot, a testi munkát veszi igénybe, a szellemi és lelki kialakulás érdekében pedig a gondolkodó tanulást fogja kívánni, az egyéni igények alapján előlépő hajlamokat fogja erősíteni. Természetszerűleg a szellemileg magasabbrendű gyermeket nagyobb feladatok elé állítja. A tanulásban tehát arra fogja sarkalni, hogy miután különb képességekkel rendelkezik, tehát többet is kell végeznie. A gyermek egyedül nem tudja magát megfelelően értékelni, azért a tanító-nevelő feladata az, hogy ennek felismerésében minél objektívebb eszköz legyen.

Az igazi cél azonban az, hogy a serdülő ember mielőbb megismerkedjék a helyes önnevelés módzataival is. Az élet ugyanis szabadságra nevel. A közvetlen reáhatás lehetősége a szülők vagy tanító-nevelők részéről az évekkel fokozatosan csökken. Az ember önállóságra tör és a fejlődés későbbi korában önmagát akarja irányítani. És tényleg „a nevelés akkor érte el célját, ha az önirányítás és önképzés állhatatos készségét bele tudta nevelni a gyermekbe. Ezért az a nevelő használta ki csak igazán jól az oktató irányítás eszközeit, aki egy egész világnézet szüntelen működő serkentését tudta biztosítani a gondjaira bízottak számára.

Az élet ugyanis csak akkor tud helyes irányba örvényleni, ha annak eleven sodra a természetadta lendülettel tör és zuhog az örök élet tengere felé. Azok a leáramló és elpihenő vizek, amelyek az élet nagy síkjain terpeszkednek, mocsarakká változnak. Ezt a nagy áramlást a világnézet diadalmas ereje adja. A kétkedő, a csak rosszat látó, a tespedően megpihenő lélek nem lehet lendületes ember. Csak a diadalmas világnézet teszi lehetővé, hogy biztosan haladjunk az élet ösvényein. Ezt a hitet és bizakodással telített lelkeséget az az oktató irányítás adja, amely nem éri be a pusztán „memoriter” halmozásával. Mégis ez a fajtájú oktatás se nélkülözheti az

újra meg újra megismételt szavakat. Ismételten ki kell emelnünk azért ezekben azt is, hogy a mások életét csak az hivatott irányítani, aki nem lankad a szüntelen önismeret útját járni. Nem adhat példát az, aki maga se törődik magával, nem taníthat eredményesen az, akinek szemébe mondható: „Medice cura te ipsum!” Az ilyenek kezéből kiesik az oktató irányítás eszköze és végül nem egyebek, mint vakok, akik a világtalant vezetik.

Az irányító oktatás már a legkisebb gyermekkorban kezdődik és együttesen végzi a család és az iskola. Igazában azonban a család az a talaj, amiből az élet sarjadzik, a szellemi és lelki fejlődés gyökere igazában táplálkozik, A *csecsemő gondozása* ugyan jórészt testi nevelésre szorítkozik, de már ez a kor is tárva-nyitva áll a szellemi és lelki ébresztgetésre. Azért van az, hogy a legkisebb kortól kezdve arra ügyel a szülő, hogy *jelekkel, játékos mozdulatokkal, szórakoztató játékkal* keltse fel a gyermek figyelmét, érdeklődését, majd később gondolkodását is.¹ A *játszi gyermekkorban* már nagyobb szerep jut a tudatos, oktató irányításnak. A gyermek kérdezgetése nemcsak feleletadásra ad alkalmat, hanem az oktató irányítás elemi lehetőségeit is prezentálja. Egész természetes szavajárása a szülőknek: „Ezt tenned kell”, — „ezt szeretned kell”, — „ezt kerülnöd kell”, De tudatos és irányított akkor lesz a nevelése, ha a szülő időt és alkalmat szentel arra, hogy a kisgyermekkel bensőségesen foglalkozzék. Megtörténhet az ilyesmi séta vagy esti beszélgetés alkalmával is, a lényeges csupán az, hogy tervszerűen legyen előkészítve. Ilyen beszélgetések a nevelés legerősebb eszközei. A gyermek fogékony minden benyomásra.

¹ Perez: La psychologie de l'enfant, Paris, 1903. Cra-mauselle: Le premier éveil int de l'enfant. Paris, 1933. Lásd: a III. k. 35. lapján e kérdés széles irodalmát.

Ezek a kedves együttesek a maguk meséivel, példázataival köztudomásszerűen a lélek mélyére hatnak és az egész életen át titkos rugóként működnek. Az ilyen oktatás alkalom lehet valóságos ismeretközlésre is, elemi fokú tanításra és nyelvi ismeretek elsajátítására.¹

A családi élet nevelő jellege és értéke abból a negatívumból is kiviláglik, amelyet az utcán növekedő kisgyermek élete mutat. Az *utca irányítása* dekadens jellegű. Az élet piaca sokkal több szennyet vet fel, mint olykor a legrosszabb családi élet. Ahol a gyermek nem kaphatja meg a szükséges irányítást, ott az ösztönös érdeklődés elnyomhat minden másfajta igényt. És az utca — sajnos — egyenesen szállítja azokat a benyomásokat, amelyek a gyermeklélek fejlődési vonalát az ösztönös eldurvulás felé terelik.

Úgy hatodik évtől erőteljes nevelői segítség kerül a család mellé az *iskolával*. Az iskola kötelessége a *tanító-nevelés*. *Tervszerűen használom a szót: tanító-nevelés*, mert hiányosnak tartom azt a feladatot, amely csak a tanításban találja meg a hivatás-betöltés netovábbját. A tanítás csak az értelem tehetségeinek ébresztgetése és az ész kíváncsiságának kiszolgálója, azért csak előkészítés arra, hogy azután felsőbbrendű életigények érvényesülhessenek. Semmiesetre se mellőzhető az ismeretek gyarapítása, mert az ész élesebb látása az élet törvényeinek megismeréséhez vezet és így az emberi élet értékeinek felbecsüléséhez segíthet. Már pedig a felértékelte élet a belső erők teljes kifejlesztésének vágyát hordozza magában. Így az iskola, egész szabatosan mondva a tanító, a tanár, a lelkiatya

¹ A gyermekkor kiválóan alkalmas nyelvek tanulására. De az is áll, hogy a gyermekkorban szerzett *ismeretek* könnyen elkallódnak. Ami azonban az embert élete végéig elkíséri, az az élmény.

betetőzheti a szülők által elkezdett munkát, sőt nem egy esetben kizárólagos intézmény lehet arra is, hogy a magára maradt gyermek egyedüli segítőtje legyen; — de csak akkor, ha nem áll egyedül az ismeretközlés szolgálatában, ha van fogékonyság benne ahhoz, hogy a szoros értelemben vett tanítás csak előkészítő eszköz lehet egy felsőbbrendű lelki-ség kialakulásához.

Összefoglalóan azt mondhatjuk: az oktató irányítás világító fáklya, amelyet azért adunk a gyermek kezébe, hogy lásson; az oktató figyelmeztetés kéz, amelyet azért nyújtunk az életúton járó felé, hogy legyen mibe kapaszkodnia; az oktató nevelés lélek, amely kiárad a tapasztalt életzárándoktól, hogy az utána jövő biztosabb és könnyebb utat járjon, mert az oktató tanítgatás a belső megtermékenyülés, amiből az elhivatottság öntudata sarjad ki.

B) *A jutalom.*

Az oktató nevelés megvilágosítás, segítségnyújtás és lélekkkiáradás. Alapjában tehát lehajlás, önmagunknak eszközül való kínálása, hogy velünk élve erőteljes fejlődésben részesüljön a gyermeklélek. Van benne szó is és van benne példa is. Az egyik int, a másik vonz, de kevés bennük az elismerés nyomán fakadt meglendítés. Épp ezért olyan nevelési eszközt is kell alkalmazni, amely az *állhatatos iparkodást* elősegíti. Ez az eszköz a jutalom.

A gyermeklélek tehetségeit leginkább az ébredő természethez lehet hasonlítani, amiben a hajlamokat serkentő napsugár a gyermeket gondozók szeretete. A szeretet azonban okosan mindenekelőtt a *jó meglátásában* mutatkozik, ebben az elismerésben, ami a gondosan teljesített munkának vagy az egyenesen a lelkesedéssel végzett cselekedetnek az

élet minden szakaszában természetszerűleg kijár. Mert ne feledjük, a jót is észre kell venni, nemcsak a rosszat. És ez mindenekelőtt abban fog mutatkozni, hogy a nevelő nem fukarkodik az elismeréssel.

Az elismerés egyaránt szól a *múlt*nak és szól a *jövő*nek is. Minden esetben csak fokozója akar lenni a tiszta, emelő, bátorító önértékelésnek. A cselekedetek ugyanis szüntelenül az *önvizsgálat*nak és *lemérés*nek tárgyai. Jól tettem-e? kérdi magától még a leghaszontalanabbul dolgozó gyermek is. És erre a kérdésre mindig megnyugtató egy felelet, amelyben a szülők, vagy nevelők *elismerése* van. Az öntudatos, igényesebb gyermek nem éri be éppen csak ennyivel, olykor többet kíván é csak a tényeket komolyan mérlegelő nevelő szavaira nyugszik meg. Igazi öröme csak akkor van, ha szigorúak részéről is elismerő hang csendül meg tetteivel szemben. Az ilyesminek azután kettős neveléstani hatása van: egyrészt megnyugvást ad a *múlt*at illetőleg, másrészt utat mutat a *jövő* alakításához.

A múlt helyességének tudata megnyugtató érzést támaszt. A megnyugvás pedig a lélek egyensúlyának alapja és az állandó fejlődés lehetősége. Az a gyermek, aki múlt életének bizonytalanságaiban hányódik, zavaros, bizonytalan, félénk, önállóság nélküli marad, mert a nem csillapodó önvádaskodása mellett ráadásul reménytelennek látszik a jövő.

A múlt *dicsérete*, a múlt *értékeinek* [elismerése] ugyanis a jövőre kiható erő. Már maga az értékkeresés is azért történik, hogy *értékekkel* nevelhető legyen a fejlődő lélek. Hát még az elismert múlt mennyire inkább indító erő! Az a tudat, hogy a szülő vagy nevelő *elismeréssel* volt egy-egy tett iránt, serkentő erő, hogy tovább és tovább ha-

ladjon az egyszer kipróbált úton. Az elismerés a jövő *sikereinek egyik feltétele*.

Az elismerés nyomán csak gyarapszik az *önbecsülés*. Ez pedig olyan érték, amely a belső megindulást és az állandó tevékenységet teszi lehetővé. Aki tehát elősegíti az önönmagában való bizakodást, az a felfokozott lelki munkát teszi lehetővé.

A hatás mégis más a kisgyermeknél, más a serdülőnél, az ifjúnál és egészen más a felnőttél. A *kisgyermek* egyenesen igényli az elismerést, olyanmódon, hogy szinte csak érette dolgozik. A serdülő örömmel veszi, mert *bizonytalan életútjának helyeslését kapja meg benne*. Az ifjú *önálló kikezdéseinek igazolását találja meg általa*, azért lelkesedik érte. A felnőtt az előrehaladás zálogát, munkájának természetszerű értelmét látja az elismerésben. A kisgyermek *külsőségeikért*, a serdülő *belső értékért*, az ifjú *önálló próbálkozásért*, a felnőtt ember pedig a *lélek teremtő munkájának tárgyi szeretetért dolgozik*.

De más a fiú és más a leány életében is az elismerés igénylése. A fiúk számára nagyobb érték az egyszerű elismerés vagy buzdító kézszorítás. A leányok már nem érik be ilyen kis jelentőségű elismerésekkel, és külsőbb, szembeszökőbb dicséreteket is várnak, (szalag, érem, stb.) — dicsekedni is akarnak. Azért végeredményben *mindeniket a végzett munka helyességének kielégítő érzete és a jövőre buzdítás készsége hatja át. Ez pedig önértéklésre és nagyobb erőfeszítésre biztat.*¹

¹ Mint mindennek, a dicséretésnek is meg lehet a maga árnyoldala. Korántsem éppen úgy, hogy önteltséget okoz, mint inkább azzal, hogy könnyen erősítheti az infantilis vonásokat. A dicséret akkor helyes, ha megnyugtat és tovább emel, ha nem rögzíti azt az állapotot, amely egyre lesi, várja a „simogatást”. A szakadatlan cirógatás éppen azt ápolja, amit le kell a gyermeknek magáról vetkőznie: a kisded lelki-sége. A munka azért legyen sokszor munka is, azaz kötelel-ségteljesítés, amiért nem várjuk a sürgős elismerést.

A végzett munka tárgyi szempontból lehet *a kötelesség egyszerű teljesítése vagy szorgalommal tetézett munka vagy egyenesen lelkesedéssel végzett munka*. Ennek megfelelően a jutalmazásnak is — tárgyi szempontból — három foka van. Az *egyszerű elismerés* (pl. otthon: dicséret, iskolában: jeles osztályzat), a *kitüntető kiemelés* (pl. otthon a többi testvér előtt dicséret; iskolában osztály előtt való elismerés), és végül tárgyi jutalom (pl. otthon könyv, szebb ruha, kirándulás, pénz, stb.; iskolában kitüntető megbízatás, szorgalmi jegy, az érdemek bejegyzése „az ellenőrző könyvbe”, szentkép, könyv néhány soros ajánlással, ösztöndíj, stb.)

Fontos a *fokozatos* és a *többszörös jó tett elismerésének* betartása, de ugyancsak *elengedhetetlen*, hogy mindig *igazi érdem* legyen a jutalmazás alapja. Ha a szülő vagy nevelő túlzottan, elfogultan, vagy külsőségeken alapuló „érdemek” szerint jutalmaz, akkor a jutalom elveszti nevelő erejét. A jutalmazottban nem kelti fel az erőfeszítés szükségszerűségének érzetét, a többi gyermekből pedig kiváltja a „kivételezés” elítélését.

A jutalmazás alkalmazásánál nem szabad félni a *megszokottság* hátrányaitól. *Inkább legyen több az elismerés nyomán fakadó nagyobb munkakedv, mint a zárt marokkal mérés miatti elkedvetlenedés!* Az

¹ Természetes is: „Akit örökké gucsmolnak, szidnak, az elvégre belefásul, s ha szidják, csak annyi, mintha falra borsót hányának. Itt jegyezzük meg, hogy mindaz, amit itt a gyermeki akarat neveléséről elmondtunk, áll a felnőttekre is, főkép az alárendeltekre; kivált, ha az alárendelt cseléd, aki alacsony értelmi és műveltségi fokánál fogva félig-meddig gyermekszámba megy maga is. Amit a szidásról, gucsmolásról mondtunk, áll reájuk is; s a háziasszonyaink is jól fogják tenni, ha eszükbe veszik, hogy az akaratnak sokkal erősebb sarkantyúja az önérzet felköltése és a szeretet, mintsem a megszegényítés s a rossz indulat.” (Geöcze Sarolta: Az akarat nevelése, Budapest, 84. 1.)

emberi természethez hozzátartozik ez az igénylés. Élni kell tehát vele. A felnőttek elismerése és dicsérete kevésbé szükséges. Csak az öregek igénylik újból az elismerést. Egyszerűen azért, mert a második gyermekkorban őket is a külsőségek kötik le, de másrészt azért is, mert szomorú mellőztetésük és hasznavehetetlenségük bánatos tudata mellett ételelixír számukra a felsőbbek részéről való észrevezés és elismerés.

Gyakorlati szempontból tekintve a kérdést, nagyon fontos, hogy a szülő és nevelő megfelelő *ellenőrzés mellett végezze a jutalmazást.*¹ A *szülők beszéljék meg a tervezett jutalmazásokat.* Sőt bele lehet ebbe vonni a tanítókat és lelkiatyákat is. Az ott hon gyakran elfogult. Az apa és anya természetes ösztöneik alapján egyik vagy másik gyermekhez húz. Ítéleteiben is annak a tetteit magasztalja, akit jobban szeret. Ennek leküzdésére nagyon hasznos a megbeszélés és más ítéletének higgadt elfogadása.

Az iskolában hallgassuk meg a tanári kart; sőt nem árt, ha felfigyelünk a gyermekek ítéletére is. Nem szabad azt hinni, hogy ez gyengeség a tanító részéről. Még kevésbé szabadna azt gondolni, hogy a gyermekek áskálódnak egymás ellen. Az igazság ez: a gyermekek a legjobban ismerik egymást, mert a hétköznapi élet minden percében együtt

¹ Mert: „Még ártalmasabb a jellem fejlődésére az *igazságtalan dicséret*, főképp ha az másnak nem érdemelt mellőzéssel történik. A mellőzött testvérnek a mellőzés fáj, megbántva érzi magát; nem azt arat, amit vetett s jövőre nem fogja akarni a jót, „úgyse ismerik el”. A többinek igazságérzetük tiltakozik a sérelem ellen s meginog bizalmuk szülőjük vagy nevelőjük igazságérzetében. Legnagyobb kárt azonban az érdemtelen dicséret magában a megdicsértben tesz, kiben azt a gondolatot ébreszti, hogy mások szemében nem az érdem emel, hanem a hízelgés vagy egyéb körülmény s ezzel erkölcsi érzete teljesen megromlik.” (Geöcze Sarolta: Az akarat nevelése. 4. o.)

vannak. A tanító, tanár, valamiképpen *ünnepies alakban* látja a gyermeket. Az igazi belső életet inkább az otthona, a játék, az utca mutatja. Azért van az, hogy a diákok egymást jobban ismerik, mint a tanárok. Sőt igaz az is, hogy maguk között kiemelkedő, *igazi értéket* meg is becsülik. A legritkább eset, hogy *az igazán értékes* gyermekkel szembe fordul az osztály. Az ilyen esetnek az a magyarázata, hogy a gyermek a társaival szemben erősen visszahúzódó, rátartó, nem segít a többin, stb. A valóságos értéket szereti, sőt egyenesen kiemeli az osztály. Azért gyakorlati szempontból nagyon kívánatos, hogy a gyermekek véleménye is számbavétesse a *nagyobb jutalmazásnál*.¹

A nevelő, a többi tanár és a gyermekek együttesének közös ítélete biztosan és helyesen választja ki a legnagyobb jutalomra érdemest a többi közül.

A jutalom értékének felismerése és helyes alkalmazása olyan nevelési eszközt ad a nevelő kezébe, amelynek segítségével igen nagy eredményt tud elérni. Sőt azt is ki kell emelni, hogy a jól választott jutalom nemcsak átmenetileg serkenti még jobb cselekvésre a gyermeket, hanem maradandó emlékként, élményt képező jelképként kíséri az egész életen át az embert. A gyermekkorban vagy a diákévek alatt szerzett emlékek, könyvek, érmek mindig tiszteletnek tárgyai és a későbbi család kis ereklyéi közé emelkednek. A helyesen alkalmazott jutalom még az élet későbbi folyamán is érezteti hatását. Az ajándék olyan szorosan összefügg az ajándékozó nevelővel, hogy állandó személyesítőjévé válik. Min-

¹ A gimnáziumi osztályokban többször titkosan megszavaztattam az osztályt, hogy hittanból és erkölcsi élet tekintetében kit tartanak a legjobbnak és kitüntetendőnek. Sajátságosan *mindig a legértékesebb fiú* kapta a legtöbb szavazatot. És az élet is igazat adott a fiúknak, nemcsak magamnak kellett belátnom ítéletük helyességét.

den reápillantás alkalmával beszédessé lesz és az okos nevelő lelkét szólaltatja meg. Némán beszél a nevelő lelke és állandóan kísér az élet útján — a nevelő készsége, adakozó szeretete.

c) A büntetés.

A rossz cselekedet ugyan már magában véve is elég baj, mert olykor a nyilvánvaló ostobaságot jelenti. Mégis a nevelés munkájában nemcsak arról van szó, vájjon a bűn önmagában hordja-e már a büntetést, hanem arról is, hogy a nevelés során miből álljon a külön kirovandó büntetés. Pontosabban: Mit érünk el a büntetéssel és mi legyen a módja?

A büntetésről általában úgy szoktak beszélni, hogy annak kettős jellege van, egyfelől *elégtételadás*, másfelől *javítás*. Az első kiegyenlítést teremt a sértett erkölcsi renddel szemben, a másik a bűnösnek megjavítását célozza. Az első szempont inkább a tárgyi igazság győzelmét, a másik a bűnös ember erkölcsi felemelését akarja elérni. Bármelyik oldalát is tekintjük a büntetésnek, meg kell állapítanunk, hogy mindegyik háttérben valamilyen lélektani szempont lappang. Még a vindikatív jellegű büntetés is azt akarja, hogy megtorpanjon a lélek és hódoljon be az egyetemes erkölcsi törvényeknek. A javító büntetésben pedig egyenesen ott él az a tervszerűség, hogy a múlt hibáinak súlyos felelősséggel és szenvedéssel való büntetése elrettentsen a bűntől. Mindkettő a lélek szentélyéig akar hatolni. Közös vonásuk, hogy a félelem és szenvedés erejével hatnak, eltérő mozzanatuk az, hogy az egyik az erkölcsi egyensúly helyreállítását, a másik a bűnös egyenes megjavulását szolgálja.¹

¹ Az okos nevelő sohase szabja ki a büntetést egyszerűen csak mint büntetést, megtorlást, hanem arra is gondol, hogy

Igaz ugyan, hogy a szeretet, a jót-keresés, a jót-látás és a jutalmazás elsőbrendű eszköz, mint a büntetés, de a tényleges hiba meglátása és kijavítása ugyancsak feladataink közé tartozik. Csak a túlzóan elfogult és a bűnt semmiképp meglátni nem akarók állítják azt, hogy a büntetést ki kell zárni a nevelésből. Azt a modern álláspontot ugyanis, amely szerint *teljesen adott hajlamokkal* születünk, vagyis azt a panoptimista felfogást, hogy csak tudatlanság, de nem bűnöző rosszakarát van az életben, semmiképpen sem lehet elfogadnunk. Ilyen alapok mellett csak *gyógyítás* és *felvilágosítás* volna a szülő és nevelő feladata. Az élet valósága azonban kemény ítélettel utal arra, hogy ezekkel a képzelt világokkal szemben igenis számolnunk kell a bűn tényleges szerepével. Mi nem tagadjuk egyik tényező jelenlétét sem, van az emberben jó is és van rossz is. De a jó hajlamok egyetemleges erejét és kizárólagosságát elvetjük. Ezért van az, hogy számolunk a gyógyítás és felvilágosítás eszközeivel is, de feltétlen helyet követelünk a büntetés számára is.

A büntetésnek jogi szerepét itt mellőzzük és a büntetésnek csak azt a jellegét akarjuk jobban ki-domborítani, amely szorosan a nevelés körébe tartozik.

Az elkövetett bűn jórészt a múltté. Legalább is

a büntetést megértesse a növendékével, annak szükségességét belássa, természetszerű voltát elismerje. „Wie die natürlichen, von Gott verordneten Strafen der Sünde immer Ergebnisse und Folgen der Sünde selbst sind, welche mit Notwendigkeit aus der inneren Wesen entspringen: so müssen auch die Strafen des Erziehers sich als notwendige Folgen der Verfehlung darstellen. Das Kind muss sich selbst gleichsam als eigenen Züchtiger und seine Strafe als ein Selbstgericht betrachten lernen.” (Kietz D.: Die Erziehung im Elternhause. Leipzig, 69. 1. Grethleins Praktische Hausbibliothek.)

annyiban, hogy az idő elfut felette. De a jelené és a jövője is, mert pusztító ereje beleivódik a későbbi életbe. *Nincs kiszakított múlt, csak egybefolyó élettel kell számolnunk.* A bűn tehát mint ok, mindig fennáll, és mint lelkipurdalást, felelősséget követelő teherként, állandóan a lélekben terpeszkedik. Még azokra is áll ez, akik egy ideig elaltatják a lelkiismeretet. Ez az eredmény csak ideig-óráig tart. Később felszínre tör, és a büntudat keservesen mardos, gyermeket, felnőttet egyaránt. A bűnös annyira érzi ezt, hogy nem tud megnyugodni, míg kiengesztelő elégtételt nem gyakorolt. Az egész azt jelenti, hogy a bűn maga is igényli a büntetést. Amikor tehát büntetünk, akkor a múlt terhén könnyítünk, és a múltnak a jelenbe és jövőbe átható romboló erejét akarjuk megtörni.

De ugyancsak szolgálni akarjuk a jövőt is. A büntetés mindig testi vagy lelki szenvedéssel jár. A szenvedés fájdalmat vált ki, a fájdalom pedig nem igénye az öröme teremtett emberi léleknek. A fájdalom ténye vagy borongással kísért elképzelése természeténél fogva visszarettent a jövő rossz celekvéseitől. Az igaz, hogy nemesebb irányítás a jó követe, de ugyancsak érték, ha alsóbbrendűbb érték is. a rossztól való rettegés. Az utóbbi is emberi erő, amely a jövő élet javait szolgálja. Nem szabad azt hinni, hogy a félelem mindig szolgálai meghunyászkodás. „Initium sapientiae timor Domini.” A félelem is üdvös, már csak azért is, mert megfontolásra, a következményekkel való számolásra készítet. Aki tisztelettel és hódolattal féli a felsőbbiséget, továbbá félelemmel tekint az esetlegesen bekövetkező büntetésre, az emberi szempontok figyelembevételével hajlik a jó élet felé. Mivel pedig az odahajlás igen sok esetben a félelem hatása alatt indul meg, azért számolnunk kell a félelem nevelő hatásával is.

*A büntetés tehát lélektanilag értékes és nevelés-tanilag érvényesítendő eszköz.*¹

A bűn állhat *kisebb kötelességmulasztásból, a tervszerű és tudatos rossz cselekedetből, vagy egyenesen rosszakarásból, vakmerő szembehelyezkedésből.*²

Természetes, hogy a *család* szigorúbban járhat el, mint az *iskola*. Mert az édesanya és édesapja sokkal közelebb esik a gyermekhez, mint az iskola. Ezért a *családi életben* a bűnök hármias fokozatának meg³ felelően a következő büntetési módokat lehet követni.

A *kisebb kötelességmulasztást* (a gyermek pl. nem végzi a leckéjét, kissé engedetlen tettvéreivei szemben, szeretetlen, stb.) *jótakaró szemmel* kell észrevenni. Eleinte elég egy-egy néma fejrázás, vagy intés. A szülő arcának kis elkomorlyodása is büntetés jelleggel bírhat. Fokozódhat az *négyszemközti szóbeli intéssel, majd* — az evangélium szerint! — *mások előtti feddéssel, továbbá kemény dorgálással*. Ha a hibák megisméltődnek, akkor később fenytékek is igénybe vehetők. Ilyenek valami kedves játéknak a megvonása, valamely nehezebb önmegtagaas elvégeztetése, esetleges kedvezmények elvonása (kisebb kirándulás, kevesebb séta, színház, stb.) — A *nagyobb tudatos rossz cselekedet* (eset-

¹ Azt azonban rögtön hozzátesszük, a nevelés fejlesztés és nem bírósági eljárás, *tehát*: „Die Strafe muss vor allem aber der *Eigenart des Kindes angepasst* werden: Körper- und Gemütsverfassung, sonstiges Verhalten und dgl. muss man wohl berücksichtigen, und es ist unpädagogisch, bei scheinbar gleichen Verstößen ganz gleiche Strafe auszuteilen.” (Dr. Richárd Seyfert: Schulpraxis. Methodik der Volksschule. 3. Aufl. Berlin u. Leipzig, 1912. Sammlung Göschen. 37. 1.)

² Itt nem akarjuk a bűnök tárgyi különbségeit mérlegelni, hanem azt akarjuk, hogy az alanyi rosszság szemszögéből alkossunk ítéletet a cselekedetről és ezek szerint méretezzük a büntetés fokozatát. Természetesen azt mi is valljuk, hogy a tárgyilag nagyobb bűn nagyobb büntetést igényel.

leges erkölcsi kihágás, rossz pajtáskodás, tudatos bűnös kapcsolat, duhajkodás, durva viselkedés, fennhéjázó nemtörődomség, stb.) *keményebb büntetést követel*, itt már a határozott és *rendkívül komoly feddéssel* kezdődik a büntetés. Ebben azután benne rejtőzik az a jelzés is, amely az esetleges ismétlés esetén *kemény büntetést* helyez kilátásba. A feddés felfokozódhat erős *rendreutasítássá*, amelyből kicseng a feltétlen javulást követelő hang is. Folytatólagosan büntetni lehet és kell *a szabaddb életlehetőség korlátozásával*, a kimaradások, zsebpénzek megvonásával, a baráti kör szűkítésével, a keményebben és szigorúbban kierőszakolt munkával, a ritkább szórakozással és hasonlókkal. Az *egyenes rosszakarát* és a *vakmerő szembehelyezkedés* esetén a szülői ház a legkeményebb büntetéstől se riadjon vissza. A brutális büntetés nem ideális, de *ritkán, jól megfontoltan* és *alaposan kiosztva* egyenesen nélkülözhetetlen.¹ Az atyai és anyai hatalom feltételezi és szinte követeli ezt a büntetést. De csakis akkor, ha az alkalomszerű. Amikor olyan tett kell, amely a helyszínen megtorol és észre² térít.

¹ Bertrand Russell mondja valahol, hogy okos szülőknek okos gyerekeik vannak. Idejében végzett rendreutasításokkal tényleg elérhetjük, hogy „családi jelentekre” nincs szükség. Sajnos, az ilyesmi ritka és az érzékeny szívek megjegyezhetik maguknak: „Noch heute prügeln Tausende von Eltern, selbst unsicher, ob sie das Rechte tun, von vielen verschreien als grausam oder sexual pervers.

Und doch ist es so leicht, den rechten Weg zu gehen. Die Prügelstrafe in der Familienerziehung ist noch heute, was sie vor Tausenden von Jahren war: eine Instinkthandlung zur Unterstützung der Entwicklung der Kinder, die dieser Nachhilfe bedürfen.” (Dr. Hans Handwerker: Wesen, Ursprung und biologische Bedeutung der Prügelstrafe. München, 1932. 112. 1.)

² Igazat adunk azonban Foerster-nek: „A testi büntetéssel kétségkívül teremthetni rendet. Azonban a segítségvel elért siker csak pillanatnyi; mert az embernek lelki,

Az *iskola* életében a büntetés fokozatait jórészt a fegyelmi szabályzat írja elő. Azt tehát keresztül-vinni annyi, mint okosan járni el. De ezeket a szabályokat is mindig a *jóakarás lelkének* kell áthatnia. A körülmények mérlegelése, a jó lélek szeretetteljes közeledése igen sok olyan büntetést is ír elő, amely a rendes fegyelmi szabályzatban nem található. Ilyen a gyakori négy szemközti beszélgetés, a szülőkkel való érintkezés keresése, az egyes iskolai javak, örömeiktől való távoltartás, a szerepeléstől való eltiltás, stb. Az iskola sem maradhat egyszerű végrehajtó szerv, amely az utasítást vakon viszi keresztül. Szellemében ott kell lennie a „nagy család” minden egyes tagjával való bensőséges együttérzésnek.

De mind a család, mind az iskola tartsa állandóan szeme előtt, hogy a büntetés sohase legyen az indulatnak a levezető bosszúállása. Az a büntetés, amely hirtelen robban ki, legritkábban hozza meg a kívánt eredményt. Ha indulatban vagyunk, legyen elvi tételünk és határozott döntésünk: holnap ilyenkor jelentkezni fogsz, akkor majd ítélkezni fogok! Addig mi is lehiggadunk, a dolgon gondolkozunk és az elhamarkodott ítélettől távolmaradunk.

Ha ítéleteink és büntetéseink megfontoltak, akkor természetes, hogy a büntetés kitöltésében következetesnek kell lennünk. A bűnös jószándékainak a felébredése kívánatos, de azért ez még nem lehet ok arra, hogy a kiszabott büntetést mindjárt el is engedjük. A büntetés könnyelmű elengedése a bűn felburjánzásának kezdete lehet.¹

vagyis igazi megfélemezésére nem való a testi büntetés. Eloltották vele gyakorta, a gyermek lelkében a becsületérzésnek utolsó szikráját is — aminek gyászos következményeiről nem ritkán tanúskodnak a törvényszéki tárgyalások.” (Foerster F. Vilmos: *Iskola és jellem*. Budapest, 1913. 177. 1.)

¹ Ezért egyik legfontosabb probléma a büntetésben, *meddig* tartson, mikor következzen be a megbocsátás. „Bei allen po-

A büntetés alapján javítási eszköz. A nevelő részéről tehát mindig úgy alkalmazandó, mint nevelési tényező. Alkalmazásában legyünk megfontoltak, kiszabásában arányt és fokozatot tartók, végrehajtásában pedig következetesek.

b) Az önként megnyilatkozó erőfeszítések.

Mégis, aligha értett meg bennünket az, aki azt képzei, hogy a nevelés csupa olyan jelenetből áll, amelyben a növendék egyszerűen az utasításra vár. Nem, az ember életének egyetlen szakaszában se valami tuskó, ami ott marad, ahová éppen állították. A mozgás, a kíváncsiszkodás, az alkalmazkodás, a cselekvés megtalálható minden gyermek napjában. Nógatás nélkül is vállalkozik olykor a gyerek a fáradalmakra. Sőt az ilyen kedvtelésből fakadó erőfeszítéseknek sokszor mélyebb nyomuk marad a gyermek életében, mint a komoly arccal, összeráncolt homlokkal kierőszakolt stúdiumoknak. Hány meg hány emlékezetessé lett ember életében ott van mint döntő momentum egy szabadon, erőszakolás nélkül kézbe fogott könyv, egy véletlen találkozás, valami kivételes óra emléke. A nevelő okosabbat nem is tehet, mint mikor azon van, hogy a „kötelesség” minél inkább a természetes életnyilvánuláshoz tartozzék, vagyis a kívánt magatartás az öröm és az odaadó készség jegyében álljon, távol minden robotszerű engedelmességtől valami „kategorikus imperativus” szolgálatában. Igaz, az életben vannak kötelességek, vannak föltétlen lemondást kívánó

sitiven Strafen des Erziehers ist eine wichtige Frage, wann das Vergeben und Vergessen folgen soll. Aus dem Zwecke der Strafe, der in der Besserung besteht, folgt, dass sie aufhören muss, sobald die Besserung beginnt.” (Dr. Paul Barth: Die Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre. 6. kiad. Leipzig, 1919. 88. 1.

pillanatok, de azért még az ilyen jellemet kívánó életvizsgákhoz is az út a „pihenés” és a „szórakozás” pillanatain át vezet. Az okos nevelő szemmel tartja tehát a gyermek szabad óráit és iparkodik hasznot húzni még a játékaiból, az olvasmányjaiból, és az önként vállalt fáradalmaiból is.

a) A játék, testedző sport, cserkészlet.

A *játék* a legkisebb kortól kezdve kíséri a gyermeket. A végtagok mozgása, a helyváltoztatás, játékszerek használata, szórakoztató tevékenység alkotják a játéknak lényegét. Minél elevebb, annál több haszna van a testnek és minél elmélyedőbb, annál erősebben hat a lélekre. A gyermek szervezete az élettani fejlődéssel kapcsolatban egyenesen igényli a mozgást. Ez pedig a játékban állandóan helyet talál. Figyelemre méltó jelenség, hogy a kis gyermek *természeténél fogva* hajlik a játékos mozgás felé; élénken jelezve, hogy ez nélkülözhetetlen szervezetének kifejlődésében. Ebből azután az következik, hogy a legkisebb kortól kezdve figyelmes készséggel kell engedni, hogy a gyermek játékos, mozgékony, eleven legyen.

A játékban igen sok erőfeszítés szerepel. A test erőinek kifejlődése pedig igényli a próbát, a megfeszülést, a gyakorlatot. Minél nagyobb a használat, annál nagyobb a fejlődés ütemes nekilendülése. Azért van az, hogy a játékos gyermek és az erősebb megfeszülést igénylő labdajátékokat játszó gyermek izomereje aránytalanul nagyobb a gubbasztó gyermeknél.

Aztán a *játéknak* van léleknevelő jelentősége is. A test és lélek szerves egységbe fonódása kézenfekvő. Nem világosan ismert ugyan a kettő korrelációja, de feltétlenül igaz a kettő harmonikus egybecsendítése. Ezért van az, hogy a játékos gyermek

testi fejlettsége mellett lelki harmóniával, derűs kedéllyel, lendületes élettempóval is ki fog tűnni. Már pedig ezek olyan kiválóságok, amelyek az el-tunyuló étellel szemben magától értetődően kü-lönb értéket jelentenek.

A játék tervszerűen kidolgozott és szabatosan megszabott alakja: a *testedző torna* és a *sport*. Az élet kevés területe iránt mutat nagyobb érdeklődést a fejlődő ifjú, mint a *torna* és a *sport* iránt. Már a család keretében is számottevő szokás a torna és a sport, aminek egyik jele, hogy a gyerekszobákban rendszerint ott találjuk a tornához tartozó felszere-léseket is. Az iskolák életében meg éppenséggel je-lentékeny az érdeklődés a torna iránt, és pedig nem csupán elméleti és higiénikus elgondolások alapján, hanem a serdülő diákok erőfeszítést kívánó hajla-maik miatt is. Az elméleti órák között szinte fel-üdülés a tornaóra, ami a további komoly szellemi erőfeszítést segítheti elő.¹ A *hivatalos torna* mellett rendjén levő az a törekvés is, amely a sport külön-féle ágának az ápolását is sürgeti. Rendszerint maga az ifjúság szervezi meg a sportegyesületeit és örömmel jár a sportpályákra, ahol a test fizikai fe-győrlésének mindenféle formáját gyakorolhatja.

Nem tagadható, a mai sportmozgalom *belső, ter-mészletes erők hatása alatt szervezkedik*. A felnőtt, de különösen a fiatalság érzi, hogy teste, lelke szá-mára nélkülözhetetlen a nagy erőfeszítés. Ha a já-tékra áll, hogy a test erőit fokozza, akkor a torna és a sport még inkább megvalósítja ezt az igényt. Azért van az, hogy a jól kisportolt test acélosan kemény, mert a gyakori használat mindjobban mozgásba

¹ Azért van az, hogy kísérlet folyik a tornaórák szaporí-tására. (Lásd: 40 perces órák és 10—10 perc megtakarítás a torna érdekében.) — Érdekes iránya a modern életnek, hogy „a tornaóra” helyett még elnevezésben is „testnevelési-óra”-t iktatnak. (Szukováthy I. dr.)

hozza a szervezetet. Különösen szükséges ez azoknak, akik foglalkozásuknál fogva kevés testi erőfejlesztést végeznek.¹

A kifejlett test, a felhasznált életerő kiváló alapot nyújt a lélek számára. Az acélos idegzet, a rugalmas izomzat könnyen vállalja és hajtja végre a lélek kemény parancsait. Az ember számára pedig elkerülhetetlen, hogy ezt a könnyedséget megtegye. A test és lélek amúgy is sokban ellentéte egymásnak: a földre húzó gravitáció akadálya az égiek felé törő aspirációknak. Nagy önnevelési érték tehát, ha a lélek előretöréseit, áldozatos követeléseit, lemondást hirdető igényeit készséges, szinte elemien kirobbanó elevenséggel hajtja végre a lélek.²

itt azután nem lehet különbséget tennünk fiúk és lányok között. A tornát és egyszerű sportot egyformán kell végeznie mind a két nemnek. De a leánysport mégis akkor természetszerű, ha a finomabb, esztétikusabb formákat kedveli, és nem feledkezik el a női szemérmert megillető különös tisztelet és kegyelet megóvásáról.³

¹ A fizikai munkás — akár gyermek, akár felnőtt — a házi és kenyérkereső munkában annyit végez, hogy részére *kevésbé* szükséges a sok testi erőpróba. Ez nem azt jelenti, hogy ők a *rendszeres tornát és sportot* nem igénylik. Csak azt akarjuk kiemelni, hogy inkább a sportból áradó fegyelem, rend, következetesség, rugalmasság, tettekészség tereli és irányítja a sportok felé. Látható is, hogy a helyesen kinevelt sportifjak vagy jól kidolgozott, katonaviselt emberek egészen mások, mint a petyhüdt testű, lazult gyengék.

² Az aszketikus gyakorlatoknak az a része, amely inkább *emberi* erővel dolgozik, azt mutatja, hogy azok számára könnyű, akik kidolgozták testi erőiket. Azt mondhatjuk, hogy a test felett szerzett uralom a kemény munkákon keresztül érhető el.

³ A sok harc és küzdelem a leánysport terén azért van, mert ezt a *feltétlenül* érvényt érdemlő szempontot elhomályosítja az emberek lazuló, a testi életet tekintve maguknak sokat megengedő ösztönössége. Legyünk őszinték és mondjuk ki, hogy ebben az esetben igen sok a hipokrizis. Mi fenntar-

Az élet Teremtője úgy rendezte az életet, hogy a jövőt saját életével szolgáló nő ennek a szent szolgálatnak misztériumából kifolyólag kivételesen zárt és tisztelt legyen. Nem lehet tehát a nevelésben olyan eszköz, amely ezt a mindenekfelett tiszteletet parancsoló élettörvényt a legtávolabbról is sértheti. Az egész testedzés, az egész sportmozgalom a lélekért van. Ezt a szolgálatot alázatos meghajlással tudomásul kell venni és a gyakorlati életben — család, iskola, sportkörök életébe — feltétlenül érvényre kell juttatni.¹

A testi erők kifejlesztése és a lelki értékek érvényesítése területén a legkiválóbb és minden kritikát kivételesen kiálló irány: a *cserkészlet*.² A

tás nélkül valljuk és követeljük a lányok okos testnevelését, de komolyan tiltakozunk felesleges és keményen elítélendő túlzások ellen. (Ilyenek: *közös* (fiúk-leányok) tornák; férfiak, mint úszási bírák; *hivatalos iskolai* úszógyakorlatok — közönség előtt, stb.)

I Ahol ez nincs, ott csak jelszó a testkultúra. Inkább testkultusz üti fel a fejét, amelyet nem szívesen ismernek be elméletileg az emberek, de igen szívesen élnek és élveznek a testiség fertőjébe merülők. Pedig bölcsen és szentül beszél a természetéről *Prohászka*, az Úrnak dalnoka: „Sokat fagytak rá a természetre; mondták, hogy tele van csábbal és veszedelemmel, tele búbájjal s kegyetlenséggel, tele ösztönösséggel és epedéssel; pedig főleg azt kell hangoztatni, hogy tele van erővel és kikezdésekkel, s hogy bele kell ezekbe állni, s az erőt föl kell magunkba szívni, s ahogy a hárs ez erőt hársfaszépséggé és illattá, s az akác ugyanazt fehér virággerezzé s mézzé változtatja: úgy kell az embernek a természet erejét, epedését s ösztönét a szellemi életben kivirágoztatnia. A régi görög bölcsnek szavát: „*φύσις διαμονία, οὐκ θεία*“: hogy a természet ösztönös, de nem isteni, egy magasabb bölcseséggel kell kiegészíteni, azzal, hogy az ösztönös természet az emberben változik el színében s *istenivé* lesz.” (*Prohászka* Ottokár összegyűjtött munkái. 8. kötet: Magasságok felé. Bpest, 1928. 160. 1.)

² A cserkészlet angol eredetű újabb pedagógiai mozgalom. Nálunk 1912-ben alakult meg a B. R. I. E. és a R. M. ifjúsági egyesületeinek támogatásával. Ma a Csonkaország területén több mint 24.000 cserkész van.

cserkész talpig ember! — ebben a mondatban foglalhatjuk össze az általános értékét. Én azt hiszem, még szebben hangzik: a *cserkész teljes ember*. Erős, fejlett a teste, de tiszta, szárnyaló a lelke! Benne belső egybecsendülést talál test és lélek. Szereti a földet, hogy rajta keresztül elérje az eget. Acél az idegzete, hogy rajta muzsikálni tudjon a lélek ihlettsége. Tiszta a teste, hogy fehér, lendületes legyen a lelke. A jelen tiszta embere, hogy belőle sarjadjon a jövő erős nemzedéke. A jelen családjának öröme, hogy a jövő család erős alapja legyen. A tépett nemzet sarjadéka, hogy az erős ország ura legyen belőle. Ezért szereti a család, az iskola, az ország a nagykalapos, hosszú botos, szeges talpú cserkész fiúkat!

A cserkész azonban nehéz munkával lesz ember. A mozgalom maga a *nevelésnek öntevékenységet szolgáló irányát* sürgeti. A cserkésznek még a nevelésben is önmagát kell kiszolgáltatnia! Gyakorlataiban kettős irányt követ. Az egyik a test puhultságával szemben a kemény, lemondó, igénytelen, de munkás élet, a másik az egyéni szellemi és lelki erők kifejlesztésével az önfeláldozásig készséges odaadó lelkiség.

A testi élet erőit leginkább a *táborozás* kemény munkájában edzi, ahol saját maga készítette „otthoná”-ban tölti kényelemtől mentes életét. Otthona a sátor, kertje a nagy természet, fekvőhelye a gally, ebédje a maga főzte étel, itala a víz. De a táborozást előző évközi önképzés is fizikai és testedző munkákat végeztet. A cserkész „ezermester”. Szerelő, bádogos, asztalos, cipész, favágó egy személyben. Nagyon jó ez, mert ez kizárja, hogy elpuhuló örömhajhász legyen belőle.

Spartai életmódja mellett kikutatja egyéni tehetéseit is, hogy azokat tökéletesítse. Mert tanulmányi kötelességeiről sem feledkezik meg, hogy azok-

ból szélesebbkörű ismereteket szerezzen. A lelkével különös gonddal törődik. A cserkész jól tudja, hogy a lélek felsőbb aspirációi nélkül nincs teljes élet. Az erkölcs, a vallásos átkapcsolódás integráns része életének. Ezek a tételek a valóságos életben kemény meg feszüléseken át érvényesülnek. Ezért van az, hogy a cserkészfiú tanulmányi, erkölcsi és vallási életét közvetlen természetességgel, de minden nehézség dacára is éli. Ez hozzátartozik az ő lényegéhez. A cserkészti parancsolatot úgy *gyakorolja*, mint az *Úr tízparancsolatának* részletes tételait. — Ez a természetes és természetfeletti erővel átítatott egyéniség *azután* arra tör, hogy önmagát aláztos szolgájává tegye a köznek. Segítés, támogatás, önfeláldozás a cserkészlélek igénye. A *napi jócselekedet* nélkülözhetetlen gyakorlata a magát művelő cserkésznek. Ezt a tettet keresve is végrehajtja! Azért van az, hogy a cserkész nap-nap után növekedik a tökéletességben és gazdagszik lelki kincsekben. A gyermekek maguk közt is nagyobbak tartják a cserkészt, mert észreveszik, hogy ezekből kisugárzik az áldozatkész ember arca.

A cserkész fáradalmaiban a test és lélek harmóniáját szolgálja. Különösen, *ha tudatos benne ez a megfeszülés*. Az öntudatos cserkész tehát nem egyszerű tag csupán, a csapat számmal elszámolható egyede, hanem önönértékén és sugáros erején fáradtságosan, lemondóan *dolgozó* személy is, olyan valaki, aki meghallotta a hívó szót, az élet hívó szavát, amelyet parancsnoka vagy intézményének törvénykönyve hangoztatott. A hallott szó után pedig készséges, önátadó lélekkel állt munkába és önönéletének teljes fejlődésében kemény eszközzé tette a cserkészet elméleti irányítását. Férfi lett; „self made man”. A cserkész erőfeszítésével: cserkész.

B) Szellemi munka.

Ismereteink gyűjtése *tanulással* történik. A tanulás azonban nem minden életfokon ugyanaz a szellemi tevékenység. Kezdetben, az élet első esztendeiben teljesen hiányzik belőle a „szellemi munka” céltudatos erőfeszítése. A *kisgyermekkor* napjai inkább bölcs okulással zárulnak, mint hasznos tudnivalókkal. A figyelés itt még természetesen megnyilatkozó kíváncsiság, ami addig tart, ameddig az érdeklődés el nem lankadt. A benyomások elraktározása, visszaidézése az értelem magától beálló, nógatás nélküli tevékenysége. A gyermek egyszerűen él, és csak úgy használja értelmét, ahogy a lábait vagy a karjait minden elvek szerint megszabott életrend és lekötelezettség nélkül.

A tulajdonképpeni szellemi munka, a *céltudatos ismeretgyűjtés*, a tanulás tehát inkább csak az *elemi iskolával* kezdődik. Mert bármilyen modern formát nyer is a tanítás, bármilyen könnyítést is mutat a didaktika,¹ a gyermek nem mentesül a kötelezőszerű tanulással járó erőfeszítéstől.² A magasabbrendű szellemi élet nem származhat pusztán kedvtelésre bízott érdeklődésből, a rendbe való besorakozás nem járhat az alkalmazkodás és a *kitűzött cél elérésének feltétlen igénye nélkül*. Amit tudni kell, azt meg kell tanulni. A szilárd rögzítés nem mellőzheti a többszöri ismétlést. A reprodukálás azonban már egy erkölcsi rendet tételez fel, törvényhez való igazodást, — az akaratnak határozott szolgálatát.

¹ A tanítási módszerek haladnak! A sok elméleti közlés helyett, a *demonstráció*, a tárgyi együttműködés, s *játsvitanítás* lép előtérbe.

² A gondolatoknak maradandóknak kell lennie. Ahhoz sok tanuló *ismétlés szükséges*. Az iskolában hallottakat át kell venni, *meg kell tanulni otthon*. „Repetitio est mater studiorum.” Nem lehet kihagyni az otthoni tanulást a tanításból. Minél kevesebbé és minél könnyebbé tenni — azt lehet, de elhagyni nem!

A középiskolák már teljesen számolnak a tanuló morális elszántságával, amiért a tananyaguk jóval kiterjedtebb területen mozog, mint a monda- és mesevilághoz tartozó években. Az egyéni érdeklődés számbavételén túl még az értelem alapvető fegyelmeztségének megadását is szolgálják. A tantárgyak nagy része már nem a tanuló egyéni érdeklődésének szoros köréhez tartozik; inkább a szellemi műveltség nélkülözhetetlen előismereteit nyújtják.

De később is, a főiskolákon az élet kérdéseinek megértése vagy akárcsak a szakavatott jártasság megszerzése óráról-órára megisméltendő lemondást és önkorlátozást jelent. Igaz, a „szellemi munka” nincs minden öröm nélkül. Mert a tudásnak van fénye is, amely reávetítődik az életre és világosságához vonja a sötét kontúrokat. Ez a fény pedig csirát vet az életutakra, amelyek közül kiemelkedő vonásokat nyer az igazi életút. Az életben nincs megállás. Vagy fejlődés vagy visszaesés mutatkozik. Azért a tanuló munka nem szünetelhet anélkül, hogy visszaesést ne hozna a szellemiek terén. A „végzettség” tehát nem lehet mentség arra, hogy a további erőfeszítések kimaradjanak.¹

¹ Sokan abban a sajnálatos helyzetben élnek, hogy a fizikai munka mellett kevés időt szentelhetnek a *tanulásra*. Bár a tanulás szükségességét itt sem szabad lecsökkenteni, mégis el kell ismerni, hogy a fizikai munkát végzők a rendszeres tanulás, az elméleti kutatás mellőzésével az élet gyakorlati területén végzik szellemi munkájukat. Ez sem nélkülözi az erőfeszítést, az erkölcsi lekötelezettség fáradalmait. „Sajnálatos különben, hogy a köznép, mely a nyelvet megalkotta, a *munka* szóhoz a gondnak, a fáradtságnak, a fájdalomnak minden képzetét hozzákapcsolta, pedig a pszichológiában nagyon is nyilvánvalóan ki van mutatva, hogy minden erkőfjétés gyönyört okoz, föltéve, hogy az erővesztés nem nagyobb annál, amit a táplálkozási folyamat rendes és szabályos menete pótolni tud.” (Payot: Az akarat nevelése. Ford.: Weszely Ödön. Bpest, Franklin Társ. 1912. II. köt. 182. 1.)

A szellemi erőfeszítés tárgyalásánál állandóan sürgető kérdés marad: hol van ennek a szellemi munkának a nevelési eszközök között a lélekfejlesztő jellege?

A fokozatosan előretolakodó kérdésre a lélektani egymásután adja meg a feleletet.

A szellemi erőfeszítés először is *lélekkitárás* és *lélekgazdagodás*. Az emberi lélek már belső természeténél fogva készséges a kapunyitásra és a befogadásra. Az emberi természet — az érzékszerveken át — beengedi a nagyvilág benyomásait és az egyszerű felhalmozás helyett feldolgozza, sajátjává teszi. Az élettelen világ is élővé válik; nemcsak a sejtelmélet elgondolásában, hanem az élő lélekérték felfokozásában is. Ez valójában azt jelenti, hogy a lélekgazdagodás nem marad egyszerű adattöbblet, hanem olyan élethorizontot tágító energia, amely a magasabbrendű élet lehetőségét adja. A tudás, az ismeretgyűjtés végeredményben is arra szolgál, hogy az élet valóságainak adatai az élet lépcsőfokaivá legyenek. Az ismeretek, az igazságok tehát alázatos szolgálói lesznek az emberi életnek. Azok az igazságok, amelyek a világ rejtélyeiből tűnnek elő, azért lépnek a lélek szentélyébe, hogy ott a magasabb, a *legmagasabb élettájak* felé indítsanak bennünket.

A szélesebb horizont és felsőbbrendű életcél felé való indulás mellett az *életenergiák érvényesítése* a második érték. Nem azért van bennünk hatalmas energiakészlet, hogy az csupán az elpetyhüdő temetői nyugalmat szolgálja. Az energiák érvényre törnek. Az élettalentumok kamatozást igényelnek. Ez a munka azonban csak akkor megy végbe, ha *szellemi erőfeszítés* kíséri az életet. Az életenergiák érvénye akkor lesz egyéni differenciáltságot mutató élő léletté, ha előtör a homályos, ködös lehetőségek

közül és valóságos, egyéni életértékké küzdi fel magát.

Maga a küzdelem jelzi már, hogy a harmadik értéket a komoly erőfeszítésben, továbbá a kitartó lendületben kell megtalálnunk. Az ember életének lényeges jegye a mozgás. Nem a fizikát jellemző *návra írt*, hanem az életet specifikáló, átnyaláboló, felszívó, feldolgozó szintézis. A gyűjtés, a fel fogás, az átalakítás, a felhasználás, a kisajátítás az önmagába való felvétel, az *életté teremtés*, állandó erőfeszítést tételez fel. Ahol ellankadnak a kezek, ahol elcsendesülnek a belső motorok, ott halál settenkedik az élet kapujában. A szellemi és lelki fejlődés iránya a végnélküli tökéletesedés; ennek útja az állandóan feszülő tevékenység. Még az örök élet gondolata is csak akkor termékeny és igényelt, ha benne az élet *természetfeletti dinamikája* talál területet. Az elpihenés szertevesztést,¹ az energiafeszülés gazdagodó egybefogást eredményez.

¹ „Ha a szellemnek nincs magasabb elfoglaltsága, csakhamar a kicsinyes bajok töltik el azt. Kinek nincs mit tenni, ideje kerül arra, hogy apró kellemetlenségein rágódjék. Ez a töprengés nem táplálja, de rombolja a szellemet. Ha az érzelmek erejét nem szabályozzuk csatornák által, természetünknek magasabb régióiba nem tud majd szétáradni, hegy azt megtermékenyítse; így azután az állatiasság mélyen terjed szét és ott eliszaposodik. Az önzésen ejtett apró sebek elkeserítenek minket, az élet elkerülhetetlen kellemetlenségei megmérgezik napjainkat, megzavarják álmainkat. Közelről nézve, a „nagyúr” nyugalma éppen nem irigylésreméltó! Még a szórakozása is robotszámba megy; nincs íze, nincs sava annak, mert az ember szórakozása a munkásságtól elválaszthatatlan. A restség még a testre is visszahat és a bágyadtság, elpuhultság által, amit a táplálkozás és fölszívódás folyamatában uralkodóvá tesz, alássa az egészséget. Ami a szellemet illeti, jellemzi azt ebben az állapotban az ingadozó, meddő, bágyasztó szórakozottság. Erőtéljes köznapi kifejezéssel élve, a szellem önmagán rágódik. Ami az akaratot illeti, alig szükséges arra emlékeztetni, mily sajnálatos gyorsan elsenyved az

Végezetül még az a kérdés marad nyitva, vájjon a szó szoros értelmében vett *szellemi erőfeszítésnek, a tanulásnak hiánya* egészen visszafejleszti-e az embert?

Az nem tagadható, hogy a visszaesés, a szellemi elernyedés nyomán az elsötétülés olykor szinte kézzelfogható. Egyéni és nemzeti civilizációk pusztulása mutatja, hogy az ellankadt kultúrigényekre csak lehanyaglás következik. Ámde figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy *az emberi élet több síkon mozog*. A szellemi kultúra alapja ugyan a magasabb lelki életnek, de elképzelhető olyan emelkedett lelkiélet is, amely a kultúra magasabb fokának hiánya mellett bontakozik ki. Az életben mindennél lényegesebb a lelkeség, a belső kiegyensúlyozottság, az örök orientáció, az erkölcsi kidolgozottság, amelyet csak emel a kulturális magasabbrendűség, de amelyet nem tesz lehetetlenné ennek hiánya vagy alacsonyabb foka. Ha pedig idekapcsoljuk azt is, hogy a természetfeletti életet a kegyelmi erők indítják, ezekről pedig tudjuk, hogy egyetemlegesen áradnak az emberek lelkéből, akkor világos lesz, hogy az emberi élet legmagasabbrendű kifejlődését, a szellemi élethorizont kiszélesedését az ismerethalmozás, a tudás nem egyedül befolyásolja.

A szellemi erőfeszítés igényelt nevelési eszköz, de az élet szélesen futó vonalain csak egy a sok fontos közül.

c) Az önmegtágadás.

A helyesen irányított testi élet és a szellemi fölény nem a végső cél. Ezek csupán egymástán emelkedő lépcsőzetek, amelyeken felfelé haladva

a lusta embernél; minden erő kifejtés fájdalmat okoz neki, elannyira, hogy már ott is szenved, ahol a dolgozó ember a szenvedéseknek még a lehetőségét sem sejtí. Milyen más a dolgozó ember!” (Payot: Az akarat nevelése II. köt. 180—181. 1.)

a lelki élet, az erkölcsi élet magaslatáig jutunk. Ennek két formája van: természetes erkölcs és természetfeletti erkölcs. A két célt együttesen kell nézni az embernek. *A teljes ember* akkor alakul ki, ha metafizikai távlatú ember és az isteni kegyelem erőiből élően dolgozó egyéniség lép az élet színpadára. Ennek a lelkiségnek alapja a földiek fölé való emelkedés és a lelkiek felé vett orientáció. Valójában így fejezhető ki tételes feladatként: *meglazítani a földies köteléket és fölvenni Isten-nel a vitális kapcsolatokat.*

A földies kötelékek meglazításának eszköze: az *önmegtagadás*. Az önmegtagadás valójában szándékos vállalása *a testi vagy lelki szenvedésnek* a lélek felsőbbrendű értékeinek diadala érdekében.¹ Eszményi elgondolásban lélekkítarás, hogy az önként vállalt szenvedés erőssé tegye a lelket a küzdelem megvívására és a lélek diadalmas kifejtésére.

A gyakorlati életben kettős alakja van. Az első — készséges vállalása az élet *tárgyi nehézségeinek és bajainak*, a második — *keresése és tervszerű kiszabása egyes önlegyőzést igénylő szenvedésnek*. Az egyszerűbb embernél könnyebb a testi, a műveltebb szellemnél fárasztóbb a lelki. Azért van az, hogy a lelkiélet kezdetén a testi szenvedések útján

¹ „Gewiss ist es ernst zu nehmen, wenn nicht selten gerade tiefere Naturen eine Abneigung dagegen empfinden, dass, wie sie sagen, das Sittliche zum Gegenstand einer bewussten und wohlorganisierten Gymnastik erniedrigt werden soll — bei solchen Einwänden aber wird vergessen, dass hier keineswegs die eigentliche sittliche Leistung zu einer Turnübung gemacht wird, sondern dass es sich nur um eine *Vovschule* in der Standhaftigkeit handelt; der sittliche Ernst aber, der in dieser vorbereitenden und vorbeugenden Willensstärkung zum Ausdruck gelangt, der kann dem Ganzén des sittlichen Lebens nur zugute kommen.” (Fr. W. Foerster: Erziehung und Selbsterziehung. Schultheiss und Co., Zürich. 1918. 150. 1.)

tagadják meg magukat, míg a tökéletesség magasabb szintjén lelki önmehtagadásokat végzünk.

Mit értünk azon, hogy készségesen vállaljuk az élet szenvedéseit? Röviden annyit, hogy az élettel járó nehézségeket, szenvedéseket, anyagi és lelki kettősségünkől származó küzdelmeket a készségesen fogadó lélek odahajlásával vesszük és a felsőbbrendű élet eszközének tekintjük. Az életbe tudtunk és akaratunk nélkül léptünk be. Az életkörülményeket sem magunk választottuk ki. Testi-lelki adottságunk is kívülünk való kezdésből származnak. A nagy élet behatásai akaratunk ellenére irányítanak. A nevelés, tanítás is jobbra vagy balra fordít. Az egyéni kedvtelés, kísértés pedig sokszor belső értéket rombol. Bár a legutolsóban már van valami a mi alanyiségünkől is, mégis a többi egészen kívülünk álló tényezők következménye. Lehet nézni és elfogadni ezt a változhatatlannak hirdető fatalista elfogultságával és passzivitásával, de lehet fogadni az önmagán dolgozni akaró ember készséges aktivitásával. Ha sok az anyagi és körülményekből fakadó teher, akkor úgy fokozom erőimet, hogy ezeket letörjék és diadalmasabban érvényesüljenek. Hogy gyakorlati példát mondjak, így képzelem a dolgot: ha tehetségem kisebb, mint barátomé, akkor szellemi életemet önmehtagadó szorgalommal iparkodom telíteni. A természetadta hiány teher, de az erősen megfeszülő szorgalom egyrészt uralmat szerez a kisebb tehetség felett, de másrészt az állandó szorgalmi készséget, a lelkiértékeket is felfokozza. Vagy ha csapások elveszik tőlem földi javaimat, a lelki fölényesség erejével a lelkiek felé fordítom figyelmemet. Az élet csapásai összetörik a nem készségesen fogadó lelket, de felemelik, magasabb életszintjára juttatják és megerősítik az önmehtagadás lelkével élő embert.

Már a tanító nevelésnek is arra kell törvnie, hogy

ezt a meglátást hangsúlyozza és erre a készséges lelkültre hangoljon. Természetes, hogy ez *csak* akkor lehetséges, ha világnézeti elgondolásunk szerint *Istenatyánk* irányítja életünket. Ha ugyanis *csak labdái* vagyunk az életnek, akkor teljes lehetlenség megnyugodni és elfogadni a létet úgy, amint van. Tiltakozik az egyén, forrong a tömeg, lázong az ember. Előáll a „bellum omnium contra omnes”. Ez a nagy zűrzavar csak akkor oszlik el, ha a testi, anyagi vagy szellemi csapásokat a lelkiértékeket felfokozó eszköznek hirdetjük.

A hirdetés azonban csak elmélet. A gyakorlat az élet. Ezért a gyermekkortól kezdve arra kell nevelni a gyermeket, hogy nap-nap után az öntökéletesezés és emelkedési vágy készségével tegye a lélek eszközévé — önlegyőzés, önmegtágadás útján! — a földi szenvedéseket, bajokat, hiányokat és meg-rázkódtatásokat! A napi önlegyözesek a lélek uralmának biztosítását hozzák! A test szolgálja lesz a léleknek és így a felsőbbrendű érték diadalával beáll a test és lélek igényeinek egyensúlya.

A természetes élet hozta terhek és bajok a maguk elemi erejükkel szakadnak az emberre. Ezeket vállalni kell. Vagy úgy, hogy súlyos tehernek nézük és összeroppantanak, vagy úgy, hogy készséges lélekkel állunk velük szembe és a lelkiértékek eszközévé tesszük őket. Emellett azonban olyan önmegtágadások is szükségesek, amelyeket magunk keresünk, választunk és szabunk ki magunknak. Ezek már nem csupán készséges fogadásai a változhatatlannak, hanem szándékos felvétele az akarral kitűzött önmegtágásnak.

Ez az önmegtágadás lehet testi önsanyargatás, testi igénymegtágadás, szellemi örömmegfékezés, kemény jócselekedetvégzés, az önzéssel szemben vállalt önzetlenség és még sok más. A lényeg azonban mindig az hogy az alsóbbrendű erők megtö-

rése útján akarjuk a felsőbbrendűek diadalát. Ha napi önmegtagadással megfékezem nyalánkságomat, akkor fokozhatom a szellemi értékek után való vágyakozásomat.

Akinek nem életet adó öröme a terített asztal, az boldogságát találja a laboratórium csendjében. Aki saját szellemi és lelki értékeit a napi önmegtagadás útján mások érdekében kamatoztatja (természetesen a hivatási kötelességen túlmenő fokban!), az nem kincseket szór szét, hanem emberlelkek emelkedésével önmagának értékét is szaporítja.

A gyakorlati élet azt igényli, hogy az önmegtagadó lelkület egészen beleivakodjék életünkbe. Nem szabad elmúlnia napnak, amely valamelyes önlegyőzéssel, önmegtagadással ne gazdagította volna életünket. Ez pedig azért van így, mert a szellemi és lelkiélet kifejlődése gátlások letörésével bontakozik ki. A test a maga természeténél fogva húz a tétlenség felé. A „corpus humanum”, az élő test pedig az életcélt kísérő ösztönös idegzsongások miatt hajlik az élvezetek felé. Nem tagadható, hogy igen sok bennünk a földi és nehezen tudjuk kiformalni a lelkit. A tervszerűen dolgozó ember vagy nevelő kénytelen tehát feladattá tenni, hogy nap-nap után vállalt önmegtagadással iparkodjék edzeni lelki erőit.

Hogy ki hogyan válogassa össze önmagának az önmegtagadások sorozatát, az egészen egyéni. Alaptétele lehet ez: amelyik ponton túlzottan erős az alsóbbrendű életigény, azon kell szembeszállni az önmegtagadások eszközével. A hedonista ember az élvezetektől való megtartóztatást keresse, a lusta, tunya ember naponta végzendő külön munkával nevelje szorgalmát. A felületes világszemlélő elmélyedő olvasmányokkal tegye mélyenjáróvá lelkét. Mindenkinél egyéni feladat, de sokat segíthet benne a lelket jól ismerő lelkiatya-nevelő. A szülők is fi-

gyei jenek föl a lélek fejlődésére és neveljék rá gyermeküket fokozatosan az önmegtagadó életre. Itt is megemlítjük még egyszer, hogy ezért is van rendkívül nagy nevelő jelentősége a cserkészetnek, mert ott egyenesen keresik, kötelezően előírják az önmegtagadást. Viszont azért pusztulnak el a puhánnyá nevelt „egyke”-k és kényeztetett gazdag gyermekek, mert a kis kortól kezdve nem tanulták meg az önmegtagadás gyakorlatát. Tudomásul kell venni, hogy az élet kemény folyamat. A reánevelődés nem lehet játék és gyermekded dédelgetés.

Bár az önmegtagadás szó elég félelmetesen és nagyon is aszkétikus ízűen hangzik, mégis meg kell barátkozni vele a nevelőnek. Olyan eszköz, amely „ratione medicináe praeventivae”, ez előzetes gyógyszer erejével hat. Csupán elméletileg lehet nehezményezni és fokozatokat állítani. A valóságos életet látók és élők érzik, hogy elemi erővel tör rájuk a rohanó élet sok csapása és küzdelme. Gátat emelni nem lehet. Kimenekülni is lehetetlen. Csak az a mód segít, *amely felülemelkedik az élet nehézségein.*¹ Ennek pedig lényeges és nélkülözhetetlen eszköze: az önmegtagadás.

B) Természetfeletti eszközök.

Az ember gondja és baja nem szorítkozik kizárólag a természetes életre, a mindennapi élet apró-

¹ Fr. W. Foersfer: „Die richtig geleitete Askese ist ein Entgegenkommen der Menschen, ein Sicherheben der geistigen Kraft aus der Welt des Staubes — und wenn es wahr ist, dass diese selbsttätige Erhebung jeden höhern Einfluss ausschliesst, sobald sie sich mit Einbildung auf die eigene Kraft Verbindet, so ist es genau ebenso wahr, dass auch einem Glaubensleben ohne beständiges *Ringens des Willens um Befreiung von der Tierheit* die erhebendsten Erleuchtungen und Stärkungen versagt werden.” (Erziehung und Selbsterziehung. 164. 1.)

cseprő szükségletére. A jóllakott ember még nem a kielégített ember. Ezzel a nevelésnek is számolnia kell, amikor feladatát és eszközeit számbaveszi. Gyakorlatában kell tehát lenni olyan eszközöknek is, amelyek segítségével a *természetfeletti igények* megfelelően kiszolgáltathatók.

Ezek általában két nagyobb csoportba foglalhatók: *kívülről jövők és belülről hatók*. Az elsőhöz tartoznak az *embertől kiinduló igehirdetés és az Istenből közvetlenül áradó kegyelem, a másikkal a kegyelem eszközei és az aszketikus gyakorlatok*.

1. Kívülről jövő természetfeletti eszközök.

a) Az igehirdetés.

Itt nem egyszerű tanításról, hanem az evangélium szellemének szétsugárzásáról van szó. A tanítás, mint léleknevelő eszköz arravaló, hogy a szellemi életet rendezze. Az igehirdetés azonban már a léleknek Isten felé való vágyódásában akar szárnybontogató erő lenni. Lényeges jegyét abban hordozza, hogy az emberi léleknek metafizikai értékét hirdeti, annak kifejlődését elősegíti és elérésére szükséges feltételekre kioktatja. Eredményesnek akkor tekinthető, ha a felemelt öntudat mellett állandó lélekderűre, törhetetlen optimizmusra és feszülő lendületre hevít.

Az igehirdetés korántsem valami egyszerű emberi munka. Még olyan értelemben sem, mintha talán csak bölcs életelveket tanító moralizálás lenne. Megnyilatkozásában jelentkeznie kell a természetfeletti hivatásnak és a küldetéssel járó kegyelmi áramlásnak is. Végrehajtója a kegyelem erejével dolgozó pap, követője az Isten és ember belső dinamikáját feszítő vallás, valósága a kegyelem, eredete az Úr, biztonsága az Isten szava, eredménye a lélek átnemesítése.

Az Úr szavai szerint a lélek pásztorja égi küldött, aki az Istenhez tartozás „jóhírét” hirdeti az embernek. Mint ilyen, *lényegesen* beletartozik a nevelés formáiba és pedig az igehirdető a maga közvetítő erejével, az ige meg az életcél megvilágító, lelket indító belső hatalmával.

Nagyon természetes, hogy az igehirdetés akkor lesz igazi, ha tárgyi tartalmával az égi tanítást terjeszti és nem pedig az emberi bölcseségnek valamilyen gyakorlati szabályait. Az isteni tanok, a „depósitum fidei” anyagát alkotják. Hirdetőjük pedig a küldetés kegyelmét birtoklók egyeteme. Ez az emberi élet igazi tartalmát adó isteni megvilágítás nem lehet ingó, egyesekre bízott emberi felfogásoktól függő vélemény, hanem az égi Lélek sugalmazásával való inspirált biztos irányítás.

Az Egyház éppen azért nem valami pusztá ráadás a különféle intézmények között. Az emberlelkek készségesen hallgatják és követik az Egyház szavát. A gyermeklelkek keresve-keresi a „lelkiatyát”. De a felnőtt ember is teljes lelki bizakodással hallgatja a „lelkipásztor”-t.¹

Az igehirdetés mindenkinek szól. A gyermeknek csak úgy, mint a felnőtteknek. A legkisebb korban az édesanya ajkán csendül meg, az iskolás kortól kezdve pedig a lelkiatya és lelkipásztor tanításában érvényesül. A szó azonban, ha életige is, csak akkor lesz belső életet fejlesztő erő, ha *eleven magként* hullik a lélekbe. Az evangéliumi Mester para-

¹ „Es ist ein unsterbliches Meisterwort: „Der Mensch lebt nicht vom Brot allein, sondern von jedem Wort, das aus dem Munde Gottes kommt.” Natürlich lebt der Mensch auch vom Brot, der Sohn der Erde, der Lehmkloss. Aber als der „Bürger zweier Welten”, mit den Füßen die Erde berührend, mit dem Scheitel in den Himmel ragend, lebt er nach seinem höheren Sein wesensnotwendig auch von „Wort”. (Anton Worlitscheck: Persönlichkeitspflege. 1928, Herder Veri. Freiburg. 14. 1.)

bolája szerint „íme a magvető kiméne vetni. És amint vetett, némely mag az útfélre esek, és jövén az égi madarak, fölevék azt. Másik köves talajra esek, hol nem sok földre vala és hamarosan kikele, mert nem volt mélyen a földben; de mikor kisütött a nap, megperzselődött, s minthogy nem volt gyökere, elszáradta. Másik a tövisek közé esek, és felnővén a tövisek, elfojtották azt és nem hozta termést. Egy része pedig jó földbe esek, s felnővén és gyarapodván, termést hozta, és adott, ki harminc-, ki hatvan-, ki százannyit. És monda: Akinek fülei vannak a hallásra, hallja meg.”¹ Ez a példabeszéd azt tanítja, hogy a lélek készsége és a lélek odaadó munkája nélkül nem hajt csirát és nem hoz gyümölcsöt az elvetett mag. Az igehirdetésnek azt kell tehát eredményeznie, hogy az ember *világosabban lásson, az örök életet helyesebben értékelje, a lélek vágyainak teret nyisson és az életnek isteni formát adjon.* Nagyon természetes, hogy mintegy az Isten fiává való átváltozás csak akkor válhat valóra, ha valóban eszközként használjuk az evangéliumi igéket. Az ember — a természetes életerők folytán — hajlamos ugyan arra, hogy életcéljában a föld felé húzzon, a természetfeletti igehirdetés azonban éppen arra készíti, hogy az égiek felé tekintsen. Annak ellenére, hogy a lélek alapján készséges az égi orientáció felé, mégis szükségesek az ébresztgető hangok, az erősítő és a kísérő melódiák. Az igehirdetés tehát az égi kéznek leereszkedése, hogy megfogja, irányítsa az emberi lelket, azt a lelket, amely könnyen eltéved vagy hibákkal terhelt botorkál az életúton.²

¹ Márk 4, 3—9.

² Ezt foglalja igen bölcs ítéletbe *Tóth Kálmán dt.*, amidőn így ír: „Jézus szava úgy hat az olvasóra, mint a hinduk szent könyvének a címe mondja: Rig véde — Dal a szent tudásról. Dalként hangzik a Krisztus szava arról a tudásról,

Az ember útja az égi magaslatok felé tart ugyan, de az égi Atya segedelme nélkül pusztán a maga iparkodásával aligha jutna messze. Célunkat és utunkat Ő tüzi ki, Ő kínálja az útjárás eszközeként a hit tárgyi igazságait, de nem rideg tételek összegként, hanem a közvetlen tanítás, az íghirdetés személyes megnyilatkozásával. Élő személyként lép elő a tanító lelkipásztor, élő személyként indítja a nevelő embert. Így lesz az élő evangélium az élő emberek valóságos, felsőbbrendű életet fakasztó nevelési eszköze I¹

hogy az ő kegyelméből minden ember Isten gyermeke lett és Istenhez juthat az égbe, ha az emberré lett Istenfiának tanítása és példája szerint rendezi be földi életét. (Tóth K. dr.: Az evangéliumok látszólagos ellentmondásai. Budapest, 1934. 1. lap.)

¹ Az íghirdetés nevelői értéke még a hívők előtt se mind egyformán elismert, aminek oka — miért tagadnók — éppen a sok napszamba végzett prédikáció. Az íghirdetés természetesen nem lehet akárki dolga. Minden bizonnal úgy van, csak az szólaljon meg, akinek az ajka a szív bőségéből beszél. De az íghirdetés maga mellőzhetetlen eszköz az ember nemesítéséhez. Más és más formában megtalálható a szellemi élet minden megnyilatkozásában. *Rudolf Maria Holzapfel* vélekedése szerint a törvénykönyvek végső, kifinomodott formája az íghirdetés, a lélek belsejébe hatoló beszéd egyik alakja lesz:

„Der Unausrottbarkeit animalischer Instinkte und solcher egoistischer Triebe, die weder durch Belehrung noch Bitté, Nachsicht und Liebe im Zaume gehalten werden können, muss das Gesetz zum Teil durch strenge Drohung begegnen. Dies wird aber nicht in der einseitigen Weise des bisherigen Gesetzes geschehen. Die Gesetzgebung der Zukunft wird auch die Zugänglichkeit der Menschen für Belehrung und Liebe Rechnung tragen und neben den imperativen auch informative, neben strengen auch milde Formen der Willenslenkung in reichen Masse einführen.

Sie wird eine Kunst sein, eine religiöse Schöpfung. Wie sie in ferner Vergangenheit, von Göttern selbst gedacht oder geschrieben, den grossen Gesetzgebern in grossen Visionen aufgegangen war, so wird sie auch in Zukunft begeisterte Gesichte und Himmelsstimmung bringen.

b) *A kegyelem.*

A kegyelem az ég ajándéka, az Istenatyánk szeretetének kiáradása, az ember lelkének isteni erőkel való elhalmozása. Égi ajándék, amely egyrészt a jóra indít (segítő kegyelem), de másrészt az isteni természet részesévé magasztosít (megszentelő kegyelem).¹ Olyan égi áramlás, amelynek sodrában élő gerezdet termő venyigévé leszünk,

A kegyelem áramlása úgy képzelendő el, mint a lelkiélet mindent betöltő légköre. A lelkiélet számára annyira igényelt ez az erőáramlás, hogy nélküle semmit se szerezhetünk az örök élet számára. Úgy kell tekintenünk, mint szerető Istenanyánk vitalitásának hozzá magához felemelő és természetében részesítő szent erejét. Olyan bensőséges kapcsolat, amely a teljes ember elmélyülésének legmagasztosabb eszközlője. Általa a *belső életgyökéret* közvetlenül a személyes Isten világából frissül fel és nyer erőt földi rendeltetéséhez.

A kegyelemnek két áramlása van: a *segítő kegyelem* és a *megszentelő kegyelem*,

A segítő kegyelem belülről vagy kívülről jövő tanítás. Az ember életének medrét a szokásos cselekvések vájják ki. A benne hömpölygő gondolatok, elhatározások, érzések belső dinamikáját törvények szabják meg, de irányát már a kegyelmi megvilágítások adják meg. Olykor mint megtorpanás jelent-

Ich sehe Dichter und Künstler an ihrem Aufbau teilnehmen, ihr eine Gestalt gebén, die tief in die Seele der Menschen eingreifen muss, veredelnd, vertiefend und bereichend. Wie man leben, wie man handeln soll, führt sie allén vor Augen, in dem sie eine Welt von Vorbildern schafft, die in Wort und Musik, in Plastik und Baukunst zum Ausdruck gelangt.” (Panideal, II. k. 77. 1. Eugen Diederichs Veri. Jena, 1923.)

¹ Méltán mondja Schütz tételszerű precizitással: „A megszentelő kegyelem ontológiai tekintetben természetfeletti késég.” (Schütz A.: Dogmatika. II. Budapest, 1923. 80. 1.)

kezik a kegyelem segítő jelenléte,¹ máskor mint *tisztább látás* emlékeztet feladatunkra.² De előtörhet mint *odahajló szeretet is*,³ ha a jó felé fordul az életünk,⁴ ha a rossztól világosabb lélekkel elhajlunk és erőteljes lendültsel új életet kezdünk.⁵ Nem tudjuk, honnét jő, de érezzük az életet fordító erejét.

Bár az ember lelkét megragadja, mégse ragadja tőle teljesen függetlenül magával. Több benne az ösztökélő erő, mint a kényszerítő hatalom.

Az ember lelkiélete ugyanis nem kényszerítő törvények hatalma alatt nyög, hanem a belső szabadság adományának világában fejlődik. Az örök *É N ereje* érvényesülési lehetőséget ad az embernek is. De a véges *é n* is igenlést vagy tagadást viht bele a segítő kegyelem áramlásába. Épp ezért van az, hogy a segítő kegyelem égi eszköz marad, amellyel élhet a föld vándora. Ezt pedig azért kell kiemelni, mert akad nevelő, aki ezt az eszközt állandóan ajánlani elmulasztja, pedig tudatos felhasználás nélkül igazi eredményt nem tud elérni. Isten nélkül semmit sem tehetünk, ez az első tétel, amire egy nevelőnek rá kell eszmélnie. De az Istenre sem lehet úgy hagyatkozni, hogy az emberi erőfeszítést elpihentetjük. A segítő kegyelem jellegében benne van az, hogy *segít*, de az már nincs, hogy *kényszerít*.

A megszentelő kegyelem több mint az egyetemes cselekvésre serkentő égi ajándék; lényegesebb értéke az ember egész természetének átjárása, az Isten természetében való részesítése. Míg az ember anyagi élete és szellemi élete a természetéhez tartozik, addig

¹ Lásd *Saul* életét, *Ágoston* megtorpanását.

² Szent Ferenc, Loyolai szent Ignác látomása.

³ A szenvedő Krisztushoz hajló élet ezernyi példája. (Kis sz. Teréz.)

⁴ A modern írók közül *Francois Coppée*, *Huysmans*, *Claudél*, *Papini*, *Werfel*.

⁵ A köznapiság élet ezernyi példája. Gyermekek, felnőttek élete állandóan mutatja ezt a különleges nekilendülést.

az ember Istent szerető, Istenért dolgozó lelkesége már a megszentelő kegyelem működése. A természetes ember keresheti és megtalálhatja Istent, de csak a megszentelő kegyelemmel ékített lehet az isteni életet, a szeretettől áthatott életet élő és a végnélküli életet kidolgozó és érdemszerűen alakító ember. Az istent hinni, felé fordulni lehet természetes életerőkkel is, de az Isten szeretetében elmerülni és Benne az örök élet alkotóját látni, várni és szeretni csakis megszentelő kegyelemmel lehetséges. Az első ugyanis csak odaforulás, a másik pedig benne élés. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha az ember természete az isteni természethez idomul.

A megszentelő kegyelem mindenekfölött a tiszta lelkek birtokállománya. Nem éppen úgy, hogy feltétlenül, szükségszerűen igényelt adomány, hanem inkább úgy, hogy *alapfeltétele* a megszentelő kegyelemnek. Isteni természettel nem egyezhet a bűn jelenvalósága. Csak az élhet Istennel, aki belsőleg már elfordult és megtisztult a bűntől.

Ezt az ajándékot az Isten adja, de az ember elveszítheti, Isten küldi, de az ember visszaveheti. Az együttműködésből fakad a természetfeletti, az isteni élet. Isten leereszkedik az emberhez, de az embernek nem szabad mozdulatlanságban maradnia. Még az önmagát legteljesebben átadó víziós lelkek is *belső készségükkel* válnak Isten szent eszközévé. Csakis az együttes munkálkodás fakasztja ki az örök életre képes természetfeletti folyó életet. Természetünk eredménye: a harmonikus ember; a megszentelő kegyelem eredője: az *isteni ember*.¹ Ez pedig *nem kivételes*, hanem *egyetemes életforma*.

¹ A kegyelemmel telített lelkek tudnak így felkiáltani: „Mily jó is az Isten? Sivaton át vezeti övéit az ígért földjére, keresztúton a mennyei örömekbe ” (Dr. Babura I. Szent Ágoston élete. Budapest 1924 50 l.)

A kegyelem égből szálló és ég felé indító erő. Olyan eszköz, amely már a földi vonatkozásban értékesítendő és felhasználandó. Az élet nem a földön határolt. Ezt a szűk keretet áttöri a lélek *életet igénylő szárnyalása*.¹ Nem elégszik meg a földdel, neki az élet teljessége kell.² Ezért van az, hogy csak akkor tökéletes és teljes az élet, ha a belső lendületét nem a földi gravitáció, hanem a kegyelmi aspiráció adja. Innét van az, hogy az élet igazi értelmét kereső és találó nevelők a teljes élet lényegéhez tartozónak tartják és azért a teljes nevelés elengedhetetlen eszközének igénylik az isteni kegyelmet.³

2. Belül hatók.

a) A kegyelmi eszközök.

A kegyelem Istennek nagylelkű égi ajándéka, aminek okos felhasználása kinek-kinek a maga külön feladata. Az Isten kezünkbe helyezi vele boldo-

¹ *Szent Ágoston*: „Tota vita Christiani boni sanctum desiderium est. (Ep. Joann. ad Parth. Tract. IV. 6.)

² *Szent Ágoston*: „Semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris Sufficit: et peristi. Semper adde, semper ambula, semper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. (Serm. CLXIX. 18.)

³ Az örök orientáció szükségességét hangsúlyozza XI. Pius, amidőn szalézi sz. Ferenc halála háromszázéves fordulója alkalmából kiadott *apostoli körlevelében* ezeket írja: „Nagyon szívünkön fekszik, hogy a hívek a sajátos életviszonyaiknak megfelelő *életszentség kötelességére* figyelmeztessenek, mert igen sokan talán soha sem gondolnak az örök életre és lelkük üdvösségét egészen elhanyagolják. Egyesek világi gondjaikba merülve csak a pénzszerzésre gondolnak, miközben lelkük nyomorultul szenved; mások az élvezetek rabjaiként úgy a földbe mélyednek, hogy a természetfölötti értékek iránt az érzékük eltompul és elsorvad; mások ismét a közügyekbe vetik magukat, a közzel törődnek, de önmagukról megfeledkeznek.” (XI. Pius apostoli körlevele. Ford.: Leopold A. dr. Budapest, 1924. Szalézi szent Ferenc válogatott levelei. 25 1.)

gulásunk lehetőségét, de nem ment fel a lelkesedő együttműködéstől. A vallásos ember földi élete ugyanis nem annyira próba, mint inkább tevékeny részvétel a teremtés egyretartó munkájában. A kegyelem az Úr kitüntető, szeretetteljes hívása a munkájában való részesedéshez.

Ámbár a lélek és az Isten érintkezése közvetlen áramlás, mégis — az emberi természetnek megfelelően — az eszközöknek is jut közvetítő szerepük. A kegyelem közvetítő eszközei: a szentségek, a szentelmények és az imádság.

A szentségek elsősorban *lelki erősödést és átnevesedést* jelentenek az emberek számára. A keresztség az Úr kegyelemteljes első magához ölelése, a bűnbánat a lélek készségének a felfrissítő forrása, az Oltáriszentség az Úrral való bensőséges kapcsolat, a bérmálás az egész életre szóló megerősítő útravaló. Az egyházi rend és a házasság az élet külön-külön szolgálatára lát el megfelelő megvilágosodott értelemmel.

A nevelés eszközei között nélkülözhetetlen lelki felemelkedést és életmagasztosulást közöl a szentségek bármelyike. De szorosan a gyakorlat szempontjából mégis a *szentgyónás* és a *szentáldozás* azok az állandó lelki források, amelyekből az Úr kegyelme szüntelenül meríthető.

Már a kis gyermek életében is az *első* szentgyónás és szentáldozás valóságos belső forrongást okoz.¹ Ugyanezt látjuk a gyakori szentgyónás és áldozás vizsgálatánál.² Ezért vonjuk le leghatározottabban azt a következtetést, hogy a bűnbánat szentségének használata és az Oltáriszentség vétele

¹ *Ampere* az élete döntő eseményei között mindenekelőtt az első szentáldozásról emlékezik meg.

² Lásd: Bontakozó Élet III. k. 107. és a kk. 1. IV. k. 207. és a kk. 1.

a legmélyebben járó és legigazibban átnemesítő hatásuk miatt a *lehető legszükségesebbek*. Bátran mondható: nincs *teljes lelki élet* az Úr Jézussal való szerves kapcsolat nélkül. Az emberi természet gyenge. Botlástól, hibáktól és bűnöktől csak az újra megismétlődő töredelem, Krisztus szavaira való szüntelen emlékezés szabadíthat meg.¹ Akár gyermek, akár felnőtt ember, megnyugodni igazán csak akkor tud, ha érzi, hogy az Isten tekintete előtt is megállhat. Nem segít itt a panoptimista álláspont, amely mindent jónak, kimagyarázhatónak, menthetőnek, megérthetőnek tart. A valóság az, hogy az élet kísértései körülvesznek, a gyengeségünk vagy rosszakaratunk bűnökbe sodor, kell tehát valami, ami felemel, erősít és megnemesít. És az ilyesmihez kevés az emberi segítség. Itt isteni kegyelemre, égi biztatásra is szükség van.

A gyónás mint a bűnök megismerése, megbánása és visszamenő bevallása pusztán lélektanilag tekintve belső analízis, az élet eredményeit felértékelő számontartás. Még természetes körülmények között is a lélek elkomolyodik a tekintet befelé forduló pillantására és jéghideg józanság következik a zajos órák után. Ennyiben nélkülözhetetlen eszköz a felélmélésre. De igazi értéke mégis csak abban van, hogy nemcsak a bűn temetése, de egyszersmind az erény feltámadása, *hit az új élet lehetőségében*.

Az Oltáriszentség egyenesen az isteni *természetbe* való bekapcsolódás. Az Úr befogadása, az Úr szent testének és vérének a vétele maga a lélek ajtótárása a „másik”, az igazi világ előtt. A test nem lehet el föld nélkül, de a lélek se mondhat le rang-

¹ „Akinak megbocsátjátok bűneiket megbocsátatnak nekik...” Ján 20, 23.

jának igazi hazájáról.¹ Az ember nemcsak élni akar, de a maga elhivatottságát is ki akarja mutatni.

A szentségekhez hasonlóan az *imádság* az égi segítségnek eszköze a *jóban való megmaradás támogatására*.

Aki imádkozó lélekkel emelkedik az Úrhoz, az érzi az ég felé fordulás szükségességét és szívesen tárja ki lelkét az ég kegyelmének befogadására. A kezét, lelkét ég felé táró ember tulajdonképpen lélekformát nyitó és az égi kegyelmet váró zarándok. A kérve-kérő lélek az adakozó Atyával találja magát szemben. Igaz ugyan, hogy ez az adás nem mindig a kért *földies* *kérés* teljesítése, hanem inkább a kegyelmi élet erejének kiömléstése. De a megerősített lélek egyszersmind a biztosított élet is. És éppen a lélek és a test kapcsolatainak újabb ismeretei után helytelen a régi vállvonogató elhaladás az imádság lelki segítése mellett!²

A kegyelem eszközeit tehát úgy kell nézni, mint az ember megsegítésének csodás támasztékait. Égi jellegük a bennük rejtőző isteni indítások mellett

¹ Mindennek légkör, zóna kell. Az emberi élet feltörésének övező világa az Eucharisztia. „Legyetek meggyőződve, sehol sincs az erény annyira otthon, mint az Oltárszentség atmoszférájában.” (Prohászka O.: Élet igéi. II. Gyűjteményes kiadás. XVII. k. 294. 1.)

² A „felvilágosodott” bölcseknek szól *R. M. Holzappel* megjegyzése: „Die meisten modernen Empiristen und Atheisten betrachten das Gebet und Gebetsbedürfnis als knechtisch, barbarisch und fruchtlos; *die Kulturgestalter der Vergangenheit wussten mehr.*” (Panideal. Verlgt. bei Eugen Diederichs Jena, 1923. I. k. 123. 1.) Ugyanis: „Die Priester fäst aller Zeiten und Völker kannten die ungeheuer *suggestiue Macht des Gebeies* und bedienten sich desselben in hohem Grade zur Erziehung der Menschen. Sie dichteten selbst „Gebete”, komponierten Gebetsmelodien und bauten prachtvolle Tempel und Gebetshäuser, damit die religiösen und ethischen Vorstellungen der Betenden möglichst in *die von ihnen bevorzugten Bahnen* gelenkt würden.” (U. o. 123. 1.)

nincs korlátozva az ember szabad cselekvése, egyéni leleményessége az élet formáinak a kidolgozásában. Velük és bennük is megmarad az Isten és ember szent kettőssége.

b) Az aszkétikus gyakorlatok.

Éppenséggel nem kell kizárólagosan testi sanyargatásokra gondolni. Sőt éppen a szenvedélyes, kevéssel be nem érő lelkek számára érdemes rögtön megmondani, hogy a *puszta támadás* a test ellen egyáltalán nem az okossá lett, a maga feladatát ismerő ember tette, hanem a bizonytalan, még csak magát keresgető, *konfúzus* lélek szertelen megnyilatkozása. Amennyire örvendetes a törtető sérénység „lázás” megnyilatkozása, annyira veszedelmes az értelem nélküli, azaz megfelelő életrendből és összefüggésekből kiszakított „eljárás” a test ellen. A nagy „büntető expedíciók” vége rendszerint a megostromolt vár, a végeredményben semmiről sem tehető test kényeztetése, a csak annál mélyebb bukás az elsóvárgott magaslatról... Nem, az aszkétikai gyakorlatokon mi a *pozitív életideál maradéknélküli* megtestesítését értjük. Már pedig ahol határozott célok vannak, ott semmi értelme sincs a kapkodó nekifutamodásnak, a velejében sivár erőpocsékolásoknak. Másként még, — a helyesen értett aszkétika nem az ökölbeszorított kéz, hanem inkább a készségesen kitáruló lélek a gondolatok és eszmények felé.¹ Ezért számunkra az aszkétikai gyakorlatokat: *a napi imádság, az elmélkedés, a rendszeres lelkiolvasmány, a silentium vitae, a szentségek keresése, a napi önmegtagadás és a napi lelkiismeretvizsgálat.*

¹ Le Gaudier: *De perfectione Vitae Spirituális*. Torino, 3 vol. 1934. — Ottó Zimmermann S. J., *Lehrbuch der Aszetik*. Freiburg Br. 1929. ^

Az *imaélet* rendszeres gyakorlatát a reggeli ima, a napi jószándék, a gyakrabbi napközi fohászok és az esti ima alkotják. Az imával a lélek kiválik az élet hullámszáibaól, lecsillapodik és mintegy várakozó kitarással elterül a megtermékenyítő, sugalmazó gondolatok előtt. Az imával *készítjük elő az elmélkedést.*

Az *elmélkedés* bensőséges átgondolása a *megvalósítandó* életmegnyilatkozásoknak. Az elmélkedés épp azért nem lelkiismeretvizsgálat, annál több, készséges felemelkedés és bizakodó reménykedés a pozitívumok felé. Az elmélkedésnek nap-nap után meg kell történnie. Nem lényeges, hogy napvirradáskor történjék, de elkerülhetetlen, hogy a nap bizonyos szakában helyet találjon.¹ Nem szabad tehát engedni, hogy komoly vagy komolynak látszó ok kiszorítsa életünkéből. A tapasztalat azt mutatja, hogy mélyen járó, az élet gyökérzetét kereső életet azok élnek, akik a napi elmélkedéssel szállnak le a kérdések mélységeire.

Jól tudom azt is, hogy nehéz és terhes ennek következetes keresztülvitele. A baj sokszor az élet feületességében van; de nem ritka eset az sem, hogy a kellő módszer ismeretének a hiánya miatt lesz elviselhetetlen nyüggé.² Igazi készséggé akkor válik,

¹ A papi ember szentmise előtt, a világi felnőtt és gyermek is lehetőleg a reggeli órákból szakítson időt. Ha ez nem volna lehetséges, akkor a nap más szakában (magunk határozzuk ezt meg!) szenteljünk rá időt.

² Az elmélkedés helyes módszerét sz. Ignácnál látjuk, akinek fiai, a Jézustársasági atyák, egyenesen mesterei az elmélkedésnek.

Módszere: Praeludiumban olyan képet rajzolok magam elé, amely *leköti fantáziámat* és reászorít az elmélkedés tárgyára. A tárgyra térve részletezem: mennyire *illő, kívánatos, szükséges ez nekem.* Majd az értelmi meggyőzés után az érzelemre hatva az akarat pitvarába jutok és az érzelemnek erejével arra bírom, hogy *konkrét jócselekedetet vi-*

ha öröm és lélekfejlődés jár nyomában. Ezt pedig az fogja megérezni, aki kitartóan használja a lelki életnek ezt a nélkülözhetetlen eszközt.

Az elmélkedés természetes támasza a *rendszeres lelki olvasmány*. Világos tény, hogy a napi munka, — lett légyen az testi vagy szellemi — jórészt szétforgácsol. Ezzel szemben jótékony felfrissülés lehet az *Evangéliumnak vagy a nagy emberek életének olvasása, vagy egyéb olyan lelki magasztal járás, amely feltétlenül megragadja az arrafelé vetődő lelkei*. Aki soha vagy igen ritkán vesz kezébe lelki kérdést tárgyaló könyvet, az lassankint a hétköznapok martaléka lesz. A lélek is igényli a lendítést és a külső indítások sorozatát sokszor éppen ezek az olvasmányokkal töltött órák adják meg. Ezeknek is az *élet napirendjében* szerves és következetes helyet kell találniuk, mert nem nélkülözhetők azok a pillanatok, amikor szemünk ismételten a maga napja felé néz.

Az olvasmány visszahúzódtást, elmerülést jelent. Elszigetelődést a világtól és bekapcsolódást az égiekbe. De az aszkétikus gyakorlatok között külön is helyet kérünk a „*silentium vitae*” számára. Ez a *csend, hallgatás, elnémulás*. De nem az eltompulás. A hallgatásnak nagy értéke van. Jó vele élni, mert az alapos mérlegelés eszköze. A sok beszéd kiüresít, szétszór. A lelkiéletben nem mindig lehetséges a teljes magány. Ez a remeteék és anachoréták kiváltságos helyzete. Még a kontemplatív rendek elvonulása is különös isteni hivatás eredménye. Az élet porondján dolgozó ember egyéb eszközökkel teremti meg

gyen véghez. A cél tehát: a *tett*, az eszköz: az *elmélkedés*. Útja: az értelem meggyőzése, az érzelmek felkeltése, az akarat odahajlítása és a jó cselekedeteknek — szinte kirobbanó könnyedséggel való — végrehajtása. Az egész tehát eszköze — „*az actus perpetuus bonus*”-nak.

a maga számára ezt a környezetet. Még pedig nem a világtól való elfordulással, hanem a kikívánczozó lélekmegnyilatkozások lefékezésével. Talán furcsa beszédnek látszik, de gyakorolható ez a silentium az élet piacán is, a családi otthonban, az iskolában, az utcán, a legnagyobb emberforgatagban.

A szentségek vételéről most csak megemlékezünk. A kegyelem eszközeinél kifejtettük értéküket. Most csak azt iktatjuk ide, hogy az emberi erőfeszítések mellett ezek a szent kegyelemeszközök és gyarapítók az aszkétikus élet erőforrásai. Amint nem lehet földi életet élni levegő nélkül, úgy nem lehet lelki életet élni az Úr szent testének gyakori vétele nélkül.

Az ember lelkiélete alapjában megfeszülések sorozata. A belső vegetáció ugyanis a maga elemi készségével megy végbe, de a szellemi és lelki elmélkedés a test erőinek lenyűgözésével történik. A szellem diadala erőfeszítések győzelmé. De nem képzelhető nagy diadal, ha nem erősíti az ember önmagát kis próbálkozásokban. Új erők gyarapodását a felvétel mellett a gyakorlat hozza. Azért van az, hogy az aszkétikus életben lényeges helyet talál a *napi önmegtágadás*. Ezt a kérdést is kifejtettük az előző fejezetben. Ott az élet lelki vonatkozásainál kínáltuk eszköznek. Itt az a szerepe, hogy a *természetfeletti kegyelmi élet állapotában* a valóságos érdemszerző és kegyelmet esdő szerepet töltsse be. Azt a szerepet, amely a „perseverantia finalis” elérésében egyengeti az utat. De az aszkéta önmegtágadása már nem csupán a lenyűgözendő erőkkel vívott harc eszköze, hanem az Istenszeretettől átfűtött lélek készséges és örvendező áldozatossága. Szent Terézia szenvedést kért az Úrtól, hogy önfeláldozó lelkét közelebb vigye az Úrhoz, kiről azt írja az írás: „Semetipsum exinanivit formám servi accipiens”.¹ Ez már öröm, még akkor is, ha szenved-

dés kíséri. Ha pedig a napi élet integráns része, akkor az életnek diadalmas felajánlása.¹

Ebben az elgondolásban benne rejtőzik a *mysterium crucis* varázsa is. A szenvedés megváltó jellegét mindig hirdetjük. Lényege abban áll, hogy a földi értékek elvesztése, az anyagi kincsek feláldozása *függetlenít a földtől* és erősebben odalendít az égiek felé. A szenvedés tehát *megvált* a földtől, hogy közel juttasson az éghez. Ezt azonban csak a kegyelemmel telített lélek látja, érti és éli. Ezért van az, hogy *csak* a természetfölötti ember tud igazán és teljesen lemondó, önfeláldozó lenni, mert a földi értékek mellett még az életnek feláldozását is csak a lelkieket mindenekfelettinek tartó ember tudja megvalósítani.

Utolsó, de lényegében elsőrendű aszkétikus gyakorlat a *napi lelkiismeretvizsgálat*.² Lényege a reflexió, visszagondolás és a contritio, megbánás. Természetes folyamánya a jó feltétel és így biztos eredménye az élet megszentelése. Ez a lelki tevékenység tehát olyan megindulás, amely nem állapodik meg a tények, elmúlt események leszögezésénél, hanem a dolgok természetes rendjén át őszinte elemi következetességgel jut az életátfinomodás dinamikájáig.

A gyakorlati életet tekintve, leginkább *az esti lelkiismeretvizsgálatot* ajánlják a lelkiélet mesterei. A lepergett események az elcsendesedett estéken idézhetőek vissza és mérhetőek le. Az esti csend különösen alkalmas az élet fel- és leértékelésére, mert a csend beszédessé teszi a lelket, a homály világossá világosítja az örök élet távlatait. Ahol elcsendesedik és kődbe borul a föld, ott beszédes és

¹ Itt azután helyet találhat a testi önmegtagadás, a böjt is, de domináns hangot kérnek a lelki erőfeszítések.

² Ez azután oda tökéletesedhet, hogy külön „particulare examen”, egy-egy hibára koncentrált vizsgálat lesz belőle.

világos lesz az ég. Még a jó feltétel is mélyebben gyökeredzik a lélekbe, ha az est csöndjében mintegy utolsó élmény kerül a tudat világába. Szinte elemi erővel tör elő az ébredés percében és biztos következetességgel kíséri az egész nap folyamán.

Az állandóan fejlődő élet szempontjából ki kell azt is emelni, hogy az esti lelkiismeretvizsgálat és a reggeli elhatározás a jóra a legszorosabb kapcsolatban vannak egymással. Tudomásul kell venni, hogy nem lehetséges igazi lelkiismeretvizsgálat fokozatos, a jó feltételekben kivirágzó tisztultabb és finomabb élet nélkül,

A lelkiismeretvizsgálat tárgyát tekintve, a bűnökre, a tökéletlenségekre és végül a jócselekedetekre, erényekre is ki kell terjeszteni. Az *igazi* önismerés *kettős*. Rossz és jó *egyaránt* tárgyát alkotja. A hibákat azért kell előre állítani, mert azok szorgos kiirtása nagyobb fáradságot igényel. A módszernek pedig azt kell követelnie, hogy a körülmények szorgos vizsgálatával a hibák okait, gyökérzetét kell kivizsgálni. Mivel pedig az emberi erők gyengék és gyarlók, azért imádkozó lélekkel az ég kegyelmét kell mindig leesdeni a jövő elhatározás megvalósítására. Az igazi lelkiismeretvizsgálat kegyelemmel megáldott lelki szemlélet és az ég áldásával gazdagított lélek előretörése a tökéletesedés útján.

Az élet kifejlődése — amint láttuk — *emberi erőfeszítést és isteni segítséget* igényel. De ezek sohasem a durván értelmezett *eszköz alakjában* (sztatika), vagy a *fizikai erők mozgásának formájában* (dinamika) érvényesülnek, hanem a *személynek belső megmozdulása*, helyes látása, vágyakozása, odahajlása és a *személyes kapcsolat vitális kiáradása* útján működnek. Átalakítanak és segítenek — a személyes önszolgálat és kapcsolatnak lelki munkájával. Ennek megállapítása azért fontos, mert

végeredményben az ember kifejlődésében is a *személyiség munkája a lényeg*. Ha kívülről kapunk, akkor is magunk dolgozzuk át — önérdünkben. Sőt ha égi Atyánktól nyerünk, akkor is személyiségünk veszi, használja és értékesíti. Személyiségünk, tökéletesedésünk az örök Személy tárgyi dicsérete. Bár örök boldogságunk az örök Isten jóságának kiáradása, mégis személyiségünk tudatos birtoklása miatt önmagunk öröme és kiteljesedése. Végül is oda érkezünk el: a földi személy és az örök „É N” belső összeforrása az élet lényege és valóságos értéke.

BEFEJEZÉS.

Égre vetett szemekkel.

Az emberi élet formáját az Úr rajzolta ki. Benne vonalozódik ki az emberarc, amelynek kialakítása az életzarándok feladata és kötelessége. *Analógiái* vizsgálódással ez a kép az Úr képmását tükrözi. Megvillan rajta az élet tüze, kiverődik rajta az akarárs lendülete, dübörög benne a fokozatos kifejlődés üteme, amely az élet szüntelen erőfeszítésében nyer végső, Istent dicsérő kialakulást. *Dinamikailag* belezsong a természetadta állandó nevelő erő, amelyet felfokozás alakjában megneemesít a kegyelem égi kiáradása. *Egyénileg* külön-külön kiemelkedő sziget a földön járó ember. Tehetségek, belső erőre szítések, elért eredmények mindenkiben mások; következőleg minden egyes többé-kevésbé megközeleltő, de eredeti képmása a Mindenhatónak. Az élet *boldogságát* tekintve, a földi élet belső tartalmának felszívása adja a kielégülés és öröm érzetét; ennek magassági pontját úgy lehet elérni, hogy az anyagtól való függetlenítésre a lelki, a végnélküli értéket keresi és Istenben megtalálja az ember.

Ez a nagy kiszélesedés csak úgy lehetséges, hogy az ember tekintetét állandóan az egek felé veti! A nevelő épp úgy, mint a fejlődő ember. Az ég megrajzolta az emberarcot, ez legyen hát az eszmény, ezt lássa, ennek igézete alatt álljon és cselekedjék a nevelő. De legyen az Úr rajzolta emberarc a nő-

vendék lelkében is égő, kalauzoló tűz. És legyen képes szüntelen munkával állni a nagy céllal járó fáradozások, hogy az ő tekintetén is kiverődjék a *teljes ember* égies arculata.

Az égre vetett szemet az evangéliumi *Mária* testesíti meg. Róla mondta az Úr: *Mária* a legjobb részt választotta. De ugyancsak észlelhetjük szent *Pál* apostol arcán, aki tevékeny életének mindenét az Úrnak szentelte. Az egyik az áhítatosan, merengően kegyelmet váró, a másik folytonosan tevékenykedő, az áldozatosan eléggő élettípust állítja elénk. Valójában mindkettő szent lélekbekapcsolódással fűződik Istenatyánkhoz. Ez az a kegyelmi összetartozás, amely az élet ezernyi változata mellett az isteni ember szent és egészen egyéni alakját termeli.

Az ilyen lelkekben csodálatosan szép a *látás*. Olyan színesen pompázó, aminőnek a *földre néző ember* soha sem látja a világot. A makrokozmos gyönyörű kertté szélesedik, melyben középuton áll az ember. Érette és benne lép tudatba a sok szépség, amelynek szűkreszabott horizontját a végnélküli tájakra tágítja a függönyként felhúzódó égbolt. Ez a látás még csodásabb *érzést* ébreszt. Olyat, aminőt csak az tud *érezni*, aki lelkének egész vitalitásával beleereződik az élő *Istenbe*. Ez az érzés a megnyugvás, az elpihenés és csendes öröme, de mégsem az élettelenesség elernyedtsége. Bár otthont talál a kiegyensúlyozottság édessége, mégis lendületet áraszt a forró, szent vágyakozás és szárnyalás célközelítése. A megmagyarázhatatlan érzés melegségét a földi és végnélküli cél elérése hevíti. — A csodás látás és a mélységből fakadó érzés mellett az égre vetett tekintet sajátos *életformát* teremt. Olyat, amely az élet tudatos és nagyvonalú szintézisének minden összetevő szálát egybefon. Az emberi élet ugyanis ezernyi eredet eredője. Van ezek között természetes és természetfeletti

energia. Ezeknek összefogása, rendezése, a *Teremtő terve* szerinti életté teremtése az ember isteni arculatának kirajzolása. Valóságban pedig olyan munka, amely a teremtett életet, az embert, az élő személyt az örök Teremtő személyéhez fűzi.

Mindez pedig nem költészet, sem nem ábrándozó képzeletcsapongás. Élő valóság, amely eleven emberszemélyek alakjában nyer megtestesülést. Ezernyi ember éli azt a magasrendű életet, amelyet az égre vetett tekintet embere igényel. Lepergett életem folyamán igen sok egek felé törtető és áhítatosan dolgozó emberrel találkoztam. De életemnek soha nem mosódó élménye marad a cinkotai tanítónőképző egyik ünnepélye, amelyen az ég felé feszülő Mária-lelkek együttesen néma csendben revelálta: ma közöttünk van az Isten ... A diadalmas optimizmus azt súgja nekem, hogy tudatos, tervszerű és áldozatos munkával kitermelhető ez a *teljes, isteni, szent ember alakja*.

Mivel a mi alapfelfogásunk szerint ez a cél egyetemes, azért az életben mindenkitől azt követeljük, hogy önmaguk ilyen tökéletesedését és másokat is erre hangoljanak. Hogy pedig sugárzó erejű néma jelkép is indítson bennünket, azért örök szimbólumként állítjuk a nevelés alap gondolatait elsajátítók elé *az égre vetett szemet*. Ez a magasba néző szempár ugyanis legkifejezőbb jelzése a földön zárandokoló embernek. Égi eredetének és örök hazájába való visszavágyódásának szent jele. Az igazi otthon a teremtő születés és teljes élet szent világa, ahol Istenatyánkkal szent közösségben birtokoljuk Istentől vett és magunk által kidolgozott életértékek teljességét. Ez a méltóság pedig annál inkább kivetítődik, minél jobban átérezzük, hogy az égre vetett tekintet nem a merengő vagy fatalista ember tétlensége, hanem az isteni életen fáradozó ember belső dinamikája.

NÉVMUTATÓ.

A

Adler 84, 168
Aeppli W. 43
Szent Ágoston 107, 268, 269,
270
Ampère 271

B

Babarczy Schwarzer Ö. 151
Babura L. 269
Barth P. 246
Barvinck H. 159
Baudouin Ch. 12
Bálint A. 24
Bechert E. 215
Behn S. 123
Békefi R. 86
Berdiajew N. 147, 165, 166
Bethlen Margit 119
Binet A. 88
Birnbaum 84
Bobertag 88
Boehme Jacob 146
Bonaparte M. 24
Brunner E. 25
Buddha 162, 163, 188
Bühler Ch. 88, 95

Charrier Ch. 105
Chesterton G. K. 13
Claparède 88
Claudel 268
Coppée Fr. 268
Correns 84
Cramauselle 232
Cser J. 88

D

Domokos Lászlóné 94, 168
Dosztojevszkij 20, 50, 136,
216

E

Éltes M. 88
Emerson R. W. 130

F

Assisi Szent Ferenc 268
Szalézi Szent Ferenc 270
Fischer A. 25, 88, 215
Flammarion 11
Foerster Fr. W. 244, 245,
258, 262
Frank A. 76
Freud 33, 84, 87

G

- Galvani 200
 Le Gaudier 274
 Geöcze Sarolta 237, 238
 Giese F. 67
 Gillet M. 150
 Goethe 15, 116, 177
 Griesebach E. 28
 Grimm Georg 162
 Günther H. 84
 Günther M. 24

H

- Hanauer A. J. 47
 Handwerker Hans 244
 Hartmann 76
 Helvetius 219
 Henss W. 161
 Hermeden 95
 Hevesi Sándor 217
 Heymans 84
 Hitler 127
 Holzapfel R. M. 31, 51, 168,
 170, 177, 182, 187, 188,
 266, 273
 Horváth R. 219
 Husemeyer W. 83
 Huth 88
 Huxley 24
 Huysmans 268

I

- Ibsen 116
 Loyolai Szent Ignác 268
 Imre Sándor 23, 25, 41, 42,
 54, 133, 142, 213, 230

J

- Jandik J. 181
 Szent János Ap. 35, 38, 71
 272
 Jung 84

K

- Kant 120
 Kármán Mór 160
 Kassner 116
 Kecskés 84
 Kelen F. 46
 Kempelen 88
 Kerscheneiner 222
 Key Ellen 219
 Keyserling H. 85, 181, 225
 Kietz D. 241
 Klemenics Mária 152
 Koszterszitz 185, 218
 Krafft—Ebing 84, 86
 Kretschmer 84, 86
 Kronfeld 84
 Kuhn—Kelly 72
 Kuhn Willy 70
 Kühn H. 25

L

- P. Laksami Marasu 163
 Laquer 84
 Lehmann R. 99
 Leopold A. 270
 Lighthart Jan 98, 161
 Lindworskij J. 88
 Lippert P. 36
 Liu Gjuen 215, 222
 Lombroso 84

M

Maeterlinck 170
 Malisz J. 25
 Márai S. 96
 Marczell 185
 Márk 265
 Marton J. 159
 Melchior 88
 Mendel 84
 Menk H. 24
 Merck 179
 Mertens A. 131
 Mester J. 88
 Meumann 83
 Mohamed 163
 Mózes 48, 155
 Much H. 84
 Muchow M. 88
 Mülhause Th. 24

N

Nagy Lajos 118, 121, 144,
 219
 Nagy László 88
 Nietzsche 50
 Szent Pál Ap. 45, 107, 125,
 145, 146, 268, 277, 284

P

Papini 268
 Pasteur 200
 Patri A. 33
 Payot 254, 257
 Penkert A. 88
 Pérez 88, 232

Szent Péter 107
 Peters 84
 XI. Pius 125, 270
 Prohászka O. 126, 127, 163,
 164, 250, 273
 Prüfer J. 149

R

Révész Géza és Margit 88
 Ribot 84
 Riekel A. 150
 Rousselle E. 39, 54
 Russell B. 79, 244

S

Saul (Szent Pál) 268
 Scheulen C. 24
 Schiebler 146
 Schmidt F. 24, 87, 88
 Schmitz Oscar A. H. 189,
 199
 Schneider 88
 Schopenhauer 76, 164
 Schultze F. E. O. 214
 Schultze O. 85
 Schütz A. 149, 267
 Seyfert R. 243
 Shaw B. 217
 Spranger 183
 Steiner R. 43
 Stern Erich 224
 Stern W. 88
 Stoker H. G. 50
 Strindberg 109
 Széchenyi 133
 Szukováthy J. 248

T

Tagore Rabindranath 179
 Kis Szent Teréz 268
 Therman 88
 Thesing Curt 13
 Tóth Kálmán 265
 Tóth Tihamér 84
 Trikál 187

V, W

Vaerting M. 30
 de la Vaissière J. 91
 Várkonyi H. 88
 Voigtländer 42
 Volta 200
 Weil 84

Werfel 268

Weszely Ö. 29, 42, 88, 129,
 254
 Wiedermann K. 188
 Wilde O. 46
 Wildner Ö. 130
 Winkler 95
 Witz B. 32
 Wolff E. 179
 Wolfheim N. 24
 Worlitscheck A. 264

Z

Ziegler Leopold 188
 Zimmermann O. 274

TÁRGYMUTATÓ

A

- Abszolút cél 118
 Akarás 129
 Alanyi átélés 188
 Alanyi eszközök 214
 Alanyiség 122, 123
 Alanyi szelekcionizmus 81
 Alanyi személy 195
 Állandó küzdelem 106
 Amicitia particularis 82
 Aszkétikus gyakorlatok 263, 274
 Aszténikus 86
 Atavisztikus visszahajlás 80
 Atlétikus 86
 Átszínezés 135, 138
 Atyajegy 124
 Autonomia 30

B

- Baráti kör 95
 Belső szekréció 85
 Beteges elváltozás 41
 Bizalom 185
 Boldogság 117, 283
 Buddhista álláspont 163
 Büntetés 230, 240

CS

- Család 185

E

- Ébresztgetés 184
 Egyéniség 103, 119
 Egyéniség szolgálata 119, 136, 148
 Életcél 114
 Életerők elnyomása 162, 190
 Elkényeztetés 220
 Ellenőrző könyvecske 94
 Elmélkedés 274
 Élmény 14, 188, 209
 Előkép 63
Én 118, 143, 268, 280
 Én 15, 27, 45, 54, 57, 70, 118, 143, 163
 Erő irányítása 161, 166, 196, 209
 Erő érvényesítése 170
 Erőhalmozás 190
 Erő lefékezése 167
 Erősugárzás 44, 54, 57
 Erő transzpozíciója 161, 166, 196, 201, 209
 Értékemelés 135
 Esemény 180, 207, 208

F

Faji kiválóságok 128
 Faji terhek 86
 Feddés 243
 Felnőtt 67, 71
 Felvilágosítás 241
 Férfi ember 126
 Fogékonyság 214
 Führer 116

G

Gentleman 116

I

Igehirdetés 263
 Imádság 272, 274
 Internátusi nevelés 30
 Intés 243
 Iskola 13, 92, 233, 245
 Istenfiúság 122, 123, 124
 Isteni ember 58, 120, 128,
 135, 182, 269, 288

J

Játék 232, 239, 247
 Javítás 240
 Javító munka 83
 Jutalom 230, 234

N

Nevelési eszközök 213, 229,
 262

O, Ö

Oktató irányítás 230
 Optimizmus 109

Orientáció 68, 69
 Otthon 239
 Önalakítás 136
 Önfegyelmzés 228
 Önfegyelmzészettség 226
 Önfeláldozás 117
 Önismeret 49
 Önmegtagadás 257, 274
 Önnevelés 12, 40, 54
 Önsanyargatás 260
 Önszeretet 99
 Öntevékenység 27, 151
 Öntökéletesedés 147
 Önzés 58
 Öröm 261

P

Pálfordulások 61, 108
 Pánoptimizmus 74
 Pánpesszimizmus 74
 Pedagógiai nihilizmus 159,
 160
 Pedagogia perennis 159, 160
 Példa 133, 178, 204
 Polgár 115

T

Tananyagközlés 26
 Tanító 25, 39
 Tanulás 101, 230, 257
 Társadalmi kapcsolatok 130
 Tekintély 171, 207
 Teljes ember 28, 251, 285
 Teremtés 132, 167, 175
 Tett 174, 276
 Tisztelet 176
 Tudás 41

U	
Új iskola 168	Vallásos élet 130
Üremler 55	Világértelmezés 136
Útca 239	Világnézet 115
	Világpolgár 128
	Vitális kapcsolatok 20, 98, 102, 104, 145
V	
Vágyak letörése 162	Vitalizmus 47, 146

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Előszó</i>	5
<i>Bevezetés</i>	9
1. Léleksugárzás	11

I. A nevelés alanya.

A) A nevelők.

1. A szülő	19
2. A tanító	25
3. A lelkiatya	32

B) A nevelő lelki felkészülődése.

1. „Ismerd meg önmagadat!”	40
2. Az önismeret gyakorlati megvalósítása	49
3. Az állandó önnevelés	54
4. Az önnevelés gyakorlata	60

II. A nevelés tárgya.

1. A nevelés köre	67
2. „Tu quis es?”	
A) <i>Téves ítélkezések</i>	74
a) A pánoptimizmus és a pánpesszimizmus	74
b) A naturalizmus	78
c) Az alanyi szelekciónizmus	81
B) <i>A helyes megismerés módszerei</i>	83
a) A tudományos felkészülődés	84
b) A személyes megfigyelés	89
c) A környezet vizsgálata	95
3. A legértékesebb ismeret	98
4. Az élő ember	105

III. A nevelés célja.

1. Célkeresés	113
A) <i>Légy emberré!</i>	116
B) <i>Légy „isteni” emberré!</i>	120
2. A cél megtalálása	128
3. Az „isteni” ember életének értéke	135
a) A világ értelmezése	136
b) Az ember-probléma megértése	139
c) A véges én és a végtelen ÉN értelmezése	143
4. A dolgozó vándor erőfeszítései	147

IV. A nevelés módjai.

1. A nevelés módjai általában	159
2. Az életerők elnyomása	162
3. Az erővényesítés módszere	170
A) <i>A tekintély elve a nevelésben</i>	171
B) <i>A személyiség ereje</i>	177
C) <i>Az eszmények nevelő jelentősége</i>	180
D) <i>Az élmények</i>	188
4. Az erők direkcója és transzpozíciója	196
5. Hogyan neveljünk tehát?	206

V. A nevelés eszközei.

A) <i>Természetes nevelési eszközök</i>	213
1. Alanyi eszközök	214
α A szeretet	215
β A szigor	219
γ A kitartó következetesség	226
2. Tárgyi eszközök	229
a) A nevelő közvetlen eszközei.	
α Az oktató irányítás	230
β A jutalom	234
γ A büntetés	240
b) Az önként megnyilatkozó erőfeszítések	246
α A játék, testedző sport, cserkészet	247
β Szellemi munka	253
γ Az önmegtágadás	257
B) <i>Természetfeletti eszközök</i>	262
1 Kívülről jövő természetfeletti eszközök	263
a) Az igehirdetés	263

<i>b</i>) A kegyelem 267	267
2. Belül hatók 270	270
<i>a</i>) A kegyelmi eszközök 270	270
<i>b</i>) Az aszkétikus gyakorlatok 274	274
<i>Befejezés</i> 281	281
<i>Névmutató</i> 287	287
<i>Tárgymutató</i> 293	293
<i>Tartalomjegyzék</i> 299	299

Nihil obstat. Dr. Josephus Tiefenthaler censor diocesanus.
 Nr. 3035. Imprimatur. Strigoniä, die 24. Octobris 1931. Dr. Julius
 Machovich vic. gen.

„Élet“ Irod. és Nyomda Rt. — Igazgató: Lalszky Jenő.